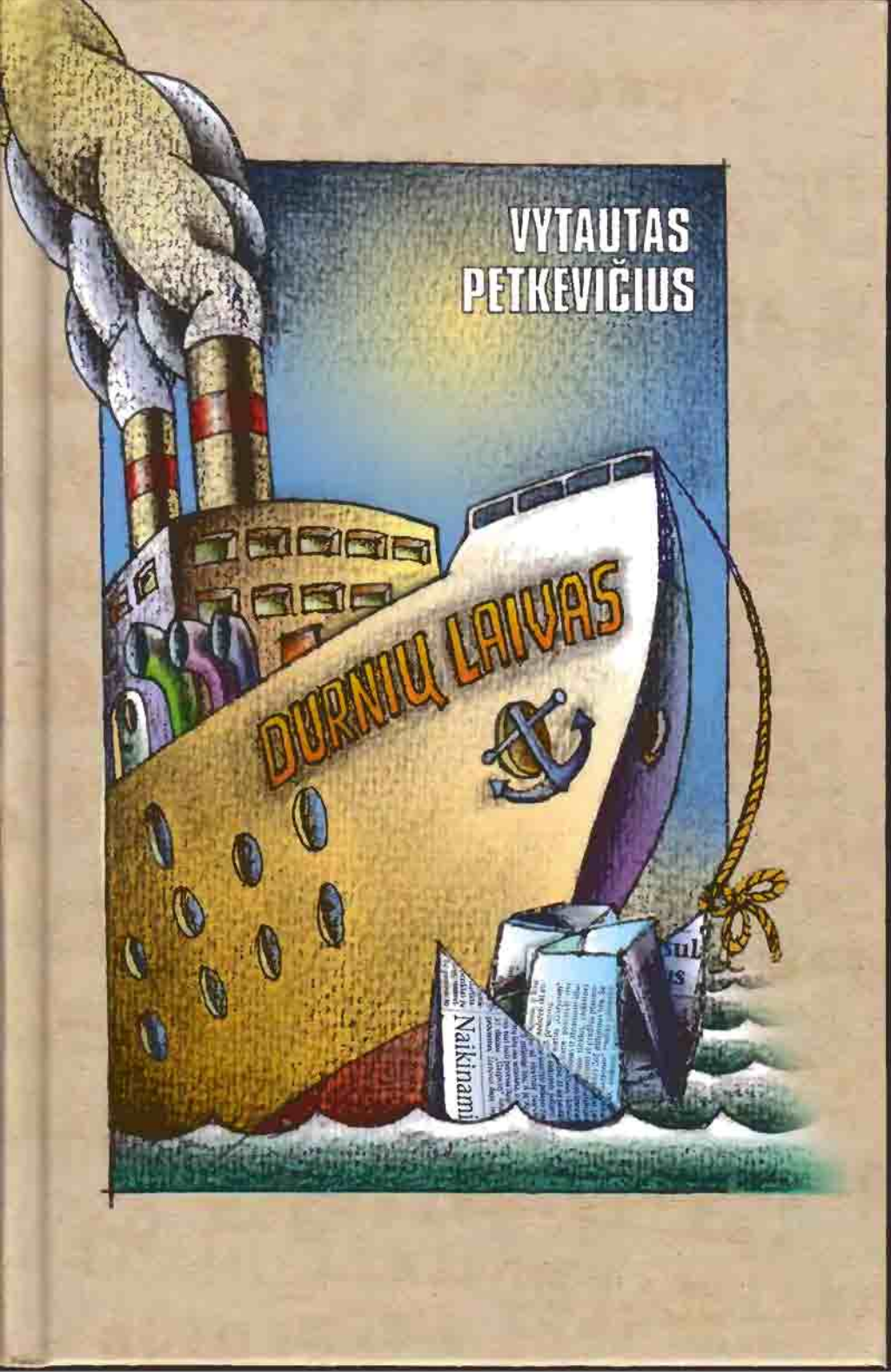

VYTAUTAS
PETKEVIČIUS
DURNIŲ LAIVAS
Naikinami

VYTAUTAS PETKEVIČIUS

DURNIŲ LAIVAS

VYTAUTAS PETKEVIČIUS

DURNIŲ LAIVAS



Politinių veidų
ir
šaržų
galerija

VILNIUS

UDK 888.2-4
Pe 218

Už finansinę paramą
leidžiant šią knygą
autorius dėkoja
šalies firmoms ir verslininkams

© Vytautas Petkevičius, 2003
(Autorius prisiima visą atsakomybę
už knygoje išdėstytų faktų tikrumą)
© Petras Petkevičius (viršelis), 2003

ISBN 9986-625-42-4

PATRIOTINĖ ŠVENTVAGYSTĖ

Žmogui atmintis duota tam, kad jis nuolat tobulėtų ir nekartotų praeities klaidų, lygintų jas su dabartimi ir mąstytų apie savo ateitį. Tačiau labai dažnai koks nors pablūdęs žmogelis persistengia ir užsimiršta kas esąs. Taip sakant, „perlipa" save ir kokio nors kompleksiuko genamas ima maivytis, kraipyti faktus, taisyti istoriją, kol pagaliau įsimyli save ir pradeda vaizduoti Dievo pašauktąjį. Praktiškai toks veikėjas jau būna pribrendęs psichiatrinei ligoninei, tačiau, kaip nebūtų keista, pasaulyje dar nebuvo tokios kvailystės, kuri neturėtų pasekėjų. Nuo to viskas ir prasideda...

Taip gimsta įvairiausio plauko mesijai, pranašai, vadai ir apsišaukėliai. Sukuriamos neįtikimiausios teorijos, saldžiarūgštės legendos apie jų nepaprastą gerumą ir išmintį, eilinis žmogus atitraukiamas nuo realios tikrovės, apkvailinamas, o vėliau, su ta įsisiūbavusia melo bakchanalija, įtraukiamas į kokią nors avantiūrą, su kuria ir prasideda visos kitos jo nelaimės: prievarta, karai, žudynės bei dvasinis krachas.

Savo įvade noriu pacituoti pirmąjį Sąjūdžio paskelbtą dokumentą, kuris paskui buvo taip iškraipytas, išniekintas ir apmeluotas, kad trečiajame Sąjūdžio suvažiavime sutilpo į vieną niekšiškiausią sakinį: „Lietuvoje reikia pastatyti prie sienos 200000 komunistų... ir bus tvarka." O prasidėjo viskas taip tyrai, taip šventai ir katalikiškai... Cituoju:

Geros valios pareiškimas

Politinė situacija būna palanki arba nepalanki dorai ir gerai valiai... Mes, Lietuvos gyventojai, savo ruožtu padarėme daug ką, kad šitos nuostatos įsitvirtintų gyvenime. Mes, Lietuvos persi-

tvarkymo Sąjūdžio dalyviai, suvokdami atsakomybę, kurią uždeda šiuo metu vykstantis visuomenės socialinis politinis atsinaujinimas, dorovinis ir tautinis atgimimas, pasisakome:

UŽ VIENYBĘ - PRIEŠ SKALDYMĄ.

UŽ PASITIKĖJIMĄ - PRIEŠ ĮTARUMĄ.

UŽ KŪRIMĄ - PRIEŠ GRIOVIMĄ.

UŽ GAIVINIMĄ - PRIEŠ SLOPINIMĄ.

Visose Lietuvos gyvenimo srityse esame pasiryžę siekti taikos, kur rasime nesantaiką, tiesos ten, kur rasime klaidinimą, darnos ten, kur rasime netvarką, šviesos ten, kur rasime tamsą. Mes pritariame persitvarkymo dvasiai ir žingsniams, suteikiantiems vilties mūsų siekiams. Į kiekvieną konkretų žingsnį, įgyvendinantį skelbiamą politiką, visada atsakysime geros valios dvasia, nes esame LIETUVA ir mūsų ateitis - LIETUVA.

Priimta vienbalsiai."

Čia pateikta pirmoji politinė persitvarkymo deklaracija, kuri šiandien žmonių ausyse skamba lyg pasityčiojimas, o pats žodis „Sąjūdis" jau dešimtį metų Lietuvoje tariamas tarytum keiksmažodis. Ta didžiulė patriotinio entuziazmo banga, kurią jis kažkada sukėlė, lyg galingas cunamis sugriovė nusistovėjusį žmonių gyvenimą, o virš tų griuvėsių į valdžios paviršių išmetė tautos laisve spekuliuojančius politikierius ir vėl atslūgo, išnyko, atsitrenkęs į tų persivertėlių dvasinę negalią, į vis didėjantį skurdą, savižudybes, valdininkų savivalę bei visą šalį apėmusį banditizmą, o pats Sąjūdis, su jo garbės pirmininku priešakyje, nusirito nuo poetinės J.Marcinkevičiaus politinių atlaidų viršūnės iki bedvasių kerosierių satanizmo ir visiško proto užtemimo.

Šiandien nedaug kas iš Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narių išdrįsta blaiviai įvertinti savo paties veiksmus ir prisipažinti, kad „Dainuojanti revoliucija" jų dėka mūsų šalies istorijoje tapo tik neregėto lietuvių tautos ekonominio, kultūrinio ir moralinio nuosmukio pradžia. Humanitariniu požiūriu ji mums visiškai nepavyko, per greit išsigimė ir tapo

nežmoniška. Tai mažumos revoliucija daugumos sąskaita, atmetusi mus į tarpukario laikus. Landsberginis krakusmetis ne tik neįtvirtino taip lengvai atgautos nepriklausomybės, bet ir atėmė iš mūsų piliečių pagrindines jų laisves - laisvę gyventi, maitintis, laisvę dirbti, kurti ir auginti apsišvietusius vaikus. Dvasinis žmonių saugumas, apie kurį mes, sąjūdininkai, tada net nepagalvojom, šiandienėj Lietuvoj, nepaisant jėzuitinių bažnyčios pastangų, yra visiškai sugriautas.

Ieškodami privilegijų, buvę Sąjūdžio veikėjai dabar išsiblaškė po visokiausias partijas, klubus ir sąjungas. Jie vis dar mitinguoja, riečia uodegas, dalinasi nebūtus laimėjimus ir nuopelnus, svarsto, kas iš ko ir ką pavogė, kuris buvo pirmasis, kuris antrasis, bet taip ir neišdrįsta vyriškai prisipažinti, kad tikrieji to judėjimo pradininkai buvo ne jie, bet saugumo generolas E.Eismuntas, sumanęs šią greitomis suplaktą organizaciją supriešinti su idėjiškai užgrūdintais disidentais, kurie dainuojančiųjų tučtuojau buvo išjuokti, sutrypti ir iki šiol dar nepritampa prie to neobolševikinio kurso.

Daugelis Sąjūdžio veiklos tyrinėtojų kažkodėl stebisi, iš kur iniciatyvinėj grupėj taip staiga ir tiek daug atsirado iki tol niekam nežinomų ir jokioj visuomeninėj veikloj nepastebėtų žmogelių? Kodėl jų veikla buvo tik epizodinė ir kodėl, jiems išnykus iš politinės arenos, jų niekas net nepasigenda? Tačiau nė vienas iš jų neatkreipia dėmesio į tai, kokiu būdu 1988-ųjų metų birželio trečią dieną, tarsi įjungus galingą prožektorių, tos vienadienės plaštakėlės netikėtai susispietė į vieną krūvą? Kodėl iki tol vienas kito net nepažinoję naujai iškepti tautos žadintojai taip greit susiuostė, taip energingai vienas kitą rėmė, kėlė į renkamąją grupę arba tyliai braukė jiems nepatinkančiuosius? Kodėl tame susirinkime sekretoriavo ne koks nors garbingas to meto veikėjas, bet iš nežinios ištrauktas Zigmutis Vaišvila? Tuo labiau, kad tas susi-

rinkimas vyko Mokslų Akademijoje ir jam vadovavo akademikas E.Vilkas, taip pat ne iš dangaus tenai nukritęs...

Tuo metu panašiems susirinkimams leidimus duodavo vyriausiasis ideologas L.Šepetys. Kiekvieną prašymą jis suderindavo su KGB ir kartu numatydavo datą, kad specialiosios tarnybos turėtų laiko pasiruošti. Šiuo atveju susirinkimas buvo atidėliojamas kelis kartus, kol pagaliau atsirado „reikiamas jaunimas" ir būsimai veiklai buvo surastas tinkamas pavadinimas. Iš kelių žodžių – draugija, organizacija, sąjunga, judėjimas, forumas, lyga, - buvo pasirinktas mažiausiai pretenzijų turintis „sąjūdis". Prie jo vėliau buvo lipdomi politiniai tikslai: sąjūdis visuomenei aktyvinti, partijai padėti ir pagaliau – Sąjūdis persitvarkymui remti. Judėjimas turėjo būti ne formalus, visuomeninis ir būtinai nepartinis, kaip to reikalavo iš Maskvos atsiųsta instrukcija, kai 1987 metais visoje TSRS oficialiai buvo leista steigtis savaveiksmėms organizacijoms.

K.Prunskienė tą instrukciją, jau detalizuotą Lietuvos sąlygoms, pavadino „Juoduoju scenarijumi" ir kažkodėl jo autorystę perleido V.Landsbergiui, nors puikiai žinojo, kad šitas dokumentas tarp mūsų pasklido slapta, „nusižiūrėjus" kai kuriuos V.Čepaičio ir A.Čekuolio popierius. Taip, scenarijus kelis kartus keitėsi, tačiau pagrindinė jo idėja kas kartą išlikdavo ta pati: „Saugumas per savo žmones privalo įtakoti visus naujai atsirandančius judėjimus ir palengva, metodiškai perimti jų veiklos iniciatyvą į savo rankas. Galimi įvairūs žodiniai ir lozunginiai nukrypimai, net perlenkimai, tačiau tiesioginiai veiksmai turi būti suderinti..."

Šiam darbui buvo pradėta ruoštis dar gerokai prieš paskelbiant visas persitvarkymo laisves. Su E.Eismunto pirmtako J.Petkevičiaus parašu į kelias įkalinimo vietas buvo išsiuntinėti raštai apie kai kurių disidentų galimybę prieš laiką išeiti laisvėn. Tarp tų laimingųjų pateko P.Pečeliūnas ir A.Terleckas. Kadangi pastarasis prieš pirmąjį įkalinimą dir-

bo KGB padalinyje „Glavlite", todėl ir buvo numatytas panaudoti planuojamame dvigubame žaidime.

Tokia buvo pradžia, bet tas žinojimas atėjo daug vėliau, kelerius metus po kruopelytę renkant visas detales, analizuojant įvairius dokumentus, tyrinėjant labai prieštaringus pačių sąjūdininkų pasisakymus, slaptus ir atvirus pasiplepėjimus. Dabar man aišku, kas iš Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narių buvo paakintas ir paruoštas iš anksto, kas žinojo į kokį susirinkimą eina ir ką jame turės daryti. Bet tai istorija. Šiandien Lietuvoje, įsigalėjus planuotai teisinei anarchijai ir eilinio žmogaus beteisiškumui, įvykus specialiai organizuotai ekonominei griūčiai, jau niekam neberūpi nei ta pradžia, nei pabaiga. Pagrindinis tikslas pasiektas: mus ginančios valstybės nebėra ir kiekvienas pilietis grumiasi tik už save. Žodžiu, mes jokio realaus suvereniteto taip ir nepasiekėm, nes savo gyvenimą pasukom pagal „Juodojo scenarijaus" sukurtus mitus ir per dešimt metų atsidūrėm eilinės kolonijos padėtyje.

Net patys didžiausi melagiai šiandien negali susigaudyti, kieno iš jų melas gulėjo šalia tiesos ir kas prasimano viską iš naujo. Aišku viena: daugiausiai istorijos klastotei pasidarbavo V.Landsbergio užnugaris ir jo komanda, kuri, bažnyčios talkinama, sukūrė vieną iš šlykščiausių asmens kulto atmainų. Nukentėję nuo Smetonos, Stalino, Hitlerio, Brežnevo ir kitų sudievintų avantiūristų, lietuviai staiga viską pamiršo ir puolė dar į vieną stabmeldystės kraštutinumą. Masinės psichozės veikiami, jie tarsi alkoholikai ėmė gydytis tais kvaišalais, nuo kurių dar nebuvo kaip reikiant išsipagirioję. Jau po pirmų, už Sąjūdžio pinigus samdytų megztųjų berečių, klyksmų „Landsbergis–Lietuva!", buvo aišku, kad to žmogaus kultas neturi jokio tautinio, politinio ar bent religinio turinio, kad jame net su žiburiu nerasi jokios realios valstybinės programos arba kiek naujesnės atgimimo idėjos. To žmogaus pavardė ir asmuo tapo šlykščia avantiūris-

tų ir persivertėlių beidėjiškumo indulgencija, kuri pakeitė politinę išmintį, pilietinę sąžinę ir atsakomybės jausmą. Pasimelsk, pagarbink tą naujai iškeptą dievuką ir daryk ką nori. Žalingesnio reiškinio atgimstančiai Lietuvai net didžiausi jos priešai nebūtų sugalvoję.

Net laimėję rinkimus ir prasibrovę į aukščiausią valdžią, landsbergininkai ir jų vadas vis dar naudojosi slaptais KGB butais, tos organizacijos informatoriais ir patarėjais. B.Kuzmickas, K.Motieka, V.Čepaitis, A.Čekuolis, Z.Vaišvila, R.Ozolas, A.Butkevičius, L.Sabutis, K.Urba, K.Prunskienė, V.Tomkus, R.Dapkutė ir daugelis kitų aktyvistų vienaip ar kitaip buvo susieti su ta galinga, bet jau pradėjusia irti organizacija.

Gal dešimtį kartų perskaičiau Sąjūdžio steigiamojo susirinkimo magnetofoninį įrašą ir kiekvieną kartą vis labiau įsitikinu, kad jam pasiruošta iš anksto. Daugelis jį organizavusių žmonių savo siūlymus ir pavardes atsinešė kišenėse bei perskaitė juos iš raštelių. Galų gale, iš kur tas įrašas? Jį už nedidelį honorarą man paskolino saugumo pulkininkas, nes visi iniciatyvinės grupės nariai dar iki šiol dievagojasi tokio įrašo nedarę, girdi, bijoję. Tokiu būdu mano rankose atsidūrė ir „Juodasis scenarijus" arba „Čepaičio maldaknygė", tačiau gyvenimas pasitvarkė kur kas žiauriau, negu specialistų buvo numatyta.

Mes merdim. Šiandien mūsų socialinė degradacija tapo nebesuvaldoma. Landsbergininkai mūsų gyvenimą pavertė socialiniu darvinizmu. Mažuose Lietuvos miesteliuose lyg vivisekciniame poligone nyksta gyvybė. Pakirstas lietuvių pasitikėjimas savimi. Inteligentija visiškai nusisuko nuo savo liaudies ir jos gyvenimo problemų, todėl ir pati tapo nereikalinga. Artėja demografinė katastrofa. Kas atsakys už tuos „didžiulius nuopelnus ir laimėjimus"? Tokių didvyrių neatsiras. Gal tik vienas A.Juozaitis, eilinį kartą labai susireikšminęs, vėl prisipratins kokį nors politiką, prilips prie jo

ir, neturėdamas jokių teisių, perduos jam Sąjūdžio įgaliojimus, o pats jau trečią kartą pateks į didžiausių nevykėlių dešimtuką ir bus apdovanotas trispalviu bananu.

Įsigalėjo idiotiška nuomonė, kad viską už mus padarys svetimi: Amerikos pensininkai, Europos Sąjungos klerkai, bankrutuojančios įmonės žydelis arba šlubas vokietis, todėl savo pasakojime nesirengiu aiškintis arba tikslinti kiekvieną Sąjūdžio veiklos faktą ar įvykį, kuriuos kiekvienas skaitytojas matė savaip. Taip pat nesiruošiu ieškoti bendros tiesos, nes jos niekada nebuvo. Mano tikslas – žmonės, kuriuos sutikau taip kvailai ir beprasmiškai pabliurusiose ir pridergtuose „atgimimo" keliuose bei klystkeliuose. Kartais net ir labai norėdamas negalėjau prasilenkti su netikėtai iškilusiais ir blogą kvapelį skleidžiančiais „naujojo elito" atstovais, o kartais niekaip negalėjau sutarti su padoriais ir mano gerbiamais žmonėmis. Viską nulėmė masinė psichozė ir bėgimo nuo praeities panika. Rodės, kad visa Lietuva už tą penkiasdešimt tarybinių metų bus ištremta kur nors į Varnius ar Dimitravą. Visko buvo, tačiau kiekvienu atveju stengiausi suprasti, kokie vėjai, kokie charakterio bruožai ir tikslai tuos žmones supūtė į tą bekrauję, bejausmę baltos politikos pusnį, kokius pėdsakus jų veikla paliko tautos sąmonėje ir jos žūtbūtinėje kovoje už būvį.

Kaip sakoma, Viešpats tebūna liudininkas, o žmonės – teisėjais. Tačiau teisti nebus kam, nes dabar ir mažam vaikui pasidarė aišku, kad mūsų kopijuojama Vakarų tipo demokratija yra tokia pat ciniška, savanaudė ir negailestinga, kaip ir visos kitos santvarkos, todėl bandymas per prievartą mus prilipdyti prie amerikoniškojo gyvenimo būdo yra toks pat amoralus, kaip ir pastangos staliniškais metodais sukurti visuotinę gerovę, nes tie abu metodai gyvenimo praktikoje neskatina nei asmenybės tobulinimo, nei jos dvasinio brendimo. Vienoje sistemoje viskas moralu, kas tarnauja partokratų diktatūrai, o kitoje – pateisinama tik tai, kas vergauja

doleriui, tai yra materialiam ir dvasiniam daugumos apiplėšimui saujelės milijonierių naudai.

Besigrumdami su tomis dviem blogybėmis, mes per dešimtį metų nieko gero nepasiekėm. Tačiau per tas bevaises grumtynes žmonės pagaliau suprato, kad nepaisant visų staliniškų iškraipymų ir baisybių, tarybinė santvarka daugeliu atvejų buvo kur kas humaniškesnė. Ji milijonams suteikė teisę nemokamai šviestis, gydytis ir dvasiškai tobulėti. Ji užtikrino viešąją tvarką ir asmens saugumą. Tuo tarpu landsbergininė neobolševikinė revoliucija per nepaprastai trumpą laiką išsigimė į sektantišką išrinktųjų ideologiją, pasišovusią jos vadeivų interesų vardu teisti visą šalį, visus jos gyventojus ir perrašinėti istoriją savo naudai.

Per knygoje aprašomus žmones noriu parodyti, kad landsbergizmas nėra kažkoks naujas išradimas. Tai mūsų istorijoje periodiškai besikartojantis ir tautos vadukų plačiai naudojamas užgrobtos valdžios išlaikymo būdas: kuo plačiau išpūsti visas neva tiktai svetimšalių mums primestas nelaimes, sukelt kuo didesnę ir bažnyčios remiamą verkšlenančio patriotizmo bangą, supjudyti tautą, iš to pelnytis ir ieškoti užtarimo užsienyje, patogiausia – Amerikoje. Štai kodėl, naudodamasis tokiu ginklu, landsbergizmas be didelio vargo atėmė iš mūsų liaudies kur kas daugiau realių gyvenimo vertybių negu jai davė. Įsismaginęs jis netgi užsimojo prieš pagrindinį tautos turtą – jos žmones. Prisidengdamas kova prieš vadinamąją nomenklatūrą, jis sunaikino dešimtmečiais ruoštus beveik visų valstybinės veiklos sričių specialistus, o jų vietoj į valdžią išstūmė jam pataikaujančius tuščiagarbius eksperimentatorius ir ambicingus nemokšas, sutalpinęs visą kenkėjišką marginalų veiklą į vieną šlykščią sampratą – naująjį tautos elitą. Šitoje rinktinėje klikoje šiandien susibūrė labai marga publika: rezistentai, prezidentai, žydšaudžiai, ministrai, partijų lyderiai, pralobusieji sukčiai, Vilijampolės banditėliai, persivertę funkcionieriai ir Ameri-

kos pensininkai. Juos suvienijo didžiulė meilė doleriui, ir tėvynė čia niekuo dėta.

Bet kur išnyko V.Kudirkos ir J.Basanavičiaus tradicijas puoselėjusi inteligentija, tautos sąžinė ir protas? Man rodos, ją ištiko šokas. Ji vis dar bijo prisipažinti smarkiai prašovusi pro šalį ir ne su tais vadukais praradusi savo patriotinę nekaltybę. Juk nelengva dvidešimtojo amžiaus išprusimą ir gyvenimo supratimą turintiems intelektualams staiga atgimti ir nubusti dar devynioliktojo šimtmečio pabaigoje prišniaukštoje lovoje, tuo labiau, suprasti, kad dėl viso to kalta ji pati ir jos pasirinktas superpatriotinis, bet labai siauras ir savanaudiškas kursas, visai nepanašus į rimtą politiką ir kasdieną vis dažniau ir dažniau primenantis bevaisės meilės užkratą.

Taip eilinį kartą tautos elitas išdavė savo liaudį: kažkada jis sulenkėjo, vėliau – surusėjo, suamerikonėjo, o dabar – sueuropėjo. Toms išdavystėms tauta priešinosi. Kiekvieną kartą išduotas kaimas išaugindavo būrį pasišventusių šviesuolių, kurie primindavo lietuviams, kas jie tokie ir kur turi eiti... Bet dabar ir kaimas guli paslikas ir Lietuvos ponams tapo akmeniu po kaklu.

Kaip įvado pagrindinę mintį norėčiau pacituoti filosofą S.Šalkauskį, kuris teigia, kad mes, lietuviai, esame tauta, kuri niekada nėra buvusi tuo, kuo galėjo būti. 1990 metais istorija mums padovanojo eilinį unikalų atgimimo ir tautinio suklestėjimo šansą, tačiau dėl istorinės klaidos, dėl politikų kvailų ambicijų, provincialaus nemokšiškumo ir plikbajoriško valstybės vyrų gobšumo likome nereikšminga Europos provincija, penima politiniais bei kitokiais tautos dvasinę negalią skatinančiais kvaišalais, į kurią be didelio vargo galima nukanalizuoti visas Vakarų visuomenėje nebeišvalomas srutas.

Įsigalėjo keistas dvilypumas: mūsų politikai visomis išgalėmis, negailėdami milijonų, dar ir šiandien tebekuria abejotiną, propagandinį valstybės įvaizdį, o iš kitos, praktinės, pusės, – griauna tą valstybę iki pačių pamatų.

PIRMASIS APSIUOSTYMAS

Žmonių balsas – Dievo balsas. Pagaliau jis tapo išklausytas. Jo valia mus išrinko į Sąjūdžio iniciatyvinę grupę. Po pirmo apšilimo ir nedrąsių kalbų mums visiems dar niekas neaišku. Pagal kažkieno sumanymą mes privalom kažką nuveikti, kažką pagerinti, kažką išaiškinti tautai. Bet kažkodėl tas netikrumas kai kurių narių akyse švietė lyg stiprus dopingas. Pradžioje man pasirodė, kad jį sukėlė jokiomis taisyklėmis nebevaržoma laisvė. Ji kaitino žmonių smegenis, tirpdė atsakomybę ir pagarbą kitų nuomonei. Ji buvo šiek tiek dirbtinė, su reikiamu leidimu kišenėje, todėl pirmuose mūsų protokoluose mirgėjo vieni lozungai, priesaikos ir romantiškų pažadų padraikai, kažkodėl vadinami pasauline praktika. Kiekvienas grupės narys iš kailio nėrėsi, kad tik kas nors jį pamatytų, išgirstų, atkreiptų dėmesį ir išskirtų iš kitų. „Taip prasideda kiekvienas nevisaverčių veikėjų sąmokslas", - įrašiau dienoraštyje ir nė trupučio neapsirikau.

Jau pirmomis dienomis tarp jaunimo išsiskyrė A.Juozaitis. Prie jo namų Žvėryne, lyg prie kokios nors ambasados, nuolat kabėjo trispalvė. Jį nuolatos supo būrelis tik jam vienam pažįstamų žmonių. Jis buvo tikslus, ironiškas, kategoriškas. Tačiau be visų teigiamų ir neigiamų savybių jame slypėjo dar kažkas labai žydiška. Kiekvienoje kalboje, kiekviename darbelyje jis mokėjo save nepaprastai sureikšminti, išaukštinti, nors pagirtas apie tai kalbėjo nenoriai, su neslepiama autoironija lyg kurdamas žydišką anekdotą, bet vos tiktai kas nors garsiai pritardavo tokioms jo mintims arba jas pagilindavo, - baigta, Juozaitis tapdavo nesutaikomu tokio žmogaus priešu. Kaip sako antisemitai: užgausi žydą Maskvoje, jo dvasia tau Vladivostoke nedovanos.

Toks jo elgesys daug kam nepatiko, keli nariai jį už tai netgi apstumdė, o su A.Skuču jiedu susikibo kaip ringo džentelmenai – iki pirmo kraujo. Man tai atrodė vaikiška. Panašų konfliktą su tuo nepaprastai ambicingu žmogumi jau bu-

vau pergyvenęs, todėl stengiausi nekreipti dėmesio, bet retsykiais neišlaikydavau ir patardavau:

- Arvydai, politikui reikia išmokti bent savo nuodėmes atleisti kitiems.

Tokios pastabos A.Juozaitį tik siutino, nors pats jis gana ilgai per savo draugus ir kaimynus ieškojo galimybės arčiau susipažinti su manimi. Galų gale mes susitikom Kazlų Rūdoje Medžio plokščių kombinato direktoriaus Stasio Butkaus šeimos šventėje. Arvydas buvo labai paslaugus ir stengėsi mums patikti. Jis man dovanojo savo referatą apie nežymų 1918 metų įvykį, liečiantį V.Kapsuko-Mickevičiaus santykius su Maskva, kurį tarybiniai istorikai, jo manymu, traktavo neteisingai. Referatas man pasirodė mėgėjiškas, tačiau jį įteikdamas A.Juozaitis pasigyrė:

- Tai garsusis mano pranešimas akademijoje, perskaitytas tarp istorikų. Jis sukėlė nepaprastą susidomėjimą ir didelius ginčus.

Perskaitęs tą darbelį, suabejojau jo nepaprasta reikšme. Nepatiko ir dedikacijoje surašyti ditirambai mano adresu. Radau kelis netikslumus. Mudu susiginčijome. Kai jį gerokai prirėmiau, tas jaunas, išlakus sportininkas staiga išbalo, ėmė virpėti ir atsistojęs nužvelgė mane triuškinančiu žvilgsniu. Nepasakęs nė žodžio, jis išdidžiai pasišalino. Tačiau ne tai svarbu. Mane pritrenkė jo šaltos ir bejausmės akys, sustiklėjęs žvilgsnis ir negyvi vyzdžiai... Juk tai pirmasis požymis, - dingtelėjo mano galvoje. - Negyvi vyzdžiai!... Juk tai... nuvijau negeras mintis ir užmiršau.

Vėliau tokie pašnekovus naikinantys žvilgsniai ir tylūs išėjimai tapo jauno filosofo elgesio norma. Pradžioje mane tik stebino beveik stabmeldiškas Arvydo prieraišumas savo išsakytoms tiesoms, o paskui ėmė pykinti. Tokie santykiai kliudė mūsų darbui. Tai pastebėjęs, S.Butkus ėmė mane raminti:

- Jaunas, karštas, be to, olimpinėse žaidynėse jis pergyveno tokias baisias fizines ir psichines perkrovas, kad ilgą laiką turėjo gydytis nervus. Per valstybinius egzaminus vėl buvo atkritęs...

Vengdamas komplikacijų, nusileidau, tuo labiau, kad iniciatyvinėj grupėj tada vyko tik atsargus apsiuostymas. Kiekvienas narys apie kitus stengėsi sužinoti kuo daugiau, o apie save šnekėjo puse lūpų, kiekvienam rūpėjo tiksliai apčiuopti, ką gali jo bičiulis, kaip jis čia atsirado ir kokį turi užnugarį, todėl visi buvo dirbtinai mandagūs, atsargūs, nors puikiai jautė, kad ne be jų pagalbos paleista centrifuga vis labiau įsisuka ir palengva, po truputį kelia grietinėlę į paviršių, o kietesnes frakcijas – garbę, padorumą, autoritetą bei išmanymą, – lėtai gramzdina gilyn ir šalina kartu su išrūgomis, todėl daugelis jaunųjų greitai perprato, kad pastovumas politikoj visai nereikalingas, kad visko matas čia – garsi šneka, pažadai, kuo gražesnis melas ir, aišku, tvirtas užnugaris, vadinamoji patikima „chebra".

Nepaisant to palaidumo, tarp mūsų vis dar vyravo pusėtina įtampa, netikrumas ir baimė. Kiekvieno akyse galėjai išskaityti nebylų klausimą: kiek ilgai dar tęsis visa ši muzika? Ar nesusems? Mes – kažkoks vis dar draudžiamas vaisius, todėl patys sau įdomūs. O jeigu ne? O jeigu spustels ir patvarkys? Todėl aš jiems buvau labai reikalingas, kaip geriausiai apšaudytas politinėje kovoje. Posėdžiaudami mes nuolat keitėme susirinkimų vietas, slapstėmės sugriuvusiuose Pionierių rūmuose.

- Kam to reikia? - klausdavau kiekvieną kartą, nes labai dažnai buvau renkamas pirmininkauti.

- Mūsų gali pasiklausyti. Mus gali išduoti.

- Žmogau, kas mus išduos?.. Kam išduos?.. Juk viskas legalu.

- Nevaizduok naivuolio.

- Klausyk, papulkininki Čekuoli, juk tu – kadrinis kagėbėšnykas. Jeigu tu dalyvauji, viską girdi ir niekas neįkliūva, vadinas, viskas tvarkoj, – gerai kojų nesušilęs, įsigijau labai pavojingą priešą, vėliau keršijusį man kiekviename žingsnyje. Per pykčio priepuolį jis „Gimtajame krašte", iš anksto pasiruošęs paneigimą, išspausdino „Mačiusio žmogaus" V.Skyriaus žinutę, kad aš, būdamas liaudies gynėju, nuka-

podavau kulkų galus ir traiškydavau tomis nuolaužomis žmonių kaulus, skandindavau jų vaikus šuliniuose ir kad už tai nukentėję praminė mane „Petka dum-dum". Tą žinutę galįs patvirtinti kažkoks Vokietijoje gyvenantis J.Kvedaravičius. Koks neišrankus kagėbėšnyko spjūvis! Kuo baisesnis melas, tuo, girdi, daugiau šansų, kad juo bus patikėta.

Į labai daug šnekančio ir viską žinančio A.Čekuolio pusę ėmė linkti ir V.Čepaitis. Jam antrino R.Ozolas. Todėl apie juos, kaip apie neva labai radikalius veikėjus, pradėjo spiestis jaunimas. Bet kaip vėliau paaiškėjo, ir vieni, ir kiti buvo raibi gegužiukai, įgudusios rankos sumesti į tą nemažą patiklių zylių lizdą.

A. Čekuolis į KGB akiratį pateko gana anksti, kai iš Rusijos gilumos parsivarė „Zimą" ir įrengė bardakėlį ant ratų. Tai krutančiai įstaigai pridengti jis įsigijo milicininko uniformą. Užverbuotas jis buvo tada, kai įsitaisė dirbti Rašytojų sąjungoje. Vienoje komandiruotėje tas landus emisaras lydėjo E.Mieželaitį į Penklubo posėdį Vakarų Berlyne ir buvo sulaikytas vokiečių pasienyje. Jo bagaže muitininkai rado 14 kasečių, kuriose vietoj filmų buvo prisukta dolerių. Vyrą etapu grąžino namo, o mums atsiuntė dokumentus, reikalaujančius jį pašalinti iš partijos ir Rašytojų sąjungos. Jau buvo paruoštas susirinkimas, pralieta daugybė krokodilo ašarų, kai pateikėjai netikėtai atsiėmė savo popierius, o nusikaltusįjį pasiuntė į specialius kursus. Po kiek laiko jis iškeliavo į Kubą.

Laisvės saloje naujasis korespondentas pasirodė per daug plepus ir netgi pasiryžęs nukakti į Bolivijos kalnus pas Če Gevarą. Jį vėl sugrąžino namo. Čia jis, kaip ir šiandien, įsikibo į televiziją, organizavo laidą „Neramūs meridianai" ir kaip dabar priplepėjo žmonėms kalnus visokiausių nesąmonių. Įsikišo jo patronai, laidą uždarė, o autorių ne tai padrausminimui, ne tai patobulinimui vėl išsiuntė į kursus pasimokyti. Kiek vėliau Algimantas pateko į Portugaliją, o po jos atsidūrė Ispanijoje, kur eilinį kartą įkliuvo bespekuliuodamas valdiškais pinigais. Kadangi jis tenai materialiai rėmė pogrindinę komunistų spaudą, todėl įsigudrino spaustuvininkams mo-

kėti dvigubą kainą, o tie dalį paaukotų pinigų jam sugrąžindavo asmeniškai. Ir vėl jį prireikė labai tyliai parsivežti namo ir įtaisyti į „Gimtąjį kraštą". Čia jis tiksliomis, specialiai paruošto žmogaus, kombinacijomis bei intrigomis nurungė visus kolegas, tapo vyriausiuoju ir nusipelnė garbingos pravardės: „Žinomas žurnalistas – Algimantas Čekistas".

Jo bendražygis Virgilijus Čepaitis gerokai pasišiukšlino Maskvoje, besimokydamas vertėjų kursuose. Jis netgi kontaktavo su vokiečių žvalgybininke, todėl į Vilnių paskui jį atsekė didžiulis, kaip tada sakydavo, smulkiai priskaldytų malkų vežimas. Užverbuotas jis privalėjo sekti rašytojus. Jam buvo suteiktas slaptas butas ir slapyvardis „Juozas", kadangi toks buvo jo antrasis vardas. Savo pranešimuose - įskundimuose V.Čepaitis daug dėmesio skyrė ir man, o jo kolegos mano viloje Birštone vienu metu prikaišiojo keliolika pasiklausymo „blakių".

V.Čepaitį verbavo kapitonas Vytautas Petniūnas, pritarimo rezoliuciją užrašė pulkininkas M.Misiukonis. Naujai iškeptas agentas rašė ne tik apie mane, bet ir apie J.Vaičiūnaitę, P.Jackevičių-Morkų, T.Venclovą, savo patroną J.Avyžių, uošvį J.Baltušį ir apie kitus. Anot tarnybinės charakteristikos, „savo darbe nepripažįsta jokių sentimentų, išskyrus pinigus".

Į to „bilduko" akiratį pakliuvau ne dėl savo raštų ar rašytojiškos veiklos, o dėl to, kad atsisakiau V.Čepaičio, kaip vertėjo, paslaugų.

- Tu nemoki rusų kalbos, - pasakiau jam. - Maskvos rašytojai juokiasi iš tavo vertimų ir vadina juos „žydovsko russkimi". Tu sugadinai Joną Avyžių ir todėl jis tave pravarė.

- Ach taip! - supyko jis. - Aš palauksiu, kol tu savo poemas geroje vietoje pradėsi rašyti!

- Įdomu, kur?

- Vienutėje, - sėdo į mašiną ir išlėkė.

Romas Ozolas tuo metu nuo rašytojų buvo kiek atitolęs ir šnipinėjo savo tiesioginį viršininką A.Česnavičių, pas kurį dirbo padėjėju. Kai Ministro Pirmininko pavaduotojas

užuodė, kam jis turi būti dėkingas už labai subtilios informacijos nutekėjimą, didysis Pinkertonas buvo perkeltas į „Minties" leidyklą, kur neatidėliodamas pradėjo naują intrigų ratą ir iš pareigų išėdė vyriausiąjį redaktorių. Buvo manyta jį kur nors įkišti dėstytoju, bet pasirodė, kad įžymusis filosofas nesugebėjo apginti mokslinio darbo ir išlaikyti kandidatinių egzaminų.

Ozolas grupės posėdžiuose irgi labai daug ir nerišliai šnekėjo, bet visa laimė, kad niekas jo gerai nesuprato, todėl netrukdė ir laukė, kad tik greičiau užbaigtų. Kartą pajuokavau:

- Romai, o tu pats ar supranti, ką šneki?

Tokį paniekos kupiną žvilgsį galėjo nutaisyti tik geras aktorius, taip sakant, vienu metu šypsotis ir svaidyti žaibus. Po kiek laiko labai nevykusiai pabandžiau pasitaisyti. Iš vienos jo kalbos išbraukiau visus tarptautinius, lotyniškus, graikiškus žodžius... ir kalbos nebeliko. Jokios prasmės, jokios minties! Šito jis man negalėjo dovanoti, nes kažkuris recenzentas panašiai pasielgė ir su jo disertacija. Po tų nevykusių bandymų reikėjo padaryti rimtą išvadą arba viską nuleisti juokais, bet manyje irgi kirbėjo kažkoks nelemtas kipšas.

- Kas daug šneka, tas nespėja išgirsti to, ką jau pasakė, - pajuokavau, bet praktiškai tik kliūstelėjau žibalo į ugnį. Jis prieš mane padarė viešą pareiškimą ir apkaltino Sąjūdžio griovimu „iš vidaus".

Tas atradimas jam taip patiko, kad vėliau ir pats viską naikino ir griovė tik iš vidaus. Tą sotaus kirmino politiką jis panaudojo Brazausko partijos prezidiume, Prunskienės vyriausybėje, Seime, centristų partijos viršūnėje, kad vieną sykį persisotinęs minkštimo šleptelėjo ant žemės, taip ir nepavirtęs jokia lėliuke, tuo labiau, - sparnuotu drugeliu.

Žodžiu, ta trijulė nuo pat pirmų dienų labai suartėjo, tiesiog lipte sulipo. Nors pradžioje V.Landsbergis nerodė jokio aktyvumo ir stengėsi niekur nesivelti, bet po kiek laiko staiga pritapo prie tos trijulės ir viską pasuko savo naudai. Nuo tam tikro laiko, matyt, gavę ir tam tikrą įsakymą, visi trys plepukai ėmė elgtis lyg kokie profesoriaus apsauginiai – kur jis, ten

ir jie, ką tas bepasakytų, tie nors galvomis būtinai palinksės. Tai mane gerokai stebino, nes tą šniaukrojantį knyslį labai puikiai pažinojau. Jis vis dažniau ėmė lankytis mano namuose, kažką tikrinti, kažko klausinėti, siūlyti įvairius planus. Apie save nešnekėjo, tylėjo kaip užlopytas. Tariant jo žmonos Gražinos žodžiais, Vytulis buvo labai uždaras ir atsargus, dar niekada ir niekam nepasakęs visos tiesos, dar niekada ir niekam piršto nepajudinęs be tam tikros naudos. Aš pats apie tai puikiai žinojau, todėl nelabai stengiausi su juo suartėti. Muilinosi jis, nes tas žmogelis sirgo persekiojimo manija, kuri jam vėliau labai padėjo gyvenimo lenktynėse.

Kartą jis pas mane atėjo konservatorijoj susirinkęs krūvą parašų, reikalaujančių sustabdyti tilto statybą per Nerį ties Šilo gatve. Reikalavime buvo numatyti piketai, demonstracijos... Girdi, tokia statyba labai pakenktų Antakalnio draustiniui, išbaidytų čia gyvenančias stirnas, pažeistų išlakias pušis...

- Tau pavyko sustabdyti naftos gavybą ties Nida, padėk ir čia gyvenantiems inteligentams...

- Bet Šilo gatvėje gyvena Nasvyčiai, ministras J.Bielinis, CK darbuotojai... Jie galingesni.

- Bet tu esi tu, - mykė prisitrumpinęs barzdą, tačiau visos teisybės taip ir nepasakė.

Pasiskambinau V.Laurušui į konservatoriją.

- Vyk lauk, konservatorija čia niekuo dėta. Kiek žinau, Šilo gatvėje jam žada butą.

- Tai niekšelis!

- Ką, tu jo dar nepažįsti? Jam niekšybė tik pradinė sėkmės palydovė, o visa kita jis pripildo vėliau, kaip talentingas intrigantas, iki begalybės išpūsdamas kitų žmonių klaidas. Būk atsargus, jis tokios akimirkos moka išlaukti.

Aš suklusau. Bet kai į Sąjūdį tas nelaimėlis atsitempė kadrinį KGB darbuotoją Kęstutį Urbą ir parekomendavo mūsų iždininku, o paskui pradėjo su juo varinėti visokius biznelius, pirkti muzikos sintezatorius ir kitokius jam reikalingus daiktus už mūsų pinigus, pyktį reikėjo nuspausti ir rimčiau įsižiūrėti į to veikėjo praeitį.

Pakračius savo ir draugų atmintį, tų praeities „perliukų" vis daugėjo ir daugėjo. Jų būtų užtekę net keliems to veikėjo portretams. Besidomint pokariu, paaiškėjo, kad į komjaunimą V.Landsbergį rekomendavo ne vien gimnazijos komjaunuoliai. Biuro metu kai kas suabejojo naujuoju kandidatu:

- Jo tėvas prie vokiečių buvo ministras ir siuntė Hitleriui sveikinimo telegramas.

Biuro nariai susvyravo, tada Aušros berniukų, o vėliau – Komjaunimo gimnazijos komsorgas A.Ramanauskas visiems paaiškino, kad šį reikalą jis asmeniškai ištyrė „kur reikia" ir kad po telegramos tekstu Hitleriui senio Landsbergio parašo nėra. Toks pareiškimas padarė įspūdį, tuo labiau, kad jis buvo patvirtintas fašistinio laikraščio „Į laisvę" 1941 metų birželio 26 dienos numerio iš anksto paruošta iškarpa.

- O dabar tiktai tarp mūsų, - paslaptingai tarė Ramanauskas. - Taip sakant, ne dėl spaudos. Vytautas mums reikalingas. Jis padėjo išaiškinti gimnazijoje įsikūrusią pogrindinę organizaciją. Tai mūsų žmogus.

Ta pogrindinė organizacija, kaip mums vėliau išaiškino Kauno aktyvo pasitarime, skaitė draudžiamas knygas, jas platino, o vienas, pats įžūliausias, rašinėjo slaptus laiškus bei atsišaukimus ir verbavo būsimos organizacijos kadrus. Tas raštininkas, patikėjęs bičiulio solidarumu, buvo Vytulio suolo draugas Aloyzas Sakalas. Apie to įvykio svarbumą bylojo dar ir tas faktas, kad gimnazistų bylą vedė ne koks nors pradedantis leitenantėlis, kaip tada buvo įprasta, bet pats skyriaus viršininkas N.Dušanskis.

- Nors tu, Petka, ir vaikščiojanti enciklopedija, bet politikoje dar švakas. Laikraštį reikia mokėti skaityti tarp eilučių. Jo senis ir dabar su kai kuo dar palaiko ryšius. Jis padėjo Vokietijoje surasti Plechavičių ir Kubiliūną, - po aktyvo susirinkimo mane jau auklėjo dviese: pats Ramanauskas ir Kauno miesto Stalino rajono komiteto sekretorius V.Ročka.

- O ko tu jį anksčiau keikei net susiriesdamas?

- Kas buvo – buvo, o dabar mes jį kaip reikiant užlaužėm.

O vis tik buvo! V.Landsbergis nusižiūrėjo draugo mergužėlę ir, „gavęs arbūzą", ėmė apie ją skleisti visokiausius gandelius ir rašinėti nepadorius laiškelius. Kai mergina pasiskundė draugams, tie nusivedė prasikaltusį donžuaną į Karmelitų paplūdimį, paguldė kniūbsčią, primynė smėlyje rankas ir kojas, nuleido kelnes ir kaip reikiant išdilgino jo riterišką užpakalį.

- Žinai už ką? - paklausė egzekutoriai.

- Maždaug.

Egzekuciją pakartojo, kol nusikaltėlis prisiminė visas smulkmenas.

Tas faktas plačiai nuskambėjo tarp gimnazistų ir tapo populiariausia kovos priemone su skundikais, o pats Ramanauskas gyrėsi, kaip su pažįstamu grafologu ilgai tyrinėjęs kaire ranka rašytus raštelius ir nustatęs, kad jų autorius, terliojantis popierių tokiomis mažytėmis į raides panašiomis blusytėmis, yra šykštus, kerštingas ir labai smulkmeniškas žmogus. Aišku, kai kas jau buvo pamiršta, todėl toks menkas sūnelis už didvyrį tėvą atsakyti negalėjo.

„Mūsų žmogus", „Patikrintas žmogus", „Lojalus žmogus" ir kitus V.Landsbergio veiklą charakterizuojančius žodžius ne vieną kartą girdėjau iš L.Šepečio lūpų, kai jo šefuojamas muzikologas vis dažniau ėmė važinėti po užsienius su tam tikrais „nepriklausomo turisto" įsipareigojimais. Pas tūlą Paulauską jis netgi turėjo pastovų prieglobstį Niujorke. Iki 1946 metų tas „amerikonas" pardavinėjo Kaune ledus, o paskui kažkokiu būdu atsidūrė „už balos". Kiek apsipratęs su savo nauja padėtimi ir pabuvojęs pas tėvą Australijoje, V.Landsbergis parašė ataskaitą-įskundimą prieš mūsų muzikos garsenybę Saulių Sondeckį, kuris neva pritariąs savo tėvo Sondos veiklai VLIK'e, kai jis, Vytautas Landsbergis, prišnekinęs savo tėvą sugrįžti namo.

Apie tai sužinoję Silva ir Saulius Sondeckiai kreipėsi į mane ieškodami kokio nors užtarimo. Jie manė, kad ir aš, „kaip Sąjūdžio išradėjas", prie tos nelaimės prisidėjęs, todėl su ašaromis akyse aiškino, kokia tai baisi neteisybė. Jų iš-

klausęs pasikviečiau „Tiesos" redaktorių D.Šniuką ir visi kartu „sukalėm" paneigiantį straipsnį. Stebėdamas nukentėjusius bičiulius, ir pats ne mažiau išgyvenau, nes savo kailiu patyriau, ką reiškia menininkui teisintis, kad jis ne kupranugaris, ką reiškia jam atsiprašinėti už nuoširdžiausiai žmonėms atiduotą savo gyvenimą. Rašau nuoširdžiai: tokį pasimetusį ir apgailėtiną Saulių Sondeckį mačiau tik vieną kartą jo tėvo mirties akivaizdoje, kai senasis Sonda, sūnaus lydimas namo, susmuko oro uoste ir numirė ant jo rankų. Ir dabar Saulius virpėjo ir negalėjo parašyti nė vieno žodžio. Jis vis aiškinosi, teisinosi, nors nė trupučio nebuvo kaltas. O skundikas ir šiandien kikena į kumštį ir kur tik gali ne tik neigia tą savo žygdarbį, bet ir nesigėdi vaizduoti vienintelio lietuvių kultūros puoselėtojo.

Nuo savęs galiu pridėti, kad tas išpuolis buvo specialiai organizuotas, nes jaunajam Landsbergiui reikėjo kaip nors pridengti tėvą, ilgus metus bendradarbiavusį su KGB. Niekas to žmogaus neagitavo ir nekvietė į Lietuvą. Jį, kaip atidirbusį žvalgą, namo sugrąžino Maskva prieštaraujant A.Sniečkui ir M.Šumauskui. Dar vėliau Maskvoje buvo išleista knygelė apie to žmogaus nepaprastus žygdarbius, kaip jo bute Vilniuje slapstėsi legendinis žvalgas Juozas Vitas (Vaitkūnas), kažkada ant Alytaus tilto paleidęs taiklų šūvį į karininką Juozapavičių. Patikrinus leidinio metriką nesunku buvo suprasti, kad tos knygos užsakovas yra visagalis Saugumas.

Paskui viskas apsivertė aukštyn kojom. Paulauską pakeitė Romas Misiūnas, už CŽV pinigus leidęs žurnalą „Baltic forum" ir suspietęs apie save Lietuvos „disidentus" su T. Venclova ir A.Štromu priekyje. Įdomu tai, kad sovietologas R. Misiūnas Maskvoje buvo areštuotas kaip Amerikos žvalgas, o paskui iškeistas į atitinkamą rusų žmogų. Atgavus nepriklausomybę, tas „disidentas" tapo Lietuvos pasiuntiniu Izraelyje, nors mūsų įstatymai griežtai draudžia kitų valstybių saugumo darbuotojams užimti panašius postus. Viską nulėmė senos pažintys ir bendri žygiai „tautos labui".

Bet grįžkim prie Sąjūdžio. Tada aš pats į jo veiklą žiūrė-

jau gana skeptiškai: na, išrinko, na, atliksiu savo pareigą ir taškas... Bet man labai patiko nepriklausomo žurnalisto veiklos perspektyvos – skverbtis į ką tik užgimusio reiškinio esmę ir ieškoti kokios nors bendros tiesos. Kartais užsižaisdavau, perlenkdavau arba tik dėl akių pasikuklindavau, todėl į mano veiklą kai kas iš kolegų ėmė šnairuoti, girdi, ir tas jau smelkiasi į valdžią. Bet tai tik Vytauto Bubnio ir kitų rašytojų sukurtas įtarimas. Aš bet kokiai valdžiai visada stengiausi būti opozicijoje, ne tik tada, bet ir dabar manau, kad kiekvieno kūrėjo šventa priedermė būti skriaudžiamųjų pusėj.

Kai man eilinį kartą pasiūlė pirmininkauti, pabandžiau atsisakyti teigdamas, kad tas pareigas kiekvienas iš mūsų turi vykdyti pagal nustatytą eilę. Tokiai tvarkai buvo pritarta, priešinosi tik B.Genzelis, J.Bulovas ir dar keli bičiuliai.

- Tu labai gerai dirigavai kovai prieš naftos sunkimą Nidoje. Nuo tavęs visas mūsų judėjimas ir prasidėjo.

- Tegul dirba jaunimas.

- Jie tik riejasi ir niekaip negali išsiaiškinti, kuris iš jų didesnis, - nesutiko Bronius. - Be to, jie nešvarūs.

- Ką turi omeny?

- Pats žinai, iš kokios skaistyklos žmogus išeina dar purvinesnis.

- Teisingai, - pritarė ir pats vyriausias mūsų grupės narys J.Bulovas. - Jeigu mes – kažkokia organizacija, judėjimas, laikas priimti kokį nors dokumentą, nuostatus, paskelbti programą.

Sudarėm tiems dokumentams ruošti darbo grupę. Man ir R.Ozolui teko kurti politinę Sąjūdžio programą. Kitiems – teisinę, ekonominę, kultūrinę, ekologinę bei kitus skyrius.

Kartą beslifuojant jau užbaigtą darbą, susiginčijau su Romu nejuokais:

- Tokių svaičiojimų į politinę programą nerašysiu, - pasakiau kategoriškai. - Jokių revoliucijų: nei dainuojančių, nei švilpaujančių. Gana, žmonės nuo jų pavargo. Viską reikia pradėti nuo bendražmogiškų, civilizuotų reformų. - Tuo metu skaičiau P.Stolypiną ir mintinai išmokau įvairių pertvarky-

mų abėcėlę, kurią vėliau išdėsčiau M.Gorbačiovo taryboje.

Ozolas išlėkė iš užstalės, ėmė šaukti, trypti kojomis, paskui pradėjo purtytis ir parkrito ant grindų. Besitampantį pakėliau ir paguldžiau ant sofos, suvilgiau veidą ir krūtinę. Pirmas mano įspūdis buvo labai keistas: viešpatie, koksai jis lengvas!.. Pustuštis. Tačiau laikrodis rodė antrą valandą nakties! Mes persidirbom, todėl neiškenčiau ir prikėliau žmoną:

- Atsiprašau, - sakau, - nežinau, ką daryti. Reikia tučtuojau iškviesti „Greitąją pagalbą".

- Nereikia, - ramiai atsakė ji, - su juo tokių dalykų pasitaiko. - Ji paėmė kažkokių vaistų, specialų piltuvėlį, aš pražiodinau sukąstus dantis... Vaistai padarė savo. Kai Romas galutinai atsigavo, atsisveikinau ir patariau:

- Tau negalima dirbti jokio įtempto darbo, tuo labiau naktimis. Reikia gydytis. Papjausi sveikatą, joks tau Sąjūdis nepadės.

- Ne! - kategoriškai atsakė jis. - Šis klausimas negali būti kvestionuojamas. Jauti momento svarbą? Jei ne mes, tai kas? Aš Sąjūdį pastatysiu ant kojų. Matai, Landsbergis sveikas sveikutėlis, o aš pasiligojęs! Darom vyrišką Sąjungą? - ištiesė man ranką.

- Aš už kitų nugaros neįpratęs, - linktelėjau galvą ir išėjau. Man ir dabar iš atminties neišeina tas ant grindų besitampantis Napoleonas, jo pamišėliškai blizgančios akys ir nepaprasta, tiesiog demoniška valia bet kokia kaina nugalėti save ir savo silpnumą bei tapti neišmatuojamai dideliu... Bent jau pačiam prieš save.

Pirmam įspūdžiui atlėgus, maniau, kad visa tai laikina, kad tai sudėtingos situacijos pagimdyta neurastenija, bet, pasirodė, klydau. Kai jis „Minties" leidykloje išleido „Didžiosios Lietuvos" žemėlapį ir gerokai apkarpė visų kaimynų žemes, o paskui, remdamasis tokiu „dokumentu" pradėjo rėžti nacionalistines kalbas, supratau: psichikoj trumpalaikių krizių nebūna. Kai dar vėliau V.Landsbergis, tenkindamas jo ne visai blaivų pareiškimą, priėmė Aukščiausioje Taryboje nutarimą ir nusprendė, kad Romualdas Ozo-

las yra ne latvis, o Lietuvis-Ąžuolas, ginčytis jau buvo nepatogu, reikėjo tam girių galiūnui veiksmingesnių vaistų, o gal ir kirvio.

Tokių nežabotos ar pasiligojusios fantazijos žmonių tarp mūsų buvo daugiau negu reikia. Kai į mane kreipėsi A.Juozaitis ir išdėstė savo „Šiaurės Atėnų" idėją, man pasidarė nejauku. Viešpatie, pamaniau, dar patys nenusimetėm baudžiauninkų kupros, o jau ruošiamės iš kitų imtį lažą. Bandžiau viską paversti juokais:

- Arvydai, čia nieko naujo. Visa tai jau buvo. Šiaurės Jeruzale (Nord Jerušalaim) Vilnius jau buvo paskelbtas. Bet tai žydams, išsibarsčiusiems po visą Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų kraštą. O ką vienys tavo idėja? Kur tos lietuvių kažką nuveikusios diasporos, gyvenančios už respublikos ribų? O gal pakaks tik Ozolo išleisto žemėlapio?

- Mes – Europos širdis!

- Gerai, bet kodėl visi mūsų pakraščiai taip greitai sugudėja, surusėja, sulenkėja?

- Todėl, kad lietuvių nebesieja jokia bendra idėja.

- Tai ką, vėl nuo jūrų iki jūrų? Ugnim ir kalaviju?

- Ne, pažanga ir demokratija. Mums reikia tik pradėti.

- Na, gerai, vilniečiai pasigaus tą mintį, bet ką mes mokysim? O, svarbiausia, - kas mokysis iš mūsų? Kas vienys? Ką vienys? Kur ta kultūros ir veiksmų didybė? Kur tie mūsų pasiekimai, kuriais turėtų sekti kiti?

- Tu netiki mūsų tautos kūrybinėmis galiomis. Jeigu mes vergaudami visur pirmavom, tai laisvi pasieksim tokių aukštumų...

- Tikiu, bet pasiklausyk, ką apie mus rašo tie, kuriuos tu ruošiesi auklėti: lietuviai, kaip tauta, labai dori ir skriaudžiami žmonės, o kaip individai – skriaudėjai ir sukčiai. Tai gal pirma pasiekim ko nors, paskui burbuliuokim. Ar ne per garsiai pasakyta – Europos širdis? Tai kurtinio giesmė prieš žydų varomą globalizaciją. Tu žinai pasaką, kai mūsų baudžiauninką norėjo karaliumi pastatyti? Kai jo paklausė, ką jis darys tapęs valdovu, tas atėnietis atsakė: ant šiaudų mie-

gosiu, lašinius rysiu, bet jau savo ubagus tai pašokdinsiu! Tavo pasekėjams net savų lašinių neužteks.

- Ta idėja rusena kiekvieno lietuvio širdyje... - Jis kalbėjo tik savo minčių antraštėmis.

Gal kada ir ruseno, gal liepsnojo, bet kai tą rūkstančią pintį Landsbergio vyrukai gerokai įpūtė, per dešimt metų lietuviai galutinai prarado pasitikėjimą savimi, tapo bananų respublika ir Europos sąvartynu. Štai kur atveda jokios gyvenimo praktikos netramdoma pasiligojusių žmonių fantazija. Anot V.Čerčilio, „kai valstybei ima vadovauti savo kailyje nesutelpantys eksperimentatoriai, belieka būti tik kietu, nepalenkiamu konservatoriumi ir gelbėti senus, savo darbą išmanančius darboholikus."

Taip atsitiko ir su perdėtu Sąjūdžio savarankiškumu bei jo veiksmų slaptumu. Mums vadovavo ir dirigavo KGB žmonės. Nepaisant visų „vienybės deklaracijų", „ištikimybės pareiškimų" kiekvienas iniciatyvinės grupės narys dirbo tik sau arba savo šefams. Staiga atsirado vaizdajuostė, nufilmuota Pionierių rūmų rūsyje. Slapukas dirbo su paslėpta kamera. Labai nemokšiškai. Vaizdas juostoje kartais išnykdavo, kai būdavo nuleidžiamas skvernas, o kartais objektyvas šmirinėdavo apie kojas arba pakildavo iki veidų ir lubų, bet fonograma išliko aiški, kiekvieno žmogaus balsą buvo galima laisvai atskirti.

Mudu su A.Žebriūnu labai greitai išskaičiavom „Operatorių", tačiau patardėm ir mūsų metraštininkę Pangonytę.

- Aš nesislapstau, - pareiškė ji. - Aš – profesionalė, o čia – peckelio darbas. Prisiminkit, kaip kas rengiasi, kokius avi batus ir kaltininkai savaime išaiškės.

- Ma juos velniai, - tyčia nusileidau.

- Ne, - užsispyrė kino režisierius Žebriūnas. - Kodėl su paslėpta kamera? Toks daikčiukas labai brangus ir eiliniam žmogui neprieinamas. Tokias mažas kameras gali turėti tik saugumas. Kino studija kartais skolindavosi iš jų.

Vadovavo tam filmavimui V.Čepaitis. Operatoriai keitėsi. Beieškodami tiesos, gana greitai sužinojom, kad moky-

damasis Dubnuose fizikas Z.Vaišvila gyveno pas generolą A.Marcinkų, tuo metu kuravusį TSRS kontržvalgybos padalinį. Po to be jokių didesnių pastangų pastebėjom, kad Zigmutis gana dažnai vaikšto į tuos rūmus, į kuriuos Leninas nuolat rodo ranka. Dar vėliau sužinojom ir jo slapyvardį – „Studentas", nors jo bičiulis ir bendražygis Vitas Tomkus iki šiol klaidina skaitytojus vadindamas tą bilduką „Žaliasis". Abu jie lydėdavo studentų grupes į užsienį ir pranešinėdavo apie savo kolegų poelgius kam reikia, užrašinėdavo jų kalbas, suskaičiuodavo kas ir kiek prašmugeliuodavo dolerių arba ką iškeisdavo į juos.

V.Tomkus ypatingo KGB dėmesio susilaukė po to, kai jam, Klaipėdos jūreivystės mokyklos studentui, buvo iškelta baudžiamoji byla. Tas nepaprastai guvus berniukas vogė savo bendramokslių uniformas, pardavinėjo jas mieste, o pinigus praūždavo arba pralošdavo kortomis. Ne veltui ir dabar apie jį Vilniuje šnekama: jei nori sužlugdyti Tomkų, pastatyk šalia „Respublikos" redakcijos lošimo namus. Kai tas švaistūnas buvo išaiškintas, jį tučtuojau pašalino iš komjaunimo, išmetė iš mokyklos, o bylą perdavė prokuratūrai.

Vengdamas atsakomybės, Vitas tam tikrą laiką slapstėsi Rusijoje, bet buvo surastas ir su tokiu šauniu vežimaičiu pinkertoniškų nuotykių įtaisytas į žurnalistikos fakultetą, kaip daug žadantis bildukas. Tada jis ir susiuostė su kitu būsimuoju lietuvių tautos žadintoju Zigmučiu Vaišvila. Štai tau ir studentinis konkursas, ir vienodos galimybės kiekvienam jaunuoliui. Taip grūdinosi mūsų ateities kadrai, taip brendo ir jų „idėjinis ir bendražmogiškas" tautinis pagrindas.

Kaip žurnalistas Tomkus išleido labai karingą, tačiau prasta laikraštine kalba parašytą knygą „Taranas", kurioje jis, naudodamasis „organų" jam pakišta medžiaga, pabandė save pavaizduoti kaip supersąžiningą, darbo žmogaus interesus ginantį veikėją. Tai buvo puiki, gerai sumanyta maskuotė. Išaiškėjus tokios „pogrindinės" veiklos smulkmenoms, jis labai vikriai išsisuko: girdi, buvau jaunas, kvailas, dar beveik vaikas, o Zigmutis viską neigė, gynėsi, ašarojo ir,

pagautas nevilties, prie visų pasiskundė L.Šepečiui:

- Reikia ką nors daryti, mane į KGB kiekvieną dieną kviečia ir kviečia. Aš dabar atsakingas žmogus. Jie mane kompromituoja...

O nustojo jį kviesti tada, kai jis dar pasilypėjo atsakingumo kopėčiomis ir su A.Butkevičiumi išvogė apie dešimt maišų KGB archyvo ir neva miegmaišius paslėpė pas melioratorių K.Mickevičių Garliavoje. Tie maišai vėliau tapo pagrindiniu karo ministro šantažo ir politinės veiklos šaltiniu, ne vienam „atgimimo" lyderiui įvariusiu po gerą pūdą baimės. Beje, ir Zigmo tėvas, Šiaulių ligoninės vyriausiasis gydytojas, nebuvo šioje organizacijoje svetimas. Tai įrašyta jaunojo agento charakteristikoje: „Kilęs iš visiškai tarybinei santvarkai atsidavusių ir kompetentingų organų patikrintų gydytojo ir mokytojos šeimos. Z.Vaišvilos charakteris turi liguistų bruožų, jis žmogus užsispyręs, mėgsta būti globojamas, pripažįsta stipresnio valią. Turėjo ryšių su Štazi agente Egle. Iškilo į Sąjūdžio vadus, todėl, norint užtikrinti visišką patikėtinio slaptumą, rekomenduotina ryšius palaikyti tik kelionių į užsienį metu (Bulgarija). Asm. byla 34011. 5-ji tarnyba. Sičiūnas."

Be galo įdomus dar vienas faktelis, nusakantis to žmogaus išprusimą ir moralę. Vidaus reikalų ministras M.Misiukonis šventė savo apvalų gimtadienį. Pirmasis G.Vagnoriaus pavaduotojas Z.Vaišvila jį pasveikino, įteikė specialiai nukaltą kardą, pasakė patriotinę kalbą, bet svarbiausią savo atvykimo tikslą nuslėpė, matyt, pabijojo ar kaip nors kitaip susinepatogino. Prie vaišių stalo jis gerokai nusitašė ir apsišlapino. Reikėjo su atitinkama pagarba išvesti. Besimuistydamas jis iš švarko kišenės išmetė kažkokius popierius.

- Tai slapta, labai slapta, - grabaliojosi ištižęs ir niekaip negalėjo susigrūsti į kišenes išsklidusių popierių.

Jeigu jis būtų tylėjęs, gal ir nieko nebūtų įvykę, bet kas gi neišslaptins to, kas nepaprastai slapta ir dar mėtosi ant žemės? Tarp įvairių dokumentų buvo įkištas ir potvarkis, kad M.Misiukonis atleidžiamas iš darbo. Fantasmagorija! Bet tie chuliganai tada sprendė tautos likimą.

Aišku, V.Tomkaus nebuvo galima lyginti su Z.Vaišvila. Tas buvo žymiai gudresnis, gyvenimo apšaudytas ir sriūbtelėjęs karčiosios ne tik iš aliuminio puodelio. Įkliuvęs jis ne tik nesigynė, bet ir kiekviena proga rašė savo laikraštyje: „Aš KGB agentas, aš bildukas, kagėbynas-kirmėlynas..." O kad viskas būtų kaip galima natūraliau ir panašu į tiesą, šalia savęs pridėdavo K.Prunskienės (Šatrija), V.Adamkaus (Fermeris), B.Kuzmickio (Jurgis) bei kitų įtariamųjų pavardes. Tai skaitydami, žmonės ėmė netikėti ir šaipytis, girdi, melagis, pagyrūnas, kas šiais laikais didžiuosis tokia praeitimi? Vyras apkalba save, ieško populiarumo. O jeigu būtų gynęsis, melavęs, išsisukinėjęs, šios tiesos nebūtų taip greit nusikratęs. Suveikė atvirkštinė reakcija. Skaitydamas tuos neva „išsišokimus", aš pats ne sykį pagalvojau: vis tiktai tas velnio vaikas gabus psichologas, taip sakant, tikras naujo tipo žurnalistas. Rašyk tiesą, jeigu nori, kad tavimi nepatikėtų ir meluok susiriesdamas, jei tau būtina ką nors įtikinti.

Panašius savo naujų kolegų žygius akylai stebėjau, žymėjausi, nes nuo pat Sąjūdžio pradžios buvau išrinktas koordinatoriumi mūsų veiksmams derinti su esama valdžia. Tai buvo kvailiausias mano žingsnis, nes ieškodamas vis labiau įsigalinčioje suirutėje kokio nors racionalaus grūdo, gana greitai įsipykau ir vieniems, ir kitiems. Vieni reikalavo kuo greitesnių permainų, o kiti vis dar manė, kad juos išgelbės visagalės jėgos struktūros – kariuomenė ir KGB. Tuo metu imperija jau palengva aižėjo nuo socialinio žemės drebėjimo smūgių. Iš pačių pamatų...

Besišnekėdamas su tuometiniu LKP CK pirmuoju sekretoriumi R.Songaila ir AT prezidiumo pirmininku V.Astrausku, tiesiog savo ausimis netikėjau – kokie tai buvo bejėgiai ir nesavarankiški žmonės! Aš juos labai gerai pažinojau. Kartu dirbom, medžiojom, lankėmės vieni pas kitus, atrodė – vyrai kaip vyrai, energingi, iniciatyvūs, o iškelti į aukštumas, judėjo lyg paralyžiuoti, pavirto kažkokiomis visko bijančiomis marionetėmis. Kad tik virvelė nenutrūktų!.. Bet visų baisiausia, kad jie absoliučiai nejautė ir nesuprato, kas

vyksta valstybėje. Jiems vis dar atrodė, kad M.Gorbačiovas – tai naujasis, laikinasis Nikita, o po jo vėl ateis koks nors Andropovas ir viskas susitvarkys savaime. Gal tik vienas L.Šepetys neplaukiojo susidariusioje situacijoje kaip koks persūdyto sultinio riebaliukas ir stengėsi neišleisti iniciatyvos iš rankų, bet jo nevirškino visi kiti CK sekretoriai. O su mažesniais funkcionieriais tiesiog buvo graudu šnekėtis.

Jie vis dar grasinosi, gąsdino ir auklėjo mane, kad kažkas pakels ragelį, įsakys ir mano „sukilėlio" karjera tuo pasibaigs, o sužinoję, kad M. Gorbačiovas kviečiasi mane į savo tarybą, vėl laikė prispaudę rankas prie siūlių... Visus pranoko prokuroras L.Sabutis, įsakęs mane areštuoti, tačiau jo žodinis paliepimas jau nebuvo vykdomas. Rašyti orderio jis pabijojo, tik patarė išvežti mane už Vilniaus kokius 50 kilometrų ir pėsčią paleisti namo. Iš tokio saliamoniško sprendimo mes su vykdytojais gerokai pasišaipėm. Iki šios dienos Sabutis, sutikęs mane, nudelbia akis į žemę. Bet aš netikiu bilduko sąžinės balsu. Jis tikriausiai mano, kad nieko apie tai nežinau ir neskaičiau jo instrukcijos „kaip kovoti su Sąjūdžiu".

Vienintelis tų smagių vyrų autoritetas ir patikimiausias ramstis tada buvo saugumo generolas E.Eismuntas. Tai iš tikrųjų pasirodė protingas ir įžvalgus veikėjas, bet su stipriais Maskvos antrankiais. Jis lakstė nuo vienų prie kitų, klausė įsakymų, pats įsakinėjo, bandė veikti per savo žmones. Žodžiu, policininkas tapo vyriausiuoju valstybės vyrų patarėju ir mokytoju. O tai jau skandalas, tuo labiau, kad apie jį surinktas saugumo štabas labiau panėšėjo į padorų šiukšlyną, vis dar senais metodais renkantį visokius gandelius ir paskalas. Nejaugi ta ilgametė lozungomanija yra tik baimės sukaustyti plepalai? – labai dažnai mane nukratydavo kažkoks vidinis šiurpas. - Nejaugi vėl revoliucija? - šito bijojau labiausiai, o mano buvę bendradarbiai, atsakingi žmonės tik rezgė kažkokias pinkles, varinėjo pliurpaliukus ir kažko vis laukė. Realaus valstybinio proto, realaus situacijos supratimo tarp tų žmonių jau negalėjai prisišaukti ir su kulkosvaidžiu rankose. Jų sąmonėj sąstingis jau buvo pavirtęs letargu.

Realiausiu to meto politiku man pasirodė premjeras V.Sakalauskas, bet jis kratėsi mūsų abiem rankom.

Kartą jis man patarė:

- Vytautai, kažkas turi imtis atsakomybės. Išspardyk tu juos visus. Reikia apie save sutelkti galvų nepraradusius žmones.

- O jeigu A.Brazauskas?

- Nesuprantu, kuo jis tau patinka? Nesusidėk. Tas ku... jus visus parduos. - Toks kategoriškumas mane gerokai išgąsdino, bet Vytautas laikėsi savo: - Aš žinau, ką sakau. Lemiamu momentu jis moka surasti kaltininkus.

- Jūsų griežtumas nuteikia mane priešingai. Be to, aš dar su niekuo nesusidėjau, nebuvo kada. Aplinkybės mus suvedė. Reikia veikti, imtis kažkokios tvarkos, nes greitai viskas spręsis gatvėse.

- Sutinku, bet šūdo klijais nesulipdysi.

- Jis pas mus pateko atsitiktinai. Jį Songaila paskyrė.

- Dar vienas kisielius.

Tą patį man žodis žodin pasakė ir senas mano bičiulis R.Sikorskis:

- Brazauskas – fanfaraonas. Jeigu stipriau – šūdas su rankena.

Iš savo praktikos žinojau, kad tie vyrai nevengia stipresnio žodžio, bet kad šitaip?.. Todėl pasimečiau:

- Kaip jūs galit šitaip šnekėti apie savo viršininką?

- Jis mano viršininkas!? Tu – rašytojas, plunksnagraužys. Dirbdamas plano komisijoje, Brazauskas nieko gero nenuveikė, tiktai sukūrė savą kyšių komisiją. Jis važinėjo su šnapsu ir dešromis į Maskvą pramušinėti jau priimtų sprendimų. Didesniam darbui jis netinka. Medžiotojas, bevalis, mergišius ir pataikūnas.

Pasakysiu atvirai: man tokios šnekos nepatiko. Maniau, pjaunasi vyrai ir patys nežino, dėl ko. Tačiau tą patį šnekėjo ir mano mokytojas Ksaveras Kairys:

- Ką jūs darot? Brazauskas liūtas tik tarp atsakingų Maskvos darbuotojų sekretorių. Jo bloknote nerasi nė vienos įdo-

mesnės minties, tik reikalingų žmonių adresus bei gimimo datas. Jis nieko neskaito, išskyrus „Drąsiųjų kelius" ir tai tik todėl, kad juos išverčia P.Griškevičius.

- Tai kam jį iškėlėt?

- Neturėjom kur dėti. Mūsų sistemoje tokio rango kadru galima atsikratyti dviem būdais: kilstelėti aukščiau arba galutinai sukompromituoti. Antrasis visiems nemalonus.

- Mokytojau, na gal ne visai taip?

- Jaunas tu... CK sekretorius lyg ir figūra, tačiau už nieką konkrečiai neatsako. Tai malti pipiriukai druskinėje: lyg ir brazda viduje, bet pro skylutes neiškrenta. Tu pats nežinai, kiek daug pas mus šitokiu būdu skylių užkamšyta. Tu pamatysi, kai jam vadovaujant Lietuvoje ateis valstybiškai mąstančių žmonių badas.

Bet mašina jau buvo įsisukus. Aš, žioplys, irgi nelabai tikėjau tų žmonių žodžiais. Maniau, lietuviškas pavydas. Bet kai A.Brazauskas Sąjūdžio dėka tapo pirmuoju sekretoriumi, ta proga apsilankiau jo namuose. Pietų metu jo žmona Julė netikėtai paklausė:

- Vytautai, ko tu taip stengies? Jis – partija, o tu – Sąjūdis.

- Tokia susiklostė padėtis. Draskytis negalima.

- Aš ne apie tai, - nutraukė ji mane. - Labai nepersistenk. Jis tavęs nevertas, todėl anksčiau ar vėliau tave parduos.

Algirdas kažką piktai tarstelėjo. Gal ir ne visai kažką, bet tiek to. Pietūs suiro. V.Beriozovas išlydėjo mane namo. Juo pasekė ir viena iš dukterų. Jos abi tokios panašios, kad ir dabar nepasakysiu – kuri.

- Jūs neklausykit mūsų mamos. Ji pati su savim susipykusi, - pasakė ne tai U, ne tai M.

- Vaikeli, taip kalbėti apie motiną gali tik žmogus, irgi su kažkuo gerokai susipykęs.

Mes išsiskyrėm. Kitą dieną A.Brazauskas pakvietė karštos kavos su viskiu ir be kita ko pasakė:

- Nepyk, tai mano nelaimė.

- Bet kalba ėjo ne apie ją, o apie mudviejų santykius.

- Argi aš panašus į tokį? - į klausimą atsakė klausimu, o

paskui ne vieną sykį apsiašarojęs ne tik pardavė, bet ir nevyriškai apmelavo. Pasirodė, kad ištikimi žmonės jam reikalingi tik iki tol, kol jis gali iš jų išspausti tam tikros naudos sau arba jų bijo ir privengia. Jis pripratęs remtis liokajais, o asmenybių bijo.

Užkliuvęs už tos geležinės tiesos, aišku, nepersiverčiau per galvą, smarkiai nesusižeidžiau, nors skiepų prisirinkau. Bet kai tas žmogus ėmė žaisti kitų likimais, ką nors padaryti buvo vėlu. Be to, ir pasirinkt nebuvo iš ko. Landsbergis arba Brazauskas? Muzikalus intrigantas ar pusėtinas ekonomistas?..

Pajutęs valdžios skonį, Algirdas tiesiog artistiškai „pagavo cinką" ir su dideliu įkvėpimu ėmė naudotis tuo autoritetu, kurį mes kolektyviai jam sukūrėm. Kartą po šimto gramų jis, pagautas geros nuotaikos, net pasišaipė iš mūsų:

- Autoritetui reikia dirbti mažiausiai tris metus... Ir gerai padirbėti! O paskui jis visą gyvenimą dirbs tau.

Ksaveras Kairys nepasirodė esąs pranašas. Šiandien, siautėjant baisiam valstybiškai mąstančių žmonių badui, Brazauskas tapo vieninteliu Lietuvos gelbėtoju. Jo tobula kyšių sistema tik dar labiau sustiprėjo, suklestėjo ir pasiekė neregėtų aukštumų. Jis visam pasauliui įrodė V.Lenino žodžių teisingumą, kad kiekviena bufetininkė gali valdyti valstybę, jeigu ją... teisingai prijungsi prie idealios kyšių sistemos. Nesuklydo ir R.Sikorskis. Kaip lygus su lygiu su Brazausku dirbti negalima: arba pataikauk, arba tylėk dantis sukandęs, jeigu nenori būti tyliai ir mandagiai paverstas antrarūšiu žmogumi.

Pamenu gilų vidurnaktį. Ką tik baigėsi LKP XX suvažiavimas. Mes atsiskyrėm nuo Maskvos, M.Burokevičius pabėgo nuo mūsų. Susėdom už didžiausio V.Noreikos apvalaus stalo. Visi kažkokie pavargę, vienas kitu nepatenkinti. Staiga J.Paleckis labai susirūpinęs pasakė, kad reikia kuo greičiau LKP įregistruoti kaip naują partiją, kol to nepadarė Burokevičius. Brazauskas jam pritarė.

- Jūs ką, rimtai? - nustebo iš susimąstymo pažadintas V.Sakalauskas. - Bent įstatymus jūs kada nors skaitot? Partijos

gana dažnai keičia savo programas ir pavadinimus, čia nieko tokio, o iš naujo registruoti – jau principo dalykas. Tik pajudėsit, ir Burokevičius viską iš jūsų atims iki paskutinio siūlo, o neregistravę galėsit pasidalinti turtą pagal partiečių skaičių.

Ir susikibo, bet taip, kad nuo piktų žodžių aižėjo teatro tinkas.

- Tu mus pardavei, - pakėlė balsą V.Sakalauskas. - Tu ne pirmą kartą išsuki tik savo uodegą. O apie mus pagalvojai? Mes irgi ne Lietuvos priešai. Apsiverkei prieš tuos rėksnelius ir manai, kad viską išsprendei? Žulikas tu, Algirdai, su saldžia ašarėle akyse. Bet mat tave velniai. Aš dar sykį tau padarysiu gerą darbą ir tavo partijos naujai neregistruosiu. Už tai tu man ne kartą dar padėkosi.

Ir kaip į vandenį žiūrėjo: ko nepagrobė M.Burokevičius, tą susiglemžė V.Landsbergis.

Kiek nurimęs, Vytautas kreipėsi į mane:

- Paimk mano mašiną ir nulėk į oro uostą ko nors parvežti. Tegul tai bus paskutinė mūsų vakarienė, tiktai iš anksto įspėju: aš ne Judas ir su jumis nesilaižysiu. Ant jūsų sąžinės – visos mūsų generacijos likimas. Savižudžiai ir trydos, net peilio kaip reikiant nemokat pagaląsti.

Taikiau juos kaip įmanydamas, bet supratęs, kad nieko iš to neišeis, maktelėjau su Vytautu po stiklinę, o po antrosios V.Astrauskas priminė bendrą darbą:

- Su kuo tu nuėjai?

Niekur aš nėjau, tiktai bėgiojau nuo vienų prie kitų, kai vieni veržėsi į valdžią, o kiti negalėjo jos išlaikyti, bet nei vieni, nei kiti neturėjo A.Sniečkaus tipo žmogaus. Tokiu galėjo būti Vytautas Sakalauskas, tačiau jis vyriškai pasakė:

- Ne Lietuvoj tas bardakas prasidėjo, ne mes jį sutvarkysim. Nejaugi tu nematai, kad keičiasi tik šeimininkai?

Tą jo posakį aš perfrazavau:

- Keičiasi subinės, o laižytojai pasiliks tie patys. - Taikliau nebuvo galima pasakyti – „Durnių laivas"!

Kai tą posakį paskelbiau savo straipsnyje „Švyturyje", jis

pasklido po visą Lietuvą. Tapo priežodžiu ir išsilaikė iki šios dienos. Žmonės šiuo vardu šiandien vadina Seimą, tačiau pradžią, tokias žaidimo taisykles tam „durnynui" sukūrė Sąjūdis, nes atsitiktinai į vieną krūvą likimo sumesti žmonės be bendros ir visus vienijančios idėjos negalėjo ir iki šiol negali suvokti, kad ne gyvenimas juos, o jie kitiems gyvenimą gadina. Tų 35 atsitiktinių veikėjų nesiejo nei bendra idėja, nei bendras tikslas, nei bendra netektis. Jie buvo nepatenkinti ne esama santvarka, ne diktatūra, net ne cenzūra, bet savo nenuskilusiu gyvenimu, todėl jie iš paskutiniųjų stengėsi kaip nors sublizgėti ir įsitvirtinti visuomenėje.

Tai dėsninga. Po kiek laiko tos revoliucinės bangos putos plūsteli į valdžią. Jos lipnios ir landžios, gerai organizuotos, todėl labai greitai susicementuoja ir užlipdo bet kokį plyšį kito tipo žmonėms į ją patekti. Suveikia senas, klasikinis visuomeninės veiklos dėsnis, kuris skelbia: žmogus nieko gero nepasiekęs savo konkrečiame darbe, negali būti geras politikas, nes jis nemato visumos ir veikia tik siaurų, jam vienam naudingų paskatų rėmuose. Dvilypumas arba asmenybės susidvejinimas savo ruožtu gimdo dviveidiškumą, melą, karjerizmą ir didybės maniją. Liaudiškai tariant, mažas kvailys pradeda tarnauti didesniam „durniui", o visų didžiausias tampa mesijumi, Dievo vietininku žemėje. Būdami dvasiškai neįgalūs tokie veikėjai nesugeba ir negali rasti naujų kelių arba idėjų, todėl po pirmų nesėkmių arba protestų jie pradeda bijoti savo veiklos, ima mėgdžioti galinguosius, apsiginkluoja ir tampa tautos varovais.

Taip atsitiko ir pas mus. Vengdami atsakomybės, „didieji" Sąjūdžio veikėjai atvirai ėmė ieškoti užtarimo Vakaruose, nes didybės ir persekiojimo manijos – dvi sesės. Taip buvo išleista iš rankų politinė iniciatyva, o savarankiško valstybingumo, neutralumo ir tautinio suklestėjimo idėjos buvo atiduotos į svetimas rankas, kaip mūsų valdininkijos saugumo garantas. Išlindę iš rusiškos terbos, mes patekome į dar baisesnį visuotinės globalizacijos arba neokolonializmo maišą. Pagrindiniu šios nesąmonės varikliu tapo plačiai Vaka-

ruose naudojamas rusofobijos botagas. Tai irgi nieko naujo. Taip Romos patricijai savo piliečius gąsdino barbarais.

Labiausiai mane stebino Sąjūdžio iniciatyvinės grupės intelektualų veikla. Jie lyg lunatikai vis dar vaikščiojo stogais ir laukė, kada juos, tikruosius „dainuojančios revoliucijos" ideologus ir strategus, landsbergininkai pakvies bendradarbiauti ir kaip nors atsidėkos, bet vos tiktai kuris drąsesnis apie tai primindavo, tuoj pat gaudavo per sprandą. O kai dalis inteligentų ėmė ieškoti naujų saviraiškos formų ir įkūrė Lietuvos ateities forumą, juos užgriuvo provokacijos, šantažas, grasinimai ir bombelės. LAF'o aktyvistai gerokai pavėlavo ir todėl prakišo, nes jų oponentai jau buvo išmokę labai racionaliai ir išradingai naudotis tų idėjinių strategų lozungais bei paskelbtomis idėjomis. Mušė inteligentiją jos pačios išrastais ginklais.

Kaip geriausią tokios vienpusės santaros pavyzdį norėčiau prisiminti Justiną Marcinkevičių. Kaip besuksi, tai didžiulis talentas. Koks nepakartojamas grožio ir gėrio šauklys! Jo paprasta, valstietiška meilė tėvynei jau seniai Lietuvos skaitytojui pavirto antra religija. Polėkis, fantazija, didybė... ir kartu nepaprastas nuolankumas bei nesipriešinimas blogiui asmeninėje veikloje, aišku, jeigu tokia pasitaiko savaime.

Jis niekada ir niekur nesivėlė į jokias diskusijas, nieko neužstojo savo galingu balsu, todėl ir Sąjūdyje su viskuo sutiko, jam viskas buvo gerai, svarbu, kad tik kas nors jo neužsipultų ir neišbrauktų iš pirmųjų sąrašo. Pamenu, kaip skaudžiai įžeistas, jis dažną kartą nusibraukdavo apmaudo ašarą, kaltai nusišypsodavo, o raginamas nepasiduoti beveik visada vienodai atsakydavo:

- Ką dabar padarysi? Aš – bailys ir ne kareivis. Nesinori pakenkti bendram reikalui.

O koks nors pašlemėkas, to „bendro reikalo" šauklys, niekad neišsiblaivantis trubadūras S.Geda, taškosi „naujos politikos" pamazgomis:

- Tokius poetus kaip Mieželaitis ir Marcinkevičius reikia

teisti ir sodinti už Kauno poezijos mokyklos sunaikinimą!

- Nori Vyčio kryžių užsidirbti? - tramdžiau išsišokėlį. - Nosį tau sumurkyti maža, šiukšlyno bajore.

- Man tokia nelaimė negresia. Jei atsiras koks nors naujas medalis ar premija, jie bus išbandyti ant Marcinkevičiaus!..

O po tokių jau spaudoje pasirodžiusių rašytinių kaltinimų Justinas pagaliau supyko ir pasakė:

- Aš jam rankos nepaduosiu.

Bet po kiek laiko vėl sveikinosi, kaltai šypsojosi ir vaikščiojo surėmęs pečiais su tuo poetinės etikos vištgaidžiu.

Neaplenkė toks kuriozas ir manęs. Kartą į mano sodybą Birštone atvažiavo trys poetai milžinai: A.Baltakis, A.Maldonis ir J.Marcinkevičius.

- Na, pagaliau! - šokau laimingas pasitikti. - Juk mes su tavo tėvais kaimynai. Vis pro šalį... Kiek tau rašiau, Justinai, nė į vieną laišką neatsakei.

Bet jie pradėjo nuo labai liūdnos žinios: mirė Marcinkevičiaus tėvas.

- Gal kas nors įstrigo? - Paklausiau. - Gal kokios pagalbos reikia?

O jie iš tolo, iš tolo, kol pagaliau paaiškėjo, ką nori paklausti: ar reikėtų Justinui su visa šeima eiti bažnyčion į uždūšines mišias?

- Vyrai, aš gi ne partorgas, ne CK sekretorius, darykit kaip išmanot. - Man pasidarė labai nejauku.

O jie vėl suka, vėl suka kaip varnos prie vištuko, kol neišlaikiau:

- Vadinasi, bijot, kad neįskųsčiau?! Vyrai, kaip jums ne gėda? Norit užsitikrinti alibi??? Baltaki, tai tavo išmonė!

- Tu ant jo nepyk, jis labai norėjo padėti, - teisinosi Justinas lyg pats nedalyvautų pokalbyje.

- Justinai, aš tokių dalykų ne tik kolegos, bet ir paties Dievo nesiklausčiau. Atsikvošėk.

- Dar sakau: nepyk, taip jau išėjo.

Aš tada viską nurašiau dideliam žmogaus skausmui. Juk iš tikro tokią dieną žmogus gali pasiklysti tarp trijų pušų.

Tokiais taikos balandžiais Sąjūdyje stengėsi pasirodyti ir A.Pocius, ir M.Martinaitis, ir V.Bubnys, bet jie tik kopijavo Justiną. Vienam iš jų trūko talento, kitas nešiojosi ausyje Kukutį, kol tas nusėdo į skrandį ir pavirto Kakučiu, o trečias jau buvo tiek pakrypęs į mistiką, kad labai nuoširdžiai įrodinėjo, jog politikoje būtinai reikia Dievo pagalbos arba naujos religijos, nes, girdi, senos tiesos, kad mažas kerštas auklėja žmones, o nebaudžiamumas gimdo nusikalstamumą, jau gerokai paseno. Viską turi išgelbėti naujojo Jėzaus Kristaus atsiradimas.

Gal ir taip, bet aš manau, kad gimę su mitais ir mirsim su pasakom, kad ciniškiausia pasaulyje Vakarų kultūra ar taip suprantama demokratija čia niekuo dėta. Lietuviui priekvailis Kazimieras labiau reikalingas nei racionalusis Antanas, tik priekvailį dar būtina apšaukti šventuoju.

Šiandien J.Marcinkevičius vėl puolamas iš visų pusių. Girdi, tai "neskaitančios tautos poetas". Kalta tauta, kuri neišranki, nes knygynuose apeina nepaskaitomus eilėkalius ir per galvą besiverčiančius kritikus, kurie labai dažnai jau patys nebesupranta, apie ką ir kam jie rašo. Taip ir maga jiems patarti: vyrai, reinkarnuokitės, nes būsite suprasti tik po šimto metų, tada ir paverkšlensit su globalizuotais lietuviais angliškai.

Jų manymu, didžiausias poeto nusikaltimas, kad jis "sugebėjo įtikti visoms valdžioms". Pasirodo, net valdininkai visais laikais jį skaitė arba norėjo pasižaboti savo naudai, o poetas tam nepriekaištavo. Bet valdžiai jis neprieštarauja ir dabar, tik retkarčiais kultūringai įgelia. Kokia nesąmonė! Istorija pilna tokių faktų, pradedant didžiuoju Gėte ir baigiant į padanges keliamu B.Brazdžioniu, kai kūrėjas eina į visokius kompromisus vardan savo kūrybos, kurią vertina labiau už savo asmenį. Tai jo šventa teisė kurti tautai ir išlikti kartu, kas ją valdytų. Visa Justino kūryba byloja, kad tame procese ne jis pats, bet jo ištartas žodis yra svarbiausias.

Genialiam žmogui nebūtina lipti ant kiekvieno politikų ar grafomanų sukurto laužo. Nereikalinga auka – savižudy-

bė. Talentingas žodis – ne degtukas, o įsisąmoninta būtinybė tarnauti nuskriaustiems ir apgautiems žmonėms šiandien, dabar, kol tas žmogus gyvas, kol jam reikalinga dvasinė parama, siaučiant vienokiam ar kitokiam moraliniam pakrikimui. Todėl ir poeto žodis išlieka visada gyvas. Jei nebus galimybės jį perskaityti knygoje, jis bus dainuojamas arba perduodamas iš kartos į kartą "iš atminties". Tik tokia abipusė meilė mums padės išlikti lietuviais.

Apie tai jau klykia sulieseję literatūriniai žurnalai, neišparduotos knygos, išprievartauta lietuvių kalba, nes išdavę savo liaudį tokie vedliai arba varovai žmonėms tampa nebereikalingi. Ir sugalvok man šitaip – "neskaitanti tauta"! O gal priešingai? Ji tapo atsargesnė, išrankesnė ir jau šiandien atmeta tą amerikonizmu dvokiantį kičą.

BĖGIMAS SU MAIŠAIS

Valstybinio ūkio-medelyno direktorius:
– Gerbiamasis pirmininke, darykite tvarką:
anksčiau mes už vieną bekoną
nusipirkdavome kelias statines tepalų,
o dabar net už penkis "neįlaužiame" vienos.

AT pirmininkas V.Landsbergis:
– Aš nesuprantu klausimo:
kam kiaulėms reikalingi tepalai?

Jei būtų galima įvesti tokią tvarką, - svajojau dienoraštyje, - kad žmonės gerus darbus privalėtų dirbti niekam nematant, o blogus – visų akivaizdoje, gal kas ir pasikeistų, bet, deja, mūsų veikloje viskas vyko priešingai. Eismunto čekistukai ir juos aplipę persivertėliai Sąjūdyje palengva ėmė viršų. Man nusibodo tas betikslis žodžių pilstymas iš tuščio į kiaurą, todėl ėmiau važinėti po rajonus ir kurti Sąjūdžio rėmimo grupes, bet vieną sykį netikėtai šalia manęs atsirado A.Juozaitis. Tai buvo Alytuje.

- Pagalbos nereikia? - pristatė žmoną, vaikus.

- Kol kas susitvarkau vienas. O tu – revizija?

Arvydas nusišypsojo savo keista, ironiška šypsena ir viską pavertė humoru:

- Suprantama, tu prikursi tų grupių, tu joms ir vadovausi.

- Mūsų teisybė – melas, ir mūsų melas – teisybė, - juokavau ir aš.

- Masonus cituojate?

- Ne, Ozolą. Gal jau nutarėt, kas mane revizuos Raseiniuose?

- Nežinau, - jis stengėsi būti linksmas, nerūpestingas, bet po kiek laiko tarp jo ir manęs atsirado kažkokia tada labai madingų frazių tvora: kaip visame civilizuotame pasaulyje, tikrosios demokratijos šalyse, pasaulio praktika rodo... Nuo to pasidarė kažkaip šalta, nejauku, atsidaro nereikalinga įtampa, pasibodėjimas. Tokia knygų išmintis dar ir šiandien Lietuvoje turi šiokią tokią paklausą, prie jos pripratom, nebekreipiam dėmesio, bet, pasirodo, kur kas svarbiau ne pati banalybė, bet kas ją ištaria. Aš nusipurčiau.

Mitingo metu Juozaitis kiek pasitraukė į šalį, tyliai pasimeldė, vos matomai persižegnojo ir pasakė kalbą. Aš vėl

buvau nustebintas jo atviru, šantažu kvepiančiu dviveidiškumu.

- Protingas, apsiskaitęs, - neliko abejingas ir Alytaus klebonas Pranas Račiūnas, - bet nemalonus. Be to, akys, kokios jo akys!.. Klausyk, Vytautai, ar Juozaitis nėra kuo sirgęs?..

- Nežinau.

- Tu man atleisk, bet viskas jame netikra, tarsi išmokta... Meldžiasi lyg vykdydamas įsakymą, žegnonei ranką kelia lyg prie kepurės... - Ta klebono pastaba vėl pasitvirtino, kai Arvydas prieš televizijos kameras priėmė komuniją iš Popiežiaus rankų. Abu lyg porcelianiniai. Ilgiau pasižiūrėjęs, užsimanai taurelės.

Pasinaudodamas mūsų neveiklumu, A.Terleckas sušaukė Laisvės lygos mitingą ir antrą kartą paminėjo rugpjūčio 23-ąją. Stebėjau tą žmonių susibūrimą, net buvau pasiruošęs kalbėti, bet mitingas dar neprasidėjęs tapo „jomarku". Prisitvirtinęs ant sustumiamos meškerės savo raudoną prezidentinę vėliavą, Terleckas pasirodydavo tai šen, tai ten ir vėl išnykdavo. Kažkas kalbėjo, kažkas šaukė, kažkas parašus rinko, kažkas alų maukė ir keikėsi. Pagaliau tą balaganą nuo aikštės atitvėrė atvykę S.Stančiko antrojo vidaus kariuomenės pulko kariai.

Mačiau, kaip buvo „supakuotas" vienas didžiausių samdomų provokatorių – Andreika, stebėjau, kaip išsisukęs nuo paleisto alaus butelio, kareivis užtvojo bananu mušeikai, mačiau, kaip vienai bei kitai klykiančiai ir besispardančiai moteriai vyrukai papurškė į veidą ašarinių dujų... Visa tai atrodė lyg blogai surežisuota komedija. Pagauna kareiviai kokį pilietį, atplėšia nuo minios, pavelka už parankių kokius dvidešimt metrų ir paleidžia, o tas sugrįžęs vėl savo varo...

Artėjo vakaras. Prie Mokslų Akademijos bibliotekos buvo suversta skalda ir išardyti grindinio akmenys. Minia traukėsi jų pusėn.

- Ką darot? - kreipiausi į karininką. - Juk kaulų nesurinksit.

- Aš pats matau, - jis surinko numerį ir padavė man tada labai retą mobiliųjį telefoną. - Kalbėkit, rašytojau.

- Misiukonis, - išgirdau vieną žodį.

Prisistačiau ir trumpai nusakiau padėtį.

- Ateik, man irgi įgriso tas cirkas.

Po kiek laiko kareiviai susėdo į mašinas, pasiėmė savo skydus ir bananus. Su jų pasitraukimu pasibaigė ir mitingas.

Kitą dieną grupės posėdyje pasiūliau surasti A.Terlecką ir pabandyti su juo susitarti dėl bendrų veiksmų. Tie mano žodžiai buvo sutikti lyg baisus įžeidimas. Ypatingai ardėsi Landsbergis ir Ozolas. Aš siūlymą pakartojau:

- Nematau didelio skirtumo tarp jo ir mūsų. Jie už tai, ką mes darome dabar, sėdėjo kalėjimuose. Būtų teisinga pasikviesti ir Viktorą Petkų.

- Terleckas buvo nuteistas už pavogtas bandeles, - krizeno profesorius. - Už organizuotą avariją.

- Iš kur tokia tiksli informacija? Gal kartu vogėt?

- Jie provokatoriai, jie mus nori įvelti į antivalstybinę veiklą ir pastatyti už įstatymo ribų, - šnekėjo Ozolas lyg Sąjūdis būtų jo nuosavybė. – Mes žinome ko siekiame, todėl puikiai išmanome, kokiais žmonėmis mums remtis. Siūlau Petkevičių apsvarstyti.

- Už ką, už pareikštas mintis, klizmatike! - pristabdžiau tą pusantro pūdo sveriantį milžiną ir pastebėjau, kad pikti žodžiai puikiai pristabdo jo karingumą: kuo toliau pasiunti, tuo jis darosi ramesnis.

- „Durnių laivas", - pirmą kartą mane pacitavo A.Žebriūnas.

Vis viena mudu su K.Motieka Tilto gatvėje suradom A.Terlecko slaptą butą ir žmonių padedami per penkiolika minučių viską išslaptinom. Mus pasitiko lyg čigonė juoda moteris.

- Čia Terlecko nėra ir niekada nebuvo, - pareiškė ji.

Visa aplinka buvo taip pigiai teatralizuota, kad pradėjau juoktis. Koridoriuje veidrodis buvo pakabintas truputėlį šonu, kad iš kito kambario būtų matomas kiekvienas įeinanty-

sis. Bet atspindžio kampas abiem pusėm liko vienodas, todėl ir aš mačiau, kaip pro truputėlį pravertas duris į mane žiūri dvi mėlynos akys, paslėptos po rausva susiraukšlėjusia kakta ir pasišiaušusių plaukų kuodu. Bet jeigu šeimininko nėra, vadinas, nėra, tokios visų pogrindininkų žaidimo taisyklės. Mes išėjom.

Kazimieras kažkur nuskubėjo, o aš šalia esančioj daržovių parduotuvėj-„knaipėj" atsisėdau išgerti alaus. Po kelių minučių didysis konspiratorius pasirodė gatvėj. Pirmą kartą šį žmogų stebėjau iš arti. Antanas pasirodė labai nervingas, į kiekvieną mano žodį reagavo piktai, lyg būčiau jo amžinas priešas, atsakinėjo beveik riksmu, jo kalba buvo nerišli, perdėtai iškilminga, akys lakstė į šalis įtarinėdamos kiekvieną praeivį.

Kai pagaliau mes apsipratom vienas su kitu ir man pavyko nuraminti už stalo mitinguojantį Terlecką, jis tapo nebeįdomus, banalybes šnekantis žmogus. Pagaliau jis ėmė verkšlenti, kaip jį visur persekioja, kaip jis neturi ko valgyti ir pasiūlė nupirkti iš jo kažkokią sulamdytą brošiūrėlę.

Štai tau ir gatvės didvyris, - pamaniau atsitiesdamas ir visai nelauktai kažkas man apšvietė protą. - Juk tai artistas. Tas iškaltas ir nuolat tobulinamas vaidmuo nebedarė jokio įspūdžio, todėl supykęs paklausiau apie bandeles. Jis netikėtai prisipažino:

- Jie kitaip negalėjo prie manęs prikibti.

Vadinasi, tėvas Stanislovas man sakė tiesą, kad Terleckas lageryje vaikščiojo su baltu chalatu ir dalino jiems duonos porcijas. Neprašovė ir Landsbergis.

Po dienos kitos pasiuto spauda. Girdi, mušami, kankinami žmonės! R.Ozolas už valdiškus pinigėlius išleido plakatą, kuriame S.Stančiko kariai buvo pavaizduoti kaip tikri fašistai – auliniai išblizginti batai, šalmai, bananai ir subinės... Veidų nematyti.

Mane išsikvietė AT prezidiumo pirmininkas V.Astrauskas.

- Jūs mus fašistais vaizduojat! - pyko jis.

- Tai „Minties" leidinys. Ji jums priklauso, jūs ir tvarkykitės.

Tada jis ištraukė dar vieną plakatėlį, skirtą jam asmeniškai ir nuplėštą nuo kažkokios tvoros.

- Aš surasiu kaltininkus, aš juos nubausiu!..

- Vytautai, jų nereikia ieškoti, viskas po plakatu metrikoj parašyta ir pasirašyta.

Oficialumas tarp mudviejų labai greitai ištirpo. Tikriausiai jo ir nebuvo. Ant stalo atsirado kava, konjakas.

- Ką darysim? - paklausė jis daugiskaita, nors klausimas skambėjo kaip patarimo prašymas.

- Vytautai, reikia tučtuojau priimti griežtus tuos visus procesus reglamentuojančius įstatymus. Negalima tokios šalies, dešimtmečiais laikytos geležiniuose gniaužtuose paleisti nuo grandinės. Viską reikia daryti palaipsniui. Demokratija be įstatymo – krachas, anarchija, kaip rusai sako, - „biespriediel".

- Aš suprantu, bet kaip?

- O kaip iki šiol priiminėjot? Reikia keliems vyrams imtis atsakomybės, kol žmonės nepakriko. Kolektyvinio žaidimo dar ilgai nebus.

- Matai, reikia derinti su Maskva.

- Juk galima ir čia, vietiniais įstatymais kai kam užbėgti už akių. Jeigu to nepadarysit, imperija sugrius, prasidės pjautynės.

Panaši kalba tęsėsi gal valandą, kol supratau, kad visi mano „gąsdinimai" adresato nepasiekia. Jis vis dar tikėjo kažkieno idėjų nemirtingumu.

Visuomenės spaudžiamas, LKP Centro komitetas netikėtai sudarė komisiją mitingo išvaikymo detalėms tirti. Jos pirmininku buvo paskirtas J.Šėrys, aš – jo pavaduotoju, nariais – V.Tomkus, A.Bartusevičius, J.Gureckas, K.Motieka ir dar keli. Keista tai buvo komisija ir keistas jos tikslas. Reikėjo išsiaiškinti tai, ką visi žinojo, tik niekas nenorėjo garsiai įvardyti. CK sumanė ištirti savo sveikatą visuomenės rentgeno spinduliais. Tai buvo kracho pradžia.

Pirmojo posėdžio metu mane išsikvietė premjeras V.Sakalauskas ir pasakė:

- Manęs niekas neklausė, kai išvedė į gatvę kareivius, todėl Ministrų Tarybos čia nepainiok. Aš buvau prieš. Tu žinai, kas įsakė?

- Žinau.

- Na ir suk ienas į tą pusę, tik žiūrėk, neišvirsk ant posūkio. Ką reikia, aš įspėsiu.

Vidaus reikalų ministro pavaduotojas M.Misiukonis prieš mane padėjo Vilniaus milicijos valdybos viršininko E.Matuzanio paruoštą „Priemonių planą", ant kurio puikavosi jo rezoliucija ir parašas.

- Planą pasirašiau, bet įsakymo panaudoti bananus ir ašarines dujas nedaviau. Tai CK antrasis sekretorius N.Mitkinas įsakė.

- Kur įsakymas?

- Jo nėra. Viskas padaryta telefonu.

Jo žodžius patvirtino ir LKP CK skyriaus vedėjas V.Geržonas, bet jau su ašarom:

- Petkevičiau, man 39 metai, turiu du vaikus... Žinok, bet neišduok. Man irgi reikia gyventi.

Dėl akių nuvykom į antrąjį pulką. Jo vadas S.Stančikas buvo atviras:

- Aš – kareivis. Jei įsakys ir vėl išvesiu, - parodė sandėlį, kur buvo sukrauti skydai, bananai ir dujiniai paketai „Romaška", iš kurių operacijos metu buvo panaudoti tik du. Jų galėjo būti išpurkštas ir visas šimtas, nes tų paketų niekas tiksliai neskaičiavo.

- Jie nuolat genda, atidrėksta, nusėda aerozolis, todėl vieni sunaikinami, išmetami ir pakeičiami kitais.

Visas mūsų pelnas – samdomo provokatoriaus Andreikos mėlynės, pamušti paakiai, bet viskas su pateisinama priežastimi: keturių kareivių pareiškimai, kad tas, jų žodžiais tariant, priedurnis tipas spardėsi, mušėsi, keikėsi ir atitinkamai keturios gydytojo pažymos apie lengvą pareigūnų kūno su-

žalojimą. Be to, A.Terleckas ir Sąjūdis surinko devyniolikos žmonių pareiškimus – tam papūtė į veidą nežinomomis dujomis, tas gavo žemiau nugaros, o tą vilko per gatvę. Visų didžiausias antijstatyminių veiksmų įrodymas – R.Ozolo išleistas plakatas. Jis labai greitai pateko į užsienio spaudą.

Filmuotoj medžiagoj irgi nieko naujo. Vienas paleistas tuščias butelis, vienas niekam nepataikęs grindinio akmuo, o kraujo – nė lašo. Spaudoje aprašytas balas laikraščiais ir reikėjo iššluostyti. Bet svarbu ne tai. Įdomiausia, kad į komisijos darbą pabandė įsikišti generolas Eismuntas. Jis kelis kartus gana smulkiai išdėstė, kas turėtų atsispindėti mūsų išvadose. Mes mandagiai išklausėm, bet viską padarėm savaip.

- Prieš valstybinę komisiją visi apklausiamieji yra lygūs, - tyčia pamokiau jį. Generolas gerokai supyko ir po kiekvieno sakinio darėsi vis oficialesnis ir šaltesnis. Supratau, kad įsigijau dar vieną priešą. Tas spėjimas netrukus pasitvirtino. Nuo to karto generolas visą savo įtaką valdžios vyrams pasuko prieš mane.

Keisčiausia, kad į antrą ar trečią posėdį atėjo ir besislapstantis A.Terleckas.

- Vyrai, aš jumis tikiu, - pasakė jis man ir K.Motiekai, kuris galų gale išaiškino tam minties gigantui, kad Laisvės lygos veikloje juridinė pusė yra pati silpniausia.

- Aš neturiu juristų, - prisipažino Antanas.

- Jų galima surasti ir tarp mūsų, - nesibrangino Kazimieras.

Tuo metu jis labai aktyviai rinko visus jo visuomeninei veiklai reikalingus balus ir iš jų rentė patvarią uždangą savo praeičiai paslėpti.

Komisijos išvadas mudu su juo rašėme mano namuose, kai netikėtai apsilankė Landsbergis. Jis dar kartą išdėstė generolo poziciją.

- Ne tavo reikalas, - netekau kantrybės. - Kai pasirašys visi komisijos nariai, galėsi kritikuoti, o dabar pasėdėk ir pažiūrėk televizorių.

- Jūs po kirviu kišat Sąjūdį. Nereikia per daug sureikšminti A.Terlecko chuliganų, - kaip užsuktas kartojo profesorius.

- O kas tave įgaliojo, Eismuntas?

Kai emisaras išėjo, Motieka atkreipė mano dėmesį:

- Tu jauti, jis žodis žodin kartoja Eismunto mintis?

- Įsiutau, todėl neatkreipiau dėmesio.

- Aš – juristas, taip gali šnekėti tik mūsų klano žmonės. Be to, iš kur jis žino, kad planą paruošė Matuzanis ir kad ministras Lisauskas čia niekuo dėtas?

Toliau aiškintis nereikėjo, nes jau kitą dieną L.Šepetys žinojo, kad Sąjūdyje be komisijos „yra ir kita nuomonė". Tai nuomonei pritarė visi Landsbergio čekistai, išskyrus R.Ozolą, kuriam už „fašistinį" plakatą N.Mitkinas ruošėsi iškelti geroką pirtį ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Mūsų komisija neįtiko abiems pusėms. Žodžiu, plaudami svetimą kiaulę ir mes gerokai išsimėšlinom, bet įsigijom ir draugų. Už mus kalnu stojo B.Genzelis.

Su Broniumi susipažinau dirbdamas komjaunimo darbą. Aš jį vežiau į Pakruojo rajoną rekomenduoti darbui tarp jaunimo. Kelias buvo ilgas, tolimas, Šiauliuose reikėjo persėsti į siauruką, todėl šnekoms nebuvo galo. Bronius man patiko savo pažiūrų platumu, pakankamu savarankiškumu, apsiskaitymu, nors buvo invalidas, dar vaikystėje praradęs kojį, tačiau dėl to nekompleksavo.

- Ką tu man čia atvežei? - supyko pirmasis partijos sekretorius Švambaris. - Nei į kaimą galėsiu jį pasiųsti, nei ant motociklo užsodinti. - Jis paskambino į Vilnių, bet nieko nepešė. Tada pasielgė dar švambariškiau: konferencijos metu kvietėsi komjaunuolius į savo kabinetą ir reikalavo, kad jie išbrauktų B.Genzelį ir vietoj jo įrašytų mane.

Mano atvežta kandidatūra „pravirto", bet ir manęs neišrinko, nes pačiu laiku sužinojau apie mums paruoštą klastą. Nesuprantu kodėl, bet grįžtant Bronius ant manęs išliejo visą pralaimėjimo kartėlį. Aš nepykau, tik raminau naujoką:

- Būna blogiau, todėl neimk į galvą. Kiek žinau, tave siū-

lys gimtuosiuose Trakuose. Ten arčiau Vilniaus, arčiau elektros, todėl tau, Maskvos universiteto neakivaizdininkui, net bus geriau. O dėl mano karjeros, tu, broleli, perlenki. Komjaunimo CK skyriaus vedėjui Pakruojo sekretoriaus postas būtų trigubas pažeminimas.

Jis nusiramino ir plačiau papasakojo apie save. Jo senelis – dvarininko Monkevičiaus kalvis – įsimylėjo lietuvaitę, persikrikštijo, o tėvas – tikras katalikas – susidėjo su revoliucionieriais, buvo pogrindininkas. Pirmaisiais tarybiniais metais dirbo Trakų apskrities Vykdomojo komiteto pirmininku. Karo metu partizanavo ir žuvo kaip tikras karys...

Bet daugiausia mudu šnekėjom apie filosofiją. Mūsų mintys daug kur sutapo. Mane stebino jo atvirumas ir drąsa, kai jis su didele ironija kalbėjo apie viską nugalintį marksizmo-leninizmo mokslą. Ypatingai jis šaipėsi iš grubaus ateizmo, tada dar vadinto „karinguoju".

- Marksas – ekonomistas, filosofas, tik jokiu būdu ne pranašas, - teigė jis. Paskui nukrypom į prievartą, kuri tada buvo vadinama „didžiuoju revoliucijos greitintuvu" arba jos „pribuvėja". - Įsivaizduok, Dievo nėra, o kultas yra, religija – liaudies opiumas, o visur meldžiamės partijai...

Norom nenorom mūsų kalba nukrypo į pačią sistemą. Bronius ėmė ją koneveikti. Jis tai darė labai atsargiai, filosofiškai, vis iš padilbų nužvelgdamas ir tyrinėdamas mane. Aš klausiausi ir tylėjau taip pat abejodamas jo nuoširdumu. Man rodėsi, kad jo kritika buvo paviršutiniška, prisiskaitėliška, su geroku „samizdato" pamušalu. Kai jis išsisėmė, ėmiau prieštarauti:

- Tarybinė sistema yra ideali. Tarybos – plačiausia demokratinė galimybė visiems liaudies sluoksniams dalyvauti valstybės valdyme. Demokratinis centralizmas taip pat ne bolševikų išradimas. Tarybos – pačios revoliucijos idėja, gimusi pasipriešinimo ir kovų metu. Tai patikrintas metodas, todėl jis ir laimėjo. Visa nelaimė ta, kad bolševikai tą sistemą sunaikino, įvedę tik vienpusę diktatūrą, suabsoliutino

centralizmą ir viską pakorė ant vadų kulto. Iš viršaus į apačią ta sistema kuo puikiausiai veikia, o iš apačios į viršų ji prismaugta, todėl liaudies valia, jos išmintis niekaip negali prasimušti pro partokratijos ir jėgos struktūrų šarvą...

Tą pokalbį prisiminiau todėl, kad panašiai mes tvarkomės ir šiandien. Mes tik vaizduojam atsikratę tos ydingos sistemos. Partokratija vėl valdžioj. Įvairių partijų nariai Lietuvoje nesudaro nė dviejų procentų balsavimo teisę turinčių gyventojų, tačiau jie savo valią primeta visiems, nes tiktai partijos gali kelti savo kandidatus į Seimą. O keli žmonės, prasimušę į valdžią patys, nieko esminio nuveikti negali. Tai tikri šių dienų disidentai, nes visa inteligentija, akademinis potencialas, kūrybinėse organizacijos, profsąjungos nuo to proceso nustumtos į šalį. Koks rimtas žmogus gali stoti į kokią nors Konservatorių, Socliberalų ar Socialdemokratų partiją? Jos visos tik partijų parodija, karjerizmo, protekcionizmo ir savivalės inkubatoriai, o jų lyderiai – politinės iškamšos. Ant tokios ciniškos „demokratijos" pamatų kuriama valstybė negali ir neturi teisės egzistuoti.

Mudu su Broniumi panašiomis temomis diskutuodavome gana dažnai, todėl ir Sąjūdyje jautėm vienas kitam simpatijas. Gal tik Genzelio blaškymasis nuo vienos stiprėjančios grupės prie kitos buvo kiek įkyrus, savanaudis, bet jis visur stengėsi įnešti savo racionalios filosofijos grūdą.

Pradžioje man toks atrodė ir V.Radžvilas, kuris kalbėdavo trumpai, aiškiai ir gerai „pastatytu" balsu, o jeigu neturėdavo ko pasakyti, patylėdavo, bet ilgainiui išlindo ir to zuikio ausys, kitaip sakant, visas Napoleono kompleksas. Prasidėjo konfliktai. Jeigu, anot Romeno Rolano, visos žmonijos nelaimės prasideda nuo mažų, neužaugų vyrų, ar nebūtų galima jų visų prišerti kokiais augimo stimuliatoriais?.. Tada jie visi ištįstų po kelis metrus, o žmonija, atsikračius jų sukeltų sumaiščių, laimingai gyventų... - rašiau dienoraštyje, o paskui pradėjau skaičiuoti visus Sąjūdžio neužaugas. Jų buvo dauguma.

Savo „atradimu" pasidalinau su Žebriūnu.

- Blogi mūsų reikalai, mudu karjeros nepadarysim, - tas ilgšis manęs nesuprato. Tada jam iš savo užrašų perskaičiau Talmudo patarimą, kaip galima labai greitai padaryti karjerą:

- Jeigu jūs einate į karą, tai eikite ne pirmose eilėse, o verčiau paskutinėse, kad būtumėt pirmieji, kurie sugrįš namo.

- Tu man taikai? - jis buvo kurčias humorui.

- Ne tau, Ozolui.

- O šitos amebos aš tikrai nekenčiu.

Tačiau į karą niekas nėjo, visi kol kas murkdėsi vienam katile. Ir vienam, ir kitam kraštutinumui kliudė M.Gorbačiovo asmenybė. Vieni juo dangstėsi norėdami iškilti į valdžią, kiti juo rėmėsi bijodami prarasti jau turimą.Vyko apsiuostymas, piktas, negailestingas, dantų pasiaštrinimas į kito žmogaus biografiją arba likimą.

Po trijų mūsų egzistencijos savaičių birželio 24 dieną A.Juozaitis ir A.Kaušpėdas sumanė suruošti mitingą. Jis buvo labai gudriai sugalvotas – kaip XIX partinės konferencijos delegatų palydos. Tokią akciją sumanė partiniai, parašė spaudoje, o mes pasisavinom, todėl gauti leidimą tokiam politiniam-idėjiniam susibėgimui buvo visai nesunku.

- Tik be jokių provokacijų, - buvau įspėtas CK. - Ar užteks jums vieniems jėgų tvarkai palaikyti?

- Manau, užteks. Kodėl klausiat?

- Matai, pats daraisi nebevaldomas.

Tai man už komisiją nuo draugo Eismunto, - pamaniau, bet nieko nesakiau.

Sąjūdyje detaliai apsvarstėme planą, prisisiuvom žalių raiščių ir atsisakėm milicijos. Bijodami kokių nors išsišokimų, estradoje pastatėm būgną, o už jo pasodinome Kaušpėdą, kuris turėjo reaguoti į kiekvieną antitarybinį šūkį, nors pats ir jo ansamblis „Antis" visuomenėje jau buvo pagarsėję, kaip dviprasmių dainelių atlikėjai.

- Kaušpėdo ansamblis labai puikiai manipuliuoja visomis potekstės galimybėmis, - rašė apie juos spauda, o aš ko-

mentavau: - Kai išnyksta tekstas, apie potekstę nebėra prasmės šnekėti...

Dabar mes buvome drauge.

Besirenkant į estradą, prapliupo lietus. Žmonės pasislėpė po skėčiais. Buvo keista ir baugu žiūrėti į tą banguojančią juodų grybų jūrą. Staiga tai šen, tai ten pasirodė trispalvės vėliavos. Jos nebuvo planuotos. Mes nepasisiuvom nė vienos. Visa tai organizavo A.Terleckas ir Sąjūdis čia niekuo dėtas.

- Aš neisiu į tribūną, - užprotestavo J.Požela. - Šalia tokios vėliavos sušaudė mano tėvą. - Ožiuotis ėmė ir K.Zaleckas, ir A.Macaitis. Tik vienas delegatas V.Mikučiauskas šypsojosi ir linksmas tylėjo.

Nulipęs nuo tribūnos, suradau minioje A.Terlecką ir paprašiau, kad nuleistų vėliavą. Jis nesipriešino, sustūmė savo meškerę, pasikišo ją po lietpalčiu. Juo pasekė dar keli Laisvės lygos aktyvistai. Mitingas prasidėjo. Kalbėtojai iš anksto nebuvo numatyti. Tarp pasisakančiųjų įsiterpdavo ilgokos pertraukos, kurių metu Kaušpėdas duodavo garo ir šūkaliodavo savo įprastus dviprasmius lozungėlius. Kelis kartus jis persistengė.

- Kiek tau moka?! - piktinosi žmonės. - Ei tu, raudonas trubadūre, tyliau negali? Gėda, gėda!.. - Tie du paskutiniai žodžiai vėliau tapo skanduotojų tradicija.

V.Daunoras galingu dainininko balsu perskaitė Sąjūdžio priesakus delegatams ir lietui lyjant juos įteikė A.Brazauskui. Kalbėjo mitinge ir V.Landsbergis. Jis atsivertė didelį, suliniuotą bloknotą ir ėmė kažką po nosim skaityti. Žmonės nieko negirdėjo, todėl pradėjo pykti. Lietus išplovė surašytus sakinius, kalba nepavyko...

- Kas tau ją parašė? - piktinosi susirinkusieji. - Išsitrauk iš nosies šiaudą! - Pagrindinė oratoriaus mintis buvo labai pedagoginė: jei delegatai įvykdys mūsų priesakus, jie bus mūsų delegatai, o jeigu ne...

- Ką tu jiems padarysi, į uodegą įkąsi?! - replikavo žmo-

nės ir vėl šaukė: - Gėda, gėda! - Žodžiu, mūsų, sąjūdiečių, tada niekas labai neskyrė nuo estradoje susirinkusių biurokratų. Didele gražbylyste nepasižymėjau ir aš. Man labiau rūpėjo tvarka, bet tuo metu J.Požela padavė Mokslų Akademijos rezoliuciją. Joje buvo parašyta, kad reikia atšaukti LKP CK sekretorių N.Mitkiną, kaip šovinistą ir nieko nenusimanantį apie Lietuvą bei jos kultūrą. Tos rezoliucijos atsiradimą iššaukė nepaprastas Mitkino bukumas, kai jis išdrįso mokslininkams pasakyti, kad mažai Lietuvai pakanka vieno universiteto.

- Man nepatogu, - jaudinosi Juras. - Aš – prezidentas, o tau kas?

Rezoliuciją perskaičiau ir nuo savęs pridėjau:

- Iš viso, pribrendo laikas atsisakyti generalgubernatoriaus posto. Kažkodėl mes, lietuviai, mokantys po kelias kalbas, esame to žmogaus pravardžiuojami nacionalistais, o jis, žinodamas vienintelę, laiko save internacionalistu...

Mano pasisakymas netikėtai sukėlė ovacijas. Ir vėl tarp skėčių suplevėsavo trispalvės, tik šį kartą jų buvo kur kas daugiau, tačiau į tai jau niekas nebekreipė dėmesio. Ovacijos pakintas, pasiūliau suruošti ir delegatų sutikimą. Visi man pritarė, tačiau išvažiavau į Birštoną ir, viską užmiršęs, sėdau rašyti. Po keliolikos dienų man paskambino B.Genzelis:

- Atvažiuok. Pas mus čia – velniava. Tiek priviso visokių vadukų, kad susikalbėti nebegalima. - Jis perdavė ragelį J.Bulovui.

- Vytautai, paklausyk manęs, seno žmogaus... Kai tu tribūnoje ar televizijoje, mums visiems kažkaip ramiau...

Atvažiavęs susipažinau su padėtimi. Prie Landsbergio čekistėlių jau buvo prilipęs G.Songaila, A.Medalinskas, A.Skučas, jiems dar priešinosi R.Ozolas ir A.Juozaitis, kuris pradėjo leisti „Sąjūdžio žinias". Tame labai tendencingame leidinyje buvo aprašomi tik tie įvykiai, kuriuose dalyvavo pats Juozaitis arba jo draugai. Nė viena pusė negalėjo paimti viršaus, todėl mitingui pavedė vadovauti man. Rašytojai

ir menininkai kaip buvo taip ir liko pasyvūs: kad tik ne jie, kad tik kiti, o pritarti – visada prašom.

Besiruošiant mums vėl buvo siūloma įvairi pagalba, tačiau pravedę vieną mitingą jau turėjom šiokią tokią patirtį. Vėl pasisiuvom kelis šimtus žalių raiščių, surinkom studentus, jiems vadovauti ėmėsi A.Medalinskas ir Z.Vaišvila. Pastarasis labai pūtėsi ir visą laiką derėjosi, kad jam reiktų patikėti atsakingesnes pareigas. Jis, girdi, jau tam pribrendęs.

- Jei mitingo metu kils kokios nors riaušės ar muštynės, štai tada ir būsi pats atsakingiausias, - pasakiau jam.

A.Skučo ir A.Kubiliaus paslaugų teko atsisakyti. Motyvacija trumpa ir aiški: nestabilios psichikos žmonės. Vienas nervus gydėsi N.Vilnioje, kitas sunkia forma persirgo rachitu. Taip manė jų "mirtini" draugai.

Prieš pat mitingą A.Juozaitis atspausdino keliasdešimt tūkstančių lapelių su „tautos giesme" ir vis drebėjo, kad iškilūs, Europai pašaukti vadovauti, Šiaurės Atėnų žmonės gali būti pamiršę savo himną ir jo nesudainuoti. Kaušpėdas siūlėsi paleisti magnetofoninį giesmės įrašą, bet dalyviai patys atliko viską kuo puikiausiai. Jiems toną padavė prie mikrofono pribėgę V.Daunoras ir G.Kaukaitė. Su tokiais vedančiaisiais negalėjo suklysti niekas.

- Dar nepamiršai? - paklausiau A.Brazausko. Jis mane labai draugiškai pasiuntė į gerą vietą ir, matyt, gerai padarė, nes, kaip vėliau pasirodė, tas nuostabusis CK sekretorius buvo slaptas bolševikmečio katalikas, visas mišias praleidęs medžioklėse. Tikriausiai po kiekvieno taiklaus šūvio jis nusiimdavo kepurę ir kartu su P.Griškevičiumi užtraukdavo: „Lietuva, tėvyne mūsų"...

Tą intymų pasišaipymą pasigavo žurnalistai ir vėliau ne vieną sykį pakartojo, todėl neiškenčiau ir viename straipsnyje pats išplakiau save: žmogau, nieko taip nesisaugok, kaip pats savęs, nes didžiausius savo priešus tu savyje nešioji. O dar vėliau to Lietuvą sumedžiojusio jėgerio apšauktas girtuokliu ir išdaviku, ėjau išpažinties: žmogus iš viso nieko

negali išduoti, tiktai pats save... Bet gyvenimas parodė, kad ir su tomis išvadomis gerokai paskubėjau. Tikrumoje apie žmogų visą tiesą galima pasakyti tik tada, kai jis mažiausiai kelis metus paguli žemėje. Tačiau ir tokio nuoširdumo niekas nepastebėjo, nes tada visiems buvau labai reikalingas. Atpildas atėjo daug vėliau ir ne iš tos pusės, iš kurios laukiau.

Tačiau esmė ne čia. Besiruošiant mitingui galutinai išaiškėjo, kad nuo pat pirmos dienos mūsų iniciatyvinės grupės narių nesieja jokia bendra idėja, joks bendras tikslas. Klyksmas apie Lietuvos laisvę buvo tik paprasčiausia, niekieno nereguliuojama kova už valdžią. To nebūtų įvykę, jei ant netvarkos bangos iškilusius patriotus būtų vienijęs šioks toks, kad ir knyginis, dvasingumas. Pirmieji tą tuštumą pajuto įvairaus plauko persivertėliai ir masiškai plūstelėjo į Sąjūdį, galutinai mūsų idėjinę mažakraujystę atskiedę karjerizmo ir prisitaikymo šlapimu. Tie prielipos netikėjo nė viena mūsų deklaracija, tačiau jų antraštes išmoko mintinai. Jie instinktyviai jautė – artėja katastrofa, todėl kiekvienas stengėsi užsiropšti ant kuo didesnės valstybės laivo nuolaužos, pasiglemžti ją po savimi ir nuspardyti kitus, kad jo pasirinktas plūduras nebūtų per daug apkrautas.

Vieningi ir aukotis pasiruošę buvo tik eiliniai prasčiokėliai. Jiems mes ir stengėmės, todėl nutarėme Vingio parke pirmą kartą viešai iškelti trispalvę vėliavą. Tai buvo labai rizikingas žingsnis, todėl apsidrausdami kartu su ja ruošėmės iškelti ir TSRS bei LTSR valstybines vėliavas. Tą žingsnį padaryti mums mirtinai buvo reikalingas oficialus LKP CK atstovas arba didesnis viršininkas.

Telefonu R.Songaila prižadėjo „jauniausiąjį ir mažiausiai atsakingą" CK sekretorių S.Giedraitį, bet tas vyras išsigando ir neva susiruošė į Maskvą. Paskutinę dieną jį pakeitė V.Astrauskas, bet ir tas virptelėjo ir pasiprašė į televiziją. R.Songaila manęs atsiprašė:

- Kaip nors apsieisit ir be mūsų, - mandagiai pakilo ir palydėjo pro duris, tačiau koridoriuje mudu sutikom A.Brazauską.

- Tu rytoj nieko neveiki, tu rytoj ir nueik pas juos, - pasakė pirmasis sekretorius su aiškia nepagarba Algirdui.

- Bet aš turiu eiti į televiziją, - išsigando Brazauskas.

- Už tave nueis Astrauskas.

Tik gerokai pasimuistęs, Algirdas pagaliau sutiko.

- Jis man už praeitą mitingą negali dovanoti, - kažkodėl pasiteisino ir davė suprasti, kad bendravimas su mumis tokiam dideliam veikėjui yra gana sunki organizacinė nuobauda.

Kitą dieną A.Brazauskas buvo labai punktualus ir korektiškas. Jis pas mus atėjo pėsčias. Mes jį pasitikom su gėlyte ir nusivedėm į pakylą, bet mus apšovė Saugumo vyrai. Iš A.Čekuolio sužinoję visus mūsų planus, jie nuo visų labai aukštų flagštokų nukirpo trosus. Vėliavų kėlimas pakibo ore. Tik tą akimirką, supratęs kokių tai specialistų darbas, prisiminiau, kodėl taip paslaptingai šypsojosi L.Šepetys, davęs mitingui leidimą. Bet ir čia mes radome išeitį. Keli alpinistai sutiko vėliavas nuleisti nuo estrados stogo.

Bet vėl nesėkmė:

- Trijų negalim, per platu. Reikės dviejų dvylikos metrų vamzdžių arba karčių. Su tokiu svoriu neįmanoma balansuoti.

- Užteks vienos vėliavos, - pasakiau V.Musteikiui. - Jie prisivirė putros, jie tegul ir srebia, - mane pykino toks šlykštus ir smulkmeniškas valdžios vyrų nesąžiningumas.

Mūsų vėliavos buvo labai didelės, po keturis metrus ant aštuonių. Skaudžiausia būtų buvusi trispalvės netektis. Gavęs specialų leidimą, A.Žebriūnas ją pasiuvo kino studijoje, kaip būsimo filmo rekvizitą, „kurį panaudojus būtinai privalote grąžinti". Taip buvo įrašyta leidime. Neatsižvelgdami į tokius reikalavimus, abudu vėliavos galus prikalėme prie dviejų kartelių, o medžiagą susukom tik ant vienos, kad krisdama antroji išskleistų visą audeklą.

- Jūs,vyrai, stebėkit mane, - pasakiau alpinistams. - Kai baigsiu įžanginį žodį ir pakelsiu ranką, tada ir nuleiskit.

Efektas buvo stulbinantis. Vėliava nukrito tarsi iš dangaus. Žmonės pradžioje nieko nesuprato. Kraštiniai ėmė ploti, pradėjo stotis, kilo ovacijos ir stichiškai pasigirdo pirmieji himno žodžiai. Stebėjau savo kolegas. Jiems tai buvo nepaprasta staigmena. Daugelis ašarojo, glėbesčiavosi, o aš kitą dieną laukiau bausmės. Bet valdžia tylėjo kaip užlopyta, nes suprato, kad savo kvailu elgesiu tik patobulino mūsų mitingo scenarijų.

- Tėveli, tu buvai nepakartojamas, - kitą dieną čiauškėjo mano dukra, o aš pats apie tai net nepagalvojau, nebuvo kada, tiktai dienoraštyje įrašiau: jeigu mes dažniau galvotume apie tai, ką turime, su kuo gyvename ir mokėtume tuo turtu džiaugtis, būtume kur kas laimingesni ir galėtume žymiai geriau gyventi, bet kažkodėl mes savo mintis dažniausiai sukaupiame į tai, ko neturime ir ko mums trūksta, todėl nemąstome, tiktai verkšlename, kol pasijuntame labai nelaimingi...

- Tėveli, tu neįsivaizduoji...

Tik po kelių panašių priminimų prieš akis iškilo žmonių jūra. Tokiai miniai niekada nevadovavau. Pakeliu ranką, nukrinta vėliava, pamoju kita, visi nutyla, linkteliu galva, išeina oratorius... Nuo tų vaizdinių per mano nugarą perbėga šiurpas. Man truputėlį gėda. Kadangi mitinge dalyvavo visa mūsų šeima, man pasidaro dar nesmagiau, man rodosi, kad per daug užsišaukiau, bet jau aiškiai matau ir prisimenu, kaip prie manęs prieina moterys ir prašo:

- Leiskite prie jūsų prisiliesti, jūs – šventas žmogus...

Ypatingai įkyri viena, tautiniais drabužiais apsirengusi ir ant galvos susisukusi dvigubą didelių kasų gandralizdį.

- Motin, ar tikrai taip buvo? - klausiu žmonos.

- Ai, - numoja ji ranka. - Visko ten buvo. Padarei savo darbą ir tiek.

Bet, pasirodo, nepakartojamus žmones nebūtina kartoti, juos galima mėgdžioti, iš jų galima pasišaipyti, jiems galima pavydėti ir neapkęsti. Kai vidutinybė neturi jokio argumento, ji dar gali keiktis, meluoti arba pakikenti į kumštį bei už-

siundyti kitus. Aptariant mitingo rezultatus, stebėjau, kaip Landsbergis ilgai kikeno pats sau, taip sakant, moraliai ruošė save, kol pagaliau pragydo:

- Ar norite išgirsti pletkelių apie V.Petkevičių? - šneka, šniaukroja, kikena, o kiti nieko negali suprasi, kol V.Čepaitis iššifruoja sumanymą. Abiem nuo to nepaprastai linksma.

Kitą dieną vėl:

- Ar norite paklausyti, ką mūsų priešai šneka apie kolegą Petkevičių? - ir vėl ne tiek priešus „mausto", kiek juodina mane, bet jau kikena ne tik Čepaitis, Čekuolis, bet ir su humoru susipykęs Zigmutis.

Aš puikiai supratau, kur suka tas pilietinės klausos neturintis muzikantas, tačiau draugai mane ramina:

- Argi tau prilips?

Man neprilipo, bet tokiu būdu buvo pripratintos Iniciatyvinės grupės narių ausys, kad Petkevičių galima „maustyti" negavus atitinkamos grąžos. Antra, vyriausiasis Sąjūdžio intrigologas susirado patogią laktą dergti kitus ir išvengti tų nešvarumų, kuriais drabstėsi pats.

Trečiąjį posėdį, užlėkęs ant savo pamėgtos kartelės, jis vėl utinėjosi:

- Kauno komsomolcai siūlo Petkevičių išrinkti CK sekretoriumi.

Ilgainiui intrigologu-muzikologu pasekė Vaišvila, Tomkus, Medalinskas ir dar keli žindukai, kurie šaipydamiesi nežiūrėjo jokios esmės, jiems tiesiog buvo labai malonu taip arogantiškai elgtis su pripažintu „asu".

Protestuodamas prieš tokį visuotine tyla įteisintą Landsbergio chamizmą parašiau grupei laišką, bet nesulaukęs posėdžio, perdaviau jį Č.Kudabai, kad jis perskaitytų jį viešai, o pats išvažiavau į kaimą skaityti naujausio romano korektūrų. Profesorius pasitarė su J.Marcinkevičiumi ir per jo rankas sugrąžino mano pareiškimą atgal.

- Seni, pakentėk dėl bendro reikalo, - buvo pirmieji poeto žodžiai.

- Visų pirma, tokio bendro reikalo – įžeidinėti žmogų – nėra, todėl gerai įsiklausyk, ką ta grupelė daro, kaip šnekasi su J.Bulovu, M.Lukšiene, su tavimi, kaip jie elgiasi su V.Bubniu ir A.Žebriūnu, daugiausiai padirbėjusiu ruošiant mitingą. Jie prieš mus užsiundė K.Sają ir S.Gedą.

- Tačiau mes tylim.

Tylėjimo Justinas mokė ne tik mane, jis net eilėraštį parašė, kad „tylėjimas yra kalba". Bet kai spauda pradėjo rašyti, kad Justinas Marcinkevičius yra perspektyviausia ir labiausiai priimtina kandidatūra į Prezidentus, Landsbergis su savo klika ir jam pritaikė apynasrį. Vienoje iš „Neringos" restorano transliuojamoje laidoje du bibliniai išrinktieji tarp išrinktųjų – T.Venclova ir dirbtinai organizuotas bei užsienin iškištas disidentas A.Štromas, - žiaumodami dešreles, ėmė visai Lietuvai postringauti apie J.Marcinkevičiaus kūrinį „Pušis, kuri juokėsi" ir be kita ko pasakė, kad ši apysaka parašyta pagal KGB užsakymą ir kad pats poetas aktyviai bendradarbiavo su šia organizacija.

Štai tada Justinas išsigando kaip reikiant.

- Tai baisus melas, - skundėsi jis.

- Žinau, - atsakiau.

- Ką aš jiems pikta padariau?

- O tą, kad tu iš tikrųjų būtum neblogas Prezidentas.

- Bet aš nenoriu juo būti.

- Už tai Landsbergis labiau nei š... to nori.

- Nejaugi jis toks niekšas?

- Ką, Justinai, dabar atėjo ir tavo eilė pakentėti dėl „bendro reikalo".

Jis daugiau šia tema su manimi nekalbėjo, o aš nesutilpau savam kailyje. Tylėjimas – kalba ir kalba – tylėjimas! Viešpatie, iš kur tokios mintys atsiranda doro žmogaus galvoje savo bailumui pateisinti?! Pasirodo, visa inteligentija tylėdama klykė, protestavo, o mes jos neišgirdom. Tuo tarpu kaip tik tokioje, nusikaltimą primenančioje tylėjimo aplinkoje brendo ir bujojo „Juodojo scenarijaus" paséta sėkla, kol išaugo į visuo-

tinę nelaimę arba istorinę bausmę visai Lietuvai.

Pajutę rimtesnę bėdą, pas mane atskubėjo nuolatiniai J.Marcinkevičiaus advokatai – A.Baltakis ir A. Maldonis.

- Petka, reikia ką nors daryti, tu žiūrėk kaip užsipuola ir įžeidinėja Justiną. Tu visą tą reikalą gerai žinai.

- O jūs? Juk kartu mokėtės, vienam bendrabučio kambaryje gyvenot, rašytojams vadovavot...

Straipsnį parašiau. Ir ne vieną. Esmė ta, kad savo laiku universitete susikūrė gana įdomus, bet žydiškai įžūlus studentų būrelis, kuris leido savo ranka perrašomą laikraštuką „Figos lapas". Pirmojo numerio viršelyje buvo nupiešti Adomas ir Ieva, savo veidus prisidengę figos lapais, o visa kita palikę skaitytojo smalsumui. Tame leidinuke aktyviai reiškėsi T.Venclova, Aukščiausiojo teismo pirmininko A.Liko sūnus, Sniečkaus augintinis A.Štromas, vyresnioji Paleckytė ir dar keli įžymių tėvų vaikai. Jie gana taikliai „maustė" to laiko literatūrą, politiką ir kultūrą.

T.Venclova vadino savo tėvą netalentingu raštininku, grafomanu, o apie TSRS rašytojus įrašė tokį sakinį: „Sąjungoje yra tik vienas padorus rašytojas – I.Erengurgas, - ir tas pats žydas". Vertė jis tenai „kabakiškąjį" Sergiejų Jeseniną... Žodžiu, užsiėmė jaunatvišku literatūriniu chuliganizmu... ir tiek.

Reikalas pasisuko į blogąją pusę tada, kai tas studentiškas voliuntarizmas ar bohema nukeliavo į Dailės institutą. To „gaisro" gesinti į jį nuvyko komjaunimo CK sekretorius A.Ferensas. Susitikime su studentais jis visai be reikalo įsivėlė į tuščią ginčą, ėmė būsimus dailininkus kritikuoti už siauras kelnes, barzdas ir kitokį nekomjaunuolišką elgesį. Tarp studentų ir oratoriaus atsirado pikta ir pašaipi įtampa. Staiga S.Krasauskas gana grubiai riktelėjo:

- Atsisuk!

Ferensas atsisuko. Virš jo galvos kabėjo K.Markso portretas.

- Matai, ir tavo vadas su barzda, - iš salės pasišaipė R.Kalpokas.

Susitikimas nutrūko, A.Ferensas parašė skundą. Kažkieno rūpesčiu jis pateko į Maskvą. Atsirado ir daugiau savanorių aktyvistų, norinčių padėti Dailės institutui pakilti į reikiamą lygmenį, todėl KGB gavo nurodymą surinkti visą medžiagą. Jie tai padarė labai sąžiningai ir, nematydami didelio kriminalo, perdavė ją komjaunimo CK, kol pagaliau byla per kelias rankas nugulė ant mano stalo. Todėl su visa atsakomybe galiu pareikšti: niekas toje byloje nenukentėjo, gal tik vienas A.Tarabilda, metams pakliuvęs į armiją, ir A.Štromas, netekęs Sniečkaus globos.

Labiausiai savo nepaklusniuosius vaikelius gynė rašytojas A.Venclova ir LTSR Aukščiausiojo teismo pirmininkas A.Likas. Pirmasis net susirgo ir pateko į ligoninę. Tik vienas J.Paleckis man pasakė:

- Tu – komjaunuolis ir ji – komjaunuolė, elkis kaip liepia tavo komjaunuoliška sąžinė.

Visas turgus baigėsi A.Sniečkaus kabinete.

- A girdi, kaip?

- Talentingi, savam kailyje nesutelpantys ponų vaikai. Jiems raškažis uodegas drasko, sekretoriau, - atsakiau gerai apgalvotu ir su bičiuliais ne vieną kartą aptartu sakiniu.

Sekretorius ilgai žiūrėjo man į akis ir labai rimtai paklausė:

- Jie kiek nors pavojingi?

- Ne. Gal tik tiek, kiek susitupėję duos Lietuvai nemažai naudos.

Mačiau, kad tokiu atsakymu sekretorius buvo labai patenkintas. Jam nereikėjo tardyti aukštų valdininkų, juos bausti ir aiškintis su dar aukštesniais, todėl paskyrė mane iš Maskvos atvykusios komisijos vertėju.

- Aš tavęs nemokysiu, ką jiems reikia versti ir ko nereikia. Tu, pasirodo, ir taip žinai, - pasakė man. - O tu, drauge Ferensai, gaidys, persenai komjaunime. Tau reikia kur nors už save senesnius pavarinėti. Popierius – į archyvą. Spaudai – nė vieno puslapio, jie ir taip persistengė.

Jeigu šiandien T.Venclova nevaizduotų labai didelio di-

sidento ir kankinio už Lietuvos kultūrą, paskutinių žodžių nerašyčiau. Žmogus, perdavęs man bylą ir negavęs kaip reikiant pasireikšti, piktai pasakė:

- Ničego novogo. Miatež žydovstvujuščich molokososov.

- Betgi Venclova!

- Jo močiutė žydė. Pagal jų įstatymus nesvarbu, kas tėvas. Jei motina žydė, vaikai irgi žydai. Todėl tas memzeris jų labai vertinamas.

- Betgi tėvas!

- Tėvas kaip tėvas, išgyvena, su infarktu vaduojasi, o visa sūnelio aplinka – žydiška, ten lietuviškumu net nekvepia. Jis dirba su jais ir jiems. Jeigu pats rašinėji, patariu per daug nesigilinti, - taip kalbėjo pranašas su antpečiais ir ne nuo Sinajaus kalno.

Vėliau tas konfliktas tarp T.Venclovos aplinkos ir Lietuvos rašytojų išaugo iki tiek, kad Tomas du kartus stojo į Rašytojų sąjunga ir abu kartus buvo „užbolotiruotas". Jo abstrukciją organizavo superidėjinis mūsų pirmininkas A.Bieliauskas, kuris labai dažnai supainiodavo valstybinę rašytojų kišenę su savąja. Dalindamas gyvenamąjį plotą, jis pasiskyrė sau net du butus: vieną – buičiai, o kitą – kūrybai. Ten ir gimė jo literatūriniai šedevrai, kuriuos T.Venclovos aplinka pakramsnojo kaip reikiant. Štai ir visa konflikto esmė, kitokia mano atmintyje neišliko. Septyni kambariai su trupučiu ir puiki sodyba prie Lakajos. Juk verta už tai pakovoti. Kankiniai reikalingi ne tik disidentams, nors dabar A.Bieliauskas teisinasi, kad jam visą šį turtą K.Kairys įpiršo per jėgą, o jis niekaip negalėjo atsisakyti tos Ministro Pirmininko pavaduotojo jam parodytos malonės.

Tapęs LKP CK ideologiniu sekretoriumi ir Išvažiuojamosios komisijos pirmininku, L.Šepetys man pasigyrė:

- Aš pasirašiau leidimą T.Venclovai išvykti į užsienį. Tai pirmasis tokios rūšies mano parašas. Vis vien jis čia nepritaps – trys žmonos ir visos žydės. Greitai tokiai prabangai pinigėlių neužteks.

Dar nuo savęs pridėsiu: beveik visos skyrybos buvo apmokėtos „tėvelio-grafomano" pinigėliais, dėl kurių genialiam sūnui irgi buvo verta pakovoti. Viename tokių skyrybų epizode dalyvavau ir aš, kai ponia Venclovienė-Ogaj, o gal kita, prie rimto liudininko atidavė uošvio buto raktus už pažadėtus vienuolika tūkstančių. Tai asmeniškas besiskiriančiųjų reikalas: kaip mokėjo, taip gyveno, kiek sugebėjo, tiek užgyveno ir tiek pasidalino. Tačiau mane, kaip patriarchalinės šeimos atstovą, stebino toks nepaprastai šaltas, pirkliškas kažkada vienas kitą mylėjusių žmonių išsiskyrimas. Jie tik derėjosi už kažkada vienas kitam suteiktas paslaugas. Jausmai, bendro gyvenimo sentimentai tiems žmonėms tarsi neegzistavo.

Kai kalba pakrypo į literatūrą, vėlgi supratau, kad svarbiausias tos biznieriškos, gal amatininkiškos aplinkos priešas buvo ne jiems pakenkęs A.Bieliauskas, aršus moralistas ir mėgėjas žmonai aplamdyti šonus, bet E.Mieželaitis, nepaprastai taikus ir bohemiškas žmogus. Ginčo esmė ta: kas ką sukūrė – ar vertėjas Brodskis „padarė" poetu E.Mieželaitį, ar poetas Mieželaitis savo poezija ištreniravo vertėją Brodskį?

Šis nedoras ginčas su įvairiomis variacijomis tęsiamas ir šiandien: „už balos" E.Mieželaitį dergia disidentai žydai už tai, kad jis kažkada atsisakė Brodskio paslaugų, o namuose jiems talkininkauja V.Kubilius ir S.Geda už pažadus pastarąjį iškelti Nobelio premijai, kaip naujausią lietuvių poezijos perlą, kaip atsvarą mieželaitiškai eilėdaros mokyklai. Dar nieko neįvyko, o tas prasčiokėlis jau blūdija ir kalbėdamas telefonu prisistato, kaip būsimasis laureatas.

Svečiuodamasis Amerikoje susipažinau su literatūrologu Rimvydu Šilbajoriu. Jis „Metmenims" redagavo S.Gedos interviu, pasiklausė ir mano nuomonės.

- Už ką S.Geda taip nekenčia Mieželaičio?

- Galbūt už tai, kad jis be eilės išrūpino Gedai butą ir buvo jo dukters krikštatėvis.

- Negali būti! Štai ką jis rašo: „Mieželaitis – joks poetas, tai

fontanas, trykštantis turgaus aikštėje." Aš jį bandžiau perkalbėti, gal, sakau, parke, miesto aikštėje?.. Ne, tik bobturgio viduryje. Kodėl lietuviai rašytojai taip nekenčia vienas kito?

- Kuo čia dėti lietuviai? Gedai iki to žmogaus septynis metus bėgti apdrėbtais kulnais ir nepasivyti. O pats ką manai?

- Nežinau, jie labai skirtingi poetai, tiesiog nepalyginami.

- Prie to reikia pridėti lietuvišką pavydą ir nenumaldomą norą iškilti virš kitų.

- Dabar man viskas aišku. Bet Gedos agresyvi mąstysena, jo įžūlus charakteris netinka jokiam bendravimui su žmonėmis.

- O su čigonais?

Jis nusijuokė.

- Gal čia yra kažkiek tiesos, bet aš jos nepagaunu...

Bet gana tų nukrypimų, mano rašytojiška pareiga – sugrįžti į Sąjūdį, kuriam mitingai tapo pagrindine veiklos forma. Jie vyko visur. Mitingavo studentai, valdininkai, mokslininkai, rašytojai ir namų šeimininkės. Štai prieš mane guli viena tokia klasikinė jų rezoliucija, kuri reikalauja „...atimti iš A.Brazausko garbingą Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Algirdo vardą..." Apačioje – 27 parašai. Tas visuomeninio klyksmo protrūkis kartais atrodė labai juokingas, o kartais labai skaudžiai žeidė visai nekaltus žmones, tačiau įsisiūbavusios minios niekas ir nemanė pristabdyti. Kiekvienas savanaudis, kaip tada buvo madinga sakyti, kylantis politikas, tik pilstė į užsiplieskusią ugnį gerai žibalu sulaistytas pamazgas. Jeigu tuo metu Sąjūdžio vadovai būtų su žmonėmis kalbėję dalykiškai, su šiokia tokia ateities vizija ir pagarba kitamin̆iams, įvykiai būtų pakrypę kur kas žmoniškesne linkme.

Tik užbaigę vieną, mes ėmėme ruošti kitą mitingą. Aš vėl atsidūriau generolo Eismunto kabinete prašyti naujo leidimo. Išklausęs mano samprotavimus, jis netikėtai pasiūlė man atsistatydinti iš Sąjūdžio „vadovų" V.Landsbergio naudai.

- Jūs – partijos narys, žinomas rašytojas, kam jums to reikia?

- Visų pirma, aš – ne vadovas, be to, man nieko nereikia, bet jūs privalote suprasti, kad viskas „eina šaibom", imperija griūva. Nejaugi tamsta manai, kad Sąjūdis – vieno žmogaus prasimanymas?

- Aš taip nemanau, todėl ir siūlau.

- Jūs galvojat su savo žmonėmis dar ką nors pakeisti? Bijokit Dievo.

Jis mandagiai nurijo tą kaltinimą kaip asmeninį įžeidimą, ir vėl pradėjo iš tolo:

- Jūs per daug kategoriškas, turite oratoriaus talentą. Vienas jūsų neatsargus žingsnis gali žmones nuvesti bala žino kur.

- Aš atėjau prašyti leidimo mitingui, - atsakiau generolui. - Mūsų yra trisdešimt penki, jie ir nuspręs, kas turi vadovauti.

Į tuos mano žodžius jis taip keistai nusišypsojo, kad man pasidarė nejauku... Maždaug: žaisk, žmogeli, žaisk, kol aš tau leidžiu, bet neužsimiršk... O paskui pakeitė pokalbio kryptį:

- Landsbergis ramesnis, inteligentiškesnis, jis blogas oratorius, kalba neaiškiai, neapibrėžtai, labai neišvaizdus... Jūs negalvokit, mes turim puikią informaciją ir netgi kai kurią jūsų posėdžių medžiagą, - lyg tarp kitko prasitarė generolas.

Tu pats apie save susirinkai tokį šiukšlyną, tu ir galvok, ką su juo nuveiksi. Buvau net pasiruošęs V.Lenino citatą, kad Čeka į savo gretas privilioja pačius niekšingiausius visuomenės elementus, bet susilaikiau. Mane apėmė neviltis. Veikėjas, užimantis tokį svarbų postą, netgi tokiu atsakingu metu lieka ištikimas savo ydingai taisyklei ir kilniems tikslams bando prisipratinti patikrintą bilduką, o su normaliu žmogumi neranda kalbos. Juk tai pagrindinė visos tavo sistemos yda! - veržėsi protestas, - Na, ir pasiusk, žlugdyk tu su tuo savo Landsbergiu Sąjūdį, tik duok leidimą, o mes dar pažiūrėsim... Iš tokių generolo užmačių mane ėmė juokas,

bet kaip tada aš klydau! Juk iš tiesų tas generolo pasirinktas žmogus jo užduotį atliko kuo puikiausiai!

Paskui mudu prisiminėm bendrą mokslą 4-oje Kauno berniukų gimnazijoje. Jis buvo pionierius, aš – komjaunuolis ir netgi jam vadovavau. Po tokios lyrinės pertraukėlės Eismuntas triženkliu telefonu surinko 420. Turiu neblogą regimąją atmintį, todėl supratau, kad skambina L.Šepečiui.

- Jie sutinka mitingą pravesti Vingio parke, o ne Gedimino aikštėje. Mes neprieštaraujame. Antrąjį klausimą spręskite patys.

Džiaugiaus, kad viskas taip gražiai nuskilo, todėl neatkreipiau dėmesio į tą „antrąjį klausimą". Paširdžiuose kirbėjo kažkokia savisaugos nuojauta: kodėl generolas pasirinko Landsbergį, juk tarp mūsų yra tiek daug už jį padoresnių ir protingesnių žmonių?

Sugrįžęs pas L.Šepetį, vėl išgirdau tą pačią dainą. Rūpestingai uždaręs duris ir apsidairęs savo kabinete, ideologinis vadas pokalbį pradėjo Eismunto žodžiais:

- Kam tau to reikia?.. Yra ramesnių... Inteligentiškesnių...

Tai buvo įžeidimas.

- Inteligentiškesnis, kad valgydamas prisitrupina barzdą ir čepsi ant viso kambario?

- Baik ožiuotis, juk pats neblogiau už mane viską supranti. Pameni, kaip atsisakei su juo važiuoti į Indiją? O kas pasikeitė. Nieko. Jis mūsų, patikrintas žmogus.

- O aš jau nebe mūsų? - mes visada kalbėdavomės labai familiariai. - Neimkit žmogaus iš Eismunto šiukšlyno, įklimpsim visi.

- Kaip Indijoj? - pasišaipė jis.

Buvo toks atvejis, kai man pasiūlė būti delegacijos vadovu, o aš nesutikau:

- Su Landsbergiu nevažiuosiu, tuo labiau, jam nevadovausiu.

Vietoj manęs vadovu paskyrė CK instruktorių Alfredą

Serbentavičių, labai tvarkingą, linksmą žmogų, kuris Kalkutoje mane įspėjo:

- Tu nelabai sklaidykis su savo doleriais. Man viską pranešа.

- Mano doleriai legalūs, aš juos gavau čia už kelis savo kūrinėlius, o tam knysliui pasakyk, kad rasiu būdą kaip jį apraminti.

Tokia proga pasitaikė labai greitai. Grįžtant namo, profesorius prisipirko kelis šimtus „Mumijo" buteliukų ir iškaišiojo juos po delegatų lagaminus. Aš nuo tokios kurjeriškos paslaugos atsisakiau:

- Eugenija Šinkūnaitė įrodė, kad tas stebuklingasis „Mumijo" yra susifermentavęs šikšnosparnio šūdas. - Tyčia kalbėjau grubiai.

- Na ir kas? Mūsų pinigais vienas flakonėlis čia kainuoja 36 kapeikas, o Vilniuje – 60 rublių. Tau visa kelionė atsipirks.

Mane pritrenkė toks nepaprastas profesoriaus gobšumas, tas jokios savigarbos neturintis kapeikoliubovo šūdeliavimas, todėl grąžinau atgal jo buteliukus ir prie visų pasakiau:

- Vytuli, neieškok šiknoj smegenų, o už dolerius aš ir be tavęs atsiskaitysiu. Per daug nebildėk.

Tada daug kas netikėjo tais mano žodžiais, o dabar, kai jis dėl supuvusio tvartelio drebina visą Lietuvą, tikėti ar netikėti jau vėlu. Ponas profesorius jau milijonierius, taip sakant ne tik KGB, bet ir mafininkų gerai patikrintas žmogus.

Jei sąžiningai, ir aš buvau įsivėlęs ir į tą nelemtą Kačerginės tvartelio istoriją. Kai CK privertė Ministrų Tarybą „išimties tvarka" grąžinti Landsbergiams nekilnojamąjį turtą, pas mane atbėgo Vytautas Sedelskis, Kauno regiono vaistinių viršininkas.

- Vyteli, tu gerai pažįsti Landsbergį. Paprašyk jo mūsų vaistinės neišmesti į gatvę. Mes nusipirkom Alytaus namelį ir po mėnesio kito į jį viską perkelsim.

- Jei aš paprašysiu, tas kapeikoliubovas viską padarys priešingai. Ieškokis pagalbos kitur.

Kur tik nebėgo V.Sedelskis, bet visur atsimušė į sieną. Vaistinę išmetė į gatvę. Dar daugiau, vaistininkai buvo paduoti į teismą todel, kad „patriarchas" verandoje nerado šešių metrų ąžuolinio suolo, kurį buvo palikęs prieš karą. Palyginus su juo, vaistininkės tvartelis savininkams pasirodė ištisas turtas, patriotinis Klondaikas, o penkiasdešimt metų darytas remontas, žmonių triūsas buvo pripažintas kaip mokestis už nuomą.

Išėjus iš L.Šepečio kabineto su to pirkliuko „inteligentiškumu", prie manęs pristojo J.V.Paleckis, o kitą dieną to paties manęs paprašė ir R. Songaila. Štai tik kada galutinai supratau, kad viskas stumiama kur kas rimtesniu keliu. Man jau reikėjo išsisukinėti:

- Nuo kada jums parūpo Sąjūdžio kadrai?

Ir štai Iniciatyvinės grupės eiliniame posėdyje pasirodė visas švytintis Landsbergis ir pareiške:

- CK nutarė, kad Sąjūdžiui vadovaučiau aš, todėl ir mitingą vesiu aš.

Jam tučtuojau pritarė V.Čepaitis, Z.Vaišvila ir, aišku, A.Čekuolis. Šiek tiek paabejojusi, grupė dėl „bendro reikalo" nubalsavo jo naudai, o profesorius, pasijutęs padėties šeimininku, tučtuojau savo veiklą pradėjo nuo smulkių intrigėlių:

- Gerbiamasis poete, - kreipėsi jis į S.Gedą, sėdintį kitoje stalo pusėje. - Jūs paklauskite Petkevičių, ar jis kalbės šitame mitinge?

Posėdžio dalyviai išsižiojo, nes Landsbergis sėdėjo šalia manęs, o Sigitas, tas niekad neišsipagiriojantis taurumo, jautrumo ir poetinės nuovokos kukurdvelkis, persivėrė per stalą ir kvėptelėjo ką palieptas:

- Vytai, tu mitinge kalbėsi?

Po tokios „išdaigos" visi mano bičiuliai tylėjo lyg užlopyti ir, nuleidę galvas, ieškojo po stalu ko nepametę. Ardėsi tik vienas A.Medalinskas, gerokai pavėlavęs į Landsbergio rėmėjų šutvę.

Vos tik CK įpareigotas profesorius ėmė ruošti rugsėjo 23 dienos mitingą, tuoj prie jo prilipo visas V.Čepaičio „monolitas". Vienas Juozaitis dar laikėsi atokiau. Štai nuo tada ši agresyvi prielipų grupė ir pradėjo eksploatuoti Eismunto įstaigos pamėtėtą „nepaprasto Landsbergio inteligentiškumo" mitą, o būsimasis mitingo vadovas kiekvieną posėdį užbaigdavo savo įprastu intelektualiu kikenimu ir nekaltais, jau ne vien mane įžeidinėjančiais juokeliais. Taip „bendras reikalas" pavirto mažos, gerai organizuotos ir iš šalies puikiai informuojamos grupelės spaudimu daugumai, kuri tylėjo ir gynėsi kolektyviniu mandagumu. Taip buvo pagimdyta „Juodajame scenarijuje" numatyta „agresyvioji mažuma".

Aš nenusiraminau ir kreipiausi į A.Brazauską, taip sakant, į geriausią savo draugą, tačiau jis viską nuneigė ir kažkodėl pasiūlė už tą nešvankų melą išgerti viskio su kava.

- Teisingai, buvo toks biuro posėdis. Eismuntas nušvietė esamą padėtį ir mums pasiūlė ateityje remti jo palaikomą kandidatūrą, - sąžiningai prisipažino CK sekretorius S.Giedraitis ir papasakojo kelias labai intymias smulkmenas, kad KGB per savo žmones jau valdo Sąjūdyje situaciją.

- Na, o Brazauskas?

- Jis pritarė tai idėjai.

Nenuneigė to fakto ir kitas biuro narys V.Astrauskas, tačiau į jokias smulkmenas nesileido, o aš vis dar netikėjau tokia išdavyste.

- Jūs mus puolate, o mes ginamės, - teisinosi senas mano bičiulis, iškeitęs kiek paaštrėjusią mūsų draugystę į Eismunto padailintą ir iškvėpintą visuotinę nelaimę.

Paskutinis apie Landsbergio inteligentiškumą prabilo tuometinis vidaus reikalų ministras arba „juodasis pulkininkas" S.Lisauskas. Kai po mitingo įsiutusios minios buvau įstumtas į jo kabinetą, atrodžiau lyg kalėdinis žąsinas: apipešiotas, nuplėšta rankove ir šlapias lyg iš linmarkos ištrauktas. Ministras su didžiule Maskvos ir vietine svita stebėjo aikštėje apsuptus žmones ir gėrė kavą.

- Kaip čia patekai? - nustebo jis. - Aš skambinau Landsbergiui.

- Gedimino aikštėje bręsta riaušės. Jis minios bijo ir nemoka su ja susitvarkyti, todėl paskambino man. Kuo greičiau likviduokit kordoną, išleiskit ten mirkstančius žmones, nes už tolesnes pasekmes neatsakau.

- Kad tau ir nereiks. Dabar jūsų susibėgimui vadovaus Landsbergis, - atsakė dar viena labai inteligentiška asmenybė ir pridėjo: - Taip nutarė CK.

Dar vėliau, kai pagaliau mes išsiaiškinom, kad V.Čepaitis tikrai infiltruotas į Sąjūdį, net dabartinis čečėnologas A.Endriukaitis viešai perskaitė KGB instrukciją: „Akcentuoti visus dešiniųjų pasisakymus, nukreiptus prieš spaudos ir žodžio laisvę, kuo daugiau per televiziją rodyti minią, skanduoti – Landsbergis, Landsbergis! Šitaip bus opoziciškai nuteikta arba neutralizuota pažangi inteligentija". Štai iš kur šalia negirdėto inteligentiškumo atsirado ir negirdėtas superpatriotizmas, štai kas pamokė čepaitininkus skaldyti tautą vieno „gerai patikrinto" asmens labui, kuriam pataikaujanti bažnyčia net prisegė „mesijo" titulą.

Paklusdami tai nesąmonei, daugelis tikrų patriotų pasuko KGB nurodytu keliu. Dabar jau sunku atrinkti, kas buvo teisus ir kas neteisus, tačiau tas procesas buvo nuolat gilinamas. Tam buvo sunaikintas Sąjūdis kaip saviveiksmis judėjimas ir paverstas pastumdėlių organizacija, aklai veikiančia ir vykdančia bet kokią landsberginiukų provokaciją.

Nežinau, iš kur A.Endriukaitis, irgi labai įtartinas žmogus, gavo šią instrukciją, tačiau po respubliką mūsų dėka jos pasklido ne vienas egzempliorius. Joje buvo rašoma: „Savo kraštutiniais veiksmais turi suartėti ir TSKP, ir Sąjūdžio siekiai. Nestabilumas, chaosas, raganų medžioklė atbaidys daugumą žmonių. Į priekį išeis agresyvioji mažuma, su kuria kalba visada yra trumpesnė ir perspektyvesnė ". Taip sakant, savi žmonės, yra už ko suimti visa nauja.

Netrukus tos dvi jėgos ne tik suartėjo, bet ir ėmė veikti

kartu. Kai KGB sufabrikavo K.Prunskienės-Šatrijos verbavimo lapelį, jį Landsbergiui perdavė ne kas kitas, o pats Valerijus Ivanovas. Štai kokiu įprastu būdu buvo sutvarkyta pagrindinė tėtušio „populiarumo" konkurentė. Jau trečia iš eilės. Išaiškėjus kai kurioms šios niekšybės detalėms, krito pagrindinis šios instrukcijos vykdytojas V.Čepaitis, buvo sudrausmintas prasiplepėjęs V.Ivanovas, tačiau Landsbergis visomis tiesomis ir neteisybėmis buvo išsuktas ir išgelbėtas. Tam daugiausia pasidarbavo A.Brazauskas. Mano paprašytas pareikalauti iš generolo Eismunto pilnos ataskaitos apie tą žmogų ir jo veiklą, jis trumpai atsakė:

- Mes ne laukiniai.

O mes pabandem per savo vado galvą susisiekti su Maskva, bet netikėtai tos operacijos sumanytojas generolas S.Caplinas prie Didžiojo Akmens tilto buvo rastas su pralaužtu pakaušiu negyvas. Viskas pakibo ore. Ir štai netikėtai atnaujintam K.Prunskienės teisme vėl pasirodo Landsbergio pastumdėlis B.Gajauskas su tuo pačiu sufabrikuotu dokumentu. Kai teismas pareikalavo nurodyti, iš kur buvęs saugumo šefas gavo tą popierių, staiga sukrypo jo atmintis. Girdi, jau dešimt metų praėjo, bet, rodos, gavo iš Landsbergio... Iš nieko kito ir negalėjo gauti, nes vienintelė to falsifikato kopija liko pas S.Capliną.

Šiandien daugelis Sąjūdžio tyrinėtojų Landsbergį kaltina, kad jis nebuvo ar nenorėjo būti „sąžiningu politiku". Tai vaikiškas kaltinimas, nes jis ne tik nenorėjo, bet ir negalėjo būti tokiu, kadangi „sąžiningo politiko" ar padoraus priešininko supratimą laikė ir tebelaiko absurdu, ribotų žmonių prietaru, kurį nuolat ir be jokio sąžinės graužimo būtina išnaudoti savo tikslams pagal plačiai pasklidusią formulę – kvailių darbai ir pinigai priklauso protingiems. Žodžiu, priešininkus ir nepatikimus draugus būtina sąmoningai apgaudinėti, skleisti apie juos paskalas, juodinti jų veiklą, o jeigu jie kažkada buvo bendražygiai arba bičiuliai – patys kalti, kad pasuko ne jo nurodytu keliu. Toks elgesys nuo pat ma-

žumės tapo jo gyvenimo norma, o Sąjūdis davė tik papildomą tokios veiklos rezervą – visą juodžiausią darbą už jį privalėjo atlikti jo supjudyti bendražygiai, kuriuos jis po kiekvienos nesąžiningos paslaugos jau be didelio vargo galėdavo nustumti į šalį nuskriaustųjų arba skriaudžiamųjų rankomis be didesnės rizikos, kad gali pralaimėti pats arba prarasti įtaką abiems pusėms.

Štai kodėl jis niekur ir prieš nieką nepasisakė ir nepasisako kiek aštriau arba žmogiškai susijaudinęs, štai kodėl jis nė vienam sprendime nebūna principingas iki galo. Dar daugiau – jis kaip geras „papunis" net leidžia sau ginti jo klerkų užpultą auką. Bet ir tai daro labai saikingai, apgalvotai ir užspendęs visas galimybes tai aukai reabilituotis iki galo, taip sakant, nelaužo ąsočiui rankenų, jeigu planuoja į jas kada nors įsitverti.

Man rodos, visa jo inteligentiškumo esmė yra ta, kad savąjį sąžiningumą jis visada laikė aukščiau normalios žmogiškosios sąžinės ribų, todėl visur ir visada išlikdavo ir tebelieka sąžiningas tik prieš save ir savo siekius, o visi kiti – draugai ir priešai – tik jo veiklos terpė, molis, kurį reikia minkyti nesusitepant rankų. O jeigu tam darbui pritrūksta jėgų ir kantrybės, jį galima atlikti kad ir kitų kojomis.

Pamenu, kaip „Vakarinės naujienos" paskelbė populiariausio politiko anketą. Į redakciją ėmė plaukti laiškai. Visą laiką pirmavo A.Brazauskas. Tai suuostęs A.Čekuolis pasiūlė idėją organizuoti kurio nors mūsiškio aukštą reitingą. Buvo kalbama apie kelias pavardes, tačiau V.Čepaičio vadovaujamas sekretoriatas davė nurodymą visoms Sąjūdžio rėmimo grupėms, kad jos keltų tik Landsbergį. Paplūdo nauja laiškų srovė. „Vakarinės naujienos" buvo priverstos paskelbti „tiesą", o Sąjūdžio būstinėje virš durų atsirado plakatas: „V.Landsbergis – populiariausias Lietuvos vyras". Įsidėmėkit, ne politikas, ne veikėjas, bet vyras!.. Nors nuo to jėzusiuko tikru vyru niekada ir nekvepėjo. Tai buvo padaryta su tam tikra ironija, visiems matant ir suprantant, koks

tai ąžuolas ar bernas iš stuomens ir liemens. Bet ilgainiui ta ironija atsisuko prieš mus pačius. Žmonių akys jo nematė, o ausys įprato prie šito pasikūprinusio laibakinkio „milžino", todėl apie kitus nieko nebenorėjo žinoti, tuo labiau, kad jis veikė Sąjūdžio vardu ir naudojosi jo populiarumu, nors pats kaip buvo taip ir liko pilkas nykštukas, palindęs po didžiuliu tautinio išsivadavimo idėjos padidinamuoju stiklu. Todėl su visa atsakomybe galima tvirtinti: Lietuva tapo nepriklausoma ne jo ir ne Sąjūdžio dėka, teisingiau – nepaisant to žalingo dueto pridarytų tyčinių klaidų.

ISTORIJOS PAMOKOS

– Lena Lolišvili visąlaik sekė mano politinę karjerą.
Padėjo man ją daryti.
Lena ar Dievas – net nežinau.
Ji labai daug padėjo Lietuvos žmonėms.
Visos jos pranašystės išsipildė.

A.Brazauskas

– Tai kam tu, palaimintasis, tiek laiko vedžiojai už nosies
visus savo socialdemokratus ir vargšus rinkėjus,
kam žadėjai už jų balsus šviesų rytojų,
jei gelbėti Lietuvą užteko vienos raganos?
Marš nuo dangaus vartų ir be Kirkilo nebesugrįžk!

Šv. Petras, Dangaus raktininkas

Rašydamas romaną „Paskutinės atgailos amžius", netikėtai suradau keistą mūsų istorijos dėsningumą. Kas trisdešimt-keturiasdešimt metų kaimynų užgultoje, draugelių užimtoje ar savų parduotoje Lietuvoje eilinį kartą prasidėdavo koks nors sukilimas arba atgimimas. Tarytum niekada neužgyjanti žaizda tas pūlinys periodiškai pratrūkdavo, aplaistydavo bočių žemę laisvės pasiilgusių vaikų krauju, o tie karštakošiai, dar nieko gero nepasiekę, susikniaudavo tarpusavyje dėl valdžios ir imdavo ieškoti draugų svetur. Tuo pasinaudodami, priešai pamalonindavo sukalbamesnius, palaistydavo švinu išdidesnius ir suguldydavo juos už kapinių tvoros, kur nors kalnelyje ar šiaip nuošalesnėje, žmonių nelankomoje vietoje kaip tikrus savižudžius, pakėlusius ranką prieš save arba atlikusius kokią nors kitą šventvagystę.

Paskui viskas nurimdavo, kol išaugdavo viena antra nieko nebeprisimenanti karta... ir vėl viskas prasidėdavo iš naujo. Taip nuo Kosciuškos laikų iki dabartinio Sąjūdžio lietuviams kiekvieną sykį pritrūkdavo vienybės, nes laisvę, prisiklausę senų pasakų ir legendų, jie suprasdavo kaip kokią religiją ar Dievo dovaną, todėl ją atgavę tik grūmėsi tarpusavyje, gerai neišmanydami, ką su ta laisve daryti.

Suverenumo problemą už mus spręsdavo kiti, o lietuviai, anot Romeno Rolano, gyvendami tame kruviname koridoriuje, visada stipresniuosius pasitikdavo su duona ir druska, o nugalėtuosius ir bėgančiuosius palydėdavo šūviais į nugarą. Gal todėl ir šiandien mūsų politikų uoslė labiau nukreipta pavėjui negu prieš vėją. Tai tradicijai liko ištikimas ir Sąjūdis.

Jau pirmomis savo įsigalėjimo dienomis Landsbergis pabandė Sąjūdį paversti jam paklusnia partija, įvesti narystę,

bilietus, nario mokestį, tačiau su ta A.Juozaičio „idėja" pirmiausia iškišo Vaišvilą. Tam žiopleliui apsijuokus, sukurstė Čepaitį. Daugumai atmetus tokią nesąmonę, „papunis" liko šešėlyje, apsikentė, išlaukė savo laiko ir pakišo šį klausimą svarstyti Antrajame Sąjūdyje, kol pagaliau Trečiajame jam pavyko sunumeruoti visus „sąjūdiečius" ir paversti juos savo aklu įrankiu. Dar nepriėmus jokios dienotvarkės, atidarydamas šį sambrūzdį, jis pats įžūliai ir nedviprasmiškai pasisiūlė į garbės pirmininkus, pasilikdamas sau išskirtinę teisę teikti arba parinkti Sąjūdžio vadovus. Taip buvo pagimdytas dar vienas pranašas L.Kerosierius, ilgus metus dirbęs kadrų skyriuje Saugumo bilduku.

Ir vėl iškyla juodoji instrukcija: „Kuo mažiau saviveiklos judėjime, tuo mažesnis bus į jį ateinančių bei jį palaikančių žmonių ratas". Argi ne taip gimė bolševikų ypatingos grupės, trejetai, garbės prezidiumai su visų laikų ir visų tautų vadu priekyje arba gerai žinomas fašistukų užkeikimas – „Heil Hitler!"

Tai provokacijai pravirtus, Landsbergis pasiūlė naują labai nekaltą „idėją" – kaip atskirti savus nuo priešų? Kūčių ar kitą kokį šventą vakarą, aštuntą valandą, ne, kaip nubalsavo dauguma, geriau devintą, reikia visiems užgesinti elektrą, ir ant lango užsidegti žvakę. Paskui susikaupti ir mąstyti, mąstyti... Apie ką? Apie ką tik norit, bet geriausia apie Šiaurės Atėnus ir tos idėjos autorių. Gražu? Nesvietiškai! O ką daryti žmogui, jeigu jis laisvamanis? O jeigu jis stačiatikis, musulmonas arba žydas? Koks nebūtum, tu privalai nors tokiu būdu remti Sąjūdį. Klausydamas tokių nesąmonių, neiškenčiau ir ėmiau tyčiotis:

- Idėjos autorius parodė didelį politinį išprusimą. Jis tikriausiai skaitė „Ali Baba ir keturiasdešimt plėšikų", tačiau ten buvo naudojami virš durų kreida užrašyti kryželiai. O gal jis girdėjo, kad toks šviesos gesinimas buvo panaudotas Lenkijoje per didžiąsias Šcecino skerdynes? Galbūt jis skaitė, kad tokia pat technika buvo panaudota armėnų genocido metu? Siūlyti galima viską, bet reikia, gerbiamieji, turėti

nors truputėlį proto, kad galėtum numatyti tokių akcijų pasekmes.

Tačiau mąstyti tada nebuvo madinga, viską lėmė riksmas, balsavimas, dauguma. Visi čekistukai pasisakė – „už". Na, o jeigu neužgesinusiems šviesos kas nors ištratins langus, įmes kaip A.Bendinskui butelį degaus skysčio ar landsberginę bombelę?.. Tokiu atveju jau paruoštas juridinis pasiteisinimas: mes už pavienius Sąjūdžio narių veiksmus neatsakome, mes prisiimame atsakomybę tik už kolektyvines akcijas. Taip įrašyta Sąjūdžio Statute, o nukentėję galės kreiptis kur tik nori ir teisybės neras, kalta bus valdžia ir jos blogai organizuotas persitvarkymas.

Skaitant užrašuose apie tokius „strateginius" pasiūlymus, dabar ima juokas. Daugelis skaitytojų nepatikės tokiomis nesąmonėmis. O tada?.. Kai kiauras naktis po gatves šlaistėsi sukiršinti žmonės ir ieškojo nors mažiausios galimybės susikibti? Tai buvo šlykšti, gerai išutinėta provokacija, kurios bendromis jėgomis šiaip taip pavyko išvengti.

Daug žinojo ir dar daugiau išmanė tas išmintingasis lyderis, kol už jo nugaros darbavosi Saugumo konsultantai, todėl atėjęs į valdžią, jis labai daug kartų su didžiausiu ilgesiu kartojo:

- Nepriklausomybei reikia aukų!

Ir, kaip žinote, ne tiek prisišaukė, kiek pats jas išprovokavo. Maskvos instrukcijoje buvo ir tokie nurodymai: „... pritrūkus idėjų, žmones labai suvienija bet kokia netektis."

Ant Landsbergio ir A.Butkevičiaus sąžinės guli sausio tryliktosios aukos, nes vienam sumanius, o kitam įsakius kelios dešimtys pasieniečių buvo perrengti ir įleisti į televizijos bokštą. Tai jie šaudė į minią iš viršaus žemyn. Kokia nesąmonė po to tvirtinti, kad šturmuotojai, šaudę iš apačios į aukštai pasislėpusius gynėjus tuščiais šoviniais, galėjo bokšto papėdėje sužeisti susirinkusius žmones. Aš pats tai savo akimis mačiau, kai nuo asfalto atšokusios kulkos rekošetavo pro mano kojas. Apie tai man pasakojo ir spaudoje teisybės ieškojo keli nukentėję pasieniečiai ir nieko negalėjo įrodyti,

nes buvo išbraukti iš gynėjų sąrašų. Viskas vyko lyg lapių medžioklėje – vienas įpykdė, kitas įvykdė ir dabar yra kam gėles padėti.

Panašių kovų dalyvį Artūrą Sakalauską taip pat nušovė savi mažo kalibro šautuvėliu, kai jis pakaušęs per daug toli nubėgo nuo parlamento. Anot šį reikalą tyrusio prokuroro Astaškos, šitokios ginkluotės pas pravažiuojančius rusų karininkus ir šventas Rokas nebūtų suradęs. Be to, jie neatsišaudė. „Bzdūra", kaip sako prokuroras.

- Reikėjo įpykinti minią, - vienam Londono laikraštyje gyrėsi ten besimokantis karų ir perversmų strategas A.Butkevičius. „Įleisdamas į bokštą persirengusius karius, aš labai rizikavau". – Ne kartą gyrėsi Seime, kol suskaičiavo visus savo nuopelnus ir nuvažiavo į Palūšę pagąsdinti Landsbergio. Prašė labai nedaug – Saugumo departamento direktoriaus posto, bet pavėlavo. Tas jau turėjo operatyvinius davinius apie to „stratego" stambaus kyšio prievartavimą. Kaip nebūtų keista, jie abu naudojosi tų pačių informatorių paslaugomis.

Prieš mano akis guli gero bičiulio ir puikaus rašytojo Boriso Olijniko ataskaita-laiškas, rašytas M.Gorbačiovui. Tas nepaprastai doras žmogus buvo M.Gorbačiovo tarybos narys ir patikėtinis itin atsakingiems reikalams. Su grupe TSRS AT deputatų buvo pasiųstas į Vilnių gelbėti susidariusios padėties, bet netikėtai jo lėktuvas Minske buvo sulaikytas visai parai, todėl pas mus atsirado tik sausio keturioliktosios rytą. Atlikęs savo misiją, jis aplankė mane ir prie pietų stalo papasakojo, ką jo komisija nuveikė per tas dienas Vilniuje. Po to jis parašė ataskaitą M.Gorbačiovui ir galutinai susipyko su juo.

- Aš tvirtinu, - rašė jis, - kad ir pavėlavę mes padarėme viską, kad būtų išvengta dar didesnių aukų. Vilniuje padėtis iki sausio 14 dienos 22 valandos buvo tiek įtempta, kad galėjo baigtis netikėtu sprogimu. Tada būtų žuvę dar šimtai žmonių. Nepaisydami didžiulio pavojaus, mes tučtuojau puolėme gesinti gaisro. Konfliktuojančios pusės (kariškiai ir

civiliai) elgėsi įžūliai ir iššaukiančiai, provokuodamos viena kitą.

Visiškai pasimetęs V.Landsbergis sukvietė jį ginti tūkstančius žmonių ir, bijodamas šturmo, bandė mus užlaikyti parlamente kaip galima ilgiau. Mes gi jam įrodinėjom priešingai: kuo greičiau pradėsim derybas su kariškiais, tuo abiem pusėm bus geriau. Nuo to išloš visa Lietuva.

Kariškiai buvo kraštutinai susierzinę (prisiminkim niekam tikusią instrukciją, leidžiančią jiems veikti pagal aplinkybes). Vadai skundėsi, kad paskutinėmis dienomis prieš juos buvo užsiundyta ne tik spauda, radijas ir televizija, bet ir civiliai gyventojai mėtė į juos akmenis, vadino juos okupantais ir be pertraukos mitingavo prie Šiaurės miestelio vartų. Tą įtampą didino kariškių žmonos ir vaikai, prašydami juos apginti nuo nuolatinių patyčių ir įžeidinėjimų.

Suprasdamas jų skausmą, aš vis viena bandžiau išsiaiškinti, kas sausio 13 dieną davė įsakymą šturmuoti telebokštą? Vadai atsakė, kad kareiviai pajudėjo patys, norėdami pagelbėti saviškių deputacijai, kuri vyko į parlamentą su kariškių peticiją, bet pakelėje buvo sustabdyta ir sumušta. Nepaisant to, mes vis viena reikalavom parodyti įsakymą arba nurodyti, kas iš Centro tai padarė.

Generolai kelis kartus ėjo į atskiras patalpas pasitarti, o mes, laukdami atsakymo, kelis kartus kursavom tarp kariškių ir Landsbergio, kol sausio 14 dieną 22 valandą abi puses susodinom už pasitarimo stalo. Pagaliau mes privertėm atšaukti paruoštą įsakymą apie komendanto valandos įvedimą Vilniuje. Tada ir žmonės ėmė skirstytis nuo parlamento sienų.

Žodžiais negaliu persakyti tos dienos įtampos, tačiau pabandysiu įvertinti abiejų pusių veiklą. Tą grėsmingą fragmentą prisiminiau tik tam, kad dar kartą tvirtai galėčiau pareikšti: patys kariškiai be kokio nors įsakymo ar žodinio leidimo negalėjo net pajudėti iš vietos. Dabar, remdamasis savo patirtim ir pabuvojęs visose karštose vietose, galiu padaryti teisingą išvadą, kad ir ši tragedija, Michailai Sergejevičiau, įvyko ne be jūsų žinios. Taip atsitiko Karabache, Sum-

gaityje, Baku ir Oše, taip įvykiai klostėsi Ferganoje, Tiraspolyje, Cinvalyje ir Tbilisyje... Patikėkit, aš labai noriu klysti, tačiau viskas buvo daroma pagal vieną scenarijų, apie kurį Jūs, paprastai, neva nieko nežinote, nesusigaudote, skėsčiojate rankomis ir jau po laiko siunčiate mus, savo „ugniagesių komandą", viską išsiaiškinti, tačiau ir ją pagal iš anksto numatytą planą sulaikote pusiaukelėje.

Dirbo vienas scenaristas, bet kas keisčiausia – iš abiejų pusių. Kas davė įsakymą, kas pakuždėjo, kas liepė V.Landsbergiui dviem dienom anksčiau pradėti šaukti žmones prie parlamento, jeigu Jūs nieko nežinojote apie šturmą?

Kodėl buvo leista sulaikyti ir primušti rusų delegaciją, jeigu Landsbergiui apie tai buvo pranešta telefonu iš anksto?

Kodėl buvo leidžiama A.Terleckui ir panašiems į jį šakotis prie karinio miestelio?

Kas įspėjo A.Butkevičių, kad vengiant pralieti kraują, štabe buvo nuspręsta šaudyti tuščiais šoviniais? Jis dvi dienas apie tai klykė per radiją ir megafoną...

Į tuos klausimus šiandien galiu atsakyti ir aš: kariniame pasitarime dalyvavo ne tik M.Burokevičius, bet ir KGB atstovai, tikrieji „Juodojo scenarijaus" autoriai. Manau, kad jau pribrendo laikas apie tai paklausti ne tik Landsbergio, bet ir pono Eismunto.

Kad bus ruošiamas karinis perversmas, netikėtai sužinojau ir aš. M.Burokevičius priėmė mane ir, nepaklausęs, ko atėjau, pasiūlė būti Nacionalinio tautos gelbėjimo komiteto nariu. Gerokai nustebęs paklausiau, kas sugalvojo tą beprotybę, nes be kariuomenės tokio sumanymo įvykdyti negalima.

- Jei reiks, bus ir kariuomenė, - atsakė jis.

- Jūs bepročiai, - atsakiau ir susigriebiau paskubėjęs. – Gerai, tarkim, aš sutinku. O kas bus komiteto pirmininkas, tu?

- Na, man negalima, būk tu.

- Gerai, aš jau pirmininkas, o kas toliau?

- Viskas daroma aukščiausiame lygyje.

- Bet kas konkrečiai?

- Kol kas tai paslaptis.

- Aš pas patį atėjau prašyti laikraštinio popieriaus. Ar duosi jo mano sumanytam laikraščiui?

- Jei eisi, duosiu.

- Už tokią mažą kainą tokia didžiulė rizika?

- Tu gerai pagalvok, juk tu komunistas.

- Tu manai, kad be partinio bilieto aš nesugebu galvoti?

Nieko nepešęs, apie tai įspėjau LKP vadovus, bet jie tiktai nusijuokė. Kai atėjo Kasperavičius paklausti ar sutinku, atsakiau juokaudamas:

- Kvailiai, Landsbergį reikia versti su mėšlinom šakėm, o ne su tankais. Jūs nusikaltėliai, nes tas tipas su jumis žaidžia dvigubą žaidimą.

Tokį mano atsakymą jis išspausdino jau po sausio tryliktosios, teisindamas save. Dar daugiau, kai „kaspervizija" Burokevičiui tapo našta, jis pasiūlė man imtis to darbo. Dabar juokauti nebuvo kada:

- Mykolai, tai nusikaltimas, siūlykit Čepaičiui.

Šalia jo sėdintis Kasperavičius man ramiai atsakė:

- Mes apie tai jau tarėmės su Vagnoriumi. Jis sutinka. Bus sudarytas specialus visuomenės komitetas.

Tie žodžiai manyje pažadino keistą įtarimą. Apie tai papasakojau J.Veselkai ir A.Bendinskui. Jie sutiko, kad pasiūlymas daugiau negu įdomus. Pasikvietėm Kasperavičių. Jis skubino mus apsispręsti ir sakė, kad toks sutikimas gautas Maskvoje, bet su viena sąlyga, kad televizija neatitektų vienam Landsbergiui. Vėl pajutau, kad viskas pakvipo mėšlu, tačiau ir dabar nesuprantu, kokiu būdu ir kokiu tikslu į tą aferą pateko G.Vagnorius?.. Todėl esu priverstas pasikartoti: scenarijus buvo vykdomas iš abiejų pusių, o už tai nukentėjo nekalti žmonės. M.Burokevičius tame žaidime buvo tik apgailėtinas statistas, civilinė generolų priedanga.

Dar daugiau, pasakykit, kam birželio trečiąją atstovavo Iniciatyvinės grupės nariai? Kas juos tenai delegavo? Kas juos išrinko ir įpareigojo tokiam žingsniui? Kur tos organizacijos, draugijos, sąjungos? Kur tie įgaliojimai, straipsniai,

spaudos konferencijos arba pasisakymai televizijoje? Paklauskit Landsbergio, kur tas garsusis nutarimas išrinkti jį Sąjūdžio pirmininku? Tokio dokumento nebuvo ir nėra. Kas sunaikino arba paslėpė įdomiausius Iniciatyvinės grupės protokolus? Jeigu ką nors panašaus surasit, aš pasiryžęs daugelį savo kaltinimų atšaukti. Jų nėra. O jeigu tarp mūsų pateko keliolika žinomų ir visuomenės pripažintų veikėjų, jie buvo reikalingi tik kaip priedanga. To fakto šiandien jau niekam nebereikia įrodinėti, bet tada mes buvome apimti nepaprastos euforijos, todėl apie kokias nors „saviškių" niekšybes net bijojome pagalvoti.

Mes, seni idiotai, buvome idėjos vergai. Ruošėme akademinius monitoringus, rašėme ekonominius ir politinius traktatus, kūrėme įstatymus, kurie, kaip pasirodė, buvo niekam nereikalingi. Kiek nemigo naktų ir kūrybinio polėkio buvo panaudota tai sunaikintai kūrybai, kurią landsbergininkai pavertė paprasčiausia makulatūra.

Pamenu, ėjau į susitikimą su N.Sliunkovu.

Su tuo įdomiu žmogumi susipažinau Minske, kai jis buvo traktorių gamyklos direktoriumi. Baltarusijos sostinėje vyko Lietuvos kultūros ir meno dekada. Mūsų grupė pateko į N.Sliunkovo globą. Prie bokalo vyno mudu po visų iškilmių gerokai pasiginčijom ir dar gražiau „nusitašėm". Kaip vaišingas šeimininkas rytą jis pakėlė mus gana anksti ir pasiūlė pagirių. Jų metu vėl susikibom, už ką gavau namuose velnių. Supratau, kad mano postringavimai Minske buvo užrašyti. Nuo didesnių nemalonumų mane išgelbėjo A.Sniečkus:

- Kiaulės tie gudai, bet ir tu ne geresnis...

- Kas galėjo tikėti? Tokiam lygyje!

- Pasiklauso ir didesnių. Tavo laimė, kad baltarusiai mažai kuo atsiliko nuo tavęs...Čia kitų darbas, mūsiškių.

Antrą kartą mudu, jau kaip seni bičiuliai, susitikom rašytojo Vasilijaus Bykovo šešiasdešimtmečio proga. Mano sveikinimo kalba buvo gerokai išmėsinėta ir tik tada parodyta televizijoje. Kitą dieną, nutaikęs progą, priėjau prie

N.Sliunkovo. Dabar jis buvo pirmuoju Baltarusijos KP CK sekretoriumi, todėl apie kokį nors ginčą jau negalėjo būti jokios kalbos. Aš tik pajuokavau:

- Nejaugi ilga dešra tokia pavojinga?

- Aš tavęs nesuprantu, - atsakė jis.

- Savo kalboje, sveikindamas Vasią, pasakiau, kad geriau ilga dešra negu ilga kalba... Visa tai iškirpo.

- Negali būti.

Mano sveikinimas antrą kartą buvo parodytas visas, o mudu vėl už tai sugėrėme po taurę, bet šį kartą tik šampano.

Štai dabar, lankydamasis mūsų CK, jis atpažino mane ir priėjęs pasisveikino:

- Sveikas, rašytojau!

Tokiu savo familiarumu TSKP CK biuro narys man išdavė labai didelį vekselį, todėl mūsų veikėjai netruko mane įtraukti į jo palydų svitą. Jis tada kalbėjo, ginčijosi ir mokė gyvenimo tiesų ne tokius tūzus kaip aš. Man reikėjo tenkintis mažiukais.

- Norite savarankiškumo? – pasakė vienas politinio biuro nario patarėjų, ekonomikos mokslų daktaras. - Prašom!.. Bet pirma susimokėkite 40 milijardų, kuriuos Sąjunga įdėjo į jūsų respubliką.

- Įdėt įdėjo, tai tiesa, bet kiek išėmė? Po 58 kapeikas nuo kiekvieno mūsų uždirbto rublio, - puiki degtinė kėlė mano drąsą. – Kur jūs pasaulyje matėte tokius procentus? Man rodos, tos investicijos jau seniai atsipirko.

- Tu juk ne barščius srebi, su atsakingais žmonėmis šnekiesi, - priminė mokslų daktaras, kur esu.

Viršilos tonas mane supykdė:

- O kiek išvežėt? Ne vien bekonų. Apie du šimtus tūkstančių ... O kiek negrįžo, kiek sušalo, pražuvo, o kiek dar ir dabar nugaras lenkia?

Jis išbalo, bet susitvardė ir karčiai pasakė:

- Vežė ne jus vienus, rusų tenai dar daugiau atsidūrė. Tarp jų ir mano tėvai.

- Tai jūsų vidaus problema.

- Netiesa, jei būtų tik mūsų, aš čia nevažinėčiau.

Supratau perlenkęs. Galų gale mudu sutarėm, kad tai negraži ir nedora buhalterija ir kad ją reiktų pamiršti, taip sakant, viską pradėti nuo nulinio varianto, tai yra nuo būsimos išsiskyrimo dienos.

Aš atsiprašiau, bet irgi su sąlyga:

- Jūs tą buhalteriją mums primetat, todėl ir ginuos tais visiems įkyrėjusiais rombiškais skaitliukais.

Po kiek laiko vėl ėmėme šnekėti apie tai, kas skaudėjo mums abiems.

- Jūs norit suvereniteto? – mokė kitas, į pagalbą pašauktas ekonomistas su dar didesniu moksliniu vardu. – Prašom, bet tada išsimokėkit arba išsipirkit pastatus, žemę, komunikacijas.

- Savo protėvių žemę!? Iš ko? Už ką? Kodėl?..

- Jei žemė yra visaliaudinė nuosavybė, tai atplėšus nuo visumos bent mažą dalelę, ji tampa privati. Už tai reikia mokėti, - jis dėstė savo teoriją.

- Ačiū, man dabar aišku, kam mes skolingi, beveik aišku – kiek, tiktai neaišku – už ką? Jūs mus pasiglemžėt ir mes dar turim už tokią malonę sumokėti. Tai kvepia totorišku jasaku.

- Nereikia, - sustabdė jis mane. – Užteks.

Taip dėl kainos ir nesutarėm, bet man dabar aišku, iš kur atsirado tie landsberginiukų 46 milijardai lietuviškų nuostolių, pateiktų rusams! Jie pastatė, finansavo, suskaičiavo, mes sugriovėm ir dar kita tiek prašome atlyginti. Kaip matot, - jokio savarankiškumo, tik mes kopijuodami visada padauginam. Abiejų pusių logika labai panaši: jeigu mes atsiskiriam, tai iš karto tampam ne visa liaudimi, bet kažkokiu nebeaiškiu vidurkiu tarp pūvančių kapitalistų, klestinčio socialistinio lagerio ir atvirkščiai. Svečiui tai buvo šventa tiesa, o mums – eilinė proga tuščiai pasipuikuoti: jeigu tampame laisvi, jūs už tą laisvę mums dar primokėkit. Eidami paskui juos atbuli, mes vaizdavome, kad radome vienintelį Landsbergio akinių nušviestą kelią, o praktiškai buvome oponentų mėgdžiotojai.

Kaip tai panašu į viską nugalintį mokslinį Markso komunizmą! Jei viską nugalintis, vadinas, jau ne mokslas, jei kelias vienintelis, tai irgi jau ne kelias, bet Laisvės alėja... Jeigu mums rusai neprimokės už laisvę, tada amerikonai sumokės už nelaisvę... Todėl abi pusės iki šiol yra neteisios, todėl pavargę ginčus nukreipėme į naujausius anekdotus. Ir reikia pasakyti, kad mano oponentai tą „šventąją" teoriją anekdotais taršė smagiau už mane. Pasakodami linksmas istorijas, jie buvo kur kas nuoširdesni ir drąsesni už mus.

Grįžusį iš tų pasivažinėjimų mane ėmė klausinėti sąjūdininkai, girdi, kas ir kaip, kokios mūsų judėjimo perspektyvos? Ypatingai aktyvus buvo Čepaitis. Pasikuždėję su Landsbergiu, jis ėmė mane kaltinti:

- Taip aštriai kalbėdamas tu gali viską sugadinti.

- O vyniodami į vatą, viską galime supūdyti. Bet iš kur tu, Juozai, žinai, apie ką aš su jais šnekėjau?

Jis krūptelėjo, nuraudo ir tučtuojau atsakė:

- Visa Lietuva kalba.

- Jei visa, vadinas, niekas, o tu perduok savo sufleriams, kad mane Sliunkovas ima dirbti į TSKP CK. Sąjūdžio reikalams.

Jiedu susimėtė, tada aš juos dar smagiau pakutenau:

- Judu ne pinkertonai, o aš ne Šerlokas Holmsas, - nusprendžiau blefuoti iki galo. – Nuo mūsų blusos spyrio imperija nežus. Ji gali sugriūti tik iš vidaus, todėl, ponai muzikantai, prašykit generolo Eismunto, kad jis judu apginkluotų Jerichono triūbomis.

Efektas buvo nelauktas. Jiedu tiesiog apstulbo, pritilo, o jų pretenzijas lyg ranka nuėmė, o aš, žinodamas, kad Landsbergis atkilo į Sąjūdį iš Marksizmo-leninizmo katedros, ėmiau jį erzinti, kad šis, viską nugalintis, mokslas smarkiai negaluoja tiktai todėl, kad niekas „Komunistų manifestui" dar neparašė muzikos. Tai ir bus galutinis to mokslo neklaidingumo įrodymas.

Smagu blefuoti tarp kuo nors prasikaltusių žmonių. Jie tuoj pat ima dairytis, keršyti ir pridaro nepataisomų klaidų.

Tie mano juokeliai iš karto apšvietė šešėlyje besilaikančius grupės narius, kurie patyliukais ėmė skleisti gandus, kad esu provokatorius. Matyt, jie ėmėsi dar kažkokių žingsnių, nes iš Maskvos atėjo žinutė, kad prieš mane yra kažkokia medžiaga, trukdanti man išvykti į Lenkiją.

Viešpatie, į Lenkiją! Rado pavojingą šalį! „Višta ne žūsinas, Lenkija ne užsienis!"... Varšuvoj sutikau mokslo draugą, kuris, baigęs universitetą, perėjo dirbti į „organus" ir kuravo Maskvos rašytojiškas organizacijas. Pulkininkas V.Betiejevas mane įspėjo:

- Vytai, apsidairyk, pas jus yra toks labai lėkštas, bet skvarbus žmogelis, dirba vertėju. Maskvoj jis gerokai pasišiukšlinęs, todėl kimba ant bet kokio masalo. Aš pavardės neprisimenu, bet ir žinodamas nesakyčiau. Nenoriu nusižengti savo darbo taisyklėms. Bet galiu nusakyti, kaip jis atrodo. Jūsų ten nedaug, atsirinksi: mažo ūgio, žemarūris, kaip avinėlis garbanotas, kiek linktelėjęs į priekį, pečiai taip pat suvesti pirmyn, eidamas velka kojas, pagautas meluojant ima smarkiai mirksėti...

- Čepaitis!

- Juozas.

Tai patvirtino Vilniuje ir Saugumo pulkininkas Juozas Milkevičius. Štai kada pradėjau domėtis, anot anekdoto, Vasilijumi Čiapajevu, mūsų Sąjūdyje užsislaptinusiu Virgilijaus Čepaičio vardu. Apskritai man buvo sunku prisiversti šnipinėti žmogų, tačiau tas bašibuzukas tiek pridarė Lietuvai nuostolių, kad nebūtų gaila ir trekštelėti.

- Ar nebūtų galima dirstelėti į jo kraitį? – paklausiau bičiulio.

Jis paaiškino, kad niekas man neparodys jokio verbavimo dokumento be aukščiausios valdžios palaiminimo, tačiau pamokė, kad reikia įtariamo asmens rankraštį arba jo mašinėlės atspaudą atiduoti į teisminę ekspertizę, kuri ir nustatys turimų dokumentų bei dabartinės jo rašysenos tapatybę.

Iš darbo bylų mes ištraukėme kelis skundus-pranešimus,

pažymėtus bendru grifu: „Pagal agento Juozo pranešimą". Vėliau suradom kelis laiškelius, asmeniškai rašytus man. Jonas Avyžius su savo žmonele pateikė labai originalių dokumentų ir net piešinių.

- Šitokius reikia traiškyti, - siuto jis, besirausdamas po didžiulės komodos stalčius. Vaikšto keliais apie popierių krūvas ir neatlyžta. - Tokius negimusius kaip kačiukus reikia skandinti.

Ekspertizė atsakė teigiamai: visa ta makulatūra – to paties žmogaus ranka ir mašinėle rašyti „kūriniai".

Surinktą medžiagą ir dokumentus nunešiau V.Tomkui.

- Ir mes kai ką turim, - prisipažino jis. – Dar palauksim.

Kitą kartą, kad tvirčiau būtų, nusivedžiau pas jį pulkininką J.Milkevičių. Redaktorius muistėsi, spyriojosi, tik pagrasinus, kad mes ir apie jį kai ką turim, pagaliau sutiko, tačiau viską atliko taip suktai ir apgalvotai, kad tik stebėtis reikia. Jis neparašė, jog išaiškintas agentas yra V.Čepaitis. Redakcija paskelbė tik jo slapyvardį ir kelis kartus įspėjo: Juozai, prisipažink, mes duodam tau savaitę laiko...

Praktiškai jis įspėjo Čepaitį ir davė laiko jam pasiruošti. Ir tik po trečio apsilankymo, kai įrodžiau, kad Čepaitis jau parašė Landsbergiui keturių su puse puslapių išpažintį ir kad tas sukčius velniaižin kur gali pasukti reikalą, V.Tomkus perdavė medžiagą į „Mažąją Lietuvą" broliui, kuris ir paskelbė, kas yra tas paslaptingasis „Juozas". Taip buvo išaiškinta dešinioji Landsbergio ranka, arba protezas, jo ramstis ir patarėjas.

Daugeliui tai buvo sensacija, tačiau mažai kas pastebėjo, kad tuo laikraštiniu šūviu buvo pradurta ir per daug išpūsta Landsbergio didybė. Nuo to sykio jis ėmė pliūkšti, mažėti, kol paliko tuo, kuo buvo – eiliniu Seimo intrigėlių meistru, nes praktiniame darbe neteko pagrindinio savo informatoriaus ir patarėjo. Tačiau KGB užnugaris buvo atkirstas tik iš dalies. Su „papuniu" dar aktyviai bendradarbiavo A.Butkevičiaus „Imuniteto tarnyba" su V.Česnulevičiumi priekyje. Jam talkino ir tokios KGB atplaišos, kaip V.Kareniauskas,

Kuolelis, Baltinas... Bet jie jau buvo pavožti po visuomenės kontrolės gaubtu, nes išaiškintas agentas jau ne agentas, tik šioks toks archyvas smulkiam šantažui ar memuarų rašymui.

Bet iki to atpildo, iki to nedidelio, auklėjančio žmogiško keršto tai „tėtušio" buožlazdei ar kamščiui dar buvo labai toli. Landsbergio ir Čepaičio duetas dar tik ėmė valdžią, o mūsų iniciatyvinė grupė pasikeisdama mynė to tandemo pedalus. Pagal principą: neminsi – nevažiuosi, o jei per daug įsismaginsi, pamesi pedalus. Kol kas tą mašiną varėme visi. Vieni smarkiau, kiti lėčiau, kiti tik dėl mados, iškėlę kojas važinėjosi naudodamiesi bendru triukšmeliu. Bet toks padrikas mynimas dar niekam nekenkė, tiesiog negalėjo kenkti, nes visi urmu riedėjome į nuokalnę, o įvairios kitos mūsų visuomeninio mechanizmo detalės dar tik trynėsi viena prie kitos. Bet netoli jau matėsi kalnas, didžiulės pilietinės atsakomybės piliakalnis, prieš kurį važiuojant būtų buvusios reikalingos visos jėgos, net pačios silpniausios. Bet ir plentas dar nestabdė mūsų, per jo vidurį raibuliavo nužymėtas ilgas baltas punktyras... Tai reiškė, kad šitoje atkarpoje mus dar buvo galima lenkti. Visiems, kas tik panorės ir turės tam darbui kvapo. Bet norinčiųjų neatsirado. Poeto S.Gedos žodžiais, varėme pirmyn su atbuline pavara, kol dviratis subyrėjo.

Ta pavara buvo viena vienintelė, mes neturėjome kuo jos pakeisti, nors kiekvienam šiek tiek patyrusiam visuomeninkui jau matėsi, kad mūsų daugiaratis dviratis kasdieną darosi vis labiau panašus į senovinę galerą, kurioje visą ritmą ir energiją ima diktuoti vienas būgninininkas, nesąžiningai pralindęs į priekį. Tačiau nepaisant atsiradusių augimo trūkumų, Sąjūdis vis dar dirbo, leido savo spaudą, kūrė rėmimo grupes, mitingavo ir visiems viską žadėjo. Griovė ir žadėjo statyti, klastojo istoriją ir žadėjo kovoti už teisybę, pjovėsi dėl valdžios ir vis žadėjo, žadėjo, žadėjo, nes pažadų dar nereikėjo vykdyti, žmonės kol kas buvo sotūs vienomis pranašystėmis. Viskas vyko kaip senam anekdote, kur

senas žydas, komunistų paklaustas, kaip mes gyvensime netolimoje ateityje, nesusimąstydamas atsakė:

- Ui, kaip prie Smetonos.

Geresnio atsakymo nesumanė ir Landsbergis:

- Ui, kaip Kačerginėj prie mano tėvuko.

Po kelių metų jis tą ateities viziją kuo puikiausiai įgyvendino. Jo veiklos dėka mes atsidūrėme tarpukario Lietuvoje.

Artėjo 1989-ųjų rugpjūčio dvidešimt trečioji – apvalios Ribentropo-Molotovo sutarties metinės. Reikėjo su valdžia susitarti dėl mitingo ir laiko. Mane truputį pykino tai, kad visus juodus darbus vykdyti išrinkdavo mane arba Juozaitį, kai po respubliką vis atkakliau ir atkakliau ėmė klajoti kažkieno nuolat kurstoma legenda apie nepaprastą Landsbergio išmintį ir inteligentiškumą. Ta pasaka kartais prasiveržd avo ir į mūsų posėdžius Čepaičio, Medalinsko, Songailos arba Čekuolio lūpomis, bet Vytulis atkakliai tylėjo ir, pasislėpęs už kitų nugaros, kantriai laukė savo eilės.

Aš vėl ėjau pas generolą Eismuntą. Lygiagrečiai į CK prašyti leidimo turėjo nukakti tylusis V.Landsbergis ir karingasis B.Genzelis. Nepamenu, kuris iš jų buvo išrinktas vyresniuoju. Atlikęs savo pareigą, pas L.Šepetį jų neradau, nors Saugume didelių problemų nebuvo. Čia manęs tarytum laukė.

- Aš jau skambinau miesto vyriausiojo komiteto pirmininkui A.Vileikiui, - pasigyrė vyriausiasis ideologas ir dėl visa ko priminė: - Štai ką reiškia darbo pasidalijimas.

Tą pastabą priėmiau kaip tėvišką pamokymą.

Kliūčių nebebuvo. Mitingas išėjo blankokas. Mes pacitavome slaptųjų protokolų nuorašus, kuriuos parsivežiau iš Amerikos. Kalbėdamas greitai sumečiau, kiek trisdešimt devintaisiais Užnemunėje gyveno suvalkiečių, padalinau 7,5 milijono dolerių iš to skaičiaus ir gavau menkutę kainą, už kurią Stalinas pardavė Hitleriui kiekvieną jam dar nepriklausantį lietuvį. Dar pašnekėjau apie vienybę, bendrą darbą ir užbaigiau kažkur girdėtu posakiu, kad kiekviena tauta turi laisvės tiek, kiek jos pajėgia išsikovoti. Paskui pasiklausėme Juozo Urbšio kalbos įrašo.

Beje, kai mudu su Gediminu Ilgūnu pirmą kartą nuvykome pas buvusį užsienio reikalų ministrą, radome pas jį besisvečiuojantį senąjį Landsbergį. Urbšys buvo nekalbus, juokavo ir tik tada, kai svečias išėjo, mudviejų paklausė:

- Jūs gerai pažįstate tą žmogų?

- O kaip gi? Tai Landsbergio tėvas.

- Teisingai, bet jūs turite žinoti, kad tai labai negeras žmogus.

Įrašą tik antrą kartą nuvykęs pas Urbšį padarė A.Kauspėdas. Jo portatyvusis magnetofonas urzgė, šnypštė, todėl mažai kas suprato tos kalbos svarbumą.

V.Čepaitis šnekėjo apie kažkur nuplaukiantį laivą, romantiškai besisupantį likimo jūroje. Paskui Landsbergis iškvietė kalbėti jauną kunigėlį, bet jis taip įsikarščiavo, kad prarado minties giją, ėmė keiksnotis ir bemosikuodamas išmetė ant grindų maldaknygę. Minia ėmė ūžti. Prisiėjo kunigą tramdyti ir padėti jam užbaigti kalbą, nes jis jau nesustodamas varė apie paleistuvystę ir prostituciją. Pabaigai prie mikrofono priėjo irgi Landsbergio paruoštas oratorius poetas Sigitas Geda. Jis turėjo pakelti mūsų apsmukusią nuotaiką. Tas ir kilstelėjo!

Poetas teigė, kad suverenumo problemą galima išspręsti vienu akimoju, todėl per daug nereikia nusiminti. Jis Lietuvą sulygino su pele, o Rusiją pavadino drambliu. Anot jo koncepcijos, pelė turi priversti dramblį atsistoti žemyn galva ant ištiesto straublio. Kaip tai padaryti be buldozerio ar krano – jam nė motais. Svarbu priversti! O paskui ta narsi pelė turi palaukti, kol aukštyn kojas iškėlusiam galiūnui visas kraujas suplūs į straublį. Tada narsuolė staigiu judesiu privalo pribėgti prie dramblio ir krimstelėti jam į šnirpšlę. Dramblys nusičiaudės ir – bimt – ant šono, o pelės – ne padujų. Po to į narsiosios pelytės tėviškę privažiuos daug amerikonų, pristatys daug fabrikų ir aerodromų, o lauko pakraštyje sumūrys ir mažą paminkliuką tai vargšei atminti.

Mudu su V.Daunoru ėmėme kikenti, nes mums pasirodė, kad tas žvėris, prieš kurį šitaip turi kovoti išmoninga

pelytė, visai nepanašus į cirko dramblį. Jis mums labiau primine loką, kuris ne tik neturi straublio, bet žiemą prižadintas pasmaguriauja ir pelėmis, labai dėl to nesikrimsdamas – narsios jos buvo ar ne. Bet žmonės plojo ir toms nesąmonėms.

Pradėjo lynoti. Ir vėl šalia atsirado ta moteris su dideliu kasų gandralizdžiu ant galvos. Šį kartą ji buvo šeimyniškesnė ir nebe taip manęs drovėjosi. Aš ją subariau:

- Nepataikaukit, mes kiekvienas darom savo darbą.

Lietus ėmė purkšti ne juokais. Vaikščiojau su plastmasiniu maišu ir rinkau aukas Sąjūdžiui. Krito rubliai, krito markės ir doleriai. Prie manęs prasispraudė grupė čikagiečių lietuvių. Tarp jų buvo ir V.Adamkus.

- Kai jūs Čikagoje, Jėzuitų jaunimo centre, kalbėjote apie atgimimą, mes jumis netikėjom.

- O dabar?

Jiems buvo nepatogu šnekėti, kad ir dabar jie nelabai tiki tuo, ką mato... Kaip gi čia viskas įvyko savaime, be jų žinios, palaiminimo ir vadavimo, bet, svarbiausia, – be jų dolerinės pagalbos!?

Valdas Adamkus į kalbas nesivėlė, stovėjo nuošalėje, tylėjo ir buvo kažkoks nesavas, tarytum būtų įvykę kažkas nepataisomo. O man nebuvo kada jo šnekinti. Apie tuos dalykus mes jau ne kartą buvom pasiginčiję, kai aš lankiaus pas jį Čikagoje, o jis pas mane sodyboje Birštone. Tą kartą jį lydėjo didelė svita, susėdusi į kelias mašinas. Tarp jų buvo akademikas Vytautas Statulevičius, Vytautas Einoris ir saugumietis Vytautas Kareniauskas, apsimetęs universiteto dėstytoju.

Juos pasitikau Stakliškėse, jie jau buvo gerokai pasivaišinę lietuvišku midumi. To gero direktorius nepagailėjo ir man. Aš pasigrobiau Valdą į savo mašiną. Besišnekant jis mane apdovanojo visokiausiomis tautinėmis regalijomis, lipdukais ir nedrąsiai prisipažino, kad su savimi vežiojasi gražią trispalvę vėliavą ir nežino, ką su ja daryti?

- Jei atsivežei, tai iškelk, - pasakiau jam, tuo labiau, kad

prie mano anūkų „trobelės ant vištos kojelių" buvo įrengtas puikus flagštokas.

- Ar aš tau nepakenksiu? – kuklinosi jis. – Matai, mane visur lydi... Žinai, aš niekur negaliu iš jų ištrūkti.

- Bet tu šiandien ne oficialus žmogus.

- Kaip tau pasakius?..

Mano pasiūlymui pritarė ir „universiteto dėstytojas" kapitonas V.Kareniauskas. Jis taip gailiai į mane žiūrėjo ir taip bijojo, kad ko nors neleptelėčiau apie jo „pedagoginę" veiklą, kad būtų ir ne tokiam išsišokimui pritaręs.

Kai vėliava pakilo, mes visi išgėrėme šampano. Tai buvo pirmoji pusiau oficialiai iškelta trispalvė Lietuvoje. Ir iškėlė ją JAV valstybės atsakingasis darbuotojas kartu su tokiomis didelėmis mūsų valstybės įžymybėmis. Tai buvo neįtikėtina.

- Tu drąsus žmogus, - kalbėjo Adamkus. – Aš didžiuojuos mudviejų draugyste... Bet gal aš negerai pasielgiau?..

Manyje nubudo šioks toks įtarumas. Važinėja su KGB karininkų palyda, jiems žinant vežiojasi trispalves ir klausinėja, ar teisingai elgiasi? Tai buvo naivi žodžių priedanga, bet kas tuos amerikonus žino? Lyg tyčia po kelių dienų mane aplankė kitas išeivis – Almus Šalčius, garsaus Lietuvos ekonomisto sūnus, aš jam pasigyriau apie vėliavos pakėlimą, jis ėmė juoktis:

- Valdas Adamkus – didelis tokių reikalų specialistas. Kai mus, nuo rusų bėgančius žioplelius, karo policija surinko Sedoje ir prišnekino kariauti prieš Raudonąją, Valdas irgi tenai atsirado su būriu atsarginių karininkų, užverbuotų Saksonijoj Laubeno mieste. Jis, tada Adamkavičius, buvo žydšaudžio, policijos kapitono J.Kenstavičiaus adjutantas ir puikavosi prieš mus esąs generolo sūnėnas. Aš jį gerai pažinojau, kartu mokiausi, bet nieko kitiems apie jį nepasakojau, kad tik daugiau košės įkrėstų į katiliuką.

Bet kai sovietai spustelėjo, Adamkavičius su savo vokietukais vieną naktį išnyko ir paliko mus kaip stovim: be košės, be pinigų ir be jokios apsaugos. Kažkodėl jis to fakto

savo biografijoje nemini. Taip pat nutyli ir apie savo mamą. Jos pavardė – Karalienė. Ji gyvena kažkur prie Union Pier Indianos valstijoje. Ten irgi kažkas labai negerai. Vienoje nuolatinėje Vyzentalio centro laidoje, kuri vadinosi „60 minučių", buvo iškelti žiaurūs faktai apie žydšaudį J.Kenstavičių. Buvo paminėtas ir jo adjutantas, ir Sedos pulkas. Mudu apklausė CŽV vyrukai ir paleido. Aš bendradarbiauti atsisakiau, o Valdas tarp mūsų ėmė kilti aukštyn. Buvo ruošiamas skandalingas šou, bet devyniasdešimtaisiais J.Kenstavičius mirė, ir žydai mus paliko ramybėj...

- Kai niekuo netiki, tai ir šventvagiauti nereikia.

- Meluoji. Visi šventvagiai yra didžiausi netikėliai. Čia įsitikinimai niekuo dėti. Jų toks gyvenimo būdas.

Po abiejų amerikonų apsilankymo į mano sodybą tučtuojau su dovanomis atvažiavo visa Prienų partinė valdžia, o vėliau ir civiliai persirengę keli V.Kareniausko kolegos, ne tai dėstytojai, ne tai patarėjai vėliavų pakėlimo reikalams, kurie taip pat nesigailėjo dovanų, ypatingai gero ir brangaus „šnapso", užkandžių bei pasiklausymo „blakių". O vienas kaunietis, pasivadinęs „Trijų mergelių" restorano direktorės vyru, net siūlėsi už labai stambią sumą nupirkti mano „dvarą" savo žmonai. Tačiau gana greitai išsiaiškinau, kokio tai šilo paukštis.

- Jeigu jūs toks galingas, padėkit man įsigyti „Volgos" akumuliatorių , - paprašiau jo, aplakstęs visas skyles ir nieko nepešęs.

Kauno autoserviso direktorius J.Sabaliauskas tada man teisinosi:

- Neieškok, nes niekur negausi. Aš turiu keturis, bet tai valstybės rezervas, nors užmušk – negaliu. Kai tik atsiras, pats atvešiu.

O kai po kelių dienų tas „verslininkas" atbogino naują akumuliatorių ir kad būtų „tikriau" – pridėjo sąskaitą už jį, širdyje perkaitau pamatęs autoserviso antspaudą.

- Ką tu, Juozai, išdarinėji? – paskambinau bičiuliui. – Taip draugai nedaro. Negi mano pinigai ne tarybiniai?

- Negali būti. Aš viską patikrinsiu.

Po valandos jau žinojau:

- Vyteli, tu teisus. Vieną akumuliatorių mes buvom priversti atiduoti Kauno KGB valdybai. Tu mane suprask.

Suprato ir „verslininkas", paslapčia susirinkęs savo „blakes", nes pasiskundžiau „kur reikia". Toje sistemoje, jeigu operatyvininkas „apsišviečia", jis arba atleidžiamas, arba nukišamas ten, kur niekas jo nežino ir nepažįsta, taip sakant, kur Jurgis kiaulių neganė. Apie tuos nuotykius niekad Adamkui nepasakojau, o pasibaigus mitingui ne tas buvo galvoje: švarinau išeivijos kišenes.

Po visų vargų parėjau namo sulytas, šlapias, bet laimingas. Pasikeičiau kostiumą ir sėdau prie užrašų, tačiau po valandos paskambino Landsbergis. Jis buvo susijaudinęs, jo neišraiškus balsas gerokai virpėjo:

- Vytai, tau reikia skubiai vykti į Gedimino aikštę, ten vyksta nesankcionuotos riaušės...

- O kas riaušes sankcionuoja? Nesuprantu, kodėl tu šitiek prikiaulinęs dar man skambini?

- Viską pamirškim, būk žmogus... Ką tik skambino ministras ir pasakė, kad padėtis be galo įtempta...

- Tau skambino, tu ir važiuok.

- Bet ir tu atsakingas... Tu – koordinatorius.

Sukritom į mašiną. Sūnus atvežė prie Gedimino aikštės krašto. Toliau ratuoti prasibrauti negalėjom. Minios žmonių su dainomis čia pasuko iš mitingo, nes skirstytis nenorėjo. Pergyveno ir linksminosi. Kažkas įsakė jų į aikštę neleisti. Kilo nepasitenkinimas. Dešiniajame aikštės krašte, netoli Ryšių ministerijos, minia jau šūkalojo, įžeidinėjo niekuo nekaltus pareigūnus. Milicininkai, susikibę rankomis, vos išlaikė spaudimą. Staiga iš užsidariusių Senamiesčio „knaipių" plūstelėjo pavojingas, kaip parakas pakaušęs jaunimas. Jiems reikėjo kur nors nuleisti susikaupusią energiją. Čia bei ten kilo muštynės. Kas ką plūkė, dar buvo neaišku. Įlindau į patį sūkurį ir pradėjau šaukti:

- Vyrai, laikykitės tvarkos! Būkit verti Sąjūdžio!

- Nunešt velniop tą ministeriją! Langus jiems išmaišyti!

- Ar jūs pasiutot?! Lazda turi du galus!

- Petkevičių areštavo! – kažkas sušuko man tiesiai į veidą.

- Kvaily, čia aš! Niekas manęs neareštavo! – Ir, matyt, pats Dievas man pakišo išganingą mintį: - Vyrai! – matuški ir batiuški, - Netrukdykit Sąjūdžiui dirbti! – minia pritilo. – Jeigu ir eisim prie ministerijos, tai tik susirikiavę, kaip dera lietuviams!

Patys energingiausi ėmė rikiuotis, tildyti kitus. Buvo išloštas laikas. Netikėtai šalia manęs atsirado A.Žebriūnas ir jo žmona G.Kaukaitė.

- O judu iš kur?

- Mums skambino Landsbergis.

- Čia ne moterų darbas.

- Aš jo vieno nepaliksiu, - nenusileido Giedrė.

Trise kariauti buvo lengviau. Ištroškę bet kokios veiklos, žmonės pagaliau susirikiavo ir patraukė ministerijos link. Mes žengėme priekyje. Prie durų mane sustabdė pulkininkas A.Vilkas.

- Negalima!

- Nekrėskit juokų, dar valandėlė ir iš jūsų liks tiktai šlapia vieta. Nesiutinkit žmonių.

- Ko jums reikia?

- Nuimkit tą kvailą sargybą, išleiskit besilydančius žmones. Juk matot, kaip pliaupia lietus. – Man murmėdami pritarė milicininkai.

- Aš negaliu, tai ministro įsakymas.

- Tada vesk pas ministrą.

Keli karininkai, sustoję iš abiejų šonų, palydėjo mus laiptais. Laiptinėje – kas keli metrai po sargybinį... Visai kaip apgulties metu. Vyrai ginkluoti, rūstūs... tik duok įsakymą.

Ministras su savo svita sėdėjo kairiajame kabinete, pro kurio langus matėsi visa aikštė, ir gurkšnojo kavą su konjaku. Man įėjus, buteliai savaime išnyko. Aikštei įsakymai buvo perduodami radijo ryšiu. Visai kaip Smolnyje, - pama-

niau ir priėjau prie S.Lisausko bei kelių jį apsėdusių maskviečių.

- Prašom sėstis, - paprašė jis.

Sėstis negalėjau, nes ant grindų nuo manęs jau buvo pritekėjęs gerokas liūgas vandens.

- Gerbiamasis ministre, nuimkit sargybas, paleiskit žmones, nes toliau už pasekmes mes nebegalėsim atsakyti.

- Bet kodėl čia tu? – nustebo ministras.

- O kur aš turėčiau būti?

- Yra CK nutarimas, tu – jau ne Sąjūdžio vadas.

- Man į viską nusispjaut, nebeerzinkit žmonių.

Buvo duota komanda grupelėmis žmones išleisti iš apsupimo rato. Kai viskas buvo padaryta, atsirado ir „tikrasis" vadas. Landsbergis buvo švarutis, sausutis, kaip CK palaimintasis. Jis sėdo prie kavos derybų, o aš sugrįžau į aikštę.

Vėliau tas uolusis Gebelso pasekėjas savo memuaruose mus sukeitė vietomis. Girdi, tai jis malšino minią, o aš gurkšnojau konjaką su ministru. Tokio dalyko melu jau nepavadinsi. Tai liga, paranoja, didybės manija, lyg be to žmogaus šalia manęs nebūtų stovėjęs A.Žebriūnas, G.Kaukaitė, pulkininkas A.Vilkas, lyg to nebūtų matę šimtai žmonių, lyg apie tai nebūtų rašiusi spauda ir komentavusi televizija. Bet ant ligonių pykti negalima.

Aikštėje mane apspito ir tvarkdariai, ir tvarkomieji.

- Ką darom?

- Padarykit špalierius ir pradėsim žmones leisti grupėmis. – Svarbu buvo ką nors veikti, kad kiekvienas karštakošis minioje pasijustų labai reikalingas. Žmonės dėkingi ėjo pro mus ir šaukė:

- Valio, mes laimėjom!

Aikštė palengva ištuštėjo. Vėl pasigirdo dainos. Pagaliau per radiją buvo duotas įsakymas užkardą nuimti. Šlapi milicijos karininkai pasklido į šalis kaip per Gegužės pirmosios krosą. Mudu su pulkininku A.Vilku priėjom prie badaujančio P.Ciziko kartoninės būdelės. Jis iš didžiulio kiniško termoso gėrė riebų vištienos sultinį, kurį supykęs išlie-

jau. Šalia buvo pastatytas celofaninis šiltadaržis, kuriame gulinėjo būrys mergų ir vyrų.

- Mes padedam Petrui badauti.

- Tpfu, kad jus perkūnai. Cirkininkai!

Nusispjovęs parvažiavau su sūnumi namo. Žmona apžiūrėjo nuostolius: viena rankovė iš peties pusiau nuplėšta, nuardyta kišenė, dešinė ranka kažkuo aštriu gerokai nutarkuota, pasidengusi rausvai juoda kraujosrūva...

Kai rytą atėjau į Sąjūdžio būstinę, žmonės jau buvo suskaičiavę aukas. Šlapi pinigai jau buvo suglostyti, išdžiovinti, tačiau tarp jų neatsirado nė vieno dolerio.

- Kur dėjai dolerius? – paklausiau iždininko Urbos.

- Yra, - atsakė jis.

- Pas ką?

- Nesvarbu, - jis suko akis į šalį.

- Tu, rupūže, nedurniuok!

- Koks skirtumas. Landsbergis sakė – tai bus specialus fondas.

- Klausyk, vaikeli, nežinau, kam tu dirbi, bet kad tie doleriai tučtuojau būtų suaktuoti, sudėti į krūvą ir užrakinti. Neprašyk Dievo, kad iš gatvės pasikviesčiau žmonių ir dar sykį viską patikrinčiau.

Besiaiškinant pasirodė, kad už mano ir kitų aktyvistų surinktus dolerius Landsbergis iš prancūzų nusipirko muzikos sintezatorių ir kitokią jam būtiną ir labai brangią specifinę įrangą. Viešai jis pasiaiškino, kad kito kelio nebuvo, nes prancūzai neva mums prasiskolino ir kitokiu būdu negalėjo atsiteisti. Tai buvę tik mainai, o pinigus už tą turtą galima susigrąžinti. Bet... iš šuns kaulo neatimsi. Kur nusėdo tie įrenginiai, manau, aiškinti neverta.

Taip didysis inteligentas pirmą sykį Sąjūdžio pinigus sumaišė su savais. Vėliau tokie veiksmai tapo sistema. Dar vėliau tautiečių aukos pavirto to pono asmenine kasa, jį remiančių žmonių algomis, priemokomis už dalyvavimą mitinguose ir įvairių pasivažinėjimų po užsienius finansiniu šaltiniu. Toje pačioje kišenėje išnyko kanadiečių milijonas,

surinktas Lietuvos našlaičiams, ten pat prasmego ir norvegų dovana lietuvių tautai bei suvažiavimo metu suaukoti tautiečių milijonai. Landsbergis ir vėl išsisuko neva įkūręs savo fondą, kurio nuveiktus darbus patikrinę 1995 metais suradome, kad fondas per savo veiklą nupirko net 56 maišelius kalėdinių saldainių vaikams po litą dvidešimt. Fantastika Kačerginės tvartelio bufetėlyje!

Tačiau tai buvo užkrečiantis pavyzdys. Žmonių suaukotais pinigais tada be jokios ataskaitos naudojosi, kas netingi. Be jau minėtojo pono tarno Čepaičio, Urbos, Ozolo, 15 000 rublių pasigvelbė ir, atrodytų, nepaperkamas Arvydas Juozaitis. Ta suma, gauta už išleistą kalendorių, buvo skirta „Sąjūdžio žinioms".

Tokiai nemaloniai tiesai iškilus į paviršių, Arvydas teisinosi:

- Mane Senamiestyje apiplėšė banditai.

- Kodėl anksčiau nepasigyrei?

- Buvo gėda prisipažinti. Aš – sportininkas, maniau, nepatikėsit. Iki paskutinės dienos vis dar galvojau, kaip tuos pinigus sugrąžinti. – Maždaug taip jis pasiaiškino ir M.Misiukonio vardu rašytame pareiškime. Tačiau smalsumas svetimiems pinigams to žmogaus nepalieka ir šiandien. Kur dirbo, ten iškildavo panašios problemos. Maždaug prieš metus į mane kreipėsi „Santaros" fondo įkūrėjas verslininkas J.Kazėnas, prašydamas aprašyti fondo bėdas. Jo žodžiais, fondo pirmininkas, išrašydamas premijas kitiems, niekada neužmiršdavo ir savęs. Už pinigų pasisavinimą Kazėnas padavė filosofą į teismą.

Atvykęs į Panevėžį, susipažinau su reikalo esme ir nieko ypatingo neradau, išskyrus juozaitišką braižą – „gėda prisipažinti". Rašyti atsisakiau, nes mano rašinys būtų palietęs daug garbingų ir mano širdžiai mielų žmonių.

Rašant šią knygą, užrašų skaitymas tapo kažkokiomis mišiomis, gyvųjų ir mirusiųjų litanija, kurios metu mintimis vėl ir vėl susitinku su likimo man pamėtėtais žmonėmis. Daug buvo bičiulių, daug priešų, bet viršų visada imdavo

draugai. Tik atgimimo metais landsbergininkų dėka tas balansas apsivertė aukštyn kojomis. Nuo to man darosi graudu. Tačiau nieko nepakeisi, taip turėjo būti.

Visų pirma, politikoje savo geriausių draugų nesutikau. Antra, pasišovęs viską aprašyti, labai dažnai lindau ten, kur iš viso nereikia lįsti. Ir trečia, bet visų svarbiausia, kad pabandžiau gyventi taip, kaip deklaravau savo kūryboje. Išlikti savimi, pasirodė, yra visų sunkiausia.

- Į ką tada lygiuotis, kuo tikėti? – gali paklausti skaitytojas.

Visų pirma, reikia tikėti savimi, bet kokia kaina, bet kokiomis sąlygomis reikia išmokti uždaryti save į valios kalėjimą, nedarant sau jokių nuolaidų ar išimčių. O jei kuo nors sekti, tai tik gyvenimo patikrintais žmonėmis, aušrininkų tipo idealistais, nes tiktai dvasingumas turi amžiną išliekamąją vertę. Mūsų atgimimas prasidėjo kur kas anksčiau negu atsirado Sąjūdis. Landsbergininkai tik stengėsi visokiais būdais šią tiesą užtrinti gausiais pasigyrimais, savo melu jie užtrenkė žmonėms ausis, išbraukdami iš šio proceso pirmuosius atgimimo šauklius, todėl šiandien mums geriausieji nereikalingi.

Pamenu, kaip apie tokią galimybę mane įspėjo vienas iš pirmųjų atgimimo pranašų – Kazys Boruta. Sugrįžęs iš kalėjimo, jis man parodė savo ranka nupieštą Aušros Vartų Mariją, po kuria šnekėjo užrašas: „Mater misericordia, oro pro nobis". Žiūrėjau į tą bedievį, į tą maištininką ir netikėjau savo akimis, juo labiau, kad darbas buvo per daug mėgėjiškas, primityvus ir atliktas ant medvilninio, lygaus rankšluoščio, o vietoj dažų buvo panaudoti suodžiai, praskiesti kažkokiais riebalais.

- Aš tą darbą paišiau motinai, gindamasis nuo baisios vienatvės. Supranti, sėdi tarp žmonių, o jauties toks vienišas lyg tarp molinių balvonų. Ir, baisiausia, – ne kalėjimas sukūrė tą vienatvę, mes ją atsinešėm iš čia, iš laisvės. Tai hitlerių ir stalinų gamyba. Visų pirma, jie mums pakiša kokią nors linksmą, daug žadančią teoriją, pridengtą mitingais

ir iškilmingomis vaikštynėmis, paskui mus suskirsto sluoksniais ir pradeda svetimo turto dalybą per prievartą. Vėliau tą prievartą įteisina ne tik tariamiems priešams, bet ir draugams. Dar vėliau į padanges iškeliami teroras ir baimė, jie nukreipiami prieš kiekvieną asmenybę ir galutinai suformuoja kiekvienos diktatūros esmę: kas ne su mumis, tas prieš mus. Tik sunaikinus asmenybes, eilinis žmogus staiga pasijunta plikas ir nuogas prieš gerai organizuotą rują vilkų, tarytum šiandien gimęs: be praeities, be ateities ir net be dabarties, tačiau su gyvuliška baime. Štai kodėl žmogus patiki daiktu, pinigais, štai kodėl jis griebiasi už bet kokio mažmožio, nes tik daiktas šioje baisioje sumaištyje dar turi šiokią tokią išliekamąją vertę. Dulke buvai, dulke pavirsi, – sako tikėjimas, – bet už tai išsineši dvasią, o čia – ničnieko, jau taip nieko, kad kaukti norisi.

Kitą kartą mes susitikome „Genio" redaktoriaus Leopoldo Mykolaičio kabinete prie taurelės ir puodelio kavos. Tiesa, buvo dar keli pasiplepėjimai gatvėje, Rašytojų sąjungoje. Po kiekvieno iš jų jis vis labiau pasitikėjo manimi, tačiau buvo kažko labai sujaudintas. Prieš jį gulėjo „Paketurio..." atspaudas, skirtas „Geniui".

- Kai pradedame ką nors mylėti, - mosuodamas storapirštę ranką, kalė savo žodžius lyg volę į statinę, - tada vienas faktas tuoj pat prilimpa prie kito ir sudaro vis ilgėjančią melo grandį. Iš kitos pusės, vis didėjanti tiesos dalis lieka aptemdyta, apmeluota, o jos likučiai arba tampa nereikalingi, arba juose nebejmanoma susigaudyt kaip šiukšlėse.

- Bet fakto tiesa vis tiek išlieka, - bandžiau filosofuoti.

- Faktas – tuščias maišas, berneli. Kad jis stovėtų, jį reikia pripildyti prasmės. O kas tai padarys? Manai, išminčiai? Ne, tai atliks darantieji, tiktai darantieji, jaunimas, jūs, bet su viena sąlyga: jeigu jūs susiprasit ir sąžiningai pasimokysit iš mūsų klaidų.

- O kokios tos klaidos?

- Mes manėm, kad pajudės didžioji pasaulio demokratija...

- O ji nejuda?

- Ir nejudės. Jei ką nors padarys, tai viską pasiims sau. Laisvė ne Burbonai, jos šarvuočiuose atvežti negalima. Kiekvienas žmogus, kiekviena tauta yra laisva tik tiek, kiek jie tos laisvės verti, kiek jos išsikovoja. Tai turi būti labai tiksliai apskaičiuota, nes nereikalinga auka – savižudybė.

Stebėjausi jo trykštančia energija ir pranašišku tiesos pajautimu. Kiekvienas atrastas teisingas žodis jį tarsi įkvėpdavo kitam. Tik baigė vieną temą ir kaip taurelės griebėsi kitos:

- Šita sistema ne ilgaamžė, ji subyrės, - mokė mus vakarykštis kalinys. – Todėl mums jau dabar reikia aušrininkų, pasišventėlių, kurie šiam įvykiui parengtų žmones. Baisiausia likti be žmonių, dar baisiau – tarp abejingų, o mums, lietuviams, visų baisiausia palikti tarp besidraskančių tarpusavyje savanaudžių.

- Klausykit, rašytojau, - man atrodė, kad tie jo žodžiai yra pačių dievų uždrausta fantastika, - tokia galinga slopinimo ir propagandos mašina, tokia inercija!.. Be to, argi pas mus jau viskas šitaip blogai? Taip kalbėdamas, jūs vėl pakišit galvą.

- Aš jūsų neskubinu, tačiau galvoti reikia. Tokios milžiniškos, gerai apgalvotos sistemos negalima sugriauti iš išorės, ji turi sugriūti iš vidaus. Štai kur šuo pakastas. Mūsų fanatiškiems vadams dar viskas atrodo amžina ir tvirta, todėl jie gaudo tiktai priešus. Kai jų pritrūksta, naujus sugalvoja. Tačiau visai nekreipia dėmesio į savo draugelius. Jiems regis, kad paskiro, tačiau sistemai ištikimo žmogaus netikęs elgesys arba bukumas ne tik negali pakeisti esamos tvarkos, bet ir palikti joje kokių nors esminių žymių. Supranti, meška nebijo vieno uodo, siurbiančio jos kraują po lašelį. Bet tų uodų priviso milijonai. Valstybės aparatas pamažu, bet nepataisomai visų akyse pavirto kyšininkų, sukčių, kombinatorių ir pataikūnų mafija. Procesas gilėja kasdien. Matysi, netoli tas laikas, kai tos trandys suvarpys visą valstybės pastatą, ir jis pradės svyruoti...

Tuos žodžius buvau pamiršęs, juos išbraukė iš senesnių mano darbų cenzoriai, bet dabar juos atgaivino persitvarkymas ir Sąjūdis. Susiradau senus rankraščius, užrašus ir nustebau – 1958 metai!.. ir kaip į vandenį žiūrėta! Tais žodžiais K.Boruta triuškino tarybinę sistemą, tai jis darė tuoj po karo. Dabar 2000-ieji metai, mes nepriklausomi, bet niekas nuo to nepasikeitė, viskas tik pablogėjo, įgijo rafinuotesnes formas ir gudresnę priedangą. Vėl vyksta tylus, atkaklus ir nepaprastai žiaurus karas. Turto persidalinimo karas. Šito daug kas nenori suprasti. Netgi nenori pastebėti, kad mums kaip devynioliktame amžiuje vėl reikia aušrininkų. Labiausiai už viską! Juk nepasakė – oratorių, organizatorių, savanorių, grenadierių, Žaliųjų partijos arba dramblių bereitoriaus. Jis nepasakė – ir ciniškos, savanaudės Vakarų demokratijos, kuri, pajudinusi už mus pirštą, viską pasiglemš savo naudai. Aišku, dalį paliks ir jai tarnaujantiems lietuviškosios kilmės klerkams.

Taip, Lietuva turi tapti ir taps demokratiška laisva respublika, tačiau be „provincinės didybės sindromo", be voliuntarizmo ir pataikavimo užsieniui. Dabar tai supranta ir didelis, ir mažas, tačiau vis dar su tautinio pykčio, abipusės neapykantos, įtarumo, revanšo doze. Deja, retas susimąsto, kaip šį šventą tikslą pasiekti. Man regis, tokia galimybė dar nežuvo.

Pavadinkime ją Vieningosios srovės ar tautinio susitaikymo politika, Lietuvos valstybingumo atkūrimo ar Demokratiniu frontu, Santarve ar Santara ir pabandykime per tos idėjos prizmę nužvelgti šių dienų įvykius.

Tokia tautinės vienybės idėja nėra nauja. Ją pirmą sykį nusakė kunigas A.Mackevičius tardymo metu dar 1863 metais: „Nesukėlus visų vidaus jėgų, jokia kita galybė mūsų neišvaduos... Dėl to išsižadėjau kunigystės, bet ne visi mane suprato... "

Ta idėja su nauja jėga ir prasme atgimė J.Basanavičiaus „Aušroje", o kiek vėliau buvo labai plačiai išryškinta apie V.Kudirką ir jo „Varpą" susitelkusių lietuvių tautos švie-

suolių straipsniuose ir darbuose. Ši idėja tapo tuo metu susikūrusios Socialdemokratų partijos programos kertiniu akmeniu. Šia idėja rėmėsi ir didžioji dauguma į kairę pasukusių V.Kapsuko bendraminčių, nepaprastai susižavėjusių Lenino paskelbta tautų apsisprendimo teise. Ir tik vėliau, Spalio revoliucijos įtakoje, o teisingiau – tautybių komisarui Stalinui remiant V.Kapsuką prie sienos, greitomis buvo sumanyta kažkokia neaiški Litbielo idėja, 1918 metais atnešta į Vilnių Raudonosios armijos durtuvais.

Nepriklausomybės kovų metais apie kokią nors vieningą srovę jau negalėjo būti kalbos. Prasidėjo tarpusavio pjautynės, tačiau idėja nežuvo. Pasirašius taikos sutartį su Rusija, Lietuvoje vėl suaktyvėjo kairiosios jėgos. Vieningosios srovės politika ne tik atgimė, bet ir laimėjo 1926 metų rinkimuose. Tačiau Lietuvą ištiko nauja nelaimė – buvo įvykdytas A.Smetonos perversmas, kuris laikinai sustabdė šios idėjos įgyvendinimą.

Apsišaukęs vieninteliu tautos valios reiškėju, tas pirmasis Europoje diktatorius labai nesismulkino naikindamas kitaip mąstančiuosius. Norėdamas bet kokia kaina išsilaikyti valdžioje, jis nesigėdino iš bolševikų imti kyšius ir savo superidėjinį „Valstybės laikraštį" leido tuometinės Rusijos pinigais. Apsidraudęs iš abiejų pusių, „tautos vadas" darė ką tik norėjo – šaudė, kišo į dujų kameras, o gyvenimo pabaigoje, gelbėdamas savo brangius kailinius, neva tautos dovaną, užduso gaisre. Gaila žmogaus, bet, matyt, gyvenime jis nieko brangesnio ir neturėjo, išskyrus savo kišenę.

Suprasdama visišką stalininės jėgos politikos krachą, tuo metu pogrindyje dirbusi Lietuvos kompartija vėl pasuko vieningo liaudies fronto keliu ir palengva, po truputį atkovojo šiokį toki autoritetą tautos akyse. 1940 metais, renkant Liaudies Seimą (įsidėmėkit – Seimą, o ne Tarybą!), didžioji mūsų piliečių dauguma nuėjo prie urnų balsuoti ne už sovietizuotą, bet už pažadėtą gerokai kitokią, savarankišką ir Vieningo liaudies fronto valdomą Lietuvą. Tačiau tai buvo tik laikinas Stalino manevras. Jo nurodymu, Lietuva pačiu žiau-

riausiu būdu buvo sutarybinta, Vieningą liaudies frontą rėmusieji inteligentai – sutramdyti, apgauti, izoliuoti arba išvežti, Lietuvos komunistų partijos lyderiai įjungti į didžiausias komunizmo statybas su gerai išmuilintomis virvėmis ant kaklo. „Ką jie iš mūsų padarė!" – ne sykį nevilties prislėgti kalbėjo A.Sniečkus, M. Šumauskas, J.Paleckis. Bet tos jų aimanos niekur nebuvo išgirstos, nes buvo sakomos taip, kad ne visi girdėtų.

Praūžė karas, dar labiau sustiprėjo jėgos ir prievartos kultas, tačiau demokratiška Vieningosios srovės ir tautinio susitaikymo idėja išliko gyva B.Sruogos, K.Borutos, A.Miškinio, J.Paleckio ir daugelio kitų inteligentų mintyse, kaip vienintelė galimybė kada nors išsikrapštyti iš mus ištikusios nelaimės. Likimas mane suvedė su grįžusiais iš Sibiro Petru Klimu, Juozu Tonkūnu, Stasiu Gorodeckiu bei kitais įžymiais ir represuotais mūsų kultūros veikėjais, tačiau ir jie ilguose mūsų pokalbiuose kito kelio nematė.

Ir štai pagaliau 1988 metų vasara. Visa tauta, išėjusi į mitingus, demonstracijas ir Baltijos kelią, dar kartą įrodė, kad Vieningosios srovės, tautinio susiklausymo ir atgimimo idėjos ne tik išliko gyvos, bet ir užvaldė mūsų jausmus ir protus. Jos tapo vienintele realia jėga, galinčia prikelti Lietuvą ir sugrąžinti ją į Europos tautų šeimą.

Tačiau ir čia nebuvo išvengta grubių, nepataisomų istorinių klaidų. LKP vadovybė su R.Songaila priekyje nesuprato Sąjūdžio siekių, todėl ilgą laiką orientavo partines organizacijas priešintis šiam judėjimui. Savo ruožtu Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo tarybos radikalusis sparnas, apsvaigęs nuo laikinų laimėjimų ir kovodamas tik už savo diktato įtvirtinimą, ėmė skelbti Sąjūdžio programos rėmuose nebesutelpantį lozungą: „Lauk komunistus iš Sąjūdžio!", nors Seimo taryboje iš 35 žmonių buvo net 17 partinių. Maža to, kai kurie komunistai, dangstydami savo praeitį ir ieškodami pigaus populiarumo, pasigavo tą lozungą ir netgi savo dirbtiniu įniršiu pralenkė nepartinius. O „Juodojo scenarijaus" režisierius visai pašėlo ir ėmė talžyti – kairiuosius ir dešiniuo-

sius, - visus, kurie tik priešinosi jo vienvaldystei. Įvyko nieko gero nežadantis eilinis mūsų istorijoje pažangiųjų jėgų susiskaldymas, eilinė avarija, apvertusi mūsų politinį vežimą aukštyn ratais.

Šią klaidą bandžiau atitaisyti, pasiūlęs Sąjūdžiui konkrečią Vieningojo fronto programą, bet buvau išjuoktas. Dar kartą su šia programa išlindau 20-ame partijos suvažiavime. Susitaręs su A.Brazausku, paruošiau nedidelį pranešimėlį, bet man jo nedavė užbaigti. Suvažiavime įsigalėjo kažkoks griovimo bliūdas. Tokių isterikų, kaip A.Griciaus, S.Uosio ir į juos panašių ozolų, nebuvo galima atplėšti nuo mikrofonų, jie riejosi dėl raidės, taško, brūkšnelio, todėl jokios kitos, platesnės prasmės nebegalėjo pastebėti.

- Klausykit, - karščiavausi ir aš, - jums siūlau universalią, laiko patikrintą visų partijų bendravimo formą - Vieningosios srovės politiką su konkrečia programa, kurioje aiškiai ir nedviprasmiškai būtų įrašyta ne kas su kuo, bet kas už ką ir kam! – tačiau veltui. Pagaliau pirmininkaujantis J.Marcinkevičius mane išprašė iš tribūnos. Ir atsisėdęs aš jam dar aiškinau, kad lietuviai viską daro arba per daug anksti, arba gerokai pavėlavę, todėl jie niekad nesugebės tapti tais, kuo galėtų būti...

- Seni, nieko nepadarysi, - reglamentas, - jis buvo teisus ir pareigingas penkias minutes, o kartu – mes prašovėm keliasdešimt metų. Iki naujos pertvarkos ar sukilimo.

Tądien pralaimėjau, nors ir dabar tikiu, kad su Vieningosios srovės idėja mes galėtume suburti visus respublikos gyventojus, nepaisant jų įsitikinimų, tautybės, tikybos, praeities, socialinės kilmės bei visuomeninės padėties, ir kartu turėtume patikimą saugiklį pažvelgti į kiekvieną partiją ne pagal jos deklaruojamus pažadus, bet pagal praktinę veiklą mūsų bendram tikslui, o į kiekvieną žmogų – ne pagal jo pažiūras, o pagal tai, kaip jis tas pažiūras įgyvendina. Be to, vieningai veiklai būtų galima sutelkti visas jaunimo, labdarybės, religines, kultūros, profesines ir kitas organizacijas bei judėjimus. Atsirastų darbo tūkstančiams aktyvistų, kurie da-

bar be spekuliacijos ir ūkinės veiklos nebeturi ką veikti.

Demokratija – tai valdžios pasidalinimas su kitais. Vieningosios srovės idėja padėtų mums be didelio triukšmo ir rietenų aptarti valstybės valdymo problemas ir pasidalyti šią naštą su kitų partijų atstovais, nustatant atstovavimo normas ir dydį kiekvienoje vyriausybėje, jos padaliniuose ir aptariant tų partijų bendravimo galimybes bei formas.

Ši idėja sudarytų neblogą platformą sujungti visus Lietuvoje gyvenančius kitataučius, padėtų jiems suprasti, kad į bendruosius Europos namus mes dabar tokie, kokius mus padarė stalizmas ir landsbergizmas, negalime ateiti, kad ir jiems, ir mums būtina keliolika metų pabūti savimi ir savo namuose pasimokyti normalios demokratijos, atsisakyti nacionalizmo, kuris mumyse nuolat budi kaip priešnuodis kaimynų didžiavalstybiniam šovinizmui. Ir tik tada, bendrai apsivalę nuo įvairiausių mankurtizmo apnašų, galėsime tapti naujo tipo, taip sakant, nekompleksuotais internacionalistais.

Mums reikalingas neutralitetas, pradžioje bent tam, kad mes galėtume sucementuoti visas tautos jėgas, o tik paskui, šio to pasiekę vidaus politikoje, be jokios rizikos galėtume pasidairyti ir po Europą.

Galų gale Vieningosios srovės politikos atkūrimas užbaigtų su nepaprastai šiandien įsigalėjusiu visuomeninio gyvenimo dvilypumu, kai kiekviena partija, kiekvienas judėjimas ima kalbėti ir veikti visos tautos vardu, įnešdamas į mūsų bendrą reikalą tik susiskaldymą, netikrumą ir politinį bei ekonominį chaosą.

Aukščiau išdėstytoje programoje nieko naujo nesukūriau, tik persakiau ankstyvojo Sąjūdžio idėjas. Kol jis laikėsi tų nuostatų ir buvo jų reiškėjas, kol skelbė tautos vienybę ir susiklausymą, kol jam buvo reikalingas ir brangus kiekvienas pilietis, tol žmonės mūru stojo už jį. Bet vos tik jis pradėjo tautos skaldymą, lietuviai nuo Sąjūdžio nusisuko, o dabar net girdėti apie jį nieko nenori. Tuščia vieta, „durnių laivas"!..

Žodžiu, pašurmuliavo tas neva saviveiksmis judėjimas, pamalė tuščiomis girnomis, kol konservatoriai uždėjo jam antrankius ir lipnios juostos apynasrį. Be mūšio pasidavė. Vietoj rupių miltų tie konjunktūros malūnininkai prigamino krūvas suplėkusių makaronų, kuriuos nuolat kabinėdavo naivuoliams ant ausų. Bet šlykščiausia yra tai, kad jie savo veiksmais prikėlė iš mirusiųjų gerokai pamirštą tautinių nevykėlių taisyklę: jei nori imtis senų kėslų ir klaidų, neužmiršk viešai jų išsižadėti, nes kitaip kvailių nebūsi suprastas.

Todėl mes, gerokai užkimę nuo tokių garsių priesaikų, dabar tylime, nes visiems, prie tos kvailystės prikišusiems nagus, šiandien nieko kito nebelieka, kaip iš naujo kurti legendas, kokie mes prieš kelerius metus buvome dideli ir gražūs! Kaip gera mums būtų gyventi, jei per tą sumaištį būtume įsigiję bent po plačią skrybėlę užsieniečių labdarai susirinkti. Alų midų gertume... Tačiau per mūsų didelį gerumą šiandien išmaldos skrybėlių nebeužtenka. Todėl pirmyn į Vakarus, kol jie dar laukiniai! Tikėkime stebuklais, nes tik tenai už balos galėsime pamatyti tai, ką turėjome ir ką praradome čia...

KELIAI IR TAKELIAI

– Yra normalu, kai laimėjusi rinkimus
partija nevykdo savo pažadų.

G.Kirkilas

– Dar normaliau, kai G.Kirkilas
nė karto nebuvo išrinktas Seimo nariu
nė vienoje vienmandatėje apygardoje.
Rinkėjai iš tolo jautė,
su kokiu makalu jie turi reikalą.

"Opozicijos" korespondentas Kodėlčius

Į Sąjūdį nesiveržiau. Greičiau Sąjūdis įsiveržė į mano gyvenimą ir padoriai jį sudarkė. Dirbau, rašiau, dalyvavau tarptautinėje rašytojų veikloje, vedžiau didžiulę korespondenciją su laikraščiais, žurnalais ir skaitytojais, kai vieną gražią dieną buvau išrinktas penkių rašytojų komisijos pirmininku. Ta komisija buvo įpareigota padaryti viską, kad prie Nidos nebūtų pastatytas naftos gavybos bokštas.

Pamenu, į Rašytojų sąjungą atėjo akademikas Vytautas Statulevičius ir melioracijos ministro pavaduotojas, vandenų apsaugos specialistas Julius Sabaliauskas. Jie perdavė premjero V.Sakalausko prašymą:

- Rašytojai, padėkit. – Kalba buvo labai konkreti ir aiški. – Tik jūs, pakėlę visuomenės jėgą, galite sustabdyti tą nesąmonę...

Neskubėdami jie išdėstė savo samprotavimus apie Lietuvą užgriuvusią nelaimę. Prie Nidos ruošiamasi sunkti naftą. Projekto nėra. Įrenginiai prieštvaniniai, sumanyti dar 1958 metais Azerbaidžane. Planuojami milijardiniai nuostoliai, o apie moralinius ir ekologinius – niekas negalvoja. Biurokratų atsakymas vienas:

- Sunkia užsienis, sunksime ir mes.

- Nejaugi jūs, valdžia ir mokslininkai, nieko negalite padaryti?

- Negalim, reikia sukelti žmones.

- O jūs suprantate, kuo visa tai kvepia?

- Suprantame, bet mes – valdininkai, o tu, Vytautai, laisvas žmogus, tau lengviau.

- Ne, vyrai, jei kišim galvas į kilpą, tai visi kartu: ir tie, kuriems lengviau tabaluoti, ir tie, kuriems sunkiau...

Susirinkę J.Sabaliausko bute, mes trys – du Vytautai ir

Julius, - išgėrėm po taurelę, sumušėm rankomis ir pasibučiavę prisiekėm: kas būtų, rinksim parašus, o jeigu sėsim, tai kartu. Jokių silpnybių, jokių nuolaidų tokiame šventame reikale negali būti. Mes tai supratom ir be žodžių. Priesaikos iškilmingumas atsirado savaime, tarsi koks pasidrąsinimas ar savisaugos jausmas, kad į tą košę lendi ne vienas. Kaip sakoma, krūvoje ir tėvą mušti lengviau. Tiktai parėjęs namo ir dar kartelį viską apgalvojęs, supratau, kad tai likimo pirštas, nuo kurio po patalais nepasislėpsi. Pagaliau atėjo laikas pasielgti taip, ko savo kūryboje mokiau kitus. Tampyti likimą už uodegos ir pasijuokti iš savo pasekėjų – ne mano valioj.

Rašytojai išrinko komisiją – penkis plunksnos brolius, o mane – pirmininku. Pradžia atrodė lengva ir aiški: reikia rašyti kietą protestuojantį straipsnį ir būtinai išspausdinti Maskvoje. Susirinkęs Mokslų Akademijos tyrimų medžiagą, sukaliau literatūrinį visuomenės kaltinimą. Paskambinau draugams į Maskvą, gavau iš S.Zalygino ir dar kelių garsių rusų rašytojų sutikimą ir taip man reikalingas jų pavardes. Parašai atėjo telefaksu, nors tie garbingi vyrai straipsnio dar nebuvo skaitę.

- Vytai, mes tavim tikim. – Štai ką reiškė tikrų inteligentų ir bendraminčių pasitikėjimas, nors Lietuvoje parašų rinkimas pasirodė kur kas sunkesnis negu aš maniau. Daugelis pabėgo į krūmus, ypatingai muzikantai. Kaip ten nebūtų, susidarė nedidelė, solidi ir vietiniams jau nebeįkandama kompanija: LTSR liaudies rašytojas J.Avyžius, TSRS liaudies artistas R.Adomaitis, TSRS liaudies artistas D.Banionis, poetas A.Voznesenskis, rašytojas S.Zalyginas, atsakingasis Kaliningrado srities rašytojų skyriaus sekretorius J.Ivanovas, LTSR liaudies menininkas G.Jokūbonis, TSRS MA narys korespondentas V.Kontrimavičius, LTSR liaudies poetas A.Maldonis, LTSR liaudies poetas J.Marcinkevičius, LTSR liaudies poetas E.Mieželaitis, LTSR liaudies artistas L.Noreika, rašytojas V.Petkevičius, LTSR liaudies artistas I.Petrovas, poetas R.Roždestvenskis, LTSR liaudies artistas S.Son-

deckis, rašytojas A.Bitovas ir LTSR liaudies architektas V.Čekanauskas.

Komisijos narys P.Keidošius straipsnį išvertė į rusų kalbą, pateikė jį „Literaturnaja gazieta" redakcijai, kuri nepatikėjo, kad už milijardą du šimtus milijonų galima įsigyti tokią baisią nelaimę, nušluosiančią Nidą, Palangą ir Šventąją. Pagaliau įtikinom pridėję TSRS MA prezidento A.L.Janšino išvadas, tačiau laikraščio vadovybė straipsnį gerokai apkarpė, apvalė, nuglaistė, tačiau vis viena įdėjo. Po jo vietinė valdžia mums leido surengti kelis teleforumus.

Čia didelį išradingumą parodė žurnalistas S.Arnašius, kuris pradėjo pokalbį su paprastais žmonėmis. Jie mus suprato iš pusės žodžio ir visi kaip vienas be jokios isterikos ir dabar įprastų mitingų pareiškė: nelaimė bendra. Logika visiems buvo nepaprastai aiški: jei galima po tokiu aštriu straipsniu pasirašyti rašytojams, tai niekas neuždraus tai padaryti ir mums, eiliniams žmonėms. Pradėjo plaukti parašai: „Mes, žemiau pasirašę, pritariam ir reikalaujam..."

- Kaip galima! Kas drįsta reikalauti?! – pasigirdo neklystančiųjų ir dieną naktį mumis besirūpinančių monstrų balsai, kuriuos šiek tiek vėliau sušvelnino L.Šepečio kanceliarija.

Nuo visų stendų buvo įsakyta nuplėšti parašų rinkimo lapus. Prasidėjo parašų rinkėjų persekiojimas. Dabartinis garsus progresistas, tuometinis „Vyturio" leidyklos direktorius J.Vaitkus, susikvietęs visus darbuotojus, viešai suplėšė parašų lapą ir pagrasino visus nepaklususius atleisti iš darbo. Pirmoji iš šios leidyklos išlėkė mano dukra. Pedagoginio instituto direktorius Jonas Aničas ir Vilniaus universiteto prorektorius Bronius Sudavičius, pagavę kelis studentus nusikaltimo vietoje, paliepė juos išmesti į gatvę. Taip elgėsi ir daugiametis partorgas, buvęs „Viljamso gynybos" ministras Česlovas Stankevičius, bet žmonės kaip mokėjo, taip ir priešinosi: rinkosi į būrelius, slapta rašė rezoliucijas, protestus, priesaikas ir dėjo po jomis savo parašus:

„Mes, Kauno politechnikos instituto studentai, supras-

dami sunkią respublikos ekologinę padėtį, prisiekiame nepasiduoti. Lietuva dūsta be švaraus oro, trokšta be švaraus vandens, mūsų gimtoji žemė sąjunginių ministerijų dėka tampa žiauria pamote. Tautos genofondas pavojuje. Laikykimės, draugai!" – ir parašai, parašai, parašai. Jie plaukė ant didžiulių nestandartinių popieriaus lapų, ant išplėštų mokyklinių sąsiuvinių lapelių ir net ant atskirų atvirukų. Pradžioje jie susitvenkė į Gamtos apsaugos komitetą, bet jo pirmininkas Kazys Giniūnas ėmė traukyti pečiais:

- Mes nedavėme tokios komandos. Eikite į Gamtos apsaugos draugiją.

Tos draugijos vicepirmininkas Juozas Stasinas buvo kietesnis už plieną:

- Visus tuos parašus nešt į Saugumą!

Tačiau parašų areštuoti jau buvo neįmanoma. Juos rinko studentai ir moksleiviai, pagyvenę žmonės ir pensininkai, netgi namų šeimininkės ir milicininkai. Jų rinkimas tapo kažkokiu demokratijos protrūkiu, liūtimi, užliejusia kiekvieną žmonėse dar išlikusio pilietinio pasipriešinimo plyšelį. Pagaliau tie parašai surado ir pirmąjį jų rinkėją – mane. Kitą srautą mes nukreipėme į Mokslų Akademiją Vytautui Statulevičiui.

Vieną naktį, jau gerokai po antros, į mano butą pasibeldė Saulius Gricius. Įėjęs ilgai atsiprašinėjo ir ragino nieko nebijoti. O ko bijoti, jeigu tas jaunuolis šypsosi kaip kūdikis? Jo mėlynos akys žiburiavo kažkokiu vaikišku, labai patrauklių gerumu ir nenumaldomu noru veikti. Jis stengėsi kalbėti labai rūpestingai ir visą laiką dairėsi į šalis, visai kaip išgąsdintas zuikis.

- Kas jus atvijo tokiu laiku? – paklausiau.

- Mane seka, - atsakė jis. – Bet aš atitrūkau.

Ilgai stebėjom vienas kitą. Jis jautėsi labai nepatogiai ir tarsi gėdijosi manęs, o aš nieko nesupratau: kažkoks vaikėziškų žaidimų paslaptingumas... ir kartu toks saulėtas atvirumas.

- Mes atvežėm iš Kauno 18 tūkstančių parašų... Ir dar tiek atvešim.

- Malonu, o kur tie parašai?

- Mano draugas laukia čia pat, miške.

Apsirengiau. Išėjau laukan. Buvo tylu, ramu. Aplinkui – nė gyvos dvasios. Pušų šešėlyje stovėjo dar vienas jaunuolis su lagaminu rankose. Priėmiau parašus, padėkojom vieni kitiems ir tik tada susipratau pakviesti kavos ar pusryčių, tačiau jie atsisakė...

Beveik tokiu pat būdu atkeliavo parašai iš Šiaulių ir Klaipėdos. Tokį kiekį parašų namuose laikyti pasidarė pavojinga. Apie mano langus nuolat „ganėsi" keli vyrai.

- Ką daryti? – paklausiau pasivaikščioti iškviesto Statulevičiaus.

- Kol kas nešk pas mane, į Mokslų Akademijos seifą.

Parašus dėl viso pikto paslėpiau netolimo kaimyno garaže, pamanęs, kad visus juos sukaupti vienoje vietoje netikslinga. Taip gimė Kauno „Žalieji" su Sauliumi Gricium priekyje, taip užsimezgė Vilniaus „Žemyna" su jos vadovu Juozu Dautartu. Vėliau tos parašų rinkėjų grupės išaugo į populiarias ir jaunimo mylimas gamtosauginininkų organizacijas.

Jau praėjo daugel metų, bet niekaip negaliu užmiršti to saulėto žmogaus, to pasišventėlio Griciuko. Jis man dar ilgai nedavė ramybės. Suorganizavęs baidarėmis ekologinį žygį Jonava-Kaunas, prikalbino jo pradžiai pasakyti „įkvepiančią" kalbą, taip sakant, palinkėti sėkmės.

- Kam tų iškilmių, darykit savo darbą. Žmonės jus supras.

- Ne, be jūsų mums nepasiseks. Jūs mūsų siela, žaliųjų tėvas.

Tam žmogui negalėjau atsakyti. Ta proga jis man padovanojo kelis kaspinus, o vienu japonišku papročiu perrišo galvą ir džiaugėsi kaip mažas:

- Jums be galo tinka! Prieikit prie veidrodžio!

Kalbą pasakiau. Su kiekviena stovyklaviete jo pasekėjų būrys augo ir augo, o Kaune pavirto daugiatūkstantiniu mitingu. Tai buvo Kauno Sąjūdžio pradžia.

Atėjus sąjūdininkams į valdžią, S.Gricius buvo paskirtas Kauno merijos Gamtosaugos skyriaus vedėju. Pasiraitojęs rankoves, jis ėmėsi mylimo darbo, bet netikėtai visur atsimušė lyg į sieną. Jo žodžiais tariant, bjauriau kaip stagnacijos metais. Landsbergininkai tiesiog tyčiojosi iš jo, vadino angeliuku be sparnų, Sąjūdžio perkrikštu, nes jiems ne tas buvo galvoje. Patekę į valdžią, jie skubėjo prisiplėšti, o gamta, jų supratimu, tapusi laisva ir nepriklausoma, pati savaime susitvarkys.

- Aš daugiau nebegaliu, - skundėsi jis, atvažiavęs pas mane į Birštoną. – Su tuo bepročiu Vaišvila negalima dirbti. Jis miesto valymo įrenginiams skirtą žemę pardavinėja spekuliantams, o pačius įrenginius nori iškelti į Ežerėlį.

- Sauliuk, tu jiems mitingą užtaisyk, tokį kaip mudu suruošėm prie Neries. Žmonės tave palaikys.

- Kur tai matyta, kanalizuotus vandenis pumpuoti net į 42 metrų aukštį? Jei vamzdis sutruks, sifono būdu tos srutos užlies visą Kauną. – Jis per savo rūpesčius manęs negirdėjo. – Spekuliantai, vagys, stagnatoriai, tautos priešai. – Tą žmogų tarsi kas pakeitė. Jo paakiai buvo pajuodę, žandai įkritę, o šnekėdamas virpėjo lyg drugio krečiamas.

- Vadinasi, A.Sniečkus, įsakęs užkalti pajūryje visus naftos gręžinius, mums buvo didesnis draugas...

- Kaip jūs galit, su kuo jūs mus lyginat?

- Tada pakartosiu: pakelk žmones.

- Prieš ką, prieš savus?

- Prieš gamtos priešus.

- Tai kaip čia dabar? Eidami į Sąjūdį, mes susidėjome su gamtos priešais?

- Žmonių darbai – mūsų draugai ir mūsų priešai, o tie riebiasnukiai ir riebiasieliai draugeliai teisūs tik sau.

- Nejaugi viskas veltui? – jis purtė galvą lyg mano pasakyta mintis būtų įkyri musė. - Nejaugi mus apgavo? – tarsi tik dabar šį tą supratęs ėmė ašaroti. – Aš nepasiduosiu, aš juos priversiu! – tai buvo beviltiškai apgautos sielos riksmas.

Neišlaikęs patyčių ir norėdamas atkreipti žmonių dėmesį, jis iššoko pro merijos langą...

Kai atvažiavęs jo draugas man pasakojo nelaimės smulkmenas, apsiverkiau ir aš. Tai buvo pirmoji begalvio persitvarkymo išprovokuota auka, antrasis Kalanta, bet nuo jo žūties niekas nepasikeitė. Savi pražudė per daug savą žmogų. Jo padorumas landsbergininkams tapo per didele kliūtimi, todėl viskas buvo labai tyliai užmuilinta ir paslėpta. Dar vėliau protestuojantys savižudžiai tapo kasdienybe, todėl dukart niekas nebeskaičiuoja tų gyvų, benzinu apsipylusių laužų arba kaip rudens lapai kyburiuojančių pakaruoklių. Matas vienas: kas ne su mumis, tas prieš mus.

Kauno valymo įrenginiams buvo išleisti papildomi milijonai. Kai Lietuvos MA specialistai sukritikavo Ežerėlio projektą, tuometinė vyriausybė jais nepatikėjo. Projektą užsakė švedams ir papildomai sumokėjo 40 tūkstančių dolerių, bet ir tie priėjo išvados: dar niekas tokio diametro ir tokios atsparos nerūdijančių vamzdžių negamina. Dar daugiau, įgyvendinant seną projektą, reikėjo atsipirkti ir išparceliuotus žemės sklypus. Mokesčių mokėtojų kišenės atlaikė ir tą „prichvatizaciją".

Panašaus nepasitikėjimo susilaukiau ir aš, tiktai pro langą nešokau. Kai parašų buvo surinkta per 200 tūkstančių, mane iškvietė į CK. Kalba buvo trumpa ir aiški: baik tą savo nešvarų žaidimą, nes padėsi partinį bilietą.

- Kodėl nešvarų? Juk pirmasis balsą pakėlė Ministrų Tarybos pirmininkas V.Sakalauskas, Mokslų Akademija, vandenų apsauga, keli jūsų darbuotojai. Mes jiems tik padedam.

- Tu respublikoje suorganizavai kažkokį neaiškų parašų rinkėjų tinklą, kiršini žmones.

- Jeigu jums taip labai reikalingas mano partinis bilietas – prašom, - mane jau sunku buvo nugąsdinti. Aš nevaidinau drąsuolio, tik jaučiau, kad už mano nugaros stovi tūkstančiai didelių ir mažų žmonių. Juk negalėjau jų apgauti. Tai jautė ir P.Griškevičius, todėl ir nesikuklinau: - Sekretoriau, jūs turite būti mums dėkingi. Jeigu mes užteršime Nidą, tai

jūs nieko kito neveiksit, tiktai taisysit savo rūmuose išdaužytus langus.

Man nedavė užbaigti. Dabar nenoriu tos tirados aprašinėti, tačiau išgirdęs, kad per televiziją kursčiau žmones sukilti, turėjau gintis:

- Jūs neteisingai informuotas. – Laidos metu P.Griškevičius kažkur važinėjo po užsienį. – Aš perskaičiau klaipėdiečių raštelį, kuriame jie rašė: „Jeigu valdžiai maža mūsų parašų, tai gal mums organizuoti protesto demonstraciją?" Aš jiems ramiai paaiškinau, kad demonstracijų kol kas nereikia, kad mūsų pusėje valdžia, kad mes kartu įveiksime naftininkų savivaliavimą.

- Visa tai demagogija, - pasakė Griškevičius ir čia pat, prie mano akių, pakėlęs telefono ragelį, įsakė televizijos šefui daugiau manęs ir mano „neišmanėlių komandos" į televiziją neįsileisti.

Išėjau į gatvę lyg apspjaudytas. Štai taip: premjeras prašo padėti, o pirmasis sekretorius lyg kokiam baudžiauninkui, – kad tavo kojos mano dvare nebūtų... Pikta nors verk. Juk kažkada bendradarbiavau su juo „Tiesoje", kartu gurkšnodavom šampaną, kurį jis labai mėgo, taisiau jo rankraščius... Bet kuo daugiau prisiminiau bendrų, kažkada mus siejusių gyvenimo detalių, tuo labiau nekenčiau savęs. Iš kur tas jo bukumas, tas nesiskaitymas su kito žmogaus orumu, jo siekiais? Kodėl to nemačiau anksčiau? Nejaugi jis tiek metų slapstėsi ir tik dabar parodė ragus, išlindusius pro karūną? Ne, jis geras žmogus, tik pakylėtas per aukštai. Valdžia – dopingas, ja nereikia apsiryti. Jeigu visi privalo jausti vieno žmogaus valdžią, tai ir jis turi nuolat jausti tos daugumos viršenybę. Kito kelio nėra. Aš nenusileisiu.

Parėjęs namo, parašiau straipsnį į „Pravda", kuriame išdėsčiau tas mintis. Jo kopija sugrįžo į Vilnių ir gerokai Petrą išgąsdino, bet aš dar to nežinojau. Po kelių dienų man paskambino Juozas Stepšys ir paklausė, ar sutiksiu, jeigu jis pristatys mano naują romaną televizijoje?

- Prašau, tik niekas mudviejų tenai neįsileis.

Televizijoje vyrai, sužinoję visas smulkmenas, nepatingėjo pasitikslinti pas savo šefą, ar tai tiesa? Išdidusis J.Januitis, gerai nežinodamas, iš kur tie vaikinai turi tokią tikslią informaciją, virptelėjo, girdi, uždraustos tik ekologinės laidos, o dėl romano – prašau.

Žodis buvo ištartas. Atvažiavo filmavimo grupė. Susėdom už stalo prie puodelio kavos ir pradėjom su kritiku šnekėtis. Reikia pasakyti, kad šiaip taikus Stepšys pasirodė esąs puikus provokatorius. Jis taip įkaitino mane, kad aš, pamiršęs visas atsargumo priemones, nė pats nepajutau, kaip atsivėriau lyg daržinės varčios... Laida nuskilo, atsiliepimai – puikiausi, tačiau ją visą nuo pradžios iki galo išklausė ir P.Griškevičius. Ką jis prišnekėjo Januičiui – nežinau, tačiau tas demonstratyviai pasikvietė mane kavos. Prieš pagarsėjusias to žmogaus blaivybės taisykles mudu jo kabinete išgėrėm visą butelį konjako, kurį gurkšnojant jis grasinosi:

- Griškevičius – chamas!.. Kaip jis drįsta šitaip su manimi? Aš jam to niekada nedovanosiu. Aš rasiu būdą su juo atsiteisti!..

Dirbo savo nesudėtingą darbą ir Griškevičius. Atvykęs į A.Laurinčiuko sukviestą susitikimą su žurnalistais, kuris buvo pravestas jų suvažiavimo išvakarėse, pirmasis sekretorius, matyt, ne mažiau užsivedęs, kaip mudu su Stepšiu laidos metu, išvadino mane demagogu, antitarybiniu žmogumi, kuris, siekdamas populiarumo, gali išduoti tėvynę ir partiją... Januitis dar sykį buvo išvadintas „durnium" ir piemeniu.

Jau tą patį vakarą, atvažiavęs į mano namus, Vilius Chadzevičius padėjo ant stalo mažytį magnetofoną, o aš be didelio vargo ir įtampos išklausiau visą perpykusio valdovo tiradą. Nieko naujo. Mane kažkada dar skaudžiau barė Sniečkus, Šumauskas, tačiau ne taip bukai ir chamiškai. Jie tai mokėjo daryti argumentuotai ir gana mandagiai. Su jais ginčytis buvo kur kas sunkiau. Bet jie gerbė ir kito nuomonę, jeigu nepataikaudavai ir vyriškai gindavai savo tiesas.

Kitą rytą, dar gerokai prieš devynias, paskambino ideologijos šefas L.Šepetys.

- Tai kaip gyveni, ką dabar rašai? – pradėjo iš labai toli. – Kodėl neužsuki pas mus?

- Kad jūs ten lyg kalėjime apsistatę milicininkais, - mane vis dar siutino vakare girdėti, tik aptukimo iki tenoro sušvelninti Petro Griškevičiaus žodžiai.

- Kam, kam, o tau nereikėtų jų bijotis... Kai norėdavai, ne su tokiais susikibdavai, - ne tai pagyrė, ne tai supeikė mane.

- Štai taip ir bėgti iš pat ryto, nenusiskutus, nenusiprausus? – vis dar garavau nuo vakarykštės neakivaizdinės pirties.

- Kodėl gi ne? Rytas blaivesnis už vakarą. Gal už kokio pusvalandžio... Tik neužmiršk pasiimti ir užrašyti Griškevičiui savo naująją knygą.

Staiga viską supratau, tačiau taip greitai pasiduoti negalvojau, todėl neatsargiai leptelėjau:

- Aš vakar išklausiau jo kalbos magnetofoninį įrašą.

- Tuo labiau, - atsakė labai skubiai, paskui ilgai tylėjo.

Pajutau, kad jis ne vienas. Kantriai palaukiau, kol jis pradėjo keiktis: - Šiknius tas Laurinčiukas, nieko nemoka organizuoti, o paskui už jį reikia kitiems srėbti jo užmaišytą putrą! – Vėl patylėjo, uždengęs delnu ragelį, ir ėmė juokauti: - Prisivežė velniai iš Amerikos visokių žaisliukų ir nešiojasi, kur reikia ir kur nereikia. Matyt, būsime priversti kišenes kratyti prie CK durų. – Paskui lyg prityręs tardytojas netikėtai paklausė: - Ar ne Chadzevičius?

- Ne, - atsakiau, matyt, irgi per staigiai, nes jis nusijuokė ir nepatikėjęs ėmė kamantinėti:

- Tai jis visur vaikšto su tuo savo magnetofonu, visiems rodo ir giriasi... Mačiau ir susitikime laikė iškėlęs.

- Argi jis vienas?

- Galų gale tai tavo sąžinės reikalas. Ateik.

Paėmęs knygą, užrašiau labai oficialiai ir dėl viso pikto paskambinau Statulevičiui, Sabaliauskui ir vėl visi trys nutarėme, kad dėl Nidos tokio vizito negalima atsisakyti. Gatvėje susitikau J.Baltušį.

- Sveikas, svieto lygintojau, - šaipėsi jis. - Eini mišparų? - ramiai iškląusė mano bėdų ir vėl pasišaipė: - Pavydi, tavo nelaukto populiarumo pavydi...

- O ko jam pavydėti?

- Jam gal ir nieko... Bet taip nustatė jo Zosė: už Petrą populiaresnių negali būti. Matysi, visi kikens nusisukę ir spaus tau ranką, o prispausti parduos. Cirkai Paūdravės parapijoj! – ir vėl kikendamas kažkur nuskubėjo.

Milicininkas jau laukė manęs ir labai mandagiai paaiškino, kaip surasti Šepečio kabinetą. Nutaikęs progą, sustojo ir kuštelėjo:

- Nenusiminkit, rašytojau, mes su jumis! – tai buvo taip netikėta ir kartu taip nauja, kad ėmiau ir sumišau. – Norit, aš apie jus ir anekdotą pasakysiu, tik labai nesupykit.

- Ko aš turėčiau pykti? – šiaip taip susitvardžiau ir pavaizdavau viskam abejingą žmogų: - Pilk, kol niekas nesiklauso.

- Štai iškviečia jus draugas Griškevičius ir šaukia, o jūs tylit. Jis rėkia, o jūs tylit. Kai jis užbaigia, jūs tyliai atsistojat ir išeinat. Kitą dieną jis vėl pasikviečia jus ir liepia šaukti Šepečiui. Kai tas baigia šaukti, Griškevičius atsikelia ir tyliai pats išeina.

Aš tikrai nuoširdžiai nusijuokiau, ir ne todėl, kad būtų buvę linksma, bet todėl, kad anekdotą pasakojo budintis CK milicininkas! Šitokiam fortposte ir šitoksai grynuolis! Štai ką reiškia Zosės draudimas būti populiariam!

Truputėlį įkvėptas, nusivilkau paltą ir priėjau prie spaudos kiosko, apie kurį ganėsi keli „labai garsūs", o gal per daug išgarsinti žurnalistai, dabar save vadinantys žvaigždėmis. Dieve, su kokia savimeile pagieža jie sutiko mane! Tarytum jiems kas ta intencija būtų supylęs po gerą taurę

konjako nuo šeimininko stalo. Tokie maloniai apsalę, pabrėžtai mandagūs, besišypsą, viena akimi stebintys mane – ar aš nekvankštelėjau, - o kita – besimarkstantys tarpusavy... Nenoriu minėti jų pavardžių, nes šiandien jie ir vėl mano draugai. Gyvenimas jų likimus po metų ar pusantrų sudarkė dar skaudžiau negu tai buvo padaryta su manimi tą dieną, bet kartu tegul ir žino, kad be reikalo įskaudintas žmogus yra labai pastabus ir nieko nepraleidžia pro savo akis...

- Lietuvoje viskas labai įslaptinta, - pasisveikinęs pakurščiau juos, - bet kažkodėl tas paslaptis kiekvienas „durnius" žino.

Vyriausiojo ideologo kabineto laukiamajame sėdėjo J.Kuolelis, S.Renčys, J.Paleckis, Č.Juršėnas, V.Žeimantas ir dar keli darbuotojai. Jie mane sutiko irgi kažkokiu sutartu tylėjimu, lyg būčiau pasiryžęs iš jų atimti skalsią duoną kasdienę. Kaip gi kitaip? Štai ateina kažkoks draugas ir nedraugas, priešas ir nepriešas, žodžiu – skandalistas, demagogas ir sudrumsčia jų labai atsakingą ramybę. Šitas Griškevičiaus nupieštas mano portretas tiksliausiai atsispindėjo graudžiai susikaupusio J.Paleckio veide. Ką jau ką, o šitą neišskaitomą, liberališkai nuskausminančią, o paskui vėl principingai pasmerkiančią mimiką jis buvo puikiai įvaldęs tarybinių diplomatų mokykloje.

Šalia jo lyg jaunas mėnesėlis – nuo ausies iki ausies – šypsojosi Česlovas Juršėnas. Juozas Kuolelis buvo labai orus ir iš anksto pasiryžęs kautis. Vytautas Žeimantas pūkštė ir, matyt, virškino ką tik suvalgytus gausius pusryčius. Tik vienas Sigitas Renčys pašoko ir padavė ranką. Bet netikėtai Šepetys, nekreipdamas į juos dėmesio, tik su manimi užsidarė kabinete ir ėmė guosti:

- Dabar žmoniškai dirbti negalima. Garbės žodis, reikia priimti kokį sprendimą dėl tų magnetofonų. – Ir vėl patylėjęs pasitikrino: - Tai, sakai, ne Chadzevičius.

Aš papurčiau galvą.

- Bet tu ant Griškevičiaus nepyk. Jis labai išgyvena. Ži-

nai, iš pat ryto skambina, jaudinasi... Matyt, to susirinkimo organizatoriai jam ką nors ne taip pasufleravo.

- Sakyk, kas?

- Rašė Juršėnas, bet ir ant jo nepyk, jam taip liepė.

- Česiukas?! – šito, kaip Dievą myliu, aš tikrai nelaukiau.

Likimas mus apgyvendino vienoje laiptinėje – durys prieš duris. Jis dirbo „Tiesoje" korektoriumi, paskui sporto apžvalgininku. Aš jam padėjau kilti tarnybos laiptais. Pradžioje konsultavau tarptautiniais klausimais, o paskui įprašiau Januitį jį priimti į televiziją tarptautiniu apžvalgininku. Šito Jonas man ir šiandien negali dovanoti, o tas pieną paliejęs protežė šypsosi lyg persprogęs arbūzas ir rodo baltas dar neprinokusias sėkliukes...

- Ko tyli? – paklausė Šepetys.

Man panūdo juokauti. Kito ginklo nebuvo po ranka:

- Žinai, Lionginai, langą į pasaulį galima uždengti ir laikraščiu. Ne amerikonai su savo raketom, bet japonai su savo buitine elektronika mus paguldys ant menčių. Dabar visiems reikės gerokai pasitempti: anksčiau kaip norėjai, taip ir užrašei protokole, o paskui nuteisei pagal tuos raštus. Dabar kiekvieno valdininko pasakytas žodis jau nebeišblės ir pasiliks užrašytas jo priešų ateinančioms kartoms.

- Tik nesumanyk su juo šitaip... Prisipažink, ir su tavim nelengva.

Lionginas palydėjo mane į Griškevičiaus kabinetą. Pokalbis pradžioje buvo labai mandagus, bet įtemptas. Abu stengėmės parodyti, kad vakar nieko neįvyko. Padėjau knygą. Sekretorius atsivertė, perskaitė, nusišypsojo ir ištiesė ranką lyg pasisveikinti, lyg padėkoti, bet pašnekesys, kad ir labai nenoromis, pagaliau nukrypo į Nidą.

- Nejaugi jūs manot, kad Lietuvai nereikalinga nafta?

- Reikalinga, netgi labai. Bet Sniečkus savo laiku net krante įsakė visus gręžinius užkalti, o ten – jūra.

- Ko jūs visi man kaišiojat tą Sniečkų?

- Aš remiuosi istorija.

- Tai ką jūs ten sumanėt?

- Sekretoriau, reikia ieškoti pažangesnių technologijų. Įsivaizduokit tokį projektą, kuris iš anksto numato apie dvidešimties tonų naftos nutekėjimą kas mėnesį. Per metus, jau ketvirtis tūkstančio, o kadangi mes visada viršijam planus...

- Iš kur toks tikslumas? – nedavė man šnekėti.

- Tai Azerbaidžano Mokslų Akademijos daviniai.

- O kaip tu juos gavai? – jo apsimestas mandagumas nyko kas minutę.

- Mūsų Mokslų Akademija parūpino.

Griškevičius pabalo, stipriai užsimerkė, jo vokai ėmė virpėti. Susivaldęs jis pakėlė balsą. Šepetys atsistojo.

- Juk tai valstybės paslaptis. O su mumis jie derino?

- Nežinau, tačiau ir pati taburetė netikus. Ji pritaikyta šiltiems Kaspijos vandenims, o čia – Baltija, ledų torosai... Banguodama jūra tą bokštą nuvers, - rodžiau savo išmanymą, tačiau tomis pastangomis tik gadinau reikalą. – Be to, vamzdžius reikia suvirinti ištisai, o jie sulipdyti tik iš paviršiaus, paprastais elektrodais, be vakuumo. Sūriame vandenyje jie tučtuojau surūdys.

- O šitos žinios iš kur? – supratau, kad ir jis kai ką žino, tik neišsiduoda.

- Mes pakvietėm Patono instituto specialistus. Jie viską detaliai patikrino.

- Kur patikrino, Kaliningrade, ant kranto? – jis manė, kad aš patvirtinsiu tą klausimą ir įkliūsiu, nes kaliningradiečiai mūsų į savo aikštelę neįsileido.

- Ne, jūroje.

- Juk ten negalima, pasienio zona,

- Mes susitarėm su pasieniečiais, jie davė malūnsparnį...

Griškevičius neišlaikė, trenkė abiem delnais į stalą, paskui įsikibo į jo kraštą ir vėl smarkiai užsimerkė, jo paliaukis trūkčiojo lyg kas nevykusiai būtų timpčiojęs skaudantį dantį.

- Kas čia darosi? – tralialia, bum, bum. – Man jau nebeaišku, kas tvarko Lietuvą – tu ar aš? – Jis kėlėsi kažką dar

pikčiau pasakyti ar kažkur eiti, bet suklupo, atsimušė į spintą. Tik įbėgus asmens sargybiniui, pastebėjau, kad Šepečio pėdos jau seniai ataušusios, ir aš kabinete paliktas vienas. Ir sugebėk man šitaip! – kažkodėl nustebau. Tuo metu sargybinis įpylė į stiklinę vandens, įmetė tablečių ir pasodino vadą už stalo. Man pasidarė labai nejauku, nes supratau, kad prieš mane sėdi ne sekretorius, ne draugas Griškevičius, bet labai sunkus ligonis. Toliau vesti ginčą buvo ne tik nežmoniška, bet ir pavojinga jo silpnai sveikatai.

Atsikėlęs ėmiau trauktis prie durų. Jau prisilietus rankenos, sekretorius mane sustabdė ir kažkodėl pasakė:

- Būtų gerai, jei tu ir Mitkinui užrašytum savo knygą.

Už durų manęs laukė trys ar keturi Šepečio „trintukai". Jie vėl sužiuro į mane priekaištaujančiais, bet kiek linksmesniais žvilgsniais.

- Na, kaip?

- Nieko ypatingo, - velnias patraukė mane už liežuvio, – dabar savaitę galėsiu neplauti rankos. – Šypsenos išnyko. - Vyrai, man liepta ir Mitkinui užrašyti savo knygą, tačiau aš jos neturiu.

Šypsenos vėl atsirado.

Tiksliai neprisimenu, bet, rodos, S.Renčys atnešė „Šermukšnių lietų" rusų kalba ir atsargiai išplėšė antspauduotą pirmą titulinį puslapį. Ant antro užrašiau: „Sekretoriui Mitkinui, Nikolajui...", o tėvavardį užmiršau. Bet, kas keisčiausia, jo staiga neprisiminė ir mano palydovai. Nežinau, kas čia suveikė – baimė, lietuviška tradicija ar per didelė klerkų meilė savo viršininkui, tačiau ir jie man tiksliai nepasakė, susigincijo. Netrukus jau buvau įstumtas į antrojo sekretoriaus kabinetą.

- Kas jūs toks? – net nepakėlęs galvos, paklausė šeimininkas.

Prisistačiau.

- A!.. Sobstvienno govaria, kak vy zdies popali?

- Man pirmasis liepė jums užrašyti knygą.

- A!.. Jei taip, prašom sėstis.

Mitkinas ilgai stebėjo mane mažomis, kiek užputusiomis, bet labai smalsiomis ir gana gyvomis gyvenimo praktiko akimis. Jos buvo aštrios ir skvarbios. Paskui kažkaip šyptelėjo pats sau ir patenkintas pasakė:

- Atsiprašau, bet aš nieko nežinau. Dar nemoku lietuvių kalbos, - parodė į krūvą žodynų ir vadovėlių, sukrautų ant stalo iš dešinės, - tačiau būtinai išmoksiu. Ji labai panaši į rusų.

- Gali būti, bet Griškevičius susitikime kalbėjo rusiškai.

- Taip, jis kalbėjo rusiškai, bet aš nežinau, ką jūs pasakėte.

- Aš tame susitikime nedalyvavau, - paaiškinau, o mano akys nukrypo į televizijos firminius aplankus, sukrautus iš kairės. Ant viršutinio gražia, kaligrafiška rašysena buvo išvedžiota mano pavardė. Be didelės įtampos supratau, kad tai buvo visų mano pravestų laidų vertimai.

- Keista, - atsistojo sekretorius. – Gal aš ir klystu, bet man kažkas apie jus jau pasakojo.

Pakilęs iš fotelio, paklausiau jo tėvavardžio, įrašiau ir padaviau knygą. Jis ją priėmė, padėjo ant stalo ir labai familiariai, padėjęs ranką ant peties, ėmė vesti prie durų, kažką pasakodamas apie anūkę ir vaikų darželį, kuriame niekas nemoka rusiškai. Prie durų atsisveikinom. Koridoriuje manęs vėl laukė tas pats garbingas eskortas, lyg būčiau čia atvesdintas jėga. Šepečio kabinete jau buvo surinktas visas propagandos skyrius, bet per mano kaltę pokalbis neįvyko.

- Na, kaip? – paklausė šefas.

- Atrodo, susitaikiau su abiem, bet ko tu, Lionginai, pabėgai? – ir su humoru ėmiau pasakoti savo nuotykius, tačiau nebuvau suprastas. Šepetys atsistojo ir visų nuostabai šaltai atsisveikino. Kiti tylėjo. Tik vienas Justas Vincas Paleckis dar bandė mane pamokyti tik jam vienam težinomos diplomatijos etikos, bet ir jis rankos mostu buvo nutildytas. Supratau, kad Lionginas prie jų nenori rodyti man savo palankumo, tuo labiau, kad J.Kuolelis vis dar buvo pasiruošęs kautis, o jo atauga Juršėnas sumažino savo šypseną perpus.

Tą simbiozinį duetą to meto žurnalistai pravardžiuodavo taip: Kuolelis ir ant jo pamautas Juršėnas..

Tai, kad su Griškevičiumi susitaikiau, niekas tiksliai ir nesužinojo, bet kad jis mane sudirbo, įvykęs žurnalistų suvažiavimas tą skandalą išnešiojo po visą Lietuvą. Nepaisant to, man paskambino Valentinas Sventickas, tuo metu dirbęs „Literatūroje ir mene".

- Mes išspausdinome jūsų straipsnį apie Nidos problemas, bet jis absoliučiai neatitinka maskviškio. Ką daryti su honoraru?

- Aš lietuvių kalba jiems išsiunčiau tokį, kokį jūs išspausdinote, o kad jie išbrauko ką nori ir nesiskaito su autoriais – jų nelaimė. Tokį variantą mes aptarėme Rašytojų sąjungoje, už tokį ir pasirašėm. Kito neturiu. Kaltas Keidošius, kad jo neapgynė.

- Aš taip ir supratau, - atsakė Valentinas ir mandagiai pajuokavo: - Šį kartą tegul laimi tiesa: kas rašė, tam ir atsilyginsim.

Dar po kiek laiko mane pasikvietė į Rašytojų sąjungą. Girdi, CK siūlo apsvarstyti Nidos problemą dar kartą ir pastatyti mane į vietą.

- Statykit. Patys rinkot, patys įpareigojot, patys ir parduokit, - nieko kito negalėjau atsakyti.

Eiliniam susirinkime pranešėjas Antanas Drilinga labai atsargiai, užuominomis pašnekėjo, kad toje vietoje prieš naftą ne viskas sklandu, kad aš viršijęs savo įgaliojimus, o du CK atstovai S.Renčys ir J.Paleckis pratylėjo lyg ta problema jiems visai nebūtų įdomi. Mano penkių žmonių komisija net nepyptelėjo, tiktai Keidošius iš vietos tučtuojau atsižegnojo nuo manęs:

- Aš nieko nežinau, tai Petkevičiaus iniciatyva. Jis ir lietuvišką variantą išspausdino nepataisęs, ir honorarą paėmė vienas...

Ilgai nežinojau, kur šuo pakastas, kol pagaliau V.Statulevičius išaiškino, kad savo straipsnyje esu išdavęs valstybinę

paslaptį ir nurodęs, kad šelfe D-6 yra tik 8,5 milijono tonų naftos. Pasidarė nepaprastai skaudu. Kiekvienas rašytojas juk puikiai žinojo, po kokiu tekstu pasirašė, dar puikiau suprato, kaip jį sudarkė Maskva, tačiau tylėjo. Kaparnokis kaip nori, nors širdyje jaučiau, kad jie palaiko mane, tik bijo prasižioti. Ačiū Drilingai, kad jis kažkokiu būdu atsirašė ir daugiau manęs nelietė, tik draugiškai kartu padejavo:

- Kad tu ir moki prisigaminti priešų.

Iš susirinkimo mes grįžome pėsti. Pakeliui, kai visi kolegos išsiskirstė kas sau, prie Justo Marcinkevičiaus laiptinės durų pasakiau:

- Tu, įžymus poetas, deputatas, turi tiek daug garbingų regalijų... Būk žmogus, padėk man su ta Nida. Juk nebegalima sustoti.

Jis patylėjo, o paskui labai atvirai, su tokia gailia ir draugiška šypsena atsakė:

- Seni, visada tau pavydėjau drąsos, o aš bailys... Tu geriau palik mane ramybėje.

Tai buvo iš tikrųjų pasakyta labai poetiškai: aš – bailys, o tu – drąsuolis. Juk negali už tokią save naikinančią išpažintį supykti ant žmogaus, tuo labiau, draugo, o pagalbos – jokios, bet ir už tai negalėjai rūstauti, nes tu narsus vyras.

Palikau dar vienišesnis, išduotas tokių garbingų žmonių, kurie tik padėjo parašus ir manė, kad vien jų vardas padarys stebuklus. Dilgelės jų laurų vainikams netiko. Man buvo nusispjaut į visus griškevičius, juršėnus ir kuolelius, bet kad rašytojai šitaip pasielgtų, garbės žodis, nesitikėjau. Pasirodo, gyveni kolektyve, murkdaisi kasdienybėje – visa tai normalu, gerai, tu toks, kaip visi, bet vos tik išlendi į priekį, tuoj pat pasijunti atitvertas, vienišas, kaip stepėje stūksanti akmeninė boba. Kuo dažniau dairaisi į draugus, tuo dažniau matai tiktai save, abejojantį ir nesuprantantį, kodėl tylenis paklūsta rėksniui, didelis poetas – apsmukusiam valdininkėliui, mokslininkas – eiliniam nemokšai, o sielų inžinierius – puskvailei čigonei? Kodėl iškilus pavojui draugai renkasi

veiklesnį, sąžiningesnį?.. Nejaugi tik tam, kad už jo nugaros patogiau pasislėpti? O negandai praėjus vėl drąsiai susirenka tavęs teisti? Ir vėl nejaugi tik tam, kad galėtų pateisinti savo neveiklumą ir baimę?

Pasirodo, žmonės ne tokie jau kvaili, kad atsisakytų savo beždžioniškos kilmės. Jie bijo protingesnių už save. Jiems būtina dvasinė bandos lygybė. Tada jie ramūs, nes nereikia rizikuoti, nieko nereikia raginti arba rodyti pavyzdį kitiems, nereikia pavydėti ir meluoti sau. Baimė – jų pirmasis sąmoningumo žingsnis, tačiau tą sąmonė netikra, priverstinė, verčianti tik teisintis, girdi, tylėjimas – irgi kalba, o nieko nedarymas – ne pati didžiausia nuodėmė. Belieka malda...

O jeigu būčiau palūžęs, prasigėręs, paėmęs iš naftininkų kyšį?.. Tada kita šneka, užjaustų kiekvienas, kartu paverktų į skreitą, padejuotų ir kokią penkinę numestų pagirioms. Žmogui visada labiausiai reikia to, ko jis neturi, o ką jis turi savo rankose, tuo džiaugtis nemoka. Mano didžiausia klaida buvo ta, kad į rašytojus žiūrėjau per jų kūrinius, kol pagaliau praregėjau: kūryba ir asmeninis rašytojo gyvenimas – du skirtingi dalykai, todėl jų galvose gimsta tokie kūriniai, toks gyvenimo būdas, tokie charakteriai, kokių jiems patiems dažniausiai trūksta. Kuprius savo sapnuose visada tiesus, šlubis – greitas, o bailys – narsuolis. Už tokį nepastabumą galėjau pykti tik ant savęs. Per daug idealizavau savo profesiją ir savo draugus, kurie savo ruožtu labiau tikėjo tuo, ką rašė negu tuo, ką darė patys.

Visa tai žmogiška. Bet yra viena taisyklė – kvailys jokiame savo sapne, jokioje savo veikloje ar kūryboje negali būti protingesnis, negu iš tikrųjų yra, todėl jam labiau už viską pasaulyje reikia kvailesnių už save. Šitaip atsiranda tariamieji genijai, valdovai, sekretoriai... Juos sukuria žmonių kvailumas.

Argi tokį atradimą pavadinsi nesėkme? Tai didelis laimėjimas. Jei taip, vadinasi, nepasiduosiu ir aš. O didžiausia mano nesėkmė pasirodė esanti labai gyvenimiška ir paprас-

ta: mums užtrenkė duris ir televizija, ir spauda. Vyriausybė, vadovaujama to paties geradario V.Sakalausko, viską perėmė į savo rankas, taip sakant, išlindo iš Trojos arklio, o CK per ELTĄ pareiškė:

- Jau viskas laimėta, todėl labai neišsigąskit... Daromi pozityvūs žingsniai, o rašytojų sukeltas triukšmas tiems žingsniams neturėjo jokios reikšmės, išskyrus nereikalingas emocijas...

Tai buvo ne tiek oficialus įžeidimas, kiek baimės padiktuotas noras pristabdyti mūsų išjudintus žmones. Parašų jau buvo surinkta 217 tūkstančių, o jie vis plaukė ir plaukė. Paskambinau Ministrui Pirmininkui ir kažką susakiau apie savo darbą atlikusį maurą. Jis vyriškai atsakė:

- ELTA – ne mano iniciatyva. Maskva vilkina. Aš jus palaikau. Jūs dar reikalingi. Būtų gerai, kad tie parašai atsidurtų TSRS Ministrų Taryboje. Susitikę pakalbėsime plačiau.

- O kaip juos nugabenti?

- Tai bendras reikalas. Gal per mūsų pasiuntinį... Aš pasikviesiu Sabaliauską. Komandiruotes ir leidimus garantuoju.

Man malonu buvo išgirsti, kad visas tas puolimas buvo surengtas tokių pat neišmanėlių, kuriems vadovavo P.Griškevičiaus vardo „ideologinio instituto" vadovė draugė Zosė. Mūsų trijulė vėl susirinko J.Sabaliausko bute ir nutarė, kad kiekvienas iš mūsų turi vežti savo parašų dalį, nes pražuvus vienam ar kitam trečdaliui, išliks kiti du.

Pirmasis išvyko V.Statulevičius, tačiau TSRS premjero Ryžkovo kanceliarija jam patikėjo ir parašė, kad Mokslų Akademija išrašytų pažymą apie jų bendrą skaičių ir išverstų tekstą, pagal kurį jie buvo renkami. Be to, TSRS Ministrų Taryba sudarė naują komisiją, į kurią be mūsų specialistų įėjo ir tie žmonės, kurie padėjo tą projektą sukritikuoti. Tarp jų atsirado ir TSRS Mokslų Akademijos prezidentas A.L.Janšinas, aktyviausiai rėmęs mūsų akciją. Tai buvo pergalė. Be to, Klaipėdoje buvo nutarta šiuo klausimu pravesti suinte-

resuotų Baltijos šalių simpoziumą, kuriame tučtuojau pasišovė dalyvauti švedai, suomiai, estai, latviai, lietuviai, lenkai, vokiečiai ir danai. Simpoziumo šeimininkas J.Sabaliauskas pakvietė ir mane su niekad nepavargstančiu televizijos žurnalistu Stasiu Arnašiumi. Kaip „Literaturnaja gazieta" atstovas atvyko ir Petras Keidošius, kuris ta proga aplankė visus prekybininko Lichtenšaino sandėlius, niekaip nesuspėdamas į mūsų rimtus posėdžius.

Nepaisant draudimų, vėl patekau į televizijos ekraną, nes šį kartą vedžiau interviu su užsieniečiais ir manęs išmesti buvo neįmanoma. Klaipėdos uoste mums buvo pademonstruota technika, kurią statybininkai naudoja naftos išsiliejimo atveju jai surinkti arba neutralizuoti. Visi įrenginiai ir priemonės neišlaikė jokios kritikos. Švedai panašią įrangą jau buvo perdavę muziejui. Komentuodamas tą „stebuklą", vėl užrūstinau „Zosės institutą" pasakęs, kad šiuo metu lietuviai gali pasikliauti tik buldozeriu, kastuvais ir kibirais. Tuos žodžius tyčia pakartojau kelis kartus, turėdamas omenyje Petrą Griškevičių, kuris bandė simpoziumo dalyvius įtikinti, kad tarybinė technika geriausia pasaulyje.

Pasitarimo metu geranoriai švedai mums padovanojo tokį keistą sąsiuvinį, kuriame buvo įrištos jų palydovo nuotraukos, tyrinėjančios Nemuno, Dauguvos, Ventos, Nevos, Priegiliaus ir Vyslos žiotis, tų upių į jūrą išmetamų teršalų dydį, gylį ir netgi sudėtį. Po kiekviena nuotrauka buvo parašyta data, išvados ir operatoriaus vardas bei pavardė.

- Štai tau, Petreli, ir valstybinė paslaptis!.. Uždarei savo skrynią ir užmiršai, kad švedai jau seniai nuo jos turi raktą, - juokavau tarp dalyvių. Vienoje iš nuotraukų buvo pažymėtas raudonas kryželis, kuris reiškė, kad toje vietoje aptiktas baisus nuodas – cinko chloridas, kurį, spėjama, į Nemuną išmeta „Syriaus" fabrikas. Patikrinus vietoje, faktai pasitvirtino. Vieną įmonės cechą prireikė tučtuojau uždaryti. O apie naftą švedai turėjo kur kas tikslesnius duomenis – apie jos telkinio sudėtį, dydį ir gylį, todėl ir neskubėjo būsimos

verslovės kooperuoti su mumis, kaip tai pasisiūlė padaryti lenkai ir vokiečiai. Jie savo pakraštyje su norvegais jau eksploatavo milijardinius naftos telkinius, o šelfą D-6 įvertino, kaip „vargo vakarienę". Žodžiu, naftos per mažai, todėl dėti tokius didelius kaštus kol kas neapsimoka, - skelbė jų išvados, - visa kita – Tarybų Sąjungos prestižo reikalas.

Simpoziumo įkvėpti, nusprendėme ELTAI suruošti „gerą pirtį" ir kartu su mokslininkais pradėjome ruošti bendrą kūrybinių organizacijų susirinkimą, kuriame kalbėtų tik specialistai ir patvirtintų, kad spaudoje ir televizijoje mūsų paskelbti daviniai dar yra per daug švelnūs. To susirinkimo naudingumu suabejojo net toks entuziastas kaip V.Statulevičius, gavęs gerokai pylos, ir kurio paruošta ekologinį monitoringą Griškevičius suplėšė ir sutrypė kojomis. Todėl kažkam reikėjo pakelti sekretoriaus numestą pirštinę... Sukandęs dantis, dar kartą ryžausi rizikai, nes Rašytojų sąjunga ir Mokslų Akademijos specialistai tą susirinkimą pavedė pravesti man.

- Kas nerizikuoja, tas be kelnių nevaikšto, - pasakiau susirinkime ir ėmiausi darbo.

Ruošiamės, taip sakant, be jokio „durniaus". Viskas turėjo būti argumentuota, patikslinta ir suvesta į vieną tikslą – toliau žaisti biurokratinių slėpynių negalima. Oratoriais užsirašė akademikai R.Lekevičius, A.Pakalnis, G.Pauliukevičius, A.Būdvytis, V.Antanaitis, praktikai – K.Giniūnas, J.Sabaliauskas ir R.Gajauskaitė. Rašytojų kalbėti tyčia neparašiau, kad neklystantieji ir vėl mūsų neapkaltintų, kaip „plikų emocijų" specialistų.

Mokslų Akademijos salė prisirinko pilnutėlė. Žmonės, žinodami visus mus skandinančius povandeninius akmenis, laukė jei ne fatališkos atomazgos, tai bent mažų mažiausiai kokios nors sensacijos. Po trumpo įžanginio žodžio, kuriame išdėsčiau apverktiną ekologinę padėtį respublikoje, gana aštriai ir kritiškai pasisakiau ir apie ELTOS skleidžiamas nesąmones. Puikiai žinodamas, kas stovi už tos agentūros

pečių, išnarsčiau kiekvieną pareiškimo žodelį ir pabandžiau įrodyti tų žmonių ekologinį neraštingumą. Jeigu tikėti ELTA, mes gyvename pagal labai keistą jos suformuluotą dėsnį: mažas viršininkas – maža atsakomybė, didelis viršininkas – jokios atsakomybės... Salė ėmė ploti.

Užbaigęs pasiūliau kalbėti tik specialistams, kurie argumentuotai, su iš anksto pasigamintomis lentelėmis ir schemomis ėmė šnekėti apie susiklosčiusią ekologinę padėtį Lietuvoje. Tame susirinkime klausytojai pirmą kartą išgirdo rūsčią tiesą apie vadinamąsias ir spaudoje uždraustas skelbti „juodąsias dėmes" Lietuvos žemėlapyje, kuriose pagal tarptautinius standartus jau nebegali gyventi žmogus. Tokios dėmės pasirodė esančios trys: Kauno-Jonavos-Kėdainių, Šiaulių ir Mažeikių-Akmenės susikirtimo zonose.

Gerokai kliuvo žemės ūkiui, kuris netyrinėja visų savo barstomų chemikalų tarpusavio sąveikos, o duoda rekomendacijas pagal kiekvieną atskirai, neatsižvelgdamas į jų ilgalaikį poveikį gyvam organizmui. Niekas netyrinėja tų organizmų genetinių pakitimų. Buvo sukritikuotas medžioklės ūkis, kuris iki šiol buvo laikomas šventu ir tik valstybės vyrams prieinamu „kadrų keitimo institutu".

Aišku, susirinkimas neapsiėjo ir be konfliktų. Nelauktai iššokęs Sigitas Geda pasakė labai karštą ir kaip visada mažai kompetentingą kalbą, pilną nešvankybių ir paranojiškų prasimanymų, operuodamas tik savo gimtuoju kolūkiu, Snaigyno ežeru ir moters kūnu. Po atsakomosios A.Būdvyčio replikos, jis akademiką ėmė atvirai įžeidinėti. Teko jį pristabdyti, nes tuo metu panašūs išsišokimai mums buvo visai nereikalingi. Mes tyčia prieš „viską žinančius ir išmanančius" išstatėm tą kompetencijos ir mokslinės patirties skydą, kad galėtume nuimti visus kaltinimus, išmestus prieš žurnalistus ir rašytojus, o tas gaidukas mūsų pastangas apdrėbė purvu. Bet Geda lieka Geda. Norint su juo ginčytis, tą žmogelį pirma reikia surišti, užkimšti burną, o tik paskui išdėstyti savo mintis. Salė prapliupo juoku. Švelnindamas

padėtį, pacitavau H.Heinę, kad žmogus yra didžiausias tuščiagarbis iš visų gyvūnų, o poetai – didžiausi tuščiagarbiai iš visų žmonių.

Susirinkimo atgarsiai nuskambėjo per visą Lietuvą. Tai, ką visiems girdint pasakė mokslininkai, rašytojai ir sumanyti negalėjo. Žmonės pirmą kartą sužinojo taip ilgai nuo jų slėptą tiesą ir tas nelaimes, kurias mums atnešė paskubomis pastatyti pramonės gigantai. Tokios rūšies gamyklas Vakarai stengiasi iškišti į neišvysčiusias šalis, o mes jas priėmėm kaip didžiausią palaimą. Taip buvo apibūdinta kolonijinė Maskvos monopolijų politika.

Susirinkime buvo išrinkta bendra rašytojų ir mokslininkų ekologinė komisija arba taryba, kurios vadovu buvau išrinktas aš. Dabar demagogu ir populistu mane apkaltinti buvo kur kas sunkiau, tačiau „teisingieji" nusitvėrė naujo kaltinimo. Jiems užkliuvo Vaidoto Antanaičio, Alfonso Giedraičio ir kitų praktikų tyrinėjimai, įrodantys, kokius didžiulius nuostolius duoda besaikiai išplėstas ir ponų malonumui sukurtas medžioklės ūkis.

Tuo metu iš Maskvos atėjo džiugi žinia: TSRS Ministrų Taryba nutarė naftos bokšto statybą laikinai sustabdyti, kol nebus atlikti papildomi ekologiniai tyrinėjimai ir priimtos atitinkamos gamtos apsaugos priemonės. Iš visos Lietuvos pasipylė sveikinimo telegramos, laiškai ir dovanos, tačiau tą pergalę visiškai „perėmė" „Vyriausybės laida", kuri mums už tai net nepadėkojo, tačiau žmonių apgauti jiems nepasisekė. Anksčiau labai santūrūs žurnalistai dabar gaudyte gaudė mus už skvernų, prašydami straipsnių ir interviu. Laikraščiai mirgėjo optimistiniais reportažais, kad viskas pasisuks į gerąją pusę ir dutūkstantaisiais metais Lietuva bus švari kaip valdininko ašara. Tų publikacijų bendrą prasmę galima nusakyti keliais žodžiais: jau kad arėme tai arėme, gal net daugiau už tuos, kurie pirmieji įsikinkė į tą nevisai suremontuotą plūgą... Mūsų trijulė tuo klausimu neturėjo jokių iliuzijų, mums rūpėjo tik viena problema – ekologinė

švara ir žmonių sveikata, bet kartu džiaugėmės, kad lietuviai pagaliau pajuto savo pilietinę vertę ir patys ims tvarkyti savo kraštą.

Bet pergalė yra pergalė! Ji turi būti ne apverkta, kaip dabar madinga, ne perrišta juodu kaspinu, bet gerai aplaistyta. V.Statulevičiaus sesuo kolūkio pirmininkė Palmyra surengė mums balių. Stebėjau baltaplaukį, kampuotą, anot sesers, lyg „zimagoras" gerai užgrūdintą akademiką ir negalėjau atsistebėti jo darbininkišku paprastumu. Jokio pasipūtimo, jokios didybės ar savo galimybių pervertinimo – eilinis kolūkietis ir tiek.

- Žiūrėdama į jus televizijoj, aš jau ne sykį „sukorius" džiovinau. – Tūpinėjo apie mus pirmininkė. – Užimtiems žmonėms ta dėžė – tuščia plepalų skrynia, o kai pasirodydavot jūs, žmonių į darbą negalėdavau išvaryti. Pradžioje galvojau, - kam Vytukui viso to reikia, o paskui ir pati įsitraukiau...

Iš tiesų, pralaimėjimo atžvilgiu MA prezidento pavaduotojas galėjo prarasti kur kas daugiau negu poetas. O apie Julių Sabaliauską iš viso buvo sunku šnekėti. Visą gyvenimą mokėsi, ruošėsi tai tarnybai, o ją praradęs būtų išėjęs šunims šėko pjauti.

- Tu mūsų klasėje buvai jauniausias. Judrus kaip gyvas sidabras, nelabai pareigingas... Kas galėjo pagalvoti, kad taip sukietėsi lyg senas kareivis? – gyriau Juliuką. – Ačiū, kad neišsigandai ir taip vyriškai pritapai prie mūsų.

- Neaišku, kas ką prisipratino, - juokavo Julius. – Aš tavęs gimnazijoj privengdavau. Komsorgas, naganas kišenėj!.. O tu, pasirodo, tik apteptas kietu šarvu, o viduje – atlaidus ir minkštas... Bet su pipirais!

- Vytautai, - sumurkdęs armonikos dumples, pasakė Statulevičius, - nuo šiandien visus tavo romanus perskaitysiu dar sykį.

Nuo tų žodžių pasijutau lyg septintam danguje. Geresnio atlyginimo net nesvajojau, nors po kiek laiko, bandyda-

ma viską išlyginti, valdžia pristatė mane „Darbo Raudonosios Vėliavos" ordinui.

- Pūsk krūtinę, - pajuokavo premjeras V.Sakalauskas, nors apdovanojimo dokumente buvo įrašyta: „Už ilgametį ir vaisingą kūrybinį darbą".

Įkvėpti laimėjimo, rašytojai pradėjo ruoštis naujam bendram susirinkimui su Lietuvių kalbos ir literatūros institutu, kuriame buvo numatyta apsvarstyti neatidėliotinas mūsų kalbos problemas. Tam susirinkimui ėmė priešintis N.Mitkinas. Norėdamas išlikti sausas, partinės organizacijos sekretorius Romas Gudaitis ėmė įkalbinėti mane:

- Tu jau turi patirties, puikiai valdai auditoriją...

- Negaliu, pavargau, jau metai nieko nerašau... Be to, aš ne Barbė devyndarbė: tarp rašytojų yra daug kitų kritikų, mokslininkų, kur kas geriau išmanančių šį reikalą, - tai buvo tik atsikalbinėjimas. Tikrumoje – nenorėjau prasidėti su tuo labai slidžiu žmogumi.

Atėjęs dirbti į Kino studiją scenarinės kolegijos viršininku, tenai radau ir besitrainiojantį Romą Gudaitį. Kūrybinės naudos iš jo – jokios. Tai buvo nepaprastai paslaugus, kiek saldokas ir visur prilimpantis klerkas.

- Musėgaudis, - trumpai jį charakterizavo seniausias kolegijos narys G.Kanovičius.

Gudaitis rašinėjo įvairias „informaškes" apie studijos darbą, bandė jėgas kritikoje, tačiau režisieriai iš jo sapalionių tiktai juokėsi, o jis nepyko, viską vertė savo jaunumui, ir kur galėdamas verkšleno, kad neturi kur gyventi, kad neužtenka pinigų naujagimio maistui... Mes jam išskyrėm solidžią pašalpą, o jis ėmė badaudamas ir nusipirko raudoną „Žiguliuką". Išdūrė suvalkietis mane, visų akyse išmaudė, bet tuo žingsniu lyg ir pasilipėjo karjeros laipteliu aukštyn.

Po kiek laiko apie mano ryžtingą veiklą ėmė sklisti visokios paskolos, nutekėti konfidenciali informacija. Vieną gražią dieną su manimi panoro susitikti atsakingas Saugumo darbuotojas Vytautas K., su kuriuo kažkada mokiausi pra-

džios mokykloje. Tai buvo nepaprastai tylus ir doras berniukas. Nepasikeitė jis ir tapęs majoru. Po trumpos kalbos apie orą ir sveikatą jis manęs paklausė:

- Kokias tu revoliucijas toje studijoje keli, kad garsas iki mūsų ateina?

- Jokių, noriu priversti žmones sąžiningai dirbti. Studijoje pasakiški atlyginimai, o scenarijų portfelis tuščias.

Palengva Vytautas kalbą pasuko apie ideologiją, lojalumą...

- Sėdėdami ant pinigų maišo – visi lojalūs, bet vos tik atimi kelis rublius, tuoj ima dairytis po tavo praeitį, kabinėtis prie kiekvieno žodžio...

Į kalbos pabaigą jis prašneko konkrečiau: o taip buvo, o tą sakei, o tą darei?.. Man viskas tapo aišku, bet pasitikrinau. Sugalvojęs kelias nesąmones ir pasikvietęs ištikimus draugus, jas susakiau Romui Gudaičiui girdint. Netrukus tą pliurpalą sužinojo Kino studijos kuratorius. Tada pasikviečiau Romą ir paklausiau:

- Pats išeisi ar tau padėti?

- Viską supratau, - nesigynė jis ir čia pat parašė pareiškimą. Kino studijos direktorius J.Lozoraitis su dideliu malonumu pasirašė atleidimo įsakymą.

- Jaučiau, kad jis toks... Kaip gyvą matai, - jaučiau. Jau toks saldutis, jau toks lipšnutis, nors į ausį myžk... Ir tie nuolatiniai užtarėjų skambučiai...

Taip mudu ilgam išsiskyrėm, o pirmojo Sąjūdžio suvažiavimo metu jis prilindo prie manęs ir kone verkdamas ėmė maldauti, kad jam suteikčiau žodį. Romas visas virpėjo, jaudinosi, meldė:

- Aš noriu atlikti išpažintį, noriu viską pasakyti...

O kad pasakė, tai pasakė: visi jį prievartavo, išnaudojo, o jis kaip buvo taip ir liko nepajudinamas patriotas „iš sušaudytų dainų krašto", iš tos pačios apylinkės, kurioje pirmininkavo jo tėvas, labai pagarsėjęs kovotojas prieš buožes ir

banditus. Žodžiu, Romukas nusprendė įveikti save, tik nepanoro teptis rankų.

Tam bildukui priminiau kai kuriuos jo nuotykius, todėl jis labai greitai atstojo nuo manęs ir pats ėmė ruošti susirinkimą. Bet nuo atsakomybės vis viena išsisuko ir įžanginį žodį prišnekino pasakyti V.Bubnį. Susirinkime pagaliau savo baimę nusimetė ir J.Marcinkevičius, labai atsargiai pašnekėjo ir trigubas jėzuitas V.Kubilius, tuometinis tarybinės literatūros puoselėtojas, o dabar – juodašimtis jos duobkasys. Kalbėjau ir aš, nelabai prisimenu apie ką, bet pertraukos metu keli rašytojai ėmė mane kritikuoti, kad esu neteisus, kad lietuvių kalbos atžvilgiu nėra jokios diskriminacijos, kad per žiauriai pasakęs, jog šiuo klausimu vedama kolonijalinė politika. Ypatingai stengėsi Raimondas Kašauskas ir Juozas Aputis. Girdi, prie šio žodžio gali prikibti valdžia ir sustabdyti gražiai pradėtą darbą.

- Raimundėli, bet ką tu pradėjai? Ką doro tu nuveikei?.. Tik lakstei su šikpuodžiu paskui Sluckį ir kaišiojai pagalius į mūsų ratus.

Tai išgirdęs, santūrusis G.Kanovičius priėjo ir kaip Kindziulis tarė:

- Petka, su savo atvirumu tu kada nors sėsi.

- O gal tai netiesa?

- Tiesa, bet žinai, žmonių ausys prie to dar nepriprato.

- Jei niekas nesakys, tai niekada ir nepripras.

Po tų dviejų susirinkimų, išjudinusių visą Lietuvą, kūrybinių organizacijų autoritetas kilo ne dienom, bet valandom. Atsirado nepaprastai daug aktyvistų, norinčių mums padėti, veikti, šnekėti... Tylėjo ir delsė tik viena Žurnalistų sąjunga – A.Laurinčiuko fortpostas. Susitikime su jais man buvo išsakyta daug ironiškų ir net piktų pastabų, kad rašytojų pradėtas „žaidimas" gali atnešti mūsų respublikai daug nelaimių, kad vyriausybė yra vyriausybė, o partija yra partija ir kad su tokiomis jėgomis žaisti nereikia, užtenka tik joms nuo-

širdžiai padėti. Žodžiu, bejėgiai ir nuolat apgaudinėjami žmogeliai turi padėti galingiems ir savo veiklą įslaptinusiems partokratams. Logika daugiau nei laurinčiukiška: atsiranda ketvirtoji dolerio pusė, tik neaišku, iš kur ir kam?

Partijos parankiniai išliko ištikimi sau, išskyrus kelis televizijos žurnalistus, kurie taip persistengė, kad net patiems gėda pasidarė. Iš pat vaikystės nekenčiau bet kokio davatkiškumo, o davatka politikoje, ir šiandien taip manau, yra triguba lietuvių nelaimė. Į susirinkimo pabaigą lyg žvirbliukas, įskridęs į sietynais nutviekstą bažnyčią, ėmė čyrenti amžinai aktyvus draugas R.Eilunavičius. Kiek laiko pažįstu tą žmogų, kiek girdėjau jo kalbų, jos visos vienodos kaip muilo burbuliukai. Girdi, aš nieko nedariau, nes labai buvau užimtas, bet už tai puikiai žinau, kaip galima viską sutvarkyti. Reikia tučtuojau iniciatyvą imti į savo rankas, pradedant ekologija ir baigiant Žurnalistų sąjungos bufetu. Su tokiais napoleoniškais užmojais tas žmogus vaduojasi ir šiandien, tik, aišku, už didesnius pinigus. Liokajus ar parankinis – mažas skirtumas, svarbu iš bezdalų nuvyti padorią sensacijos virvę.

Tokių begalinių susitikimų metu mano reitingas arba „imidžas", kaip dabar madinga sakyti, gerokai pakilo. Su manimi ėmė sveikintis kas trečias Vilniaus gyventojas, o aplankyti visas mane kvietusias įstaigas, salonus, diskusijų klubus bei kavutes būtų neužtekę ir dešimties dienų per savaitę. Būčiau nesąžiningas, jeigu tvirtinčiau, kad man toks žmonių dėmesys nepatiko, bet aš turėjau ir skaudžia patirtį: užteko tik paslysti ir vėl viskas būtų apsivertę aukštyn kojomis. Man rūpėjo pritarimas, jų parama, tačiau su tuo susietas pataikavimas ir liaupsės suko žandus, todėl ėmiau vengti bet kokių susitikimų. Manyje budėjo senas tėvo posakis: minia – nenusakoma stichija, ji visada pasiryžusi rauti piktybės šaknis, vien dėl to, kad jos labai maistingos ir skanios. Bet nuo manęs jau nedaug kas priklausė.

Sujudus kūrybinei visuomenei, vėl ėmė plaukti įvairūs

projektai ir pasiūlymai. Kreipėsi į mane ir V.Landsbergis. Jis labai nerišliai kažką šnekėjo apie M.K.Čiurlionio muziejaus padėtį, siūlė kažkokią rinkliavą ar vajų, fondo sudarymą...

Tiksliai neprisimenu, bet kai vėliau perskaičiau jo prisiminimus, man pasidarė nebejauku gyventi savam krašte. Visos Lietuvos akivaizdoje meluoti, kad jis neva apgynė M.K.Čiurlionį ir jo muziejų!.. Ne, kaip sau nori, čia jau ne melas, Palata Nr.6, primenanti Brežnevo laikų anekdotą, kai Stalinas karo metu neva išsikvietė Žukovą ir paklausė:

- Šturmuosim Berlyną?

- Šturmuosim, drauge Staline!

- Gerai, šturmuokim, bet tu, draugas Žukovai, dėl viso pikto sužinok ir papulkininkio Brežnevo nuomonę...

Man rodos, kad ir A.Sniečkus, anot Landsbergio, priimdamas kokį nors svarbų sprendimą, nevengdavo pasiklausyti jo nuomonės, kitaip tiek metų nebūtų išsilaikęs.

O tikrumoje M.K.Čiurlionio problema buvo sprendžiama aukščiausiajam lygmenyje. Nežinau, savo iniciatyva ar kieno patartas vieno pasitarimo metu A.Venclova uždavė rašytojams tokią užduotį:

- Suraskit V.Lenino, M.Gorkio ir R.Rolano atsiliepimus apie Čiurlionį, - padėjo kritiko Etkindo 1914 metais išleistą knygelę apie didžiojo dailininko darbų parodą Petrograde. – Dirstelėkit į ją, čia yra gerų minčių.

Rašytojai viską surado. Dabar tas citatas galima perskaityti kiekviename rimtesniame Čiurlionio albume, bet tada buvo ne taip lengva viską išguldyti raštu. Pirmininkas kartu su S.Čiurlionyte tą medžiagą ir Rašytojų sąjungos argumentus nunešė į Centro komitetą, kadangi ši moteris savo laiku kreipėsi į V.Leniną, prašydama parodoje eksponuotus darbus sugrąžinti į Lietuvą. V.Leninas jos paklausė, ar lietuviai gali garantuoti tų šedevrų tinkamą laikymą ir apsaugą? Gavęs teigiamą atsakymą, jis leido visus kūrinius pervežti į Kauną. Rašto pabaigoje buvo geniali mintis, sakyčiau, aukščiau-

sias diplomatijos pavyzdys. Girdi, jei apgriuvusi tarpukario buržuazinė Lietuva, tesėdama savo pažadą proletariato vadui, galėjo pastatyti M.K.Čiurlioniui padorų muziejų, tai kodėl mes, turtingi ir visko pertekę, laikom jį uždarytą?

Nežinau, kur vėliau tas raštas iškeliavo, bet kad jis buvo taikytas ne Vilniaus valdžiai, bet Maskvai, mums nekilo jokių abejonių. Tas sakinys paskui gana dažnai buvo cituojamas kaip tobulas perkūnsargis visuose Čiurlionio gerbėjų ir šalininkų argumentuose. Galiu galvą guldyti, kad visoje toje byloje jautėsi A.Sniečkaus braižas. Jis panašiu būdu išgelbėjo Trakų pilies restauravimą nuo N.Chruščiovo puolimų ir kino filmo „Herkus Mantas" pastatymą, pataręs man surinkti visus marksizmo klasikų pasisakymus apie prūsų sukilimą.

Ir tik vėliau, kai nevykęs muzikantas parašė knygą apie M.K.Čiurlionio dailę, kilo visai kito tipo skandalas. Pasiskolinęs iš S.Čiurlionytės brolio laiškus, V.Landsbergis dalį jų nuplagijavo ir buvo paduotas į teismą. Vengdamas šiuo klausimu bet kokių aštresnių kampų, tą negražų faktą vienaip ar kitaip užtušavo CK. Ir štai dabar tas kapeikoliubovas vėl sumanė kažkokią rinkliavą ar biznį, ir vėl nenoromis man priminė Indiją, kaip jis viešbučiuose iš mūsų susirinkdavo atliekamus, gražiai įpakuotus muiliukus. Pradžioje maniau, kad profesorius suvenyrus dalina elgetaujantiems vaikams, bet kai sužinojau, kad maino į „Mumijo" buteliukus, duoti atsisakiau, bet ir tada ne aš jį sugėdinau, bet jis mane palaikė neišprusėliu:

- Jei ne mes, tai kiti juos susirinks. Kam jie turi veltui pražūti?

Man nuo tokių kalbų kaito ausys. Piktinosi ir jis, girdi, laisva valia – nenorit neduokit, dalinkit vaikams. Jis nekaltas, kad mes žiopli ir nemokam pasiimti to, kas mėtosi po mūsų kojomis. Moralė – susitarimo reikalas. Kiekvienas, prisiimdamas kokias nors elgesio taisykles, turi teisę sau išsiderėti kuo didesnę veikimo laisvę. Vadinas, kas jam naudinga, yra teisinga ir moralu. Visai kaip žydų Šventajam raš-

te: žmogau, stenkis ir aš tau padėsiu. Todėl žmogeliui belieka tik įteisinti Dievo užmirštą vienuoliktąjį įsakymą – nežiopsok.

- Blūdas! – į viską numojau ranka, bet kai dabar jis parceliuoja per pusšimtį metų žmonių sukauptą turtą, o iš savo lenktų pirštų nepaleidžia nė cento, supratau, kokios jėgos jį išstūmė į valdžią.

Tas dviejų – mizantropinio ir altruistinio – pasaulių karas vyksta ir šiandien. Jis pridengiamas tėvynės meile, „švarių rankų" politika, demokratija ir rusofobija, todėl ponas mesijas be jokio sąžinės graužimo renka mūsų uždirbtus muiliukus, o į ką juos iškeis, mums neturi rūpėti. Bet kai jis pagaunamas už rankos su milijonais, tada, atsiprašau, mes visi nuodėmingi... Kam daugiau duota, to ir nuodėmės didesnės. Girdi, tokia gyvenimo logika. Todėl jis važinėja po pasaulį už mūsų pinigus ir toliau gelbsti namuose skriaudžiamą ir nesuprantamą Čiurlionį, plimpina jo preliudiją tokiems pat muzikantams, kaip ir jis pats. Tai dar vienas melas, virtęs jo religija ir gyvenimo būdu.

Mokydamasis konservatorijoje, jis už trečią kursą kaip mokėjo taip ir paruošė tą preliudiją. Ne jo kaltė, kad tą garbingą žygį sužlugdė dėstytojas, įžymus muzikantas B.Dvarionas. Besiklausydamas studento pastangų, jis neiškentė, sustabdė egzaminuojamąjį ir griežtai įvertino: jaunuoli, negadink sveikatos nei sau, nei man – iš tavęs muzikanto nebus.

Išvarytas iš pianistų, atkaklusis Čiurlionio gynėjas persikvalifikavo į muzikologus, o užbaigęs parašė knygą apie genijaus dailę, nes jam Čiurlionis buvo ir yra reikalingas tik kaip šešėlis, kaip dekoracija savo menkystei pridengti. Štai kodėl jis po visus valdiškus kabinetus tampo paskui save fortepijoną ir pradeda groti tik tada, kai už jo durų laukia kokia nors delegacija arba susikaupia kiti interesantai. Klausykite, stebėkitės, kaip kalbuosi su Čiurlioniu ir dvasiškai ruošiuosi su jumis susitikti!..

Na, kuo ne Neronas?!. Kuo ne memzeris Finkelšteinas,

kuris bijodamas būti nuplaktas, ant savo sėdynės nusipiešė caro portretą!?

Bet nuo dienoraščio mane pakėlė kita nelaimė. Kupiškyje iš miesto šiluminės rezervuaro į Lėvenį per darbuotojų aplaidumą nutekėjo apie 200 tonų mazuto. Sulėkė specialistai iš Vilniaus ir Kauno, o pirmasis sekretorius net nesiteikė ateiti į avarijos vietą. Mus tai užgavo, bet mudu su S.Arnašiumi avarijos pasekmes nufilmavome visai kitu tikslu, norėdami dar sykį žmonėms parodyti, kad tokios nelaimės talkininkai tėra tik kibiras, kastuvas ir šiaudų kūlys. Reportažą užbaigėm tuo, kad sekretorius buvo labai užimtas atominio karo problemomis ir atsisakė prieš kamerą kalbėti. Tuo metu jis vedė civilinės gynybos seminarą.

Tą medžiagą J.Januitis rodyti atsisakė motyvuodamas, kad Kupiškio sekretorius yra socialistinio darbo didvyris ir P.Griškevičiaus numylėtinis. Tada kreipiausi į premjerą V.Sakalauską, kurį įtikinau, kad filmuotoje medžiagoje yra ir daug teigiamų momentų: kaip rinkti nuo vandens paviršiaus naftą, kaip ją laidoti ir kaip tinkamai paruošti laidojimo vietą. Tačiau ir premjero skambutis nesuminkštino įbauginto televizijos šefo. Tik po to, kai buvo sudaryta solidi Vidaus reikalų ministerijos, Karinio komisariato, civilinės apsaugos ir kitų generolų komisija, reikalas pajudėjo į priekį. Dabar mes turėjome tvirtą užnugarį ir vėl per jėgą sugrįžom į televiziją. Kariškiams buvo tolimos valdininkų intrigos, todėl laidą parodė net du kartus. Ypatingai buvau dėkingas generolui Steponui Nekrošiui. Savo išsilavinimu, kompetencija ir dideliu tolerantiškumu jis gerokai lenkė kitus.

- Kai viskas per daug įslaptinta, tada jokių paslapčių nebelieka, - juokavo jis. – Taip ir grūdinam žmones: arba laukiam atominės žiemos, arba šiltnamio efekto, o dėl dviejų šimtų tonų naftos žmonija dar ilgai gyvens.

Pagaliau man įkyrėjo kiekvienam valdininkėliui įrodinėti, kad aš ne krokodilas. Užsidariau Birštone ir pasileidau per žūkles medžiokles, bet vėl neišdegė, kolegų priprašytas

ėmiau ruoštis trečiajam rašytojų ir mokslininkų susirinkimui, skirtam Lietuvos istorijos problemoms. Nutarėme „Literatūroje ir mene" pravesti labai neutralią diskusiją apie istorinį romaną, kurį vienaip ar kitaip būtinai užkabins ir labai supainiotą mūsų istoriografiją. Reikėjo kandaus, kaip tada buvo skelbiama, poleminio ir redakcijos nuomonės neatitinkančio straipsnio.

Pradėjau jį nuo garsiojo M.Pokrovskio posakio, kad istorija – tai politika, nukreipta į praeitį. Už tokį atvirą ir teisingą bolševikinių požiūrių įvertinimą Stalinas Pokrovskį labai skaudžiai „sudirbo", tačiau praktikoje tarybiniai istorikai nuo tos taisyklės nenukrypo nė per nago juodymą. Toks vulgarus, superpatriotinis istorijos supratimas mums padarė labai daug nuostolių. Ypač Lietuvos praeičiai. Gaila, bet ir šiandien mūsų istorikai nuo tos taisyklės labai toli nenubėgo. Pasiklausai kokios nors Dumbliausko-Bumbuliausko laidos ir pradedi pirštus graužti supratęs, kad tikroji mūsų istorija, anot jų, prasidėjo tik prieš dešimtį metų, taip sakant, nuo dabar madingų istorikų paskelbtų darbų arba landsbergininio vepeliavimo citatų. Prisiskaitėliai ir tiek, kurių naujausiai išknistus faktelius galima sudėlioti kaip nori ir kur tik nori.

Tokia veikla dabar vadinama mokslinių istorijos vertybių pervertinimu, o praktiškai ji tampa politiniu persekiotojų metraščiu, nes persekiojamiems ir besiginantiems nebėra kada rašyti. Tokie procesai pas mus suveikia periodiškai. O kai istorija tūpčioja vietoje, sunkiausia gyventi jau sutryptiems.

Dar besimokydamas Maskvos universitete ir besiklausydamas tokių pasaulinio garso dėstytojų kaip Pošuta ir Arcichovskis, supratau, iš kur atsiranda tas keistas davatkiškas potraukis grįsti istoriją melu, prasimanymais ir tas plebėjiškas noras išaukštinti tiktai save nieko gero nematant pas savo kaimynus. Adresatas buvo per daug aiškus, tačiau negalėjau tiesiai parodyti pirštu, todėl pasukau aplinkiniais ke-

liais. Straipsnyje rašiau, kad mes, lietuviai, turime nepaprastai gražią istoriją, tačiau neturime gerų istorikų. Kodėl mes turime gėdintis arba idealizuoti tai, kas įvyko prieš šimtmečius? Mes nuasmeninome istoriją, įspraudėme ją į kitos tautos praeitį retkarčiais įkišdami ir savo trigrašiuką, todėl norim to ar nenorim turim sąžiningai prisipažinti, kad iki šiol padoriausiu Lietuvos istorijos vadovėliu buvo ir yra A.Šapokos „Lietuvos istorija". Nuo jo ir reikia atsispirti, atmetus tautines legendas ir pasakas, kad mūsų kunigaikščiai kapodavo galvas be jokio skausmo, o jeigu kas mums įkrėsdavo į kailį, tai buvo pasaulinės neteisybės aktas.

Kaip parodoksalų pavyzdį pateikiau akademiko Pošutos žodžius, pasakytus svarstant J.Žiugždos „Lietuvos istorijos" projektą. Akademikas paminėjo kai kurias to darbo teigiamas ir neigiamas puses bei reziumuodamas leptelėjo tokį sakinį:

- Aš savo gyvenime sutikau daug istorikų, gerų ir blogų, bet tokių, kurie neapkęstų savo istorijos, dar neteko sutikti.

A.Sniečkus tada įsakė kuo greičiausiai surinkti visus sunumeruotus egzempliorius ir tučtuojau atiduoti į prezidiumą. Dabar toks faktas būtų aiškinamas kaip tautos išdavystė.

Tą faktą redakcija išbraukė net nepasiklausus. Tada ėmiausi kito straipsnio, pasinaudodamas sava patirtimi leidžiant knygą „Yra šalis".

Kai ją parašiau, mano leidėjas perskaitė rankraštį ir labai atvirai pasakė:

- Įdėk į stalčių, užrakink, o raktą išmesk pro langą.

Jo nuomonei pritarė ir vyriausiasis redaktorius, istorikai recenzentai, į kuriuos kreipiausi užtarimo ir net keli bičiuliai rašytojai

- Feodalizmą garbina, apie kunigaikščius rašo, - sklido tarp kolegų visokie gandai, žodžiu, išsišokėlis, kuris nepripažįsta jokių žaidimo taisyklių.

Kadangi tuo metu jau buvau Vaikų literatūros tarybos narys Maskvoje, tai labai dažnai apie tokio tipo literatūrą

skaitydavau pranešimus, darydavau išleistų knygų santraukas, o vėliau buvau įtrauktas į Anderseno premijų kolektyvinio nario sąrašą, atstovaujantį Tarybų Sąjungai. Po vieno posėdžio tos tarybos narys „Dietskaja literatūra" leidyklos direktorius Piskunovas man pasakė:

- Vytai, jūs neblogas apybraižininkas. Ar negalėtumėt mums parašyti knygą apie Lietuvą? Dabar mes leidžiame tokią seriją – šešiolika respublikų. Mes knygą buvome užsakę A.Liobytei, bet jai niekas neišėjo, prašėme Justino Marcinkevičiaus, bet ir jis pabandęs atsisakė.

- Gerai, parašysiu, - prižadėjau, o parvažiavęs namo, pasikviečiau vertėją N.Šafarenko ir paklausiau: - Kiek tau moka už mano vertimus?

- Po septyniasdešimt rublių už lanką.

- Nataša, aš tau mokėsiu po šimtą, bet knyga iki Naujųjų metų turi būti kokybiškai išversta ir suredaguota.

Po kelių mėnesių vertimas jau gulėjo ant Piskunovo stalo.

- Taip greitai? – nustebo jis.

- Kai moki – netrunki, - atsakiau jam ir ėmiau laukti. Atsakymas neužtruko. Knyga leidyklai patiko, bet dėl viso pikto ją atidavė recenzuoti kažkokiam akademikui Jofei. Jo recenzija man pasirodė nei šis, nei tas. Tokio aukšto, nuo žemės atitrūkusio akademinio nemokšiškumo dar nebuvau sutikęs gyvenime. Tarp įvairių kaltinimų nacionalizmu, vienašališkumu, proletariato vaidmens nesupratimu, buvo ir tokių: „Nesuprantama, kodėl autorius savo kunigaikščius vadina didžiaisiais, juk Lietuva toks mažytis kraštas. Visi istorikai M.K.Oginskį ipratę laikyti lenku, o jis rašo, kad tas didikas buvo lietuvis. Kam reikia minėti, kad Maskva mokėjo Vytautui duoklę ir pasirašė jai nenaudingą sutartį? Tokie faktai šiandien kenkia tautų draugystei. Kam rašyti, kad Kutuzovas buvo pirmasis Vilniaus generalgubernatorius?.." Tačiau daugiausia pastabų buvo surašyta pagal vieną bendrą mano „aplaidumą", girdi, tokių faktų Didžiojoje tarybinėje enciklopedijoje nėra.

Sužinojęs, kad leidykla akademiko recenzijai nepritaria, sėdau rašyti atsakymo. Visų pirma, recenzentui priminiau, kad knyga specialiai parašyta apie tai, ko nėra enciklopedijose, kad Rusija Vytauto laikais buvo kur kas mažesnė už Lietuvą, tačiau ir jos kunigaikščiai save vadino didžiaisiais, nes buvo tokia mada. Jeigu Lenkija ir Lietuva susijungė į vieną respubliką, nuo to lenkai lietuviais, nei lietuviai lenkais nepasidarė. Mes gyvename Tarybų Sąjungoje, tačiau kiekviena tauta nešioja savo vardą, turi savo kalbą ir kultūrą. Rusams Kutuzovas – išlaisvintojas, o mums užkariautojas... Tokiu būdu sukritikavau visas 183 istoriko pastabas. Akademikas po mano laiško didvyriškai recenzijos atsisakė:

- Su tokiu autoriumi dirbti neįmanoma.

Bet knygai išleisti reikėjo kito recenzento. Piskunovo patartas nuvažiavau pas Pošutą.

Jis labai maloniai mane priėmė. Aš jam pasibėdojau apie savo nuotykius Vilniuje ir Maskvoje.

- Nenusimink, Jofe labai siauros specialybės mokslininkas, o vilniškiai Lietuvos istoriją kuria labai nemokšiškai. Jie skaito svetimus vadovėlius ir ieško, kur, kada ir kas kaip nors paminėjo Lietuvą, tuo labiau jos priešai. Tai klaidingas, nevisavertis kelias. Reikia knistis po autentiškus, pirminius dokumentus, sutartis, laiškus, Rusijos ir Popiežiaus archyvą, kurti savo, mokslinę koncepciją, o visa kita tik pagalbinė iliustracija, ją patvirtinanti arba neigianti.

Akademikas knygą perskaitė ir parašė tik vieną sakinį:

- Būčiau laimingas, kad ir Rusijoje būtų tokių savo kraštą įsimylėjusių ir jos istoriją išmanančių rašytojų. Knygą būtinai reikia išleisti.

Dar po pusmečio 100000 egzempliorių pasklido po visą šalį. Knygą išsivertė estai, ukrainiečiai, gruzinai, latviai, moldavai, arabai... Maskvos spauda ją priėmė labai palankiai. Ir tik tada buvau suprastas saviškių. Mane pakvietė į „Vagą".

- Artėja Tarybų Lietuvos keturiasdešimtmetis. Mes knygą irgi norime išleisti, - pasakė skyriaus vedėjas Jonas Stukas.

- Prašau, - atsakiau jam, - bet aš paklausiau tavo patarimo ir raktą išmečiau pro langą. Išsiverskite iš rusų kalbos.

Kazys Ambrasas buvo dar lipšnesnis:

- Kam tau ožiuotis? Nejaugi neturi lietuviško varianto? Galų gale tau pinigai nereikalingi?

- Turiu jūsų išmėsinėtą variantą ir pinigai reikalingi, bet spinta brangesnė, nenoriu laužti durų, - turėjau kažkaip pasipuikuoti prieš leidėjų baimę ir prisitaikėliškumą.

Paskui mane agitavo J.Šimkus, dar keli funkcionieriai, kol atsidūriau pas A.Barkauską. Jis mane priėmė labai mandagiai ir diplomatiškai priminė, kad gyvenu Lietuvoje ir kad skaitytojas nekaltas dėl padarytų klaidų. Sekretorius niekaip negalėjo apeiti teigiamų maskviškių recenzijų, bet ir aš buvau pamokytas, todėl išsiderėjau, kad cenzoriai per daug nekištų nagų į tekstą ir leistų man rašyti tai, ką gerai išmanau ir sugebu.

Dailininkas R.Dichavičius knygai parinko pačius, jo manymu, geriausius grafikos darbus. Rankraštis nukeliavo į spaustuvę. Paskutinę akimirką iliustracijos buvo pakeistos velniaižin iš kur ištrauktais industrializacijos peizažais, o pati pabaiga pasipuošė nežinia kieno ranka parašytu sakiniu, kad aš Lietuvos ateities neįsivaizduoju be „šviesaus komunizmo rytojaus."

Supykęs nulėkiau pas J.Stuką.

- Kas prašė tai parašyti už mane? Jūsų teisė išbraukti viską, kas jums nepatinka, bet atsiprašau, prikurti?..

- Tu ant manęs gali pykti, keikti ir duoti į teismą, - ramiai atsakė jis, - bet jeigu ne tas sakinys, knyga niekada nebūtų išėjus. Tu neįsivaizduoji, kokių aukštų pagalbininkų įsigijai. Leidžiant kitą leidimą galėsi nubraukti, bet dabar neatimk iš mūsų vaikų Lietuvos istorijos. Kitos tokios knygos mes kol kas neturim ir, manau, dar ilgai neturėsim. Geriau einam į restoraną ir padarom po „šmudurkę".

Kai nieko negali pakeisti, reikia tenkintis ir džiaugtis bent tuo, ką turi, pagaliau priėjome bendros išvados ir taikiai iš-

siskyrėme restorane, blevyzgodami visokiausius anekdotus apie kvailą valdžią, ir ne tik apie ją.

Štai su tokiu kelių paskutinių metų visuomeninės ir kūrybinės veiklos kraičiu atėjau į Sąjūdį ir buvau sutiktas išskėstomis rankomis. Kai mane pasiūlė Iniciatyvinės grupės nariu, sekretoriaujantis Z.Vaišvila paklausė:

- Už ką siūlot?

- Kad be Petkevičiaus tiesiog neįmanoma, - atsakė profesorius Česlovas Kudaba.

Bet kai Landsbergio klika viską apvertė aukštyn kojomis ir ėmė draskytis dėl valdžios, mano įsitikinimai vertė priešintis. O dar vėliau, draugų nesuprastas ir naujos prisitaikėlių bandos velniaižin kuo kaltinamas, pasitraukiau į šalį. Ką padarysi? Vieni žmonės lygina duobes, tiesa kelius, o kiti tiems keliams prikala rodykles.

TROŠKULYS PELKĖJE

– Aš – suvalkietis ir paimu viską, ką tik man duoda.
J.Karosas

– Aš – čigonas ir pasiglemžiu viską, kas ne vietoj padėta.
Romale, čigonų baronas

Buvo tylus gražus vakaras. Mūsų šeima susirinko tradicinei šventei. Kalba nesirišo. Po kelių linksmesnių sakinių mes vis sugrįždavome prie tos nelemtos politikos tarsi liežuvis prie skaudančio danties. Man vis rodėsi, kad aš kažką ne taip padariau, kad kažko neužbaigiau, kažkur suklydau... Mano duktė neišlaikė ir subarė mane:

- Tėveli, ko tu pergyveni, ko tu teisinies? Tikras menininkas pats yra tiesa, todėl jam teisintis nedera, net negražu.

Tai buvo didelė amžiais patikrinta tiesa. Ir kaip gerai, kad retsykiais apie jas tėvams primena vaikai. Neturėjau žodžių, ką atsakyti, todėl vėl ėmiau teisintis, kad menininkas tampa tikru tik todėl, kad pagal savo prigimtį yra savigrauža, visada abejojantis, todėl mąstantis ir verčiantis mąstyti kitus. Laimei, paskambino Aukščiausios Tarybos prezidiumo pirmininkas V.Astrauskas ir labai kukliai, nesigirdamas ir nevaizduodamas didelio vyro, pasakė:

- Mes čia, AT prezidiume, priėmėme tokį nutarimą – iškelti Gedimino pilies bokšte trispalvę vėliavą. Kaip tu manai?

- Tai labai puiku! Pilis – istorinis paminklas, todėl niekam negalėtų užkliūti. Buvau Čekijoje, ten ant pilių plevėsuoja senovinės vėliavos.

- Ir mes taip manom, aišku, jeigu jūs nieko prieš.

- Vytautai, kuo tu mane laikai?

- O kas tave žino? Jūs gi man savo plakatuose fašistinę Pinočeto kepurę uždėjote.

- Kvailių darbas. Tai jūsų patikrinto inteligento išmonės, bet jūs ir patys kalti, kad paleidote vadžias. Už tokius įžeidinėjimus yra teismai. Aš visada buvau ir būsiu prieš bet kokį smurtą.

- Apie tai mudu kada nors, sudūrę kaktas, plačiau pasišnekėsim. Tas žmogus – ne mano iniciatyva. O dabar paskambink A.Vileikiui, jis įpareigotas ir viską žino.

- Tai padaryti nesunku, mes – kaimynai, bet, mielas Vytautai, kas jus paskatino tokiam žingsniui? Būk geras ir pasakyk man, kaip rašytojui ir bičiuliui, garbės žodis, man tai nepaprastai svarbu!

- Jūs be reikalo mus laikote savo priešais. Mes irgi norim prisidėti prie tautos atgimimo.

Taip kalbėjo tuometinis Lietuvos Prezidentas, nuo kurio malonės labai daug kas priklausė. Net Sąjūdžio likimas. Po to kalbėti, tuo labiau, rašinėti, kad viską padarė vienas apsišaukėlis, daugiau negu niekšiška.

Mes neturėjome rimtų priešų. Jų nebuvo. Todėl mes ir bujojom kaip šiltadaržio dilgėlės. Nesuprantu, kodėl tas faktas istorikų šiandien tyčia nutylimas arba iškraipomas? Kodėl apie tai niekada neprasižiojo ir pats saugumo generolas, sėdėjęs tame posėdyje ir kasdieną konsultavęs Aukščiausiąją Tarybą?

A.Vileikis buvo labai konkretus, dalykiškas ir tarsi manęs privengė:

- Duosiu komandą, naktį valstybinę vėliavą nuleis, o rytą mes iškelsime kitą, tiktai aš jos neturiu.

- Rasim.

Pirmininkas nupasakojo mažą mitingo scenarijų. Sumanymas man patiko. Paskambinau A.Žebriūnui.

- Gerai, aš tą rekvizitą dar tebeturiu. Bus padaryta. Vingio parke jis nesuplyšo. Tu šaunuolis.

- Ne aš, šį kartą – aukščiausioji valdžia.

- Koks skirtumas? Jeigu tvirtai stovi savo pozicijose, ko gero rytoj būsi apšauktas stagnatoriumi. Valio!

Ankstų kitos dienos rytą, Landsbergio nurodymu, nei iš šio, nei iš to buvo sušaukta Iniciatyvinė grupė. Viešpatie, koks kilo skandalas! Girdi, mus kažkas apėjo, kažkas mus aplenkė, išdavė, ir pasirodė kur kas veiklesnis.

- Kas ves mitingą? – buvo pirmasis Landsbergio klausimas.

- Vykdomojo komiteto pirmininkas Algirdas Vileikis.

- Tas niekšas?! Tas stagnatorius? Tas brudas? – lyg turgaus boba ėmė šakotis inteligentiškiausias iš inteligentiškiausių.

- Kaip tau ne gėda? Tai mūsų rinkta valdžia. Tu pats už ją balsavai.

- Kas jums davė tokią teisę be mūsų nutarimo? – plyšavo jau keliuose atlaiduose A.Juozaičio nukenksmintas kandus triušelis A.Medalinskas. – Tai išdavystė! Mane, seną vilką, kaltino tas nesusitupėjęs ir negabus berniukas, kurį ne tik per kelis institutus, bet ir į Sąjūdį pratempė tėvas. Mes protestuosim!

- Alvydai, tik atpratinom tave šliaužioti, o tu jau pradedi trypti kitus. Atsikvošėk.

Beveik visi, išskyrus Žebriūną, Daunorą ir dar kelis inteligentus, pasisakė prieš vėliavos kėlimą. Ozolas pareiškė išeisiąs iš Sąjūdžio.

- Boba iš ratų, ratam lengviau, - pritaikiau straipsnį.

- Kaip tu drįsti?!

- Taip man pasufleravo tavo šnipinėtas A.Česnavičius.

Stojo mirtina tyla. Tada ramiai paaiškinau:

- Jei tokie galingi, eikit ir iškelkit patys, tik neužmirškit, kad prie bokšto budi milicininkai su automatais. Jie jūsų neprisileis. Reikia valdžios įsakymo, kad jie nuleistų valstybinę vėliavą ir flagštoką paliktų tuščią... Kitaip bus kriminalas.

Toks šaltas dušas karštakošius greitai atšaldė. Landsbergis kažkur išbėgo. Mudu su Žebriūnu pasidalinom darbais: jis nuvažiavo vėliavos, o aš pasukau pas pirmininką A.Vileikį. Lyg tyčia gatvėje sutikau A.Terlecką. Pastatęs kuodą, jis prikibo prie manęs:

- Tai tiesa, ką vakar pranešė per radiją ir televiziją?

- Tiesa.

- Ką jūs darot?! Tai išdavystė! Vėliavą kelsime tik tada, kai atgausime nepriklausomybę.

- Klausyk, Antanai, tu su Čekuoliu susimokei ar savo mintis dėstai?

- Eina velniop tas kagėbėšnykas, bet ir tu geras niekšas! Aš tavimi tikėjau..!

- Tikėk ir toliau, bet, visų pirma, tuos žodžius pakartok savo patronui Landsbergiui, kuris tave vadina gatvės politiku ir šarlatanu. Ir dar: o kodėl tu pats visur šlaistaisi su prezidento vėliava?

- Tai taktikos reikalas.

- O čia – strategijos. Perduok linkėjimus savo gimdytojams ir nepamiršk, kad politika yra visų žmogaus ydų koncentracija.

A.Vileikis manęs laukė gatvėje. Susėdom į mašiną. Nelauktai jo paklausiau:

- Ką tu padarei tam Landsbergiui, kad jis tave keikia net susiriesdamas?

- Mes jam Šilo gatvėje nedavėm buto. Jis tiek prisimelavo ir tiek prisirašė visokių giminių, kad koktu pasidarė. Jis ir taip valdo du butus, trečias jam nepriklauso.

Štai taip buvo gaminami „tautos priešai". Vienam nepatiko A.Vileikis, kitam – V.Astrauskas. Tie prieš nepatikusiuosius užsiundė kelis medalinskus ir gedas, kiti jų portretus papuošė fašistinėmis regalijomis, minia pasigavo tokią šviežieną ir pradėjo ją tampyti iš mitingo į mitingą, nė kiek nesusimąstydama, ką tie žmonės padarė bloga. Dievas gyvena žmoguje, o minioje jo nėra, nes minia – tai žmogiškumo antipodas. Svarbu nauja auka, nauja pavardė, naujas jų nelaimių kaltininkas, o kad už tų vardų stovi padorūs, Lietuvai nusipelnę žmonės – niekam nieko neįrodysi. Miniai nuolat reikalingos aukos, taip sakant, kietas kuras jos įniršiui pakaitinti. Tikslas pateisina priemones. Todėl mitinge ir pasakiau:

- Dvasinis vadų bergždumas persiduoda tautai, todėl atsikvošėkit. Prieš džiūgaudami nuvertę tironus, gerai apsidairykit, kam juos padėjot nuversti!

Tie žodžiai žmonėse išliko, kirbėjo, pykino, maudė, kol pagaliau tapo kūnu. Kai Landsbergis, kovodamas už asme-

ninę valdžią, pavertė Aukščiausiąją Tarybą savo „parlamentine rezistencija", dar daug kas juo tikėjo, kai ją pervadino į jam patogesnį Atkuriamąjį Seimą, dar daug kas dairėsi, bet kai savo politinės karjeros pabaigoje pareikalavo prezidentinės pensijos, tik tada visi atsikvošėjo. Bet jeigu šis apsigimęs griovėjas Sąjūdžio pradžioje būtų pasiūlęs dviveidžiams mokėti po dvi pensijas, jo pakalikai tą nesąmonę būtų priėmę vienbalsiai.

Ir pagaliau pati didžiausia buvusio „atpirkėjo" piktadarybė – Viljamso afera, užkrovusi Lietuvai baudžiavą neribotam laikui. Girdi, neprileisime Ivano prie vamzdžio... Matai, kokie mes dideli! O po kelių metų vapalioja televizijos laidoje nesąmones, kad niekaip nebepamena savo didybės: „Neprisimenu, taisiau aš tą sutartį ar ne!" O parašas kieno? Teisus Adolfas Strakšys, puikus publicistas ir analitikas: „Ivaną prie vamzdžio prileido joškės amerikonai, net nepasiklausę V.Babiliaus ir V.Landsbergio nuomonės. Ne prileido, o toks tokiam atidavė visą gamyklą su visais vamzdynais, varganu Būtingės terminalu ir įmonės valdymo teise, kuri galioja iki GYVOS GALVOS. Nesvarbu, kam įmonė bus parduota, bet valdymo teisė niekuomet nepriklausys Lietuvai. Tokia neigiama savo galia ta liūdnai pagarsėjusi sutartis prilygsta slaptiems Molotovo-Ribentropo susitarimams."

Pasikalbėjus kelias valandas su Rolandu Paksu, pasirodė, kad jau iš anksto buvo žinoma, jog Viljamsas – tik tarpinė firma ir kad anksčiau ar vėliau, prisiplėšusi pinigų, ji pabėgs iš Lietuvos. Jankiams ar jankeliams, kaip pasirodė, yra labai naudinga prigriebti arabus pigia rusų nafta, ir Lietuva čia niekuo dėta. Tegul ubagauja, jei pasirašo dokumentus net jų neskaitę. Štai kokios povandeninės uolos šiandien Landsbergiui atmušė atmintį, kurią labai pravartu būtų pagydyti kokioje nors vienutėje, nes šitokio masto grobstymų mūsų istorijoje dar nebuvo. Ką ten Vytautas pirmasis, užrašęs kryžiuočiams žemaičius. „Jaukum darbs", palyginus su šiandiene Landsbergio išdavyste. Argi tai ne „Juodojo sce-

narijaus" iš anksto suplanuotas naujausias Lietuvos užgrobimo būdas? Lietuva vėl parduota. Jau kelintą sykį viskas padaryta už lietuvių nugaros.

Kitas Lietuvos nepriklausomybės fermeris, nesiskaitydamas su Konstitucija, sušaukė Gynybos tarybą ir privertė visus jos narius be jokio pasipriešinimo pakelti rankas. Argi tai nepanašu į Merkio vyriausybės sprendimą taikiai įsileisti rusus į Lietuvą? Paskui taikiai jų teismui perduoti draugus Skučą ir Povilaitį, o vėliau bėgti kur kojos neša, kad ateiviai neatimtų už tai gautų pinigėlių? Panašiai mes atsisakėm Vilniaus, panašiai atidavėm Klaipėdą. Ką dar taikiai atiduosim? Kol ne viskas išgrobstyta, vadinas, ne viskas prarasta, dar galima kelias kadencijas pažaisti nepriklausomybę.

Dabar Maskvos spauda rašo: rusai pastatė Mažeikių naftą, rusai ją ir valdys. Landsbergis ir Adamkus tiktai atkūrė istorinį teisingumą patys to nežinodami. Su paskutiniais žodžiais sutikti negaliu. Melas! Žinojo ir žino, kieno tai sumanyta, todėl ir atidirba vyrai savo tikrajam šeimininkui, sąžiningai tarnauja, bet ne iš baimės ir ne iš laimės, per giliai tie berniukai nurijo kažkada labai gudriai įvairių tarnybų išmėtytas blizges. Daug nepasišakosi, kai aštrus trišakis raižo pilvą...

Tokia gyvenimo tiesa: vieni mąsto, kuria, ruošia ir dalyvauja istoriniuose įvykiuose, o kiti – tik tų įvykių brangiai apmokamose iškilmėse. Ne visą laiką ir aš ariau.

Vėliavos pakėlimo mitingą pradėjome pačiu laiku – minutė į minutę. Buvo sutarta: jam pasibaigus trimitininkas duos ženklą, vėliava pakils virš bokšto, orkestras sugros himną... Todėl kalbos buvo trumpos, aiškios, ne vienas oratorius vietoj žodžių tiktai nubraukė džiaugsmo ašaras. Apie tribūną šmižinėjo protestuoti neišdrįsęs A.Terleckas. Staiga iš kažkur visas suplukęs atsirado Landsbergis. Pasirodo, jis vėliavos pakėlimui priešinosi kol galėjo, o pajutęs pralaimėjimą, nuskubėjo atsivesti savo tėvą ir iš to įvykio šiek tiek uždirbti savo naudai, todėl pribėgo prie manęs.

- Ar mano tėvui bus galima kalbėti?

- Prašau, šiandien visų šventė, - atsakiau nepagalvojęs apie jokią klastą.

Nepatikėjęs mano gerumu, jis dar sykį pasitikrino ir kreipėsi į „tautos priešą", taip sakant, pasimuilino ir jo akyse:

- O jūs, gerbiamasis pirmininke, sutinkate?

- Tegul šneka. Tik neilgai. Laikas spaudžia.

Senasis Landsbergis laiką užtempė. Kaip ir visi seni žmonės jis labai nuobodžiai pasakojo, kaip 1918 metais, būdamas besikuriančio pulko intendantu, kartu su kapitonu K.Škirpa pilies bokšte kėlė vėliavą, kaip jai saliutavo būsimojo Gedimino pulko kariai ir kaip jiems po to teko nuo bolševikų bėgti į Kauną, kaip pakeliui juos areštavo, tardė... (O kiek man žinoma, ir užverbavo).

Po tokios ilgos baladės kelis oratorius prireikė išbraukti. Mitingas užsitęsė, o į pabaigą viską sugadino per daug stropus ir per daug pasireikšti norintis A.Medalinskas. Jis išsitraukė kažkokį „patikrintą" sąrašą ir ėmė rikiuoti savo žmones, kurie turėjo kažkieno suteiktą teisę įsikibti į vėliavos kraštą ir be išdavikų ją iškilmingai užnešti į kalną. Visa ta procedūra gerokai užtruko. Viršuje niekas trimitininko neišgirdo. Kai vėliava pagaliau pasiekė pilies bokštą, sargas nešėjų į vidų neįsileido, pats paėmė vėliavą ir, drebėdamas dėl muziejaus eksponatų, vienas ją iškėlė. Apačioje žmonės pradėjo ploti, valioti, šaukti, todėl ir orkestro muzika ištirpo tame visuotiniame triukšme. Sąšauka neįvyko.

To sargo pavardės neprisimenu, bet jis tikrai nebuvo nei Landsbergis, nei jų tolimas giminaitis. Jis atsitiktinai iškilo kaip istorinė asmenybė. Vėliau net prašomas per televiziją neatsiliepė. Bet šventa vieta tuščia nebūna. Ją užėmė abu Landsbergiai: vienas – mesijas, o kitas – patriarchas. Žmonės, išgirdę šventvagiškai kartojant šį žodį, ėmė piktintis, rašyti skundus: „Ar kartais neapsirikote? Kiek žinoma, tokio vardo buvo nusipelnęs ir vienintelis tokiu vardu iki šiol buvo vadintas Jonas Basanavičius", - rašė kolektyviniame

laiške kauniečiai, o kylanti televizijos „žvaigždė" kiek pasimaivius jiems atsakė: „Laimė, kad ir tarp gyvųjų dar turime žmonių, kiuriuos galime vadinti tautos patriarchais". Taip nurodė V.Čepaitis, o ji tik padarė kelias kirčiuotės klaidas... Ir nieko švento mūsų praeityje nebeliko.

Šių iškilmių medžiaga buvo klaikiai sudarkyta ir iškarpyta. Joje nebeliko nei A.Vileikio, nei manęs. Visai kaip Brežnevo laikais: J.Gagarinas raportuoja N. Chruščiovui apie įvykdytą užduotį, o politinio biuro viduryje vietoj Nikitos juoduoja keturkampė skylė, šalia jos – naujasis Iljičius, tik ne plikas, bet garbanotas ir sėkmingai pakėlęs Stalino ūsus į reikiamą savo gauruotų antakių lygį.

Mes nuo tų korifėjų netoli nubėgom, ir dabar galime džiaugtis tikra tiesa tik tada, kai koks nors mūsų veikėjas apsidirba iki ausų arba jį ištinka politinė mirtis, nes tik tada visos jo klaidos ir melas prikeliami iš mirusiųjų. Tokie mūsų papročiai: vos tik atpratinai lietuvį šliaužioti, jis tuoj pat ima trypti kitus.

Savo archyve turiu sukaupęs gerą pusšimtį vaizdajuosčių apie pirmąsias Sąjūdžio dienas. Jomis naudojosi kino režisieriai, stebėjo žurnalistai, jie prašė komentarų ir paaiškinimų, keliolika iš jų daviau ir „valstybinei" televizijai. Paskui, lygindamas originalus ir „suvalstybintus" vaizdus, atradau didžiulį mūsų naujosios demokratijos pranašumą prieš senąją. Nė viename mitinge, kuriuos vedžiau ar juose dalyvavau, manęs nėra, nėra ir mano bendražygių, o kur tik šmėkšteli „papunis", viskas išdidinta, pristabdyta, išryškinta. Juk už tokias didvyriškas pastangas tiems „valstybininkams" iš tikro reikėtų mokėti trigubą abonentinį mokestį kokia nors Pravieniškių koše arba Alytaus griežtojo režimo barščiais.

Baisus ne pats faktas, kur kas baisiau, kad po to koks nors Eidintas, atsidėkodamas už paaukštinimą tarnyboje, iš tos „tikros medžiagos" parašys istoriją ateinančioms kartoms, kurios tikriausiai jau nebegyvens Lietuvoje. „Historia

est magistra vitae," - tvirtino romėnai ir patys išnyko susipainioję toje tiesoje.

Aprašysiu dar vieną vėliavos kėlimą, kuris įvyko daug vėliau, jau prasidėjus rinkiminei kampanijai. Vilniškis pavyzdys visus užkrėtė. Kiekvienoje šiek tiek istorinėje vietoje ėmė kilti trispalvės. Pasipuošė visa Lietuva. Kiek pavėlavę, pas mane atvyko Trakų sąjūdininkai su K.Langu priekyje.

- Jau ant Kaišiadorių soties šikinyko kabo vėliava, o mes, senoji sostinė, dar jos neturime.

- Patys kalti. Kas jums trukdė?

- Mums neleidžia iškelti muziejaus direktorė.

- Pasakos. Aš gerai pažįstuIreną Misiūnienę, tokie kaltinimai prie jos nelimpa.

Kitą dieną aplankiau tą iš prigimties didelę muziejininkę ir papasakojau jai savo atvykimo tikslą. Ji gerokai išsigando:

- O Jėzau! Vyksta pilies remontas, nuo vartų bokšto nuimtas stiebas.

- Stiebas ne mūras, jį galima ir laikinai pritvirtinti.

- Muziejuje nieko negalima daryti laikinai: jeigu vėliavą iškelsim, ji ir turės plevėsuoti.

Jei sąžiningai, tik tos muziejininkės didžiulėmis pastangomis Trakuose pakilo trispalvė. Direktorė dieną naktį nenulipo statybininkams nuo spardo, kol viską sutvarkė, o vėliau nesąžiningai buvo užmiršta. Ją pakeitė kažkoks langas, vištyno zootechnikas, nusklidus kūno kultūros mokytoja ir dar keli apsišaukėliai, dėl to nepajudinę nė piršto.

Į vėliavos pakėlimą atvyko A.Brazauskas. Jau rudenėjo, todėl paskubomis nubėgau į parduotuvę ir nusipirkau vengrišką lietpaltį. Kas žino? Čia Lietuva, čia lietūs lyja... Lygiai su tokiu reglanu atvyko ir A.Brazauskas. Vienodi drabužiai ir vienodos šukuosenos labai sutapatina žmones. Jau mitingo metu pasigirdo replikos, kad mudu pusbroliai, kad aš Brazausko žentas ir kad labai panašus į jį. Neiškentęs ėmiau ir garsiai pajuokavau:

- Tai Brazauskas į mane panašus, nes aš už jį dviem metais vyresnis.

Visai netikėtai laikinasis antrininkas užsiraukė. Mano familiarumas jam nepatiko. O vėliau, kai mes ant rankų jį inešėme į prezidentūrą, jis iš tikrųjų pasijuto jo ekscelencija ir labai meiliai kalbėdavosi tik su šitaip jį tituluojančiais. Jis net iki šios dienos nežino šio lotyniško titulo tikslaus vertimo, tačiau „ekscelentuoja" kaip ant eglutės pakabintas žaisliukas ir linksmina jo išgelbėtų lietuvių širdis. Manau, kad jo bufetininkė tą titulą anksčiau iššifruos pirmoji ir pasiims iš jo visą jai reikalingą naudą. Juk ne veltui premjeras tris mėnesius šokdino Vilniaus miesto savivaldybės tarybą, kad per savo ištikimus draugelius iškištų Kristiną į vicemerės postą... O kai nepavyko, Mykolas arkangelas vėl arogantiškai pasiteisino:

- Gandai! Nei aš to norėjau, nei ką... Kam jai politika? Ji turi savo biznį ir tegul ten tvarkosi.

Algirdas vėl nekaltas, jis geras, jo akyse vėl žvilga ašarėlės. Ne jo kaltė, kad R.Paksas užsimanė A.Zuoko galvos. Ir A.Paulauskas neblogas, savo išdavyste sugriovęs tokį riterišką sumanymą... Vsio zakonno! Gelbėtojų komanda dirba toliau. Tegul kiekvienas skęstantysis pirma išmoksta plaukti, o paskui lenda į politiką. Tai atvėsęs žmonos kaprizas, todėl pirmas blynas ir pridegė.

Tačiau nereikia užsimiršti. Po vėliavų kėlimo vajaus ėmėme ruoštis pirmajam Sąjūdžio suvažiavimui. Žmonės nuo iškilmių ir mitingų gerokai pavargo. Visose rėmimo grupėse reikėjo išrinkti delegatus. Mano pinigėliai išseko kaip vanduo šulinyje gaisro metu. Bet kuo daugiau trankiausi, tuo aiškiau supratau, kad nuo suvažiavimo ruošimo esu izoliuojamas kaip reikiant, o pati Iniciatyvinė grupė tik sankcionuoja jau padarytus darbus arba įvykusius įvykius. Jokie kolektyviniai sprendimai nebevykdomi. Viską į savo rankas perima A.Juozaitis, V.Čepaitis, V.Landsbergis ir prie jų priskretę Z.Vaišvila, V.Tomkus, A.Medalinskas, G.Songaila...

Dėl suvažiavimo vietos dar sykį susikoviau ir šiaip taip įtikinau kitus:

- Operos ir baleto teatre netilpsim. Ten gražiau, šilčiau,

bet ir brangiau. Dirstelėkit į protokolus, kiek rajonai išrenka delegatų ir pririašo žmonių svečių teisėmis? Tiek norinčiųjų ir stadione nesutalpinsim.

Prašyti sporto salės reikėjo A.Vileikį. Dėl žinomų priežasčių V.Landsbergis su juo kalbėti atsisakė. Visa laimė, kad mūsų prašymą palaikė V.Astrauskas ir A.Brazauskas.

- Jiems reikia padėti, - kalbėjo AT Prezidiumo pirmininkas. – Gal po to bus ne tokie pikti...

- Remontas. Artėja žiemos sezonas. Nepasiruošim. Be to, tie išminčiai tegul ir savo smegenines pasiremontuoja. Pažiūrėkit, ką jie apie mus rašo! Ką šneka!

- Procesas pajudėjo ir nebesustojo, - kažkuris perfrazavo M.Gorbačiovą... Bejuokaudami sumušėm rankom.

Besiruošiant suvažiavimui kasdieną iškildavo aibės visokių gana svarbių smulkmenų, tačiau su mūsų „didžiaisiais praktikais" buvo labai sunku apie ką nors konkrečiai sutarti. Jie vis dar skraidė padebesiais, todėl besiginčydamas kelis kartus buvau sudrausmintas: mane tai išbraukdavo, tai vėl sugražindavo į būsimųjų kalbėtojų sąrašą, o vieną sykį girtam S.Gedai pasiūlius ir amžinai su savimi susipykusiam Z.Vaišvilai pritarus, buvo sustabdyti mano įgaliojimai. Procedūroje nedalyvavau, todėl nežinau, kaip ir kas už tai balsavo. Apie nuosprendį sužinojau iš skelbimų lentos ir pagiežingo A.Juozaičio straipsnelio.

Tų savigarbių žmonių pastangos manęs nenustebino. Anksčiau ar vėliau tai turėjo įvykti. Skaudu, kad dauguma į tai neatkreipė dėmesio ir balsuojant susilaikė. Pagaliau tas patyčias pristabdė Jokūbas Minkevičius:

- Ką jūs darot? Ką jūs izoliuojat: Petkevičių nuo Sąjūdžio, ar Sąjūdį nuo Petkevičiaus? O jeigu jis pats pasiųs mus į gerą vietą? Kaip tada? Kas liks iš jūsų pačių? Aš pirmas pas jį išeisiu.

Ta proga iš Čikagos paskambino Bronys Raila, Sakadolskis ir ilgai prašė manęs apsigalvoti. Pagaliau Kauno politechnikos ir Medicinos institutai priėmė atitinkamas rezo-

liucijas, kad neturiu teisės pasitraukti. Tai turi spręsti mane išrinkę žmonės. Grupė „atstatė" mano įgaliojimus, nors pati jų ir neturėjo, tačiau ir dabar gailiuos, kad apie šitą kagėbėšnykų šutvę nepareiškiau visos tiesos suvažiavime, nors pusė čia aprašomų jau vienaip ar kitaip buvo apsišvietę ir išplaukę į paviršių. Štai Pangonytės vaizdajuostėje įrašytas mano „antisąjūdinis" pareiškimas:

- Vyrai, nustokit trizniuoti. Nebėra kada. Jeigu ir toliau taip tuščiai ginčysimės, aš išeisiu. Mano kišenė tuščia. Reikia kažkur užsidirbti pinigų, o jūs švaistote žmonių suaukotas lėšas... Ir už tai reikia sustabdyti įgaliojimus?!

Esmė ne ta. Prieš suvažiavimą bandžiau surasti birželio trečiosios protokolą, kaip dokumentą, įteisinantį Iniciatyvinės grupės įgaliojimus ir veiklą. Tokių popierių neatsirado. Juos sekretoriavęs Zigmutis perdavė „kam reikia", o nukopijuoti patingėjo. Lygiai kaip dabar niekas nesuranda tų užrašų, kurie patvirtintų, kada ir kokiu būdu V.Landsbergis tapo Sąjūdžio pirmininku. Viskas, kaip toje angliškoje dainelėje, laikosi tik ant žinomo žurnalisto Algimanto Čekisto garbės žodžio, skylėto benzino bako ir vieno pamušto sparno... Kitų įrodymų nėra.

Suvažiavimas neapsiėjo be klastočių. Na, kaip gali jų nebūti, jeigu Landsbergis prie ko nors prikiša nagus? Jos kažkaip savaime atsirasdavo, nes tokia jo prigimtis. Rašydamas knygą, gerokai papłušau ieškodamas šio veikėjo kokių nors šviesių darbelių, bet neradau. Kelis kartus suabejojau, ar skaitytojas neįtars manęs kažkokia patologine neapykanta šiam žmogui, tačiau (rašytojo žodis!) nuo pat pirmos klastotės studento knygelėje iki baisios Viljamso aferos jį lydėjo tik intrigos, savanaudiškumas, didybės manija ir nepaprastas, tiesiog biblinis valdžios troškimas. Dabar jau sakoma atviriau – paranojinis.

Dėliodamas visus turimus faktus, pagaliau supratau ir paprastutę, nuo senų senovės visiems žinomą tų klastočių mechaniką. Reikia paimti kokį nors nedidelį, bet teisingą fak-

telį ir išpūsti jį iki begalybės. Tas faktelis kur nors aprašytas, neginčytinas, o visa kita – jau fantazijos reikalas. V.Landsbergis visomis progomis giriasi, kad jis šachmatais apžaidė TSRS čempioną Michailą Talį. Taip, buvo toks faktas, bet Taliui tuo metu buvo tik vienuolika metų, jis tik pradėjo savo sportinę karjerą Rygos pionierių namuose, o čempionu tapo kur kas vėliau. O kad tą berniuką tada apžaidė dar keli Kauno šachmatininkai, vėliau tapę garsenybėmis, „garbingai" nutylima. Viskas padaryta labai makiaveliškai: fakto tiesa – tik tuščias maišas, o kad jis stovėtų išsipūtęs ir bylotų tavo naudai, jį būtina prikimšti bet kokios prasmės – melo, prasimanymų, neįgyvendintų idėjų, nes visa tai bus pateisinta tuo pirmuoju, kad ir labai mažyčiu, bet teisingu fakteliu.

Taip buvo pasielgta ir suvažiavime. Tik jis prasidėjo, tik J.Marcinkevičius prisaikdino mus patriotiniais tėvynės meilės užkeikimais, kai Landsbergio komanda tuoj pat iškišo G.Songailą skaityti būsimų kandidatų į Sąjūdžio Seimą sąrašą. Tas daktarėlis dar nebuvo įgudęs meluoti, todėl skaitydamas raudo, mikčiojo, viską supainiojo, kol pagaliau nuėjo nuo tribūnos.

Reikėjo gelbėti padėtį. Kai paėmiau sąrašą, pasimečiau ir aš. Jis buvo jau sunumeruotas, sužymėtas ir išmargintas visokiomis pastabomis. Visa tai padaryta dar prieš rinkimus, tūkstančiams žmonių stebint ir nelabai susigaudant, kas vyksta užkulisiuose. Ties Z.Vaišvilos pavarde – prierašas: „Jau išrinktas žaliųjų". A.Juozaitis, V.Čepaitis pažymėti riebiais pliusais ir šauktukais, o kitos pavardės – dar riebesniais klaustukais, nors rinkiminėse taisyklėse komisija buvo griežtai įpareigota: jokios numeracijos, jokių ženklų, jokių pastabų... Visi kandidatai lygūs ir turi būti surašyti alfabetine tvarka.

Išėjau į sceną ir žmonėms skanduojant „Vytautai!.. Vytautai!.." pasakiau:

- Jokių iš anksto išrinktųjų negali būti. Prieš suvažiavimą visi mes lygūs. Skaitysiu pavardes, o jūs kandidatūrai arba

pritarsit, arba pareikalausit išbraukti. Ypatingą dėmesį prašau atkreipti vietines organizacijas, iškėlusias savo žmones. Jūs juos geriau pažįstat.

Taip greitomis permetėm visą sąrašą. Atmestųjų nebuvo, tačiau ir po to kažkas slapčia papildomai įrašė ir išspausdino E.Zingerį bei K.Uoką, kurių pradiniame variante viešai skaitant nebuvo.

Kazimiero Uokos atsiradimas iš viso yra kažkokia keista, iki šiol neįminta mįslė. Sąjūdžio veikloje jis nedalyvavo. Kaune buvo įsteigęs abejotinos reputacijos diskoteką. Kai pasipylė tėvų skundai, kad joje tvirkinami jų vaikai, dar veikli tuometinė valdžia šį balaganą ar pasilinksminimo centrą uždarė. Protestuodamas prieš tokią „savivalę" K.Uoka aprišo grindinio akmenį kažkokiu savo kūrybos memorandumu ir įmetė pro KGB valdybos viršininko G.Bagdono buto langą. Už tai buvo areštuotas. Jam iškelta baudžiamoji byla. Bet teismas neįvyko. Dvi viena po kitos psichiatrų grupės, ištyrusios jo veiksmus, nustatė, kad tas žmogus yra nepakaltinamas. Iš areštinės jį paleido.

Kai tas nepriklausomybės kaubojus pateko į Sąjūdžio Seimą, ėmė nepaprastai aktyviai reikštis. Jis tapo Landsbergio ruporu, nors jo kalbos visada balansuodavo tarp beprotybės ir superpatriotizmo. Kai V.Landsbergis išlindo į valdžią, jis netikėtai K.Uoką paskyrė valstybės kontrolieriumi. Net kai dešinioji Landsbergio ranka V.Čepaitis suabejojo tokio paskyrimo tikslingumu, tada „papunis" jam atsakė:

- Taip reikia.

Tai bet kokios šalies valstybinėje veikloje precedento neturintis faktas, kai nepakaltinamas žmogus ima kontroliuoti valstybės priekyje atsidūrusius nusikaltėlius. Kokiu būdu, kokiomis priemonėmis ar įstatymais jis galėjo atlikti šį atsakingą darbą? Didesnio pasityčiojimo iš mūsų atkurto valstybingumo nebūtų sumanęs net pats Čarlis Čaplinas ir jo sukurtas diktatorius Benzinas Gazolinis.

Per dvi Seimo kadencijas visa to nelaimėlio veikla pasi-

žymėjo tuo, kad jis paskelbė tris bado streikus ir keturis kartus viešai pasižadėjo susideginti. Kai jis Giedraičiuose prie žuvusių nepriklausomybės karių paminklo pasistatė palapinę ir atgulė ilgam „iki pergalingos pabaigos" bado streikui, Č.Juršėnas įpareigojo mane nuvykti į vietą ir su juo vyriškai pasišnekėti. Mudu su žmona labai skubėjom, nes buvom pakviesti į Kauno 4-osios gimnazijos jubiliejų. Palapinėje to didvyrio neradom. Kažkoks senukas su šluota rankose mane apšvietė:

- Blūdija čia kažkoks durnelis.

Gerokai pavėlavęs atvykau į gimnaziją ir vos neišvirtau iš klumpių. Didysis patriotas sėdėjo už vaišių stalo ir šveitė viską, kas tik pakliuvo jam po jo ranka. Šalia jo sėdėjo mano buvusi auklėtoja Jovita Čenienė. Man tos nepaprastai tyros ir inteligentiškos senutės labai pagailo.

- Mokytoja, kaip jūs galit sėdėti šalia tokio nevalyvo apsišaukėlio?

- O ką aš padarysiu. Direktorė įpareigojo neišleisti iš akių. Pristojo ir atsikratyti negaliu. Vytautai, nusivesk tu jį kur nors į šalį...

Iš baliaus išėjau ir tučtuojau išvykau į namus. Jei ne tokios didelės iškilmės, pionieriaus garbės žodis, būčiau išmalęs tam Disneilendo klounui snukį. Laimei, mane sustabdė žmona.

O kitą sykį, kai jį išprašėm iš tų labai atsakingų pareigų, šitas apsimetėlis Seimo tribūnoje pareiškė susideginsiąs ir netgi numatė datą: nei mažiau, nei daugiau – Mindaugo karūnavimo dieną įsiliepsnos jo autodafė laužas. Be to, lygiai dvyliktą valandą per patį pakylėjimą... Kai Seimo narys Albertynas priėjo prie tribūnos ir padėjo prieš jį degtukų dėžutę, kad jis, ko gero, jų neužmirštų, tas didvyris pasitaisė:

- Aš susideginsiu tada, kai Albertynas prie Seimo atveš sunkvežimį sausų malkų.

Man ir šiandien nesutelpa galvoje, kokioje santvarkoje, kokioje valstybėje galėjo vykti panašios komedijos? Į kokią

Europą, į kokią Bimbambulos Sąjungą mes galėjome nukeliauti su tokiais vadais? Todėl dar kartą noriu priminti, kad į Sąjūdžio seimo tarybą tą nukvakėlį įrašė pats jo prakilnybė „Mesijas", nes jam, žaidžiant pagal „Juodojo scenarijaus" taisykles, tokį valstybės reikalus kontroliuojantį asilą buvo labai pravartu turėti po ranka, tuo labiau, kad jį rekomendavo tie, kurie pirmieji nustatė, kad jis nepakaltinamas.

Emanuelis Zingeris – kito tipo žmogus. Visų pirma, tai biblinis Landsbergio brolis. Inteligentiškas, kiek tai įmanoma žydui. Apsukrus, atsargus, niekada nekišantis nosies kur nereikia, nesistumdantis ir niekur neužkliūvantis, bet puikiai žinantis, kiek jam už tai priklauso. Pagal dabartinę genų teoriją vienas tų brolių atsigimė tikresnis už žydą, o kitas – tikresnis už lietuvį. Vienas mekena, prisitrumpina barzdą, snarglėjasi, o kitas – lygiaveidis kaip Hermis ir tęsiantis kiekvieną savo žodelį lyg dainą be galo; vienas semia iš iždo tarsi iš šulinio, o kitas - kas valandą tik po žiupsnelį... Ir abudu turi. Juk nebrangininkai, kaip sakydavo mano tėvas apie silkininką Baruchą Mendelį; pirmasis už kiekvieną palaidą žvyną nulupa nuo kataliko tik po centą ir visada klesti, o antrasis plėštų po du, jei galėtų, bet po kelių dienų būtinai bankrutuotų. Kartu jie – ideali pora.

Nuvykęs per Izraelį į Norvegiją, Zingeris, savo tėvynainių globojamas, išprašė Landsbergiui premiją. Norvegams tai nieko nekainavo. Apie tai jie gyrėsi norvegiškoje masonų spaudoje. Kai mes panorome tą premiją apdėti mokesčiais, Zingeris įrodė, kad premija skirta jo bibliniam kraujo broliui. Na, ko ne baronas Rotšildas? Kai tas milijonierius Prancūzijos karaliui skolindavo frankus, jis visada verkšlendavo, kad yra neturtingas žydų bankininkas, o kai plėšdavo visą prancūzų tautą, girdavosi esąs mėlynakraujis baronas. Mūsų demokratinėje valstybėje nei karalių, nei baronų nėra. Veisiasi tik avinai, premjerai ir prezidentai. Pagal 300 metų veikusius carų įstatymus žydas iš viso negalėjo būti bajoras. Tik „dainuojančios revoliucijos" metu tarp jų atsirado

vienas grafas. Nors Generalinė prokuratūra tokių duomenų neturi, bet tyrimus atlieka. Ji nustatė, kad bajorystė nėra draudžiama, bent jau tokia, kokią už penkiasdešimt kronų Švedijoje nusipirko Sigitas Geda. Nėra draudžiamas ir žydras labdaringojo Sorošo sintetiniais kvaišalais (metadonu) praskiestas lietuviškas kraujas. Po to seka parašas: Penktas savaitės penktadienis Pėtnyčia arba valstybės Kankanierius Badmirys Kuoka. Toliau seka medicininės išvados: Pėtnyčios nosis labai didelė, bet juridiškai pateisinama – juk turi kas nors matytis iš Landsbergio kišenės.

Padėtis tikrai anekdotiška, bet mes privalome išmokti pasijuokt iš savęs, kad to nuolat nedarytų mūsų kaimynai. Pasimokykim iš žydų. Jie taip gražiai šaiposi vienas iš kito, bet tik pabandyk įlįsti į jų vidų...

Kai E.Zingeris atsirado Sąjūdžio seime, nė kiek nenustebau. Juk negali vado firma išsiversti be savojo žydo, tuo labiau, be genetinio ar simbiozinio brolio. Bet tai globalizacijos problemos, jau kelintą sykį atkeliavusios pas mus iš laimingų Biblijos kūrimo laikų, o kol kas dar vyksta Pirmasis Sąjūdžio suvažiavimas. Jis dar jaudina masių protus. Patiklūs lietuviai mano, kad prisikėlė Vytauto dvasia, kad iš tų mitinginių dulkių kils koks nors Gediminas ir sudrebins žilą kalną... Reikėjo labai nedaug, tik tiek, kad sustotų prie vyro vyras ir jų žygį paremtų dora priesaika. Iškilmingų pasižadėjimų buvo prirašyta daugiau negu reikia, o dorų vyrų taip ir neatsirado. Todėl iš šeštojo tautos atgimimo iškilo ne Gediminas ar Kęstutis, o puszydis „Mesijas". Žilas kalnas suzmeko ir pavirto pažliugusia Marijos žeme.

Šito niekas dar nenujautė, o kai kas jau vedžiojo už parankių naujai iškeptą „patriarchą", Hitlerio ir Škirpos draugą, įžymaus Juozo Vito-Vaitkūno bendražygį ir žvalgą, architektą ir strateginių žemėlapių kopijuotoją senąjį Landsbergį, bet nedėkinga minia to net pastebėti nenorėjo. Kokia nepagarba!..

Po V.Aliulio kalbos A.Brazauskas atsiuntė raštelį ir pa-

kvietė į vyriausybės ložę. Ten sėdėjo V.Sakalauskas, V.Astrauskas, A.Vileikis, J.Šėrys ir kiti valdžios vyrai.

- Kaip tu galvoji, - paklausė manęs Algirdas, - jeigu mes Katedrą sugrąžinsim tikintiesiems?

- Ką beišgalvosi?.. Pribrendo laikas. Jei ne jūs, žmonės patys ją susigrąžins, o mes prarasim progą pabūti išmintingais politikais.

Atėjo ir V.Landsbergis. Jis viską išklausė ir ramiai apsisprendė:

- Tai ne Sąjūdžio problema. Žodžiu, kaip bepadarysit, už tiek ir atsakysit. Jis ta proga kažkur net parašė, kad yra liuteronas. Dar ne masonas, bet jau reformatorius.

- Gerai, atsakysim visi, - tą trumpą pasitarimą užbaigė Brazauskas ir tuos žodžius, tiktai kita, patriotiškesne forma pasakė iš tribūnos. Jam salė pritarė kelias minutes trukusiu skandavimu: „Algirdai! Algirdai! Algirdai!.." O dar po kelių minučių tribūnoje atsirado Rolandas Paulauskas ir Katedros atidavimą pavadino KGB pamėtėtu kaulu, sugrąžinsiančiu mus į Maskvos glėbį. Sąjūdžio Iniciatyvinę grupę tas radikalas įvardino kaip Saugumo agentūrą.

- Jis nebuvo numatytas. Kas jį išleido į tribūną? - piktinosi Landsbergis. – Jam reikia duoti atkirtį. Kas pirmininkavo? – dar buvome demokratiški ir vadovavom Sąjūdžiui paeiliui abėcėlės tvarka.

J.Marcinkevičius kalbėti atsisakė.

- Aš jau sykį kalbėjau – pasikuklino jis.

Šalia sėdėjusi K.Prunskienė ėmė mane agituoti:

- Tik tu vienas tai padarysi geriau už kitus. Labai gražiai pataisei Songailiuką, valdai padėtį...

Štai čia ir įkliuvau, kaip gaidys gegutės pagirtas. Tik pašnekėjęs, kitos pertraukos metu, sužinojau, kad Rolandą į tribūną atsivedė Landsbergis ir grupės vardu paprašė būtinai jam suteikti žodį. Aš ilgai mąsčiau ir niekaip nesupratau, kam profesoriui prireikė tos mažos gimnazistiškos, žuvų turgumi kvepiančios klastos?

Jau daug vėliau, kai R.Paulauskas atvažiavo pas mane į Birštoną, mudu pagaliau išsiaiškinom, kad Landsbergiui pasirodė, jog minia per ilgai skanduoja mano ir Brazausko vardus, o jį ir jo tėvą sutinka per daug kukliai. Sakysit, vaikiška, gimazistiška?.. O lašas prie lašo per dešimtmetį metų?

- Ką, jie – šventieji? – piktinosi jis suvažiavimo metu. – Gal reiks prieš juos atsiklaupti? Tu, Paulauskai, būk vyras ir demokratas! – Štai jis ir aplygino situaciją. Savo naudai.

- Aš kalbėti nesiruošiau, - teisinosi Rolandas, – todėl kalba išėjo padrika ir karštakošiška. Aš apie jus taip negalvojau. Jis pats man pakišo tą mintį apie kaulą...

Tuo provokacijos nesibaigė. Atidarius urnas paaiškėjo, kad kompiuteris užprogramuotas neteisingai ir balsus būtų suskaičiavęs taip, kaip programuotojams patogiau ar naudingiau. Išaiškėjus tai diversijai, nutarėme dirbti rankiniu būdu. Pasklidome po salę šratinukų. Prisirinkom jų pilnas kišenes. Pasikvietėm būrį jaunimo, nes kiekvienas, įrašytasis į biuletenį, balsų skaičiuoti neturėjo teisės. Tokios masės skaičiuotojų staiga „perauklėti" savo naudai buvo neįmanoma.

Turbūt visi suvažiavimo dalyviai gerai prisimena, kaip jie kantriai laukė rezultatų iki penktos valandos ryto. Išėjęs pas juos, raminau, kad viskas tvarkoj, kad tai – tik netikusios technikos kaprizai, o širdyje buvo pridergta. Kilo masiniai įtarimai. Susidarė nepakartojama situacija: vienoje pusėje tūkstančiai žmonių laukė iš mūsų teisingumo, naujos tvarkos, o mūsų „teisingieji" labai senoviškai jau pjovėsi dėl valdžios.

Nepavykus į tą aferą įtraukti besielės technikos, A.Juozaitis, niekieno neišrinktas, užėmė pirmininkaujančio postą ir pabandė savo triuką įgyvendinti asmeniškai. Įžanginėje kalbelėje jis pasakė, kad atėjo kiti laikai ir subrendo kitos žaidimo taisyklės. Jo nuomone, daugelis Iniciatyvinės grupės narių paseno, buvo neaktyvūs, todėl į Sąjūdžio seimo tarybą reikia išrinkti kitus, jaunesnius ir labiau patikimus žmones, taip sakant, praeities nesugadintus. „Šalin komunistus!" – jis pasakė kiek vėliau, kai pats buvo pagautas už

rankos, nes į Sąjūdžio tarybos narius įrašė tik 18 senų iniciatyvinės grupės narių, o 17, su kažkuo pasitaręs, išbraukė. Apie tai mus informavo balsų skaičiavimo komisijos pirmininkas J.Veselka.

Kilo didžiulis triukšmas, prasidėjo pikti ginčai. Daugumas išrinktųjų tai provokacijai pasipriešino. V.Daunoras Juozaitį išvadino šizofreniku ir niekšeliu. Pakilęs jis norėjo palikti posėdį, bet mes jį perkalbėjom. Sukruto žmonės iš rajonų. Vienas iš jų ėmė šaukti:

- Vykdykime Sąjūdžio programą, o ne Sąjūdžio perversmą!

Tada S.Šaltenis surado išganingą sprendimą:

- Tegul Iniciatyvinė grupė visa in corpore išlieka kaip Seimo Taryba. Tie žmonės viską pradėjo, tegul jie ir užbaigia.

Su tokiu pasiūlymu sutiko visi, išskyrus prezidiumą. Grupė liko nepakeista. Juozaitį iš pirmininkaujančių išprašė. Nepadėjo ir jo atsinešta maldaknygė. Jo akys sustiklėjo, o pats jis pasidarė kažkoks marmurinis ir persitempęs iki stabligės. Jo lūpos krutėjo neištardamos nei žodžio. Man jo pagailo. Jį pakeitė V.Čepaitis ir Z.Vaišvila. Tiktai po to salėje buvo paskelbti rinkimų rezultatai. Niekas nebuvo „užbolotiruotas". Pervargę žmonės tą naujieną priėmė be didelių ovacijų. Todėl šnekėti apie kažkokią ypatingą, Sąjūdžio ir tautos neišardomą, vienybę yra daugiau negu naivu.

Dar viena detalė. Suvažiavimo piniginiais pervedimais – telegramomis masiškai ėmė sveikinti visa Lietuva. Pinigus aukojo įstaigos, draugijos, kolūkiai ir pavieniai žmonės. Man pirmininkaujant tų aukų jau susikaupė virš trijų milijonų, o jos vis plaukė ir plaukė. Tų telegramų skaitymas tapo kažkokiomis vienybės apeigomis ar mišiomis. Taip bent atrodė iš šalies. Po suvažiavimo kartu su vienybe išnyko ir pinigai. Žinoma, kad tas lėšas savo parašais tvarkė V.Landsbergis, V.Čepaitis ir K.Urbas. Nė viena "inteligentiška iniciatyvinės grupės asmenybė" iki šiol nedrįso užsiminti, kur dingo tos milžiniškos lėšos. Tiktai viena A.Aukštikalnienė po penkio-

likos metų minėjime pareikalavo padaryti reviziją. Bet kas padarys, jeigu ji čia pat buvo apšaukta nenormalia?

Tolimesni įvykiai patvirtino „Juodojo scenarijaus" pergalę prieš palaidus inteligentus. Jie dar bandė pravesti Antrąjį ir Trečiąjį suvažiavimus, tačiau nieko padoresnio jau nebepavyko sulipdyti. Tauta buvo supjudyta. Naudojantis pirmosios Sąjūdžio priesaikos tekstu, tenka pripažinti: ten, kur radome taiką, pasėjome nesantaiką, kur radome klaidinimą, paskleidėme melą, kur radome tamsą, ten ir likome žabalioti. Žodžiu, idėjiniam Sąjūdžiui duobė jau buvo iškasta dar Pirmojo suvažiavimo metu, beliko jį tik stumtelėti, tuo labiau, kad duobkasių kasdieną vis daugėjo ir daugėjo...

Kiekvienas mano surinktas faktelis, manau, kada nors privers žmones giliau susimąstyti apie mūsų krašto ateitį, tautos garbę ir orumą, tiesą ir teisingumą, bet kol kas tie įvykiai labai greitai užmirštami ir kažkieno valia tučtuojau laidojami istorijos šiukšlyne, teisingiau – mitinginėje kelerių metų beprasmybėje, tačiau kas galima eiliniam žmogui, negalima rašytojui.

Kokie mes buvom gražūs Sąjūdžio suvažiavimo metu! Visi vaikščiojom lyg apduję. Nežinau, kelintam Sąjūdžio seimo posėdyje pradėjom skaityti naujai kuriamą Konstituciją, kurią beveik vienas parašė didelis tų reikalų žinovas ir specialistas J.Bulavas, ir čia pat tą autorystę visų akyse pasisavino Landsbergis, o deleguotas į valstybinę komisiją, taip ją sudarkė, kad autorius nebeatpažino kai kurių skyrių. Mes visa tai ramiai priėmėm už gryną pinigą ir su olimpine ramybe svarstėm: argi svarbu, kas autorius?.. Kur kas svarbiau, kad ta Konstitucija būtų gera ir visiems teisinga. Koks liurbiškas skandalas! Visiems gera, nors kuriama vienam žmogui! Toks liurbiškas viską išmanančių Sąjūdžio inteligentų „demokratiškumas" leido pagrindinę mūsų „vieningos srovės" idėją palengva, po truputį, žodis prie žodžio, veiksmas prie veiksmo pakeisti į „vienintelio kelio" absurdą. Niekas tos gerai užmaskuotos apgaulės net nepastebėjo, o kai susiprato, buvo vėlu.

O kokie mes buvom išdidūs, kai Aukščiausioji Taryba ėmė mus kviestis į savo posėdžius! Girdi, mus pripažino, mus įsileido, o mes net nesusimąstydami, kaip mūsų idėjas įgyvendinti, tik kaltinom kitus, reikalavom ir baisiai pykom, kad mūsų neklauso.

Bevažinėdamas į Estiją A.Juozaitis netikėtai tapo pagrindiniu Sąjūdžio politiku. Praktiškai jis viską kopijavo nuo kaimynų savo nepridėjęs nė grašio: estai taip daro, estai taip veikia, estai jau pralenkė Šiaurės Atėnus... Estai jau priėmė nutarimą, kad jų respublikos įstatymai yra viršesni už TSRS įstatymus. Juos reikia palaikyti. Mes jiems prižadėjom. Juozaitis prižadėjo, o vykdyti nei daugiau, nei mažiau privalo mūsų Aukščiausioji Taryba. Nieko sau kuklumas. Tas žmogus ir dabar taip dirba. Sugriovęs A.Paulausko planus ir nepritapęs prie šventųjų, nubėgo pas „komunistą" A.Brazauską.

O tada klausimas buvo pateiktas labai skubiai ir nelauktai, deputatai neparuošti, niekas nediskutuota, neapkalbėta, net ausiai neįprasta, todėl lemiamu momentu J.V.Paleckis ir pribaigė visą procedūrą:

- Aš balsuosiu taip, kaip balsuos A.Brazauskas ir J.Marcinkevičius... Aš pakelsiu ranką tik pasižiūrėjęs į juos...

O tie ėmė ir nebalsavo, pabūgo. Matyt, į juos pasižiūrėjo ir kiti. Klausimas „pravirto". Sąjūdžio aktyvas paliko salę ir čia pat prie rūmų suruošė skandalingą mitingą. Prie tų skandalistų neprisijungiau, pasilikau salėje, bet netrukus gavau kelis prezidiumo raštelius: „Tvarkykit savo chunveibinus", „Įveskite tvarką, neleiskite spjaudyti į deputatus".

Jau temo. Minia buvo gerokai įkaitinta. Kalbėjo Bronius Genzelis:

- Kad jų žmonos niekada negimdytų! – rėžė tas ginekologas. – Tai išdavystė, kurią galima prilyginti Ribentropo-Molotovo paktui!..

- Broniau, ką darai? – pristabdžiau įsikarščiavusįjį ir perspėjau žmones, kad jie apsiramintų.

Genzelis pats tarytum nubudo iš miego ir susigėdęs nu-

tilo. Jam tokie veiksmai buvo nebūdingi. Jis dairėsi pasimetęs ir pats nesuprato, kad čia vyksta, tačiau jį pakeitė Z.Vaišvila, R.Gudaitis ir dar keli karštakošiai. J.V.Paleckio, A.Brazausko ir J.Marcinkevičiaus adresu vėl pasipylė tokia prakeiksmų kruša, kad gėda ją pakartoti.

Pasibaigus sesijai deputatai buvo sutikti visuotiniu klyksmu. Žmonės išeinančiuosius pradėjo tampyti už rankovių, spjaudyti į veidus. Gindamas juos turėjau po kelis pravesti pro įsiutusią minią. Staiga prie manęs pribėgo ta moteris su dvigubu kasų gandralizdžiu ant galvos, ta, kuri ne taip seniai prašė leidimo prisiliesti prie manęs kaip prie švento žmogaus, ir atsikrenkštus spjovė man į veidą.

- Niekše!.. Sutrauka tu pono Dievo!..

- Ko jie tokie įsiutę? – stebėjo lydimas L.Šepetys. – Kas jiems pasidarė?

- Įkaitino, - nebuvo kada aiškinti, nors viską supratau iki mažiausių smulkmenų. Taip visada buvo verčiami sostai.

Viena gerai pažįstama dailininkė, rami ir inteligentiška moteris prieš išeinančiuosius patiesė prakeiksmų kilimėlį. Tai buvo ilgas popieriaus rulonas, kurį jį nepatingėjo išgražinti tokia velniava, kurios žodžiais nekada nebūtų pasakius.

- Ką jūs darot? Kas jus įpareigojo?

- Aš jaučiu, kad nepriims, - melavo ji ir neprisipažino, kas tą nesąmonę jai iš anksto užsakė.

Mano dėmesį vėl atkreipė perbalęs ir tarsi suakmenėjęs A.Juozaitis. Jis buvo panašus į dabartinį Murzą ar Uoką. Ant jo rankovės tik trūko svastikos.

O jeigu čia kas nors pamėtėtų ginklų? – pagalvojau ir pats išsigandau savo minties.

Ta organizuota isterika persimetė į Sąjūdžio būstinę. Landsbergiui pasiūlius, buvo nutarta tučtuojau surinkti deputatus atgal ir pratęsti sesiją, kuri perbalsuotų estų palaikymo klausimą. Toks pasiūlymas kvepėjo beprotybe arba gerai užslėpta provokacija, galėjusia sukelti nenuspėjamas pasekmes.

- Vytai, juk tai nesąmonė. Jeigu deputatai neapsisprendė taikiai, tai per prievartą mes nieko nepasieksim, tiktai pakenksim sau. Papiktinsim ne tik priešus, bet ir mums prijaučiančiuosius, - raminau ir jaučiau, kad gaisrą gesinu žibalu. Reikėjo trinktelėti kelis šūvius į lubas ir kaip siaubo filme sušukti: kuris tik pajudėsit, būsit gatavas!.. Kito būdo tos politinės bakchanalijos sustabdyti nebūtų suradęs ir pats Džeimsas Bondas.

Pirmą kartą tą naktį susitikau akis į akį su Aloyzu Sakalu. Iš pažiūros santūriu žmogumi ir šiokia tokia legenda iš gimnazijos laikų. Bet ir jį buvo apsėdęs velnias. Užgulęs telefoną ir pasidėjęs prieš akis deputatų sąrašą, tas profesorius skambino visiems iš eilės lyg savo pavaldiniams:

- Jūs neįsivaizduojat, kokios pasekmės jūsų laukia! Jūs privalot sugrįžti į sesiją... Mes jus įspėjame...

- Kas jums davė tokią teisę? – piktai paklausiau.

- Landsbergis, - atsakė tas „papunio" nuskriaustas žmogus.

Pasaulio pabaiga! Turėjau jam kai kokių naujienų apie jų gimnazistinius santykius su Landsbergiu, bet spjoviau viską į šalį ir parvažiavau namo. Manęs čia laukė iš miego prižadinti J.Požela, A.Brazauskas, J.Marcinkevičius, V.Beriozovas ir dar keli deputatai.

- Ką darom? Šaukiam sesiją? – paklausė išsigandęs Brazauskas.

Manęs nė kiek nenustebino to žmogaus bailumas. Prie to buvau įpratęs. Jis erelis kitose situacijose. Jis gali eiti prieš žmogų su kyšiu, su lagaminu, pilnu dovanų, bet su šautuvu niekada. O jeigu neiššaus?..

- Mama, išvirk kavos, - paprašiau žmonos, susodinau visus, kur galėjau, apraminau ir pradėjau nuo humoro. - Šaukiam!

- Bet kaip tai padaryti? – jau beveik sutiko jis.

- Jeigu negalim, tai ir nedarykim. Dauguma deputatų dar kelyje, kiti kur nors atsipalaiduoja, lanko draugus ar gimines.

- Jis protingai šneka, - pritarė Juras.

- Vyrai, kai mano teta isterikuodama krisdavo ant žemės, dėdė tyliai atsinešdavo kibirą vandens ir pamerkdavo vadžias... Vien tas vaizdas prikeldavo tetą iš mirusiųjų. Praeis. Nesikarščiuokim. Jei bus toks reikalas, po dienos kitos sušauksim sesiją. Jei šiandien nusileisit, rytoj galit nebegrįžti į savo kabinetus. O dabar eikim ilsėtis.

- Tu, Vytuli, kai pasakai, tai nė pridėt, nė atimt, - pagyrė mane ir Marcinkevičius.

Pagėrę kavos išsiskirstėm. Nežinau iš kur, bet keli Sąjūdžio aktyvistai nugirdo, kad mano bute vyksta kažkoks slaptas susirinkimas. Todėl po kiek laiko į mano namus atgarmėjo Z.Vaišvila, R.Gudaitis, V.Tomkus ir dar keli vyrukai. Jie sukėlė skandalą, prižadino tik sugulusius šeimos narius ir ėmė grasinti tais pačiais Sakalo žodžiais, tarsi juos būtų iškalę atmintinai.

Dieve, koks dvasinis skurdas! – žiūrėjau į juos ir prieš savo valią šypsojausi, o juos tai siutino. Jie priekabiavo, šnekėjo viens per kitą, patys su savimi ginčijosi, o kai pavargo, taikiai paklausiau:

- Laikrodžius turit? – jie tarsi pagal komandą dirstelėjo į savo kaires rankas. – Jau greitai penkios. Mūsų akcija pravirto. – Tyčia pasakiau – „mūsų". – Tokiu laiku geras šeimininkas net šunies nevaro iš būdos.

Išklausę mano pamokslų, jie ramūs kaip avinėliai išsiskirstė ir, matyt, savo vadui nunešė labai svarbią pasiteisinimo priežastį – jau greitai penkios. Man tų žmonių buvo gaila, garbės žodis, bet man panūdo tapti profesionaliu metraštininku, bedvasiu kompiuteriu, todėl užrašiau: jiems bet kokia kaina reikia veikti, kažką daryti, nesvarbu, dėl ko ir kam. Landsbergiui, tėvynei, man, o tikrumoje – patiems sau. Jiems tiesiog knietėjo įspirti į užpakalį jų sieliūkštėse apsigyvenusiam nevisavertiškumui, o po to pasigirti visam pasauliui: juk nepabijojom! Štai kokie mes dideli, patys už save didesni.

Sugrįžę į Sąjūdžio būstinę, jie ėmėsi dar didesnės kvailystės – stabdyti mieste transporto eismą. Prie Ministrų Tarybos ir kitų judresnių sankryžų jų sukurstyti aktyvistai puldinėjo, gulė po mašinomis sudarydami didžiulius kamščius. Kelis jų milicija areštavo kaip eismo chuliganus ir nubaudė piniginėmis baudomis, tačiau nei Landsbergis, davęs tokį įsakymą, nei Sakalas tų vargšų negynė, nes, aišku, nė vienas iš jų negulė po mašina. Girdi, jie dar nepuolė taip žemai. Jie tik vadai ir už pavienių sąjūdininkų veiksmus neatsako. Kristi ant ambrazūrų – eilinių žmonių pareiga.

Stebėjau A.Sakalą pačiame tokios veiklos įkarštyje ir nesupratau, koks šėtonas įlindo į jo vidų? Lyg ir profesorius, lyg inteligentiškas vyras... Ir staiga – suprakaitavęs, išbalęs, sustiklėjusiomis akimis vadovauja šitokiam baisiam Vaterloo mūšiui...

- Kas jums pasidarė?

- Aš ištikimas Landsbergio idėjoms. – Jis tai pasakė per daug iškilmingai, įtikinėdamas pats save.

- Gerbiamasis profesoriau, argi kelti mieste netvarką yra Sąjūdžio idėja?

- Mes norime atkreipti žmonių dėmesį.

- Į ką, į save ar savo prieteliaus kvailystę? Juk tamsta jau esate nuo jo nukentėjęs. – Jis sukluso, bet nerado žodžių atsakyti. – Kolega, - pribaigiau jį, - turėtumėte suprasti, kad tarp idėjinių žmonių pastumdėlių nėra ir negali būti.

Kiek vėliau, tapęs Aukščiausios Tarybos Etikos ir procedūrų komiteto pirmininku, A.Sakalas apskundė mane prokuratūrai ir pareikalavo griežtai nubausti. Mane ėmė tampyti prokuroras K.Milkeraitis. Jis grasinosi mane pasodinsiąs, priminė A.Klimaičio (Kliugerio) bylą, Burokevičių ir netgi tai, kad esu neteisėtai įstojęs į Medžiotojų draugiją. Eilinį kartą išklausęs to politinio spekulianto svaičiojimus, griežtai pasakiau:

- Prašau man kaltinimus pareikšti raštu, tada aš žinosiu, kaip turiu elgtis.

- Suspėsim.

- Aš čia daugiau nevaikščiosiu.

- Atvesim.

- Tada nebeturiu apie ką šnekėti.

Jis pažiūrėjo į savo popierius, krutindamas lūpas paskaitė ir šiaip taip prisiminė:

- Už pirmojo Lietuvos žmogaus nuolatinį įžeidinėjimą.

Pradėjau juoktis.

- Pone prokurore, o kas tas pirmasis Lietuvos žmogus?

Milkeraitis susimėtė.

- Mano supratimu, pirmasis Lietuvos žmogus yra poetas Eduardas Mieželaitis. Kiek pamenu, niekada ir niekur nesu jo įžeidęs. Tad viso gero.

Neiškentęs užsukau pas A.Paulauską ir pareikalavau nutraukti tą komediją:

- Gerbiamasis prokurore, tas jūsų Milkeraitis yra užbaigtas niekšelis. Jam Medžiotojų draugija iškėlė baudžiamąją bylą už valdiškų pinigų grobstymą.

- Žinau, - atsakė generalinis. – Jis toks mūsų, kaip ir jūsų. Jį mums primetė AT prezidiumas... - Paulauskas ištraukė AT firminį blanką, užlenkė skundą pasirašiusio deputato parašą ir davė pasiskaityti skundą. Labai nesiceremonindamas popierių atlenkiau. Dievulyčiau, Sakalas!.. Dar gimnazijoje įkištas to „pirmojo Lietuvos žmogaus" į cypę... Kaip sau norit, bet yra tokių žmonių veikloje kažkas šėtoniško. Tokie veiksmai, toks žmonių niekinimas jau seniai suprantamas, kaip baisi nelaimė, atsirandanti kažkur kitapus gėrio ir blogio ribos.

Dirbdamas su Sakalu Seime, bandžiau išsiaiškinti tokios beprasmybės šaknis, tačiau profesorius labai nenoromis atsakė:

- Kvailas buvau.

- O gal sugundytas? Draugiškai paprašytas?

Jis nieko neatsakė. Gal ir kvailas buvo, tačiau mokytis protauti skundžiant kitus – ne Sakalo, tai Landsbergio brai-

žas. Ir tik po to Aloyzas pagaliau suprato ir patikėjo, kad tas „dorybės įsikūnijimas" su N.Dušanskio pagalba jį buvo pasiuntęs pas baltas meškas.

Bet sugrįžkime į ramų, „papunio" dar mažai išdresiruotą Sąjūdį, dar kūrybingą, ieškantį citatų apie visagalę demokratiją ir jos naudą kvaileliams, dar mąstantį apie Šiaurės Atėnus ir nedideles algeles kur nors valdžios aparate. Štai tokioj idiliškoj ramybėj, palyginus su šios dienos bardaku, man vėl paskambino V.Astrauskas. Susitarėm susitikti A.Brazausko kabinete.

- Matai, - dėstė jie man. – Aukščiausioje Taryboje trūksta keturių deputatų. Jų vietas mes norime pasiūlyti Sąjūdžiui. Jūs iškelkit savo žmones, o mes jus paremsim.

Argi po to, ką mes pridarėm tiems žmonėms, buvo galima atsisakyti jų pasiūlytos vienybės? Jokiu būdu. Kitame posėdyje mes kandidatūras aptarėm. Man pasiūlė Kauną, bet įsižeidę už R.Paulausko kritiką, kauniečiai ėmė bruzdėti. Todėl atsidūriau Raseiniuose, R.Ozolas – Šiauliuose, V.Landsbergis – Vievyje. Bet vėl bėda. Norėdamas dar labiau įtikti, V.Astrauskas mudu su Ozolu sukeitė vietomis.

- Tu – miesto žmogus, tau geriau tiktų Šiauliai, o jis iš Bazilionų, geriau supras kaimiečius.

Tuo ir pasibaigė neilgai trukusios vienybės paliaubos. R.Ozolas sukėlė isteriką:

- Tu uzurpatorius! Tu nesiskaitai su mūsų Seimo sprendimu. Aš – šiaulietis! Tu man tyčia kenki. Aš balotiruotis atsisakau. Aš viską darysiu, kad tu pravirstum...

Nežinau, ko jis dar būtų atsisakęs, gal tėčio, gal mamos, todėl paskambinau V.Astrauskui ir paprašiau, kad jis mane išbrauktų iš kandidatų sąrašo, bet jis labai taikiai atsakė:

- Mes priėmėm sprendimą ir paskelbėm spaudoje, todėl nieko pakeist negaliu. Bet koks skirtumas? Ar ne vis tiek, kur? Tu kaip nors nuramink Ozolą, jis nei už šį, nei už tą ir mus jau aprėkė. Galų gale nedidelė bėda, kad atsisako, mažiau triukšmadarių bus.

- Girdėjai? – paklausiau Romo.

Ir vėl prasidėjo pusiau filosofinis, pusiau politinis ir tris kartus užgautos prekeivio ambicijos riksmas, prieš kurį jis iki šios dienos ir pats vaistų neranda. Balsas tyruose – numotų ranka kiekvienas taikus žmogus. Sutinku. Bet kaip suprasti vargšą, nuolat besimurkdantį savo susikurtoje pelkėje ir visą laiką reikalaujantį – vandens! Duokit bent gurkšnį tyro vandens! Paduoti galima, bet kaip prieisi, jeigu jis pasiutusiai taškosi visokiausiu dumblu?

Tas taškymasis savo įsivaizduotais purslais, man rodos, ir pribaigė Ozolą kaip politiką ir kaip žmogų. Tikėjimas savo sukurtais mitais jį padarė kažkokiu raganium, kuris dėsto prieš savo nosį politines taro kortas visai nesuvokdamas jų prasmės ir fanatiškai tiki mago pašaukimu, savo „lengva ranka" ir sunkiu, visagalio špitolininko liežuviu.

Kartą prie Literatų kavinės mes pamatėm besimušančius jaunuolius, tarp jų ir Ozolo sūnų Džiugą. Vaikinus išskyrėme. Paprašiau milicininko specialiu tarnybiniu telefonu mane sujungti su tėvu.

- Kas kalba? – paklausė Romas.

Prisistačiau ir tyliai, pridengęs delnu ragelį, paprašiau:

- Romai, atvažiuok ir pasiimk savo sūnų. Jis visas kruvinas, apipešiotas. – Jis dar kartą pasitikrino, kas šneka, ir, ką jūs manot, man atsakė? Ką tokiu atveju gali atsakyti tėvas? Ne, jokiu būdu neatspėsite!

- Tai politinė provokacija! – Taškas, o po to – pypt, pypt, pypt...

Galima tuo tikėti, galima netikėti, net galima iš to pasijuokti, bet tai nelaimė, didelė žmogaus nelaimė, iš kurios šaipytis nevalia. Ją kaip nors bendromis jėgomis reikia gydyti. Tačiau nelaimė viena nevaikšto, tuo labiau, kai prie jos priprantame ir nebekreipiame dėmesio. Nelaimei reikia kompanijos, nes ji taip dauginasi. Ir štai Naujųjų metų naktį tas palaidas berniukas pritrūko „šnapso" ir pakaušęs ėmė jo ieš-

koti tarp tokių pat plevėsų. Jis klaidžiojo po sodo namelius, kol užkliuvo pas piktus žmones. Tie jį primušė ir išmetė lauk. Draugų paliktas jis visą naktį pragulėjo sniege. Jo bendras kūno atšalimas peržengė kritinę ribą ir šio neramaus vaiko jau nebegalėjo išgelbėti jokia medicina... Ta žinia sukretė mus. Ir staiga laikraštyje skaitome R.Ozolo samprotavimus, kad tai V.Čepaičio užsakyta politinė žmogžudystė, kerštas tėvui.

Viešpatie, iki ko galima nusišnekėti, kai pradedi manyti, kad esi pasaulio bamba! Taip, V.Čepaitis nedoras žmogus, avantiūristas, bet tuo pačiu jis ir Ozolo bičiulis, politinis bendražygis, taip sakant, jie abu vienos poros kaliošai, tik su skirtingu susidėvėjimo laipsniu... Ir štai tokia juoda nesąmonė! Nežinau, kaip į tai reagavo pats Čepaitis, tačiau vartant bylą, ten ne tik versijos, bet ir užuominos nėra apie kažkokį užsakymą. Visa tai prasimanyta. Sakysim, iš širdies skausmo. Bet kam tada tokie pareiškimai? Savo politiniam reitingui pakelti? Juk tai dar juodesnis absurdas. Išaiškinus Čepaitį, išsitepė ir pats Ozolas. Toks beprotiškas žingsnis jo populiarumui nepridėjo nė vieno procento, viskas išėjo priešingai...

Bet Lietuva yra Marijos žemė. Joje pribuišiai visada buvo ir tebėra reikalingesni už pačius lietuvius. Tokia klaiki tiesa, tačiau ir tokia ji mums reikalinga labiau už viską, netgi tada, kai ji atsisuka prieš mus. Ne tik Čepaitis, bet ir pats Ozolas yra vaikščiojanti provokacija. Kad jis to nejaučia ir negali jausti – visiems suprantama ir be sudėtingesnių paaiškinimų, bet kad to nesuprastų jį supantys draugai, reikia būti arba panašiems į jį, arba dar nelaimingesniems, kad paskui, kartu sutarę, atitemptų Lietuvai dar didesnę, jau visuotinę nelaimę – Valdą Adamkų.

Mano rinkimai Šiauliuose praėjo gana neblogai. Aš gerokai išsiveržiau pirmyn, bet pagal to meto įstatymus negavau penkiasdešimties procentų balsų, todėl buvo paskelb-

tas antrasis turas. Jame dalyvauti atsisakiau. Man pakako visokiausių nesąmonių jau pirmajame. Į mano vietą sugrįžo R.Ozolas ir buvo išrinktas. Jis turėjo laimėti, nes jį visomis keturiomis parėmė Sąjūdis. Aš buvau apšauktas atgimimo priešu. Prieš mane pirmajame ture buvo sudaryta agitatorių grupė, kuriai vadovavo Z.Vaišvila. Jam talkininkavo du neatskiriami bičiuliai, du vietinės reikšmės karžygiai – V.Čepaitis ir R.Ozolas, o laimėję susipjovė. Vienas prieš kitą neva ėmė samdyti žudikus... Fantasmogorija! Matyt, tik iš didžiulės meilės atsiranda tokia dinozauriška neapykanta.

Po kelių susitikimų su rinkėjais, kuriuose netrūko mano „bendražygių" suruoštų provokacijų, parvažiavau į Vilnių ir grupėje pareiškiau:

- Mes pasirašėm vienybės deklaraciją, tai kodėl tik prieš mane vieną, tokį patį sąjūdininką, kaip ir jūs, organizuojate priešiškus mitingus? Kam pakišot po kirviu tą mokytoją?

- Tau, tokiam „zubrui", būtų gėda kaip stagnacijos laikais eiti vienam į rinkimus, - kikenant Landsbergiui atsakė A.Juozaitis. Su juo nesiginčijau, supratau, kad taip jis atsilygina už mano straipsnį „Švyturyje".

- Pakišdamas man koją, tu pirmas sugriovei tą vienybę, - nenusileido ir Ozolas.

Viskas vyko pagal iš anksto paruoštą planą. Vaišviliukas tol drumstė vandenį Šiauliuose, kol išėjau iš žaidimo. Sugrįžo kitas „zubras", bet jam alternatyvos neatsirado. Taip gimė garbusis A.Čekuolio prisipažinimas: žmonės būtų balsavę ir už gorilą, jeigu ją būtų parėmęs Sąjūdis.

Koks nuostabus rinkėjų įvertinimas! Bet aš nenorėjau žemintis, laikiausi savo principų ir toliau kalbėjau rinkėjams tiesą, kaip tada ją supratau. Iš Sąjūdžio neišėjau tik todėl, kad pasidarė labai įdomu stebėti, kur šitaip elgdamiesi nukeliaus jo vadukai? Už tai buvau apšauktas „Juoduoju pranašu". Tame žodžių apsistumdyme laimėjo masinė psichozė, kuri ir šiandien mums visiems gerokai atsirūgsta.

Reikia pripažinti, kad mano oponentai buvo gana išradingi. Jie net paskelbė „naują V.Petkevičiaus romanų skaitymą". Ką tai reiškia, daug kas nesupranta ir dabar. Apgauti žmonės vis dar klausinėja, o aš jiems atsakau: kaip galima naujai skaityti F.Dostojevskį, E.Mieželaitį, S.Nėrį arba J.Baltušį? Doram žmogui tai niekada nebus aišku, o fariziejui labai paprasta: skaityk kiek nori ir kaip nori, bet suprask ir kitiems aiškink taip, kaip liepia landsbergininkai. Ir pagaliau Sąjūdžio Torkvemados V.Čepaičio galutinis ir neapskundžiamas nuosprendis: „V.Petkevičiaus romanų negalima pataisyti kopiūromis, juos reikia sunaikinti."

Pagal šią taisyklę laužuose buvo deginamos J.Baltušio knygos, supleškinta jo sodyba Anykščiuose, nerado kapuose ramybės tautos lakštingala, pagal šį nurodymą visa padori lietuvių literatūra buvo pasmerkta myriop. Priešindamasis inkvizitoriams, nesėdėjau rankų sudėjęs ir aš. Parašiau dešimtis straipsnių, išleidau satyros knygą, o viename feljetone pro ašaras pasijuokiau: kai pamatau Z.Vaišvilą, A.Čekuolį, R.Ozolą ar Landsbergį, „darančius" politiką, mane apima panika, o ranka nenoromis pakyla žegnonei:

- Viešpatie, už ką baudi?

Bet Visagalis nepagailėjo. Ne vien manęs. Kai atsipeikėjęs A.Juozaitis parašė straipsnį „Istorinė klaida", jau buvo vėlu. To paties Juozaičio išdresiruoti „išminčiai" jam labai rimtai atsakė: ne Landsbergis, pati istorija suklydo.

Kaip nepasuksi, politika buvo ir liko visų žmogaus ydų koncentracija. Retas kuris, patekęs į valdžią, nepameta galvos. Panašiai atsitiko ir su kitu mano senu bičiuliu A.Bieliausku. Dabar jis savo raštuose vaizduoja labiausiai tarybiniais laikais nukentėjusį rašytoją. Bet vos tik jį tais prakeiktais metais išrinko Rašytojų sąjungos pirmininku, jis tuoj pat pasijuto geriausiu, teisingiausiu ir talentingiausiu prozininku. Šiek tiek pakritikuotas Alfonsas pradėjo įsakinėti: neleisiu, negalima, tik per mano lavoną, kol tarp draugų tokiu ir pavirto.

Kai „Vagai" įteikiau jo sukritikuotą romaną „Grupė draugų", jis visus redaktorius privertė perrašyti teigiamas recenzijas. Drebėdami dėl savo kailio, aukštyn galva apsivertė K.Ambrasas, S.Sabonis, išskyrus mano redaktorių K.Bruzgelevičių, kuris dėl manęs gerokai nukentėjo. Bet tada mudu turėjom kur pasiskųsti. Po penkių metų kovos L.Šepetys palaimino kūrinio leidimą. O kur galėjai pasiskųsti Landsbergiui šeimininkaujant? Kur rasi teisybę šiandien, jeigu mus į šviesią ateitį veda tik jų nusikaltimų pėdsakai?

ROBESPJERO DĖSNIS

– Lietuvą gali išgelbėti monarchija arba koks nors inteligentiškas kultas.

A.Juozaitis

– Mes manytume, kad reikėtų pradėti nuo Traidenių-Terleckų dinastijos.

Mindaugas II-asis fon Urachas

Kai prancūzų revoliucijos tėvą ir vadą atvedė prie giljotinos, jis suriko:

- Revoliucija – tai hidra, ryjanti savo vaikus!

Tokią revoliuciją jis pats sukūrė, tokios norėjo ir nuo tokios nukentėjo.

O kai vedė karti ministrą, kai permetė per dujinio žibinto stulpą virvę, jis nelauktai paklausė.

- Ponai revoliucionieriai, argi nuo to Paryžiuje pasidarys šviesiau? – žmonės ėmė juoktis, atšilo ir minia jį paleido, supratus savo įtūžio beprasmybę.

Taip kalbėjo du vienodos nelaimės ištikti žmonės. Vienas, laikęs save dievuku, įvedęs teismus, kuriuose pakako tik pažiūrėti žmogui į akis ir be jokių įkalčių jį nuteisti myriop, ir specialistas, kuris griovimo labiau bijojo negu savo mirties. Vienas klykė, tampėsi, įrodinėjo savo išskirtinumą, o kitas šypsojosi, iki paskutinės akimirkos įkalbinėjo savo egzekutorius, kad jie neteisūs, kad griauti kur kas lengviau negu statyti, kad viskas priklauso ne nuo idėjos tobulumo, o nuo to, kaip žmonės nori ir geba tas idėjas įgyvendinti, su kokia sąžine ir kokiomis rankomis jie prisiliečia prie jų, kaip jie supranta juos supančius žmones ir kaip stengiasi būti suprasti patys.

Kiekviena revoliucija panaši viena į kitą tuo, kad politikų sukiršinti ir dvasiškai apiplėšti žmonės labai greitai užmiršta ilgametį paruošiamąjį intelektualų darbą, jų humaniškus tikslus, ilgai svarstytas bei ginčytas būsimųjų pertvarkų taisykles ir nepalenkiamą asmenybės norą išlaisvinti žmones iš autokratinės, valstybinės, dvasinės ar nacionalinės priespaudos. Žodžiu, pradžioje atsiranda žodis, sukyla žmogaus dvasia, jo intelektas, asmenybė, o to pakilimo vaisiais labai

mikliai pasinaudoja apsukri ir labiau prie aplinkos mokanti prisitaikyti vidutinybė. Dažniausiai – nieko padoraus negebanti sukurti valdininkija, kurios rankose nauji, seniai žmonių laukti įstatymai tampa dar baisesni už senus.

Tai aksioma, kurios nereiktų įrodinėti, jeigu panašios klaidos nepasikartotų iš kartos į kartą. Atrodytų, žaidimo taisyklės daugiau negu paprastos, tačiau senos tvarkos negalima pakeisti nepakeitus senos valdžios. Štai čia ir pakastas šuo. Bet koks paruošiamasis darbas anksčiau ar vėliau pavirsta į savo kulminaciją, prasideda kova už valdžią, kuri niekada nepripažįsta nei humanizmo, nei doros, nei brolio, nei draugo. Viskas pakeliui į ją apjuodinama, sugriaunama, sunaikinama ir tik po ilgų kančių ir nesėkmių vėl ateina išmanymo, pakantumo ir padorumo metas, o kartu su jais ir naujas brandesnis kūrybos protrūkis.

Kodėl pirminėj kovos stadijoj į priekį išeina asmenybės, kūrėjai, o tik paskui – įvairaus plauko politikieriai, kurie atsargiai dairosi ir kantriai laukia patogios progos savo siauriems asmeniniams tikslams įgyvendinti? Todėl, kad asmenybę gina jos darbai, visuotinis pripažinimas, autoritetas ir per ilgus metus žmonių sukauptas pasitikėjimas. Įžymų mokslo ir kultūros veikėją sunkiau pastumti į šalį, ištremti, tuo labiau – sunaikinti. Su juo reikia skaitytis. Išjudinę mases, tokie žmonės ir toliau nepraranda galvos, jie nuolat jaučia atsakomybę už būsimas pasekmes, juos gąsdina bet koks griovimas, jie norėtų taikaus, evoliucijos kelio, bet darbas jau padarytas, uola išjudinta. Pradžioje su jais dar skaitosi ir vidutinybė, dar dangstosi jų sumanymais ir vardais, bet kuo labiau intelektualai priešinasi tokiam beatodairiam jų idėjų išdavimui, tuo labiau į juos pradedama žiūrėti kaip į naujo, ką tik užgimusio judėjimo priešus. Be to, protingi žmonės nieko nežada veltui, jie šneka apie būsimus sunkumus, o paskui juos atėję politikai pažadų nesigaili, bet irgi iki tam tikro laiko.

Išplaukę į paviršių, „minios numylėtiniai" arba jos vadukai tučtuojau suabsoliutina savo veiklą, prisidengdami

šventais intelektualų sukurtais lozungais, iki beprasmybės išaukština savo „patriotizmą", nes nieko kito neturi, o realų, teisinį, istorinį, kultūrinį ir dvasinį Tėvynės supratimą paverčia tikėjimu, dogma, organizuota arba suvalstybinta religija, kuri be didelio vargo leidžia visus žmones suskaldyti ir padalinti į teisinguosius ir neteisius, o iš tikrųjų – į tų politikų draugus ir priešus. Bet kas keisčiausia, kad tokių neva priešų lageryje, visų pirma, atsiduria nuosaikieji, kurie tą revoliuciją paruošė ir pradėjo, tai yra, siekė tiesos, mažiausių nuostolių ir nesiskaitė su valdžion iškilusių politikų padarytomis klaidomis. Žodžiu, eilinį kartą suveikia vadinamasis Robespjero dėsnis: žmonės, pradėję revoliuciją ir nebegalį suvaldyti jos procesų, tampa pirmomis tos revoliucijos aukomis.

Su tais žodžiais viename pasitarime kreipiausi į Michailą Gorbačiovą, bet nebuvau išgirstas. Juos pakartojau Algirdui Brazauskui, kuris, vaikydamasis materialinės naudos, atsisakė socialdemokratinių idėjų ir ėmė griauti partiją, iškėlusią jį į aukščiausią valdžią. Jis antrą kartą išvalė, anot rinkėjų, išlaižė kelią, tiems, kurie mus atvedė į „Viljamso" baudžiavą.

Šiandien nenoriu vaizduoti savęs kažkokiu pranašu. Tą dėsnį atradau ne aš, tiktai kaip vienas iš pirmųjų pertvarkos šalininkų jį patyriau savo kailiu. Šis dėsnis jau seniai keliauja per visą žmonijos istoriją, todėl pabandykim atsakyti dar į vieną iš šios taisyklės iškylantį klausimą: kam reikalinga šita hipertrofuota tėvynės meilė ir kas yra tas neišpasakytai išpūstas patriotizmas? Už jų geriausiai slėptis nemokšoms, prisitaikėliams. Tai mašinos, nereikalaujančios didesnės proto įtampos ar dvasinės pusiausvyros, jos labai greitai suveikia pagal seniai vidutinybės įsisąmonintą principą: šauk ir tau būtinai kas nors atsilieps, bent jau toks pat, kaip tu.. Kuo garsiau rėksi, tuo labiau skambės tavo balsas, nes patriotizmas, kaip rašė Levas Tolstojus, yra paskutinis niekšo prieglobstis. Kitaip tariant, išbandęs viską ir niekur nepritapęs, blogos valios žmogus labai greitai susiorientuoja bet kokio

sumišimo aplinkybėse ir tučtuojau jas panaudoja savo tikslams. Anot barono Rotšildo, revoliucijos metu uždirbami milijardai.

Atitrūkęs nuo bet kokių moralinių ir etinių principų, persivertėlis sukelia chaosą, netvarką ir, pasijutęs savo stichijoje, labai greitai tampa padėties šeimininku. Pataikaudamas „masėms", jis tarytum aukština jas, giria, bet faktiškai kuria savo liaudiškumo įvaizdį, o jį sukūręs, pasijunta nepaprastai didelis ir galingas. Taip į valdžią ateina menkaverčiai, kompleksuoti žmonės, kurie apie save sulipdo „bendražygių" grupę, aktyvią arba vadinamąją agresyviąją mažumą, kuri ir tampa varomąja jėga, nes didžioji, aritmetinė piliečių dauguma paprastai visada tyli ir niekur nesikiša.

Taip atsitiko ne tik pas mus, Lietuvoje, kur iš 35 sąjūdžio kūrėjų beliko tik ketvertas „teisuolių", o kiti vienokiu ar kitokiu būdu buvo apšaukti tautos priešais, taip atsitiko ir Maskvoje, ir Gruzijoje, ir Ukrainoje, aišku, su kai kuriomis išimtimis, bet tik patvirtinančiomis šią taisyklę. Taip Sąjūdžiui visokiausiomis intrigomis buvo nupjauta galva, jo protas.

Dauguma inteligentų, rašytojų, aktorių ir mokslininkų, gavę nuo agresyviosios mažumos arba jų įkaitintos minios per dantis, staiga išsigando, pritilo ir pasitraukė iš aktyviosios veiklos, o vidutinybėms to ir tereikėjo. Jie tučtuojau pasisavino intelektualų darbus, jų nuopelnus, programas, mintis ir apsiskelbė vieninteliais jų autoriais.

Lietuvoje gal tik vienas kitas rašytojas ar mokslininkas suprato, kad tokia padėtis negali ilgai tęstis, bet dauguma pritilo, išsigando, nes pabūgo politikų sukurto naujo prievartos ir moralinio teroro aparato, tačiau išdidesni pradėjo galvoti truputį kitaip: jeigu tai – istorinis dėsnis ir jo išvengti negalima, vadinasi, ta liga turi persirgti ir „masės", ir pertvarką pagimdę intelektualai, todėl nepaisant jokių aplinkybių, jie ir toliau turi dirbti savo pradėtą darbą, tai yra, talkininkauti agresyviajai mažumai. Ir tiktai vienetai suprato, kad jie neturi teisės bijoti jokių vidutinybės psichinių ir politinių

atakų, kad jie privalo padėti žmonėms susiorientuoti susidariusiose aplinkybėse, turi kritikuoti prisitaikėlius ir apgavikus, kelti tautiečių politinę kultūrą ir išvesti į valdžią tauresnius bei gabesnius naujojo judėjimo šalininkus. Ir kuo greičiau į visuomeninę veiklą sugrįš nevykusių politikų išvaikytas tautos intelektas, tuo greičiau bus sukaupta tautos politinė valia bei jos kūrybinis aktyvumas. Priešingu atveju mūsų laukia labai ilgas merdėjimas ir kančios.

Didybės manija – tai dvasinis žmogaus skurdas, bet kai didybės manija neatsakingai apkrečiama minia, ji tampa baisia, viską griaunančia jėga. Taip atsiranda puiki dirva didžiavalstybiniam šovinizmui, nacionalizmui ir fašizmui. Nusivylę šia diena ir nematydami šviesesnės perspektyvos, žmonės pradeda dairytis į praeitį, ima ją idealizuoti, ieškoti paralelių ir pagaliau, „tvirtos rankos"... Taip pas mus atsirado viena iš kvailiausių pastangų sugrąžinti 1939 metų smetoninį režimą, o Rusijoje – atgaivinti Romanovų dinastiją.

Tačiau istorija nieko nereanimuoja. Kas pateko į jos sąvartyną, tas atitenka muziejams arba užmarščiai. Todėl kiekvieno kūrėjo pareiga dirbti ateičiai. Sukandus dantis, pamiršus visas asmenines skriaudas bei įžeidinėjimus, nes ateitis priklauso ne tiems, kurie turės daugiau kariuomenės arba aktyvesnių partijų, bet tiems, kurie išspręs kūrybines problemas ir sugebės daugumą savo piliečių paversti laisvomis, kūrybiškai nusiteikusiomis asmenybėmis. Nulių suma yra nulis, o vienetų – jau tam tikras dydis, vis augantis, besiplečiantis, sukuriantis apie save nuolat veikiantį intelekto ir dvasingumo traukos lauką.

Tai mano veiklos credo, todėl Sąjūdis neturėjo didelės įtakos nei mano įsitikinimams, nei mano kūrybai. Jis tapo tik mano tyrinėjimų objektu ir šiokia tokia politinės bei žurnalistinės veiklos arena. Po Sąjūdžio istoriją knaisiojuos ir dabar. Kartais sėkmingiau, kartais tuščiai. Ir štai atradimas!

Buvęs KGB majoras Vytautas Vaitas (tikra jo pavardė kita), savo santūrioje, tačiau gana kvalifikuotoje ir atviroje išpažintyje padarė didžiulę paslaugą visiems Iniciatyvinės gru-

pės nariams. Jis labai tiksliai nurodė, kaip buvo suskaldytas, o vėliau – ir sunaikintas sąjūdis. A.Juozaitis, B.Genzelis, V.Bubnys, V.Radžvilas ir kiti aktyvistai dar ir dabar tebeieško „tikrųjų" kaltininkų ir nejaučia, kad patys, paklusę Landsbergio gerai organizuotai „vienintelio kelio" klikai, daugiausiai prisidėjo prie to mus sunaikinusio proceso. O gal ir apsimeta?

V.Vaitas labai tiksliai viską sustato į savo vietas ir paaiškina:

- Tarkim, visuomenėje susikuria tam tikra grupė, kuri kasdien stiprėja. Joje nėra oficialaus lyderio, o neoficialus, jeigu jis tuoj pat iškils, dar labiau sustiprins tą grupę. Grupėje buvo rastas pagiežingas, konfliktiškas žmogus. Vieno informatoriaus buvo paprašyta, kad jis pasiūlytų jį pirmininkauti per posėdį, kitam informatoriui nurodoma būtinai reikalauti, kad jis per mitingą pasakytų kalbą ir t.t. Viskas, jau yra toks lyderis, kuris ateityje suskaldys ir susilpnins grupę, reikia tik atsargiai jį pakoreguoti...

Negalėdama susitaikyti su tokia abstrakčia, teorine pokalbio forma ir puikiai suprasdama, kad kalba eina apie Sąjūdį, žurnalistė B.Balikienė grąžina majorą į realų gyvenimą ir bando išpešti kokią nors sensaciją:

- Tarkim, jūs tą lyderį stumiate į priekį. Tai kodėl Maskvos laikraščio „Izvestija" korespondentas Kopeliušnas jį puolė, įvardindamas „radikalusis Landsbergis ir jo komanda"?

- Tai žaidimo tęsinys, kad mūsų lyderis būtų dar tikresnis, - atsakė buvęs majoras.

O kaip viskas vyksta pačiame Sąjūdyje? Į posėdį susirenka 16 iš 35 Iniciatyvinės grupės narių. Informatorius A.Čekuolis pasiūlo į pirmininko postą V.Landsbergį. Visi nustemba ir net pašiurpsta. Prasideda ginčai, dauguma pasisako prieš. „Susigriebia" ir A.Čekuolis. Jis nebegiria savo kandidato:

- Taip, Landsbergis pagiežingas, kerštingas, kiek žinau iš konservatorijos žmonių, didelis intrigantas, tačiau šiuo metu mums tokio ir reikia kovai prieš biurokratų statomas pin-

kles. – Taip sakant, nurodomas konkretus priešas ir konkreti kovos forma su juo: akmuo prieš kirvį.

Neiškentęs sukyla R.Ozolas:

- Ką, šitą politinės klausos neturintį muzikantą?! - Tačiau jį labai gudriai nutupdo dar keli informatoriai ir pats Landsbergis:

- Siūlau pirmininką rinkti laikinai, šešiems mėnesiams. Po manęs reiktų iškelti Ozolą! - ir papila to nepaprastai ambicingo, bet tuščio žmogaus adresu kelis maišus nesamų nuopelnų. Pamalonintas „filosofas" nuleidžia akis ir pasiduoda. Pakyla rankos. Iš šešiolikos dalyvavusiųjų devyni balsuoja „už", septyni „prieš", o protokole rašoma „dauguma". Pirmininkas jau išrinktas. Aš pareiškiu, kad Sąjūdžio įstatuose pirmininko pareigybė nenumatyta, kad tai neteisėti rinkimai, kadangi už Landsbergį balsavo tik kas penktas grupės narys, keturi penktadaliai pasisakė „prieš" arba balsavime visai nedalyvavo. Prieš mane sukeliamas didžiulis skandalas, kuriam, jau vadovauja ne Landsbergis, bet pamalonintas Ozolas. Protestuodamas išeinu iš posėdžio. Manimi paseka dar keli.

- Siūlau po Ozolo pirmininku išrinkti Vytautą Petkevičių, - dar bando mus sulaikyti Landsbergis, bet juodas darbas jau atliktas. Dabar jam patogiau pabūti taikos teisėju.

Antrasis informatorius V.Čepaitis kišenėje turi iš anksto paruoštą planelį. Ta proga jis siūlo prie Sąjūdžio būstinės surengti mitingėlį, kuriame Landsbergis pasakytų programinę kalbą. Jis skuba nešvariai atliktą darbą kaip galima greičiau įteisinti, todėl naujam pirmininkui paruošia geltonų, žalių ir raudonų gvazdikų puokštę. Kadangi gamtoje žalių nėra, dalį geltonų padažo žaliai ir viskas įgauna patrauklią tautinę formą. Labai netikrą, dirbtinę, tačiau tas netikrumas, tas dirbtinumas tvyro virš mūsų galvų ir šiandien.

Ir pagaliau J.Šimėno pakeitimas G.Vagnoriumi, kuris premjeru laikinai dirbo dvi kadencijas: pirmąją – net nepriėmęs priesaikos valstybei, o antrąją – apsimokėjęs už ją A.Brazauskui „Draugystės" viešbučiu. Viskas žodis žodin,

kaip renkant Sąjūdžio pirmininką, teisingiau, kaip majoro V.Vaito pacituotame scenarijuje: „Laikinumas – viena iš nepavojingiausių formų įsitvirtinti valdžioje." Kaip į vandenį žiūrėta: nieko nėra pastovesnio už laikinai priimtą įstatymą arba laikinai į valdžią atėjusį diktatorių.

Ir štai dar vienas KGB majoras savo noru pasišovęs mums patalkininkauti televizijos laidoje „Autodafė". Jis kalbėjo tą patį, o mano paklaustas, ar galėjo į slaptą butą pasikviesti kokį nors pašalinį neverbuotą žmogų, atsakė vienareikšmiai:

- Jokiu būdu.

Laidos vedėja J.Šarpnickienė, supratusi, kur suku, tuoj pat nemokšiškai pabandė apginti „šventąją karvę":

- Mes žinom, apie kokį politiką jūs šnekat.

- Aš pažinau ir klausiančiojo balsą, - žaibiškai reagavo majoras. – Atvesti į butą neverbuotą žmogų, tuo labiau, į slaptą? Ką jūs! Už tai lėkdavo ne tik antpečiai, bet ir galvos.

Ponas Landsbergis, A.Butkevičiaus pagautas už rankos, spaudoje sapaliojo, kad, girdi, jį kartais kviesdavo į slaptą butą šiaip sau pasišnekėti draugiškomis temomis...

Manau, nereikia būti dideliu analitiku, kad iš šių dviejų pavyzdžių padarytum teisingą išvadą: taip, Vytautas Landsbergis iš tikrųjų buvo KGB informatorius ir visa savo veikla pateisino šios įstaigos pasitikėjimą. Vien tik paskutinis „Viljamso" užsakytas premjerų kordebaletas rodo, koks tai pagiežingas, konfliktiškas, liguistas ir laiku mūsų atgimimui surastas žmogus.

Ir dar vienas įrodymas. Archyvų departamento direktorius G.Ilgūnas paskelbė, kad V.Landsbergio byla yra surasta, prabilo spauda, tačiau ypatingojo archyvo direktoriaus pavaduotojas Antanas Šoliūnas ją nelegaliai nunešė Seimo pirmininkui Landsbergiui. Po savaitės jis savo bylą grąžino archyvui. Joje trūko keleto lapų, jie buvo išplėšti. Kadangi byla nebuvo inventorizuota ir aprašyta, tai Landsbergiui jokių pretenzijų nebuvo galima pareikšti. Kas tuos puslapius išplėšė, taip ir liko „gilioje" paslaptyje.

Pasikalbėjus su specialistais ir kvailam tapo aišku: tokia

byla KGB galėjo atsirasti dvejopu būdu – arba Landsbergis bendradarbiavo su šia įstaiga, arba buvo persekiojamas. Kadangi antrasis variantas savaime atkrinta, tada viskas sustoja į savo vietas. Be to, teisėsaugai ir šiandien būtų nesunku nustatyti, kokio stovio bylą A.Šoliūnas nunešė Landsbergiui ir kokio ji buvo sugražinta atgal, tačiau niekas to nedrįsta padaryti, lygiai kaip A.Sakalo byloje: visiems aišku, kad organizacijoje buvo du nariai – vienas sėdo, o kitas važinėjo po užsienius ir kažkodėl niekam lig šiol neaišku, kas ką įskundė.

Kad daugiau taip neatsitiktų, sugrįžęs į valdžią Landsbergis tučtuojau atleido Vytautą Skuodį iš Genocido ir rezistencijos tyrimo centro vadovo pareigų ir paskyrė į jo vietą komjaunimo aktyvistę D.Kuodytę. Skuodžiui pasipriešinus iš jo buvo atimti raktai, antspaudai ir prasidėjo ilgas šantažavimo periodas, kol to žmogaus nervai neišlaikė.

Štai kodėl prakištas į valdžią Landsbergis prieš visus savo priešininkus nuolat ir be jokios rizikos naudoja vadinamąją KGB kortą. Iš kur ta informacija? Toli ieškoti nereikia. Jo dešinioji ranka arba mūsų palaimintas „dešinysis V.Landsbergio protezas", Deputatų klubo pirmininkas – irgi informatorius. Nesuderinus su juo, nė vienas klausimas nepatekdavo ant pirmininko stalo.

Kitas to klubo aktyvistas, dešiniosios rankos „kairysis protezas" K.Saja pats spaudoje prisipažino apie savo bendradarbiavimą su KGB. Motyvas gana keistas: jei nebūčiau sutikęs talkininkauti, nebūčiau galėjęs nuvykti pas brolį į JAV.

Pirmuoju profesoriaus pavaduotoju ir Malonės komisijos pirmininku išrenkamas K.Motieka, ypatingų bylų tardytojas ir KGB konsultantas. Tuo įsitikinti galima vien tik pavarčius autoinspektoriaus Kundroto bylą ir jo dienoraštį, kurį Motieka perdavė Saugumui.

Antruoju pavaduotoju tampa B.Kuzmickas, slapyvardis „Jurgis", KGB vatikanologas, turėjęs slaptą butą Vienoje ir ne visai legaliai iš ten parsivaręs kelias „Volgas". Atėjęs į

valdžią, jis tokiu pat būdu nusigvelbė net tris butus sau ir savo dviem dukrom.

Vienu vicepremjeru paskiriamas Z.Vaišvila, slapyvarde „Studentas", kelerius metus auklėtas kontržvalgybos generolo A.Marcinkaus aplinkoje.

Antruoju vicepremjeru paskiriamas R.Ozolas, baigęs atitinkamą paruošimą ir šnipinėjęs savo viršininką Aleksandrą Česnavičių, už ką nebuvo nubaustas, tik mandagiai išprašytas į „Minties" leidyklą.

Sekretoriumi išrenkamas Liudvikas Sabutis, taip pat glaudžiai susietas su šia tarnyba.

Patarėja R.Dapkutė, CŽV agentė perverbuota į KGB, o praktiškai – ryšininkė tarp tų dviejų žvalgybų. Apie tai ji gana plačiai, bet labai neįtikinamai parašė neva savo išpažintyje „Respublikoje".

Sąjūdžio iždininkas Kęstutis Urba, kurį už rankos atsitempė Landsbergis ir „varinėjo" su juo įvairų biznį – irgi kadrinis KGB darbuotojas.

Pagaliau Andrius Eiva – specialiai atsiųstas CŽV agentas, Vietnamo karo dalyvis, „gudriai", tuo pačiu keliu kaip ir Dapkutė, prasmukęs į Lietuvą. Tas specialistas taip puikiai organizavo Seimo gynybą, tiek į rūmų rūsį prikišo visokiausių degių skysčių Molotovo kokteiliams gaminti, kad pakako vienos neatsargiai numestos cigaretės ir viskas būtų išlėkę į orą. „Mano tikslas, - prasiplepėjo jis korespondentams, - buvo kaip galima ilgiau išsilaikyti arba visam pasauliui parodyti, kas yra Maskva". Tačiau čečėniškam Pilėnų variantui nepavykus, jis tuo pačiu keliu, Saugumo nepastebėtas, bet jo darbuotojų palydėtas išnyko iš Lietuvos.

Verčiant K.Prunskienės vyriausybę, buvo sufabrikuotas „Šatrijos" verbavimo lapelis. Jį paruošė generolas S.Caplinas. Tiesioginiai vykdytojai – V.Kareniauskas ir kapitonas Kuolelis. Tas dokumentas buvo pakištas V.Ivanovui, o per jedinstveninkų rankas pateko V.Čepaičiui ir atsirado ant Landsbergio stalo, kaip scenarijuje ir buvo numatyta „Rei-

kia stengtis, kad nesutaikomų priešų interesai visiškai sutaptų".

Kai A.Butkevičius vietoj sunaikinto KGB sukūrė savo nuosavą Imuniteto tarnybą su V.Česnulevičiumi priekyje, jis dalį tos informacijos kruopščiai surinko, bet nenaudojo ir laukė patogaus momento. Negavęs Palūšėje prašyto Saugumo viršininko posto, jis bandė šantažuoti Landsbergį ir iškelti tuos faktus viešumon, bet, kaip minėjau, „tėtušio" buvo apeitas, kadangi ir tas naudojosi to paties bilduko informacija...

Pats Audrius Butkevičius, avantiūristas iki kaulo smegenų, irgi visą laiką žaidė dvigubą, jei ne trigubą žaidimą. Patekęs į B.Makutynovičiaus amonininkų rankas ir staigiai paleistas, jis visur į klausimą – kodėl nesigynei – bravūriškai atsako:

- Argi reikėjo dar dviejų lavonų?

Tačiau pats Makutynovičius yra kitokios nuomonės. Jis Maskvos korespondentui labai miglotai užsiminė: „Butkevičius pasirodė labai sukalbamas žmogus, todėl mes jį ilgam prirašėm R.Paprecko globon". Atrodytų labai nekalti žodžiai, jei nežinotum, kad Papreckas buvo specialiai įrengtos KGB „knaipės" oficiantas, o paskui – vedėjas. Jis aptarnavo specialiai čia atvedamus klientus, užrašydavo jų pokalbius ir net nufilmuodavo.

Pasikeitus valdžiai, A.Butkevičius padėjo R.Papreckui privatizuoti „Bočių" restoraną, o tas ir čia labai sumaniai įdiegė savo patirtį. Kadangi restoranas buvo šalia Krašto apsaugos ministerijos, tai Butkevičius sudarė su juo sutartį maitinti ministerijos darbuotojus pagal Paprecko išduotus talonus. Buvo pasiekta abipusė nauda: šeimininkas gavo didžiulę valstybinių pinigų injekciją, o ministras buvo tiksliai informuojamas, ką apie jį šneka karininkai.

Antrą tokį restoraną Butkevičius įrengė Profsąjungų rūmuose vadinamoje „Milijonierių užeigoj" visai kito tipo žmonėms. Mane tenai specialiai nusivedė generolas A.Marcinkus, pasodino už stalelio, o kai oficiantas nuėjo vykdyti užsakymo, kai ką parodė.

- Kam jūs tai darot?

- Jei esate nekvailas, sužinosite.

Kitą dieną A.Butkevičius atsirado mano kabinete ir pusiau rimtai, pusiau juokais pasakė:

- Pavojingai žaidžiate, pirmininke.

- O jūs, ministre, labai kvailai pasiklausot.

Jis nustebo ir pasitaisė:

- Aš jūsų neįvertinau.

- Ne, Audriau, tu pervertini save.

Jo Imuniteto tarnybos arba Butkevičiaus privataus saugumo vadu buvo V.Česnulevičius, baigęs Minsko aukštąją milicijos mokyklą ir kurį laiką tenai komsorgavęs. Tai nesubalansuotos psichikos žmogus, per vieną tardymą peršovęs įtariamąjį. Bėdos prispaustas jis apsimetė nepakaltinamu ir, draugams padedant, šiaip taip išsisuko, bet karjerą prarado ir vėl išlindo į paviršių atgimimo laikais. Apie jį ieškoti informacijos buvau priverstas, kai iš perrengtų pasieniečių sužinojau, kaip tas tipas su pistoletu rankose mokė juos tylėti apie įvykius prie televizijos bokšto.

R.Papreckas savo karjerą užbaigė labai netikėtai. Savo tėviškėje Raseiniuose jis pasistatė puikią sodybą, net įsirengė baseiną, prie kurio, anot namiškių, buvo nušautas ir įmestas į vandenį, tačiau oficialioje versijoje buvo įrašyta, kad didelės depresijos pasėkoje nusišovė.

Ne kartą kalbėjau ir įdėmiai stebėjau šį nepaprastai vitališką žmogų, mėgusį išgerti ir labai skaniai užkąsti, todėl ir dabar netikiu, kad tas guvus storulis savo biznio ir karjeros viršūnėje būtų pakėlęs prieš save ranką. Be to, pagal bendradarbių charakteristiką – jis buvo kantrus kaip vanduo.

Skaitytojas gali suabejoti: iš kur autorius tiek daug žino? Visų pirma, dirbau Seimo nacionalinio saugumo komiteto pirmininku, antra, Lietuva – „švogerių" respublika, čia viskas taip įslaptinta, kad jokių paslapčių nelieka. Ypatingai, kai keičiasi valdžios. LDDP laimėjus rinkimus pirmasis mane aplankė A.Butkevičius ir be didelių įžangų pasakė:

- Petkevičiau, imam į savo rankas valdžią.

- O jeigu neatiduos?

- Priversim, tik pasakyk, mano vyrai ką reikės, tą ir patvarkys.

Pažiūrėjau į ramiai sėdintį jo palydovą, „Geležinio vilko" vadą Č.Jezerskį ir prisiminiau Audriaus lyg netyčia numestą to sportininko charakteristiką: jo galvoje ne smegenys, o bicepsai. Mane suėmė juokas, bet ką gali žinoti?

- Ji man nereikalinga, - atsakiau, - mes ir taip valdžioje.

Tada svečias ėmė aiškinti, kas yra Landsbergis. Jis apie savo šeimininką rietė tokias šlykštynes, kad nemalonu buvo klausytis. Bet tos naujienos buvo antraeilės, daug kam žinomos, o pagrindines jis pasiliko sau. Tuo metu Brazausko įpareigotas ir labai bijodamas perversmo, pas mus atskubėjo G.Kirkilas su pilnu portfeliu butelių ir labai keistų nurodymų, kaip turėčiau elgtis su svetinguoju ministru.

- Gerai, kad tu su juo pradėjai darbą, - prieškambaryje pagyrė mane. – Mudu abu jį kaip nors palenksim į savo pusę.

Mane apėmė dar didesnis juokas išgirdus rinkimus laimėjusios partijos lyderių sapalionės ir pasiryžimą pilnais buteliais suvilioti tokio aukšto rango avantiūristą. Tačiau Gediminas buvo giliai įsitikinęs, kad ir jis tokiu būdu kuria istoriją, todėl rimtai teko įtikinėti ir jį, ir Brazauską, kad panašių pareiškimų iš to perversmų stratego esu girdėjęs ne kartą, kad jis tik kelia savo kainą, o iš tiesų – per daug blefuoja.

Kiek vėliau, kai prokuroras A.Paulauskas už didelių lėšų grobstymą perkant sraigtasparnius tam neramiam žmogui iškėlė baudžiamąją bylą, A.Butkevičius prie visų prokurorų ir Seimo narių ėmė grasinti:

- Na, palaukit, rupūžės! Kai paimsiu valdžią, aš jus visus pakarsiu!

O kai į mane iš pravažiuojančio automobilio kažkas paleido kelis šūvius, jis viešai pareiškė:

- Labai neišsigąsk, tai mano vyrai tave pagąsdino.

Todėl labai tikiu, kad jis galėjo tą abejotiną verslininką Kiršą ir stipriau priremti prie sienos, dar daugiau pareika-

lauti dolerių, nes tokiems dalykams Audrius turėjo nepaprastai kietus gniaužtus ir dar labiau ištobulintą uoslę. Prie rimtesnio žmogaus tas prievartautojas nebūtų taip neatsargiai prikibęs. Ir dabar dar reikia pripažinti, kad jis yra neblogas žmogaus silpnybių psichologas. Nieko nepešęs, jis ėmė kenkti ir man. Juodasis daktarėlis nepasigėdijo smarkiai pasiligojusią deputatę B.Nedzinskienę pripompuoti vaistų, atsivesti į televiziją ir priversti ją perskaityti jo sukurptą pareiškimą. Po savaitės, atgulusi į mirties patalą, ta nelaiminga moteris per poetę V.Jasukaitytę manęs atsiprašė ir palinkėjo tam nedorėliui kentėti pragare.

Tenesupyksta skaitytojas, kad man dar sykį panižo jam priminti ir perfrazuoti anksčiau pasakytą tiesą: politika – tai tobuliausia ydingo ir pasileidusio žmogaus saviraiškos forma, todėl nieko nuostabaus, kad Butkevičius dar sykį pabandė išplaukti į viršų, pasinaudojęs Kauno savanorių išėjimu į mišką. Norėdamas pasireikšti, jis, visų pirma, pareikalavo ypatingų įgaliojimų, bet jų negavęs, pasinaudojo tik televizija ir pareikalavo tučtuojau sudėti ginklus. Į mišką jis nevažiavo, nes J.Maksvytis pirmuoju savo pareiškimo punktu pareikalavo atleisti jį iš ministro pareigų ir jo vietoje paskirti A.Saudargą, nes taip jam buvo pataręs Landsbergis.

Kaip nebūtų keista, tačiau sukilėliai per A.Patacką pirmiausia kreipėsi į mane ir perdavė savo ultimatumą. Mes labai greit nustatėme, kad pirmieji tos proklamacijos egzemplioriai buvo išspausdinti Landsbergio rotoprintu. Kai su ta naujiena atėjau pas ginkluotųjų pajėgų vadą A.Brazauską, jis gerokai išsigando, nušalino visą mūsų komitetą ir sudarė savo komisiją su E.Bičkausku priekyje. Taip jis manė apsidrausti kitų partijų lyderių veikla. Komisija buvo apginkluota mobiliaisiais telefonais. Jos nariai, pradedant nusipolitikavusiu S.Pečeliūnu ir baigiant mūsų Kirkilu, pradėjo važinėti į profesoriaus V.Lašo sodybą ir bombarduoti Bičkausko štabą visokiausiomis nesąmonėmis. Juos pasekė televizija ir korespondentai, ponas Landsbergis ir kapelionas Svarinskas, būsimasis ministras Saudargas ir patarėjas Norvilas... Spe-

cialiose laidose buvo rodomas J.Maksvytis su medžiotojiška optika pagražintu „Kalašnikovu". Jis visai Lietuvai gyrėsi per kelis šimtus metrų galįs pataikyti bet kokiam neprašytam svečiui į kiekvieną sagą. Jį aplankė Garliavos savanorių kuopa, važinėjo įvairūs uniformuoti atstovai iš Alytaus, Prienų ir Marijampolės... Netekęs kantrybės, vėl kreipiaus į Prezidentą:

- Kiek tas pūlinys gali tvinkčioti? Kokios tokiu atveju gali būti diskusijos televizijoje? Išsikvieskit Butkevičių ir J.Gečą ir įsakykit tučtuojau sugrąžinti savanorius į dislokacijos vietą. Nepaklusus įsakymui bus galima imtis statutinių žingsnių.

Bet Brazauskas buvo tiek persigandęs, kad savo komisiją dar labiau išplėtė kitų partijų sąskaita, o saviškius nustūmė dar toliau. Tai jis vadino demokratija, nors be vertėjų buvo aišku, kad ta savanorių išlanda buvo organizuota prieš jį patį.

Pačioje kulminacijoje A.Butkevičius pareiškė išvykstąs į Turkiją.

- Niekur tu nevažiuosi, kol nesutvarkysi savo chunveibinų, - pasakiau jam. – Be to, tokiai kelionei turi gauti ginkluotųjų pajėgų vado leidimą.

- Eina ta senmergė į gerą vietą! - pasiuntė jis Prezidentą kuo toliausiai ir nieko nesiklausęs išvyko.

Kokioje nors Amerikoje toks ministras dar tą pačią sekundę būtų išlėkęs iš visų postų, bet Brazauskas kaip gailestingasis brolis vis dar tempė gumą...

Galiausiai, visuomenei reikalaujant, ėmėmės tokių veiksmų. Vidaus reikalų ministras R.Vaitekūnas davė komandą. Pirmojo vidaus reikalų kariuomenės pulko kariai apsupo V.Lašo sodybą, nieko neįleisdami ir nieko neišleisdami iš jos. Sukilėliai pavalgė žalių bulvių, pasimaitino grybais ir nutarė važiuoti namo. Bet ir tuo atveju Brazauskas liko Brazausku, pasikvietęs mane nurodė, kad juos iš miško reikia išvesti naktį, nes dienos metu savanoriai gali sukelti visą Kauną. Bet savanoriai namo sugrįžo pačiame vidurdienyje. Nie-

kas jų nesutiko nei su gėlėmis, nei su šluotražiais. Štabe jie rado girtaujančius savo bendraminčius, išdaužė juos buožėmis, nes pagaliau suprato, už ką jie „kraują liejo" ir kam prireikė tokios didelės jų aukos.

Vežant J.Maksvytį į daboklę buvo surengta jo apklausa ir visa išpažintis užrašyta į magnetofono juostą. Nežinau, kur dingo tas užrašas dabar, bet jį klausant man per nugarą perbėgo šiurpas. Jonas susiriesdamas keikė juos sukursčiusį Landsbergį, Saudargą ir kitus politikus:

- Dabar aš vienas būsiu kaltas! Sutros! Niekšai! Storaskūriai patriotai! Išgamos! - O toliau jau reikia vertėjo iš rusų kalbos.

Bet keisčiausia, kad tuo metu A.Butkevičiaus pavaduotojas komandoras E.Nazelskis ir pulkininkas S.Knezys atnešė į prezidentūrą labai keistą Krašto apsaugos ministerijos įsakymą-prašymą. Nesuprantama, kodėl jie pasiskubino, nes jų šefas vis dar svečiavosi Turkijoje? Dėl įdomumo jį cituoju visą *(kalba netaisyta, – red.)*:

„1993 09 28. Nr. 02-1428

Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija.

Lietuvos Respublikos Prezidentūros Ordinų Kancleriui.

Pristatome apdovanojimui:

1. Už žygdarbius, atliktus kovinėmis aplinkybėmis ir sumanų vadovavimą krašto apsaugos kovinėms operacijoms apdovanoti I-ojo laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu:

Audrių Butkevičių

Vytautą Landsbergį

Algirdą Saudargą

Česlovą Stankevičių

2. Už drąsą ir dvasios tvirtybę, ištvermę ir pasišventimą, saugant valstybės sienas ir svarbius valstybinio ūkio ir kitus objektus apdovanoti II-ojo laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu:

Aleksandrą Algirdą Abišalą

3. Už pasiaukojimą vykdant valstybinę užduotį sunkiomis aplinkybėmis apdovanoti V-ojo laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu:

Rimantą Baltušį	Algimantą Nasvytį
Audronių Beišį	Eugenijų Nazelskį
Vytautą Benediktavičių	Cirilį Norkų
Praną Dragūnaitį	Antaną Pusvaškį
Joną Gečą	Juozą Slavinską
Česlovą Jezerską	Zenoną Vegelevičių
Stasį Knezį	Algį Vaičeliūną
Jeronimą Naprį	Saulių Veprauską
Henriką Narščių	Virginijų Vilkelį

Priedas. Pristatymo 23 lapai

Ministras A.Butkevičius"

Atkreipkite dėmesį, dokumente Prezidento jau nėra, neaišku, kas ordinų kancleris, tačiau „kovinės sąlygos" išpūstos kaip reikiant lyg sukilimo metu. Įsakymas, manau, buvo paruoštas dėl viso pikto, jeigu Landsbergio sumanymas būtų įvykdytas. Tame apdovanojimų lape nurodyti visi pagrindiniai pučo rengėjai be išimties, o kiti – šiaip sau. Tačiau tie „šiaip sau", tie patys mažiausieji nepajudėjo iš vietos. Sumanymas žlugo. Landsbergis neišdrįso pakartoti A.Smetonos perversmo varianto ir dešiniukų buvo apšauktas minkštakūniu.

Kai A.Butkevičius sugrįžo iš Turkijos, paprašiau jo pasiaiškinti. Jis tik dirstelėjo į dokumentą ir be jokios klaidelės jį įvertino:

- Tai kur...!.. Aš tą Nazelskį pakarsiu! - Bet po kelių dienų atsistatydino pats.

Nesu tikras, kad Audrius tikėjo to pučo sėkme. Puikiai pažindamas jo charakterį ir veiklos metodus manau, kad jis tyčia tuo popieriumi atkreipė mūsų dėmesį į tikruosius to sumanymo organizatorius, norėdamas kaip nors pateisinti save. Tačiau ir tuo dokumentu A.Brazaukas nesugebėjo pasinaudoti. Jis tik džiaugėsi ir spaudė mums rankas. Girdi, ačiū Dievui ir daugiau niekam. Ta dvilypė padėtis išliko iki šiandien, nes, matyt, jam šitaip patogiau ir gražiau gelbėti Lietuvą, tiktai nuo ko?

Dirbdamas tokį dvigubą darbą, labai greitai perpratau

visus mūsų oponentų ėjimus. Svarbu įsijausti į jų žaidimo taisykles. Kartais net pats Landsbergis man pateikdavo reikiamą sprendimą. Žodžiu, jei nori sugauti vagį, niekada nelėk paskui tuos žmones, į kuriuos jis rodo pirštu, bet ramiai, tyliai eik paskui klykiantįjį. Anksčiau ar vėliau įkalčiai patys iškris iš jo perpildytų kišenių. Tokiu būdu jis pats tau nurodys, kur ir ko ieškoti, nes įvairių krizių metu jis labai neatsargiai pradeda tuštinti per daug KGB kortų prikimštus savo podėlius.

Ponas Landsbergis – labai azartiškas lošėjas, bet vidutinybė. Tauri rizika jam svetima. Jam ne pokerį, tiktai politinį durnių žaisti. Apsistatęs kvailesniais už save, jis greitai užsimiršta, kad penkių karalių vienoje kortų kaladėje nėra. Netikėtai sugautas už rankos, jis išmeta ne tą kortą, kurią reiktų išmesti. Kai žurnalisto rankose atsiranda du pikų tūzai ar keli būgnų valetai, geresnio įrodymo apie jo šuleravimą, atrodytų, jau nebėra, bet nereikia skubėti, kol iš jo neišviliosi visų atsarginių rankovėse sukištų „kozirių". Tik tokiu būdu galima iš karto sustabdyti ir taip per ilgai užsitęsusį žaidimą su juo. Visiems laikams!

Tai elementaru. Kai tik jis R.Pavilionį ir kitus universiteto mokslo žmones apkaltino bendradarbiavimu su KGB, tuoj pat pasidomėjau ne jo užvaldytu Saugumo, bet LKP CK archyvu, ir suradau profesoriaus „nuomonę-įskundimą", kad maestro S.Sondeckis pritaria savo tėvo Sondos veiklai VLIK'e ir neagituoja jo sugrįžti namo, kaip tai padarė autorius neva prikalbinęs savo tėtušį sugrįžti iš Australijos.

Kai jis pradėjo aiškinti tėvo nuopelnus Lietuvai, suradau įdomų faktą, kad senasis Landsbergis gydėsi karo ligoninėje pas psichiatrą M.Nudelį. Ta ligonine tada naudojosi tiktai kariškiai ir KGB, nes milicija jau turėjo savo gydymo įstaigas. Ir staiga nusipelnęs architektas tiria savo sveikatą ne specpoliklinikoje, o slapstosi tarp kariškių!.. Daktaro M.Nudelio diagnozė labai paprasta: pairę nervai labai atsakingame darbe ir paveldėta paranoja.

Tiek prisimena buvę bendradarbiai, nes jokių dokumen-

tų po keistos daktaro M.Nudelio mirties neišliko, jis buvo rastas negyvas, perdozavęs raminančių vaistų. Archyve surasti tik senojo Landsbergio apdovanojimo dokumentai. Į anketos klausimą „Ką veikėte vokiečių okupacijos metais?" būsimasis nusipelnęs LTSR architektas atsako trumpai ir aiškiai: „Partizanavau". Jam smulkintis negalima. Už jį šneka kelios Maskvos reliacijos ir specialiai išleista knygelė. Jam būtų tikęs ir bet koks kitas vardas. Svarbu ne tai. Be nusipelniusio veikėjo titulo jis negalėjo gauti pirmojo laipsnio respublikinės pensijos, o mokėti karinę, vadinasi, buvusį agentą dešifruoti.

Kai tik Landsbergis pradėjo šaukti, kad jo kažkas pasiklauso, kad iš Žvėryno cerkvaitės jį švitina lazerio spinduliais, pradėjau su specialistais aiškintis tokią galimybę ir aplinkiniais keliais sužinojau, kad viskas priešingai: jis pats neteisėtai su V.Žiemeliu prie Vyriausybės apsaugos tarnybos įkūrė jam pavaldų 3-ąjį skyrių, kuris užsiima jo priešininkų pasiklausymu. Tarp jo „numylėtinių" pateko ir mano šeima.

Tai buvo neregėtas antikonstitucinis skandalas. Tas faktas turėjo tapti lietuviškuoju Votergeitu, bet per opozicijos žioplumą ir tyčinį Č.Juršėno aplaidumą Landsbergiui ir šį kartą pavyko išsisukti. Tas ne vakar ir ne užvakar pradėtas nešvarus žaidimas vis dar tęsiasi ir ilgai tęsis tik todėl, kad ir daugelis oponentų taip pat žaidžia padirbtomis kortomis. Tokių netikrų „kozirių" galima rasti A.Brazausko, A.Paulausko, Č.Juršėno bei kitų politikų kišenėse kiek tik nori. Kaip visa tai lietuviška ir tautiškai graudu, tarytum P.Cvirkos „Franko Kruko" romane aprašytame žaidime, kai netikra korta muša dar netikresnę ir kai tą džentelmonišką kaimo „pravadyrių" ginčą lošiančiųjų draugeliai užbaigia kokiame nors šventoriuje kuolais. Apsiverkti galima!.. Bet ašaros srūva ne tiems.

Kodėl mes tokie patiklūs? Kodėl mes tokie veršiai? Todėl, kad esame įpratinti kaltininkų ieškoti svetur, kai viskas vyksta mūsų pačių panosėje. Juk ne taip sunku suvokti, kad

kiekvienas į valdžią prasismelkęs apsišaukėlis pats nesusigaudo tuose procesuose, kuriems ima vadovauti. Kūrybiniam darbui griovėjai netinka. Nykštukai valdžioje paprastai daro milžinų klaidas. Juos apsupę pataikūnai tas klaidas tik gilina. Lyderių populiarumas smunka. Nesugebėdami analizuoti savo klaidų, įvairaus plauko vadukai ima dangstytis patriotizmu ir pradeda dairytis kaltininkų. Pirmiausia jų nemalonėn patenka dirbantieji ir savo nuomonės besilaikantys žmonės. Tokie „priešai" šalinami iš bet kokių postų. Atsiranda dirbtinis specialistų badas. Tą vakuumą tučtuojau užpildo kad ir durni, tačiau savi... Ir viskas prasideda iš naujo. Daina be galo.

Pagal tokią sistemą dirbo ir dirba apsišaukėlis Landsbergis, bet keista, kad ir tautos išrinktas A.Brazauskas kitaip vadovauti nemoka. Visų pirma, jis patikėjo savo išskirtinumu, todėl ėmė sapalioti, kad Prezidentas yra aukščiau partijų, kad jį išrinko visa tauta ir kad jį tokiu būti įpareigoja Konstitucija... Per pažadų kalnus užkopęs į aukščiausiąjį postą, jis staiga visko atsisako. Rinkėjams pasidaro neaišku, su kuo ir kaip jis gelbės Lietuvą? Konstitucijos garantas be įsitikinimų, be jokios idėjos ir atsakomybės ima postringauti apie kažkokią abstrakčią santarą, kai dauguma jo ginamų piliečių jau apiplėšti ir jis pats su savo draugeliais prisigrobė nemažai turto. Koks absurdas!

Pagrindinis įstatymas Prezidentui draudžia aktyviai reikštis kokios nors vienos partijos veikloje, tačiau jis nedraudžia turėti savo įsitikinimus ir vykdyti rinkėjų valią. Todėl A.Brazauskas ir pakibo ore, o LDDP pavertė, jo žodžiais tariant, „pozityvaus laukimo" partija. Iki šiol nesuprantu šio termino reikšmės, bet puikiai žinau, kas jam tą idėją pakišo. Kaip galima nieko neveikiant ko nors pozityviai laukti? Laukimas nėra joks vyksmas. Partija ne kokia nors drugelio lėliukė, kuri, prisirijusi rinkėjų balsų, galėtų užmigti ir laukti, kol jai išdygs nauji sparnai.

Pajutę tokią Prezidento politiką, landsbergininkai tučtuojau atgijo kaip varlės po gegužės lietaus. Prasidėjo grasini-

mai, kaip jau skaitėte, – į Pakaunės miškus išėjo landsberginiukų sukurstyti savanoriai, todėl mes negalėjome taikstytis su tokia nesąmone ir partijos pirmininku išsirinkom energingą, veiklų premjerą A.Šleževičių, o vėliau jam palaikyti įkūrėme LDDP Seimo narių „Programinę grupę". Kai Adolfą pristatėme A.Brazauskui, tas nepatikėjo savo akimis.

- Tu sutikai būti partijos pirmininku?! - pusiau pakilęs nuo stalo, pasitikrino jis.

- Taip, - ramiai atsakė Šleževičius.

- Tu sutikai?! - perklausė Brazauskas

- Juk turi kas nors atsakyti už pažadus, duotus rinkėjams.

Brazauskas norėjo kažką sakyti, bet tas ramus ir labai teisingas atsakymas jį išmušė iš vėžių. Prezidentas išraudo, pamėlo ir tik po geros valandėlės susitvardė, nes puikiai suprato, kad prieš jį sėdi savarankiškas, giliai mąstantis žmogus, kurio stumdyti, kaip kokį Kirkilą arba Karosą, jam niekada nepavyks. Stebėdamas tą keistą dialogą, net kūdikis būtų supratęs, kad Brazauskas staiga pasijuto apeitas pirmajame posūkyje, teisingiau, jis pats išvirto, netekęs savo asmeninėms manipuliacijoms skaitlingiausios partijos paramos. Šito jis kaip gyvas negalėjo atleisti jį aplenkusiam ir valstybiškai mąstančiam premjerui, kuris kaip tikras politikas tiksliau suprato, kas jų abiejų laukia praradus daugumos pasitikėjimą.

Nuo tos dienos jų konfliktas augo ir stiprėjo. Mūsų prognozės visiškai pasitvirtino. Kai A.Šleževičius visais parametrais ėmė lenkti šventuoju ir neliečiamuoju apsišaukusį A.Brazauską, pasikartojo V.Landsbergio ir K.Prunskienės psichologinės dramos variantas. Vienas dirbo, stabilizavo ekonomiką, o kitas kaip buvo taip ir liko truputį „papaleckintas", šiek tiek „pakarosintas" ir gerokai restauratorių „pakirkilintas" Landsbergis, nekantriai laukiantis patogios progos atsikratyti savo konkurento.

Tokia proga atsirado. A.Brazausko, kaip Lito komiteto pirmininko, dėka prasidėjo bankų griūtis. Iš vieno jų A.Šle-

ževičius atsiėmė savo indėlį. Prezidentas tučtuojau generaliniam prokurorui V.Nikitinui davė nurodymą už tai premjerui iškelti baudžiamąją bylą. Pati kaltinimo forma ir esmė buvo tokie absurdiški, kad dar ir dabar kai kurie Kirkilo tipo politikos peliukai sapalioja, kad tai buvo LDDP oponentų, atseit, landsbergininkų provokacija.

Tokių veikėjų, atsiėmusių savo indėlius, dar tą pačią dieną suradau Seime net dvylika deputatų, tarp jų – E.Kunevičienę, A.Gricių, V.Plečkaitį, V.Arbačiauską ir daugelį kitų. Neiškentęs paklausiau Prezidento:

- Kodėl byla keliama tik vienam Šleževičiui?

- Jo padėtis kita, - atsakymas buvo daugiau negu keistas, tarsi premjerams Lietuvoje veiktų kiti įstatymai.

Šiandien apie tai ir nerašyčiau, jeigu mano išvados nebūtų patvirtintos tolimesne Brazausko veikla. Jis dabar teisinasi:

„Mano biografija – gana komplikuota ir nežinau, kur Lietuva galėtų pasirodyti su tokiu Prezidentu kaip aš, o premjeras – visai kas kita, jis – valdytojas, administratorius."

Toliau dar gražiau: „Lietuva pagal įstatymus yra premjero respublika". Štai ir išlenda yla iš maišo. Gyvenime viskas kur kas paprasčiau: kol ne viskas privatizuota, vadinasi, dar ne viskas prarasta, yra už ko užsikalbinti, nes dalintojui visada atitenka liūto dalis. Visi premjerai jau milijonieriai, tai kodėl ir man nepabandyti? Tuo labiau, kad prezidentaujant dar nesunyko viena iš tobuliausių jo sukurta kyšių sistema. O kad tokie tikslai greit neišaiškėtų ir nebadytų kitiems akių, prasčiokėliams sukuriama graudi to slapto bolševikmečio kataliko biografija ir nepaprastas bufetinis sąžiningumas. Girdi, mes visi – praeities vaikai, visus mus slegia gimtoji nuodėmė, tai kodėl aš vienas turiu užimti mažiau pelningą postą?

Tą išpažintį patvirtina ir kasdien vis didėjantis asmeninis A.Brazausko turtas ir tą prasimanymą paneigiantis faktas, kad visose pokomunistinėse valstybėse vadovais išliko

buvę komunistai. Estijai, Latvijai, Lenkijai tai nekenkia, o pas mus būtinai pakenks A.Brazausko kišenei.

Nebūkim pavydūs. Iš tikro, sukūrus tokią tobulą vogimo sistemą, - nieko neturėjimas daugelio naujųjų lietuvių būtų vertinamas kaip kažkokia dvasinė yda arba sąstingio kompleksas. Tačiau patekus į tą lietuviškų kačiamilžių brolią, būti idėjiškam premjerui jau nebedraudžiama, jo nesąlygoja nei Konstitucija, nei kiti įstatymai, todėl jis ir paruošė naują superidėjinę staigmeną visai savo lygmens socialdemokratijai. Atvedė už rankelės savo nepartinę numylėtąją, su kuria jį apvesdino „šventasis paparacių ordinas", ir pasakė: ši labai aukšto bufetinio paruošimo politologė ir politikoj bus pirmoji. Taip visa tos partijos ideologija, sociologija bei politologija vienu akimoju nulėkė šuniui ant uodegos. Jeigu jam visa Lietuva atiteko lyg pavykusios medžioklės trofėjus, tai kodėl neprispausti dar prieš jį šokinėjančių kelių per daug ideologizuotų socialdemokratinių zuikelių? O prisikaupus turto juk būtina ir vadui pagalvoti apie paveldėjimo problemas. Nenuostabu, jeigu kadencijos pabaigoje ir abi jo dukros ateis gelbėti Lietuvos su ministrų portfeliais.

Štai kam kliudė A.Šleževičius. Todėl išsigandęs Vladas Nikitinas ir paskambino man:

- Ar man pas tave ateiti, ar tu pas mane atvažiuosi?

- Kaip pačiam geriau.

- Matai, toje jūsų kontoroje liudininkų per daug.

Supratau, kad kalba bus rimta. Taip mudu dažnai elgdavomės su A.Paulausku.

Naujasis prokuroras manęs laukė atskiram kambarėlyje. Man patiko jo vyriškumas, atvirumas ir pabrėžtas nenoras naudotis kokiu nors diplomatiniu saldžialiežuvavimu.

- Jūs galit manęs netvirtinti, - pasakė jis Seimo komiteto posėdyje. – Aš teisėjas, ne prokuroras, bet jeigu susidarė tokia padėtis, padirbėti galiu.

- Mums reikia padoraus žmogaus. Prokuroro patirtis –

įgyjamas dalykas, - atsakiau jam tada, o dabar šnekėjomės apie šį bei tą, kol jis netikėtai paklausė:

- Kas tu per žmogus?

- Vladai, kodėl jūs to manęs paskutinio klausiate?

- Jau kas nors pasiskundė?

- Net nebandė. Keli girdėjo. Jei atvirai, mudu su Paulausku sprendėme jo asmeninius reikalus. Šiaip sau, iš kalbos išėjo.

- Jis man irgi prasitarė, kad tu jam kaip tėvas.

- Gal truputį pervertino, bet mudu gerai sutarėme. Aš jį atkalbėjau išeiti iš prokuratūros ir prašiau palikti tavo pavaduotoju.

- O kur jis buvo pakėlęs sparnus?

- Pas Andriukaitį.

- Į partijos funkcionierius?!

- Taip. Jis buvo visai pasimetęs. Labai įskaudino žmogų.

- Gerai, kad paklausė. Būtų pražuvęs. Politika – ne jo sritis.

- Ir tėvas jam taip patarė.

- Jeigu ne paslaptis, koks šuo perbėgo tarp jo ir Prezidento?

- Pats žinai tą istoriją, kaip Lietuvos banko valdytojas R.Visokavičius nesąžiningai prasuko 20 milijonų litų, skirtų žemės ūkiui, gerokai uždirbo ir sukėlė audrą tarp žemdirbių.

- Kažką girdėjau.

- Tada Prezidentas pasikvietė mane ir A.Paulauską, trumpai paaiškino, ką neteisėtai padarė valdytojas ir reziumavo: Visokavičių reikia pasodinti.

- Jei bus pakankamai įkalčių, pasodinsim, - atsakė generalinis.

- Jų ir dabar daugiau negu reikia, o tu, Petkevičiau, pakontroliuok.

- Tada viskas aišku, - atsakė Paulauskas. – Iškelsim baudžiamąją bylą.

Man nepatiko toks Paulausko uolumas, todėl įspėjau, kad

jis viską gerai apgalvotų, nes dar neaišku, kur viskas pakryps. Brazausko sprendimai – trumpalaikiai ir prieštaringi. Visų pirma, R.Visokavičius – senas jo draugas ir finansinis ramstis. Užsiminiau, kaip sykį radau juos kartu bepietaujančius. Nematydamas manęs, Romas staiga pašoko ir pasakė:

- Aš neatsistatydinsiu! Ką, tu nori, kad aš sugriaučiau „Litimpeksą"? Tu šito nori?!

- Tau reikia atsistatydinti, - nepakeldamas galvos, pakartojo Brazauskas.

- Ne, šito nebus! - banko valdytojas atsistojo eiti ir tik tada pamatė mane. – Matai?! - pasakė praeidamas pro šalį.

„Litimpekso" Brazauskas iš tikrųjų negalėjo griauti, nes tai buvo S.Velonskio bankas, kuris Algirdą gausiai finansavo Prezidento rinkimuose ir kalė jo rinkiminius medalius. Vėliau S.Velonskis įdėtas lėšas atsiėmė su kaupu. Jis „prasuko" labai pelningą verslą, suradęs Amerikoje padėvėtą keturmotorį prezidento lėktuvą „Jestar". Tam jis paėmė iš mūsų Vyriausybės dviejų milijonų dolerių paskolą, suremontavo tą reliktą ir pardavė mums už aštuonis milijonus. Laikraščiai sukėlė skandalą. Viešajai opinijai nuraminti M.Velonskis-jaunesnysis atskraidino į Lietuvą specialiai restauruotą „Lituanikos" muliažą, pažaidė mūsų patriotiniais jausmais ir visi liko patenkinti.

Bėda ta, kad tokio tipo lėktuvą Europos aerodromai atsisakė priimti, o Lietuvoje su juo nebuvo kur skraidyti. Jis dar ilgai kankino LAL'o bendrovę dideliais nuostoliais, kol pagaliau pusvelčiui buvo parduotas, todėl ruošiant R.Visokavičiaus apkaltą A.Paulauskas gerokai įklimpo. Be to, ir A.Šleževičius keturis kartus keitė savo parodymus. Kai R.Visokavičius nubėgo užtarimo pas Landsbergį, gerokai subliuško ir A.Brazausko pateikti kaltinimai. Tada atėjęs į mūsų frakciją, Prezidentas išdrožė prieš A.Paulauską ilgą kaltinamąją kalbą ir kategoriškai užbaigė:

- Balsuokit ar nebalsuokit, aš Paulausko ilgiau nebelaikysiu. – Pabrėžiu – nebelaikysiu.

Taip sakant, naujas rūmų perversmas.

Tą jo kalbą į magnetofono juostą slapta įrašė frakcijos narys A.Ivaškevičius. Pasislėpęs perklausė su K.Gaška, o tas ją perdavė „Respublikos" laikraščio redaktoriaus pavaduotojui R.Staseliui. Spaudoje kilo skandalas, byla dar labiau susikomplikavo. Po to kiekvieną kartą, kai ateidavau pas Prezidentą su kokiais nors reikalais, jis mane spausdavo prie sienos:

- Kodėl to niekšo nevejat iš partijos? Ateis laikas, jis ir tave parduos.

- Aš ne partijos pirmininkas, - pasiteisinau.

- Bet tavęs visi ten klauso.

- Galbūt, tačiau jūs nenorit, kad tas skandalas dar labiau išplistų. Jūs reikalaujat tyliai. O tokio žingsnio padaryti tyliai neįmanoma. Mūsų frakcija su J.Karosu priekyje – pliurpalistų akademija.

Bet kai ant vieno supykęs A.Brazauskas ėmė siautėti prieš visus, kai jis nedviprasmiškai pasakė: „Ką reiškia dešimt tūkstančių kažkokių eldėdėpešnikų?! – Mane išrinko visa tauta!" – man pasidarė labai nejauku. Tai buvo partijos griūties pradžia. Tokių fiureriškų pareiškimų, tuo labiau, veiksmų nepriimu nei širdim, nei protu. Nuo tos dienos dirbu ir veikiu taip, kaip man atrodo padoriau. Jis man daugiau – joks autoritetas.

- Jeigu tu toks kietas, tada ir aš tau pasakysiu: kai mane patvirtino generaliniu, Brazauskas pasikvietė, paspaudė ranką ir išlydėdamas pasakė: pasisaugok Petkevičiaus, - prisipažino Nikitinas.

Ėmiau juoktis:

- Tai ne jo ir net ne Landsbergio būdas supykdyti savo pavaldinius. Pameni anekdotą, kai Stalinas, neturėdamas ko veikti, skambina Molotovui ir įspėja, kad jo nekenčia Kaganovičius, o po kelių minučių praneša Kaganovičiui, kad prieš jį kažką rezga Molotovas. Tie pykstasi, riejasi ir su didele meile prisimena nepaprastą Stalino prielankumą jiems...

Juokėmės abu. Jis surimtėjo ir pasakė:

- Brazauskas reikalauja iškelti A.Šleževičiui baudžiamąją bylą.

- Kokią, kokią?.. Baudžiamąją? Klausyk, Vladai, mes dar šnapso negėrėm...

- Išgersim. Aš čia naujas ir nė velnio tuose jūsų užkulisiuose neišmanau. Visas baudžiamąsias bylas palikau A.Paulauskui. Tu nueik pas jį.

Paulauskas manęs taip greit nelaukė.

- Už ką? – paklausiau.

- Jis neteisėtai iš Inovacinio banko atsiėmė savo indėlį.

- Jūs, Artūrai, pasakėt – savo?

- Taip.

- Tada – visa tai nesąmonė.

- Mes esam kitos nuomonės, - prokuroras nusišypsojo savo akinančia šypsena. Ginčytis nenorėjau, pamaniau, kad Paulauskas tokiu būdu nori kažkaip retiruotis Prezidento akyse, todėl ir sutiko dar kartą įlįsti į tokią neperspektyvią ir šiukšliną bylą.

Na ir šiknius, - pamaniau, tačiau nutylėjau, bet, matyt, ir jis mane suprato be žodžių, todėl viską perdavė labiausiai politizuotam prokurorui K.Betingiui.

Kai apie tą nesąmonę įspėjau A.Šleževičių, jis irgi pamanė, kad aš girtas, bet pasitikrinęs prokuratūroje, išbalo kaip popierius.

- Už ką? Juk jis pats mane pasikvietė, aš nelabai norėjau, - buvo pirmieji jo žodžiai. – Ką darom?

- Važiuok pas Prezidentą.

Ir štai klasikinis, nuo Landsbergio nužiūrėtas, didybe pasiligojusio šventojo atsakymas:

- Aš prieš tave, Adolfai, kaip prieš premjerą, nieko neturiu. Aš noriu tave pamokyti kaip žmogų.

Jeigu tie žodžiai būtų pasakyti supykus arba įsižeidus, kad Šleževičius jį, pirmąjį valstybės žmogų, apeina ant kiekvieno posūkio, dar būtų galima Brazauską pateisinti: pyktis

– žmogiškas jausmas, taurus pyktis – didelė dorybė, bet kai jis, turėdamas visas galimybes vėl tapti Prezidentu ir pratęsti taip gražiai pradėtą LDDP darbą, tik dėl asmeninių paskatų vėliau pasirinko premjero postą, visos jo užmačios pasidarė per daug aiškios. Mokyti vieną konkurentą visų rinkėjų sąskaita ir, neįvykdžius jiems nė vieno pažado, vėl ląsti žmonėms į akis, kad, girdi, ketverius metus pailsėjęs vėl sugrįžtu gelbėti Lietuvos, gali tik gerai pasitreniravęs filisteris, turintis begėdiškas kiniečio akis su aklinais užtrauktukais.

Kai visi LDDP frakcijos nariai, tarp jų ir Č.Juršėnas, nubalsavo prieš A.Šleževičiaus atsistatydinimą, prasidėjo negirdėtas tos partijos griovimas. Neva nuo „eldėdėpeškių" nepriklausantis Prezidentas, pasitelkęs Č.Juršėną, A.Sadkauską ir A.Salamakiną, kvietėsi po vieną frakcijos narį ir įkalbinėjo juos nevykdyti bendro nutarimo ir balsuoti prieš partijos pirmininką. Į darbą buvo paleistas visas nesąmonių arsenalas ir netgi prižadėtos naujos portfelių dalybos. Tik tokiems tikslams jiems ir tereikėjo prisitaikėlių. Partijos programai ištikimų žmonių jie neišjudino. Ir visa tai buvo daroma tik likus pusei metų iki LDDP kadencijos pabaigos! Taip buvo įkalbėti 26 frakcijos nariai, kurie labai „vieningai" kartu su landsbergininkais pabalsavo už savo žlugimą.

Dar sykį pasireiškė „Juodojo scenarijaus" prognozės apie priešingų politinių grupuočių interesų sutapimą. Kulminaciją pasiekė Juršėno ir Landsbergio susitarimas:

- Jūs pradėkite, o mes paremsim.

Kaip rašė vienas rinkėjas, LDDP vadovai ne išvalė, bet tiesiog išlaižė konservatoriams kelią dar kartą sugrįžti į valdžią ir nuvesti mus visus į „Viljamso" baudžiavą. O pats Juršėnas, išgirdęs, kad ir pralaimėjęs A.Šleževičius neatsisakys partijos pirmininko posto, nepasigėdino pas jį nuvykti ir pakaulinti tos laimės lyg kokio ubago labdaros, girdi, tu, Adolfai, jau viską turi, tu – jaunas, dar daug ko pasieksi, o mane spiria metai, todėl būk geras ir atlaisvink man tą postą...

Tame lietuviško baudžiauninko poelgyje – visas Č.Juršėno dvasinis užtaisas. Negalėdamas peršokti politinio gyvenimo gerokai kilstelėtos kartelės, jis prašliaužė po ja ant pilvo ir ištempė įklimpusį A.Brazausko karutį: abu gerokai išsimėšlino, bet abu liko laimingi. Ir išdrįsk po to nukakti pas nukentėjusiįjį, pridergti prie durų ir paprašyti popieriaus tam tikrai vietai pasišluostyti!..

Supratęs su kuo susidėjo, A.Šleževičius vyriškai trenkė durimis ir Strasbūre įrodė savo nekaltumą. Jo naudai priteistą baudą turėtų sumokėti ne mokesčių mokėtojai, o visą košę užmaišęs Prezidentas, bet už kokius „šašus" tada remontuosi „Draugystės" viešbutį ir atsiteisi su gausiais savo priverstinių vedybų pabroliais paparaciais?

Bet juokus į šalį. Nujausdamas tokią baigtį, išėjau tada į Seimo tribūną ir perspėjau, kas yra A.Brazauskas, bet po visiško landsbergininkų kracho žmonės vėl pasirinko jį, kaip mažesniąją iš dviejų mus užgriuvusių blogybių. Tam, kad skaitytojas būtų tikresnis ir nepamanytų, jog po įvykusių muštynių vis dar mojuoju lazda, pacituosiu tą kalbelę visą:

„Garbingieji Seimo nariai, šiandien mes esame vienų ir tų pačių užsakovų sumanyto politinio farso liudininkai. Bet koks mūsų priimtas sprendimas, manau, neišryškins jokios realios tiesos. Tą darbą turės atlikti istorikai. Šioje salėje laimėtojų nebus, o pralaimės visa šiaip taip iš didžiulės griūties besikapanojanti Lietuva.

Neatsakingi, savanaudiški kelių politinių grupuočių veiksmai supriešino ir savo skubotais veiksmais įvarė du vienas kitą papildžiusius, talentingus ir tautos pasirinktus žmones į tuščių, beverčių politinių ambicijų prišniaukštą kampą, iš kurio išeitis tiktai viena – naujas valstybės nuosmukis ir netvarka.

Aš noriu paklausti jų abiejų, kokiu būdu, gavę iš rinkėjų absoliučią daugumą Seime, turėję galimybę suformuoti veiklią, dalykišką ir Darbo partijos idėjoms palankią vyriausybę, jūs jos atsisakėt? Kas davė jums tokią teisę, vardan kokio

tikslo, turtų ar asmeninių ambicijų jūs atmetėt daugumos valią, jos meilę bei palankumą ir pataikaudami nieko negavot iš jiems priešingos, įtūžusios ir valdžią praradusios mažumos?

Kodėl vienas tik užsimaskavot Konstitucijoje numatytu apolitiškumu, o praktikoje, pritrūkęs politinės valios, subūrėt apie save rinkėjų atmestus savanaudžius ir atvirai darbo žmogui priešingus žmones? Juk toks pasirinkimas neatėjo savaime. Tai ilgametė, tiksliai neapibrėžtos ir nesavarankiškos pusiau politbiuro, pusiau gero dėdės veiklos loginė tąsa.

Ir kodėl antrasis, surinkęs apie save tokį didelį neva išmintingų praktikų ir politologų būrį, taip ilgai taikstėtės su Prezidento nevykusios ir Darbo partijos idėjoms priešiškos aplinkos mums primesta politinio merdėjimo taktika? Atsisakydami rinkiminės programos ir netesėdami pačių realiausių pažadų rinkėjams, mes praktiškai praradome socialinę bazę ir mus vienijančią idėją, kurių niekada neįstengs pakeisti jokiais autoritetais, tuo labiau abejotinais. Kai ši elementari taisyklė pagaliau išryškėjo visu savo gražumu, mes rinkėjams tapome nereikalingi.

Gerbiamieji Seimo nariai ir kairėje, ir dešinėje, nejaugi jūs iki šiol nesuvokiat, kad visus tuos trejus metus mes gyvenome tik dėl vienokios ar kitokios valdžios užgaidų ir dirbome tik valdžiai, giliau nesusimąstydami ir labai miglotai suprasdami, kam dirba ir kam tarnauja ji?

Jau kuris laikas mes nieko nebeginam, todėl nuolat turime gintis patys tame beprasmiškame tarpusavio kare.

Tai politinis absurdas, gimdantis grupinius interesus, teisinį nihilizmą, korupciją, betikslį biudžeto ir valstybinio turto švaistymą bei plikbajorišką paradinį militarizmą. Kaip nebūtų skaudu, tačiau privalome prisipažinti, kad dauguma sąžiningų ir dorų Seimo narių ne be piktos savo lyderių valios ir jų apsupties tapome to negražaus ir savanaudiško žaidimo įkaitais.

Štai kodėl mes visi kartu niekaip negalėjome tomis pik-

tybinėmis ligomis visuomenę apkrėtusio landsbergizmo pastatyti į vietą, nes jau susirgome patys.

Per trejus bendro darbo metus kiekvienas blaiviau mąstantis politikas ne sykį turėjo progos įsitikinti, kad eilinis betikslis kėdžių perstumdymas valstybei nieko neduoda. Neturėdama aiškesnės, teorija ir praktika pagrįstos, mūsų rinkėjus ginančius politinės, ekonominės, teisinės ir gynybinės programos, jokia partija, jokia frakcija normaliai egzistuoti negali. Kiekvieną mūsų rietenose gimdomą įstatymą diktuoja tik ši diena be jokios perspektyvos ateičiai. Toks nuolatinis ankstesnės ar dabartinės valdžios padarytų klaidų lopymas įstatymais jau pradeda ribotis su sąžinės ir asmeninių įsitikinimų prievartavimu.

Lietuvos nenaudai kartojasi antrasis V.Landsbergio ir K.Prunskienės, o dabar A.Brazausko ir A.Šleževičiaus supriešinimo scenarijus. Kieno jis paruoštas ir kam jis naudingas, nesunku suprasti.

Kadangi iš dviejų susigińčijusių ar vienas kito nesupratusių žmonių kaltesnis yra tas, kuris yra protingesnis, arba tas, kuris yra visuomenės iškeltas į didesnį postą bei turintis viršesnę valdžios galią, todėl kreipiuosi į jus, Prezidente, ir primenu Jums vadinamąjį Robespjero dėsnį, kurį kažkada, pakviestas į M.Gorbačiovo tarybą, pasakiau jam prieš televizijos kamerą:

„Žmogus, pradėjęs bet kokią reformą arba revoliuciją ir nepajėgdamas tų procesų suvaldyti, labai greitai suabejoja savo tiesomis, ima blaškytis ir pradeda ieškoti vis naujų jį remiančių kolaborantų, pataikūnų ir favoritų, kol pagaliau pats tampa jų auka."

Labai norėčiau būti neteisus, tačiau tokio likimo dar nepavyko išvengti nė vienam tvirtos nuostatos neturinčiam politikui. Manau, to neišvengsite ir jūs, pone Algirdai."

Po tos kalbos A.Brazauskas nustojo su manimi sveikintis. Jo valia. Kiekvienas žmogus elgiasi pagal savo sugedimo lygį. Jis nustojo sveikintis, o dešimtys deputatų, minist-

rų ir šiaip veikėjų už tą kalbą spaudė man ranką, dėkojo, ieškojo pažinties. Toks, matyt, žmonių draugavimo dėsnis: vienus prarandi, kitus atrandi. Mane jaudino kas kita. Tas žmogus dar iki šiol nenori arba negali suprasti, kad veikiant kolektyviai ir jis privalo dalį savo asmeninių interesų paaukoti kitiems, kad kiekvienas artimesnis bičiulis gali ir privalo jam pateikti neapmokėtas sąskaitas bei paprašyti šiokios tokios ataskaitos už šūsnis netesėtų pažadų, ne vien tiktai nuolat vykdyti jo abejotinus nurodymus.

Pamenu, kai Aukščiausioje Taryboje nusivylę jo neveiklumu daugelis LKP remtų deputatų perbėgo į Landsbergio pusę, Algirdas atrodė gana apgailėtinai.

- Trenksiu viską ir išeisiu po velnių, - grasinosi iš nevilties, pats ją susikūręs.

Manęs rinkimuose tu nerėmei, susiradai patogesnių, - širdyje kirbėjo mažytis kerštas, - tai ko dabar aimanuoji, ko blaškais? – Norėjau atsilyginti tuo pačiu, bet greitai savo pyktį nuspaudžiau, nes supratau, kad už mūsų nugarų stovi tūkstančiai mumis patikėjusių žmonių ir laukia nesulaukia kokios nors teigiamos mūsų veiklos.

Paskubomis parašiau satyrinę apysaką „Abrakadabra" ir savo pinigais parėmiau partiją, kuri išgyveno varganas dienas. Mums ištikimi darbuotojai dirbo be algų. Landsbergis ir jo šutvė bankuose uždarė mūsų sąskaitas, atėmė patalpas, išlaužę garažus, rekvizavo mašinas ir mums sekti prie VRM įkūrė kontržvalgybos skyrių su Henriku Margeniu priekyje. Ir štai iš tų sekėjų sužinau, kad A.Brazauskas ir LKP ūkvedis A.Navickas per „Tauro" banką plauna partinius pinigus. Jie su Tauro banko Kauno filialu sudarė keliolika sutarčių ir asmeniškai iš jo pasiėmė apie 50000 dolerių. Po kiekviena sutartimi, rašyta Navicko ranka, yra paties Alfonso, jo žmonos, Brazausko, kai kurių jo šeimos narių bei giminaičių parašai. Jie sutvirtinti banko valdytojo Liuišaičio parašais ir antspaudu.

Kiek vėliau A.Navickas su savo bičiuliu Romu Marcin-

kevičiumi įkuria naftos produktais spekuliuojančią firmą „Romaras" ir paprašo A.Brazausko ją atleisti nuo mokesčių, kadangi bendrovė iš savo pelno statanti mažeikiečiams senelių namus. Mokesčiai sumažinami, bendrovė klesti... Štai tada pirmą kartą mūsų krašte pasirodo ir lietuviškojo Australijos biznieriaus Juozo Petraičio ausys.

Dabar jis rašo, kad A.Navickas iš jo pasiskolinęs pusę milijono dolerių. Galbūt, tačiau Navickas niekada nebūtų išdrįsęs prašyti tokios sumos, o Petraitis jos niekada nebūtų davęs, jeigu už jų nugaros nebūtų buvę jokio patikimo garanto. Senelių namų statyba pasirodė grynas blefas, garantas susvyravo ir uždraudė A.Navickui pasirodyti prezidentūroje, R.Marcinkevičius nusipirko Niujorke didžiulį namą ir išnyko iš mūsų padangės, A.Navicku susirūpina prokuratūra, „Romaro" bendrovė žlunga... Už tai atsiranda kelios J.Petraičio firmos ir paskutinis jo pareiškimas: „Bet ir jūs, ponai, esate šilti". Po to jis galantiškai skaitytojui palieka išspręsti, kas tas dabartinės Seimo kadencijos narys... Taip sakant, sumėto pėdas, nes puikiai žino, kad jo reikia ieškoti Vyriausybėje.

Pačioje A.Navicko veiklos pradžioje maniau, kad tai yra giliai užslėpta provokacija, bet pasitaręs su draugais, nusprendžiau, kad gal ir gerai vyrai daro, nes vis tiek Landsbergis viską atims, o kokiu nors būdu užslėptos sumos gal kaip nors išliks bendram labui. Tada visuose mūsų susirinkimuose ėmiau raginti Brazauską ir kitus kolegas, kad tokiomis sąlygomis mes privalome pasiskelbti opozicine partija, kad kito kelio mums nebėra, kad nusivylę mūsų neveiklumu ir net įtardami kolaboravimu su dešiniaisiais, partiją masiškai palieka dori, mums prijaučiantys žmonės. Mūsų partija praktiškai pastatyta už įstatymo ribų ir, būdami tokioje padėtyje, mes dar bandome bendradarbiauti su landsberginininkais. Kažkoks mazochistinis absurdas!

Kilo didžiuliai „teoriniai" ginčai, prieštaravimai, kad, perėję į opoziciją, mes išduosim nepriklausomybę. Labiausiai

tam priešinosi mūsų ideologinis sekretorius J.V.Paleckis. Jis net sukūrė tokią teoriją:

- Vadintis opozicija dar per anksti. Lietuvių tauta tam nepasiruošus. Ji nuo 1926 neturi jokios opozicijos ir dar ilgai neturės.

- Justai, kur mokeisi diplomatijos istorijos? – pasišaipiau iš jo. – Už kokią poziciją tavo tėvas sėdėjo kalėjime? Juk tai landsberginis šyvo drimelio sapaliavimas.

- Jūs už tai turėsit kada nors atsiprašyti, - labai supykęs, atsakė diplomatas.

O kai LDDP pasiskelbė esanti opozicinė partija, pačiu sunkiausiu jai metu tas diplomatinės minties mamutas perbėgo pas socialdemokratus, atvirai rėmusius Landsbergį. Verkiant reikėjo įrodyti, kad tai – nupirktas melas, kad tai – aiški, kasdieną vis didėjanti išdavystė, pasišovusi parduoti savo draugus. Tokiomis aplinkybėmis ir užgimė laikraštis „Opozicija", kaip atsvara, kaip paskutinis koziris, kuris kiekviename puslapyje už sudavatkėjusią D.Šniuko „Tiesą" šaukė:

- Žmonės, jei mirtinai reikia, todėl ir galima! Niekas neatsitiks nei drąsiems, nei bailiems. Na, pagąsdins prokuratūra, paerzeliuos teismuose, tačiau skaudžiau įkąsti nepajėgs. Ne tie laikai. Oponuokite, burkitės, nepasiduokite pjudomi ir varu varomi į neobolševikinį getą!..

Su ta idėja nuėjau pas A.Brazauską.

- Pabandyk. Tai šaunu, aš padėsiu kuo tiktai galėsiu. Taikiai jie mums patylomis užsmaugs.

Pradžioje viskas vyko kuo puikiausiai, mes pasiekėm net 40000 egzempliorių tiražą. Žmonės laikraštį graibstyte graibstė ir džiaugėsi, kad pasibaigė pilietinė mankurtystė.

Tačiau V.Tomkus už kažkokias neva skolas, kurių nebuvo, neperspėjęs užsakovų, nustojo spausdinti laikraštį, o į akis pasijuokė:

- Kodėl turiu remti savo konkurentus?

Mes nepasidavėm. Įlindau į skolas, nurengiau šeimą, bet „Opozicijos" leidybą atkūrėm, o LDDP mums nenumetė nė

grašio. Dar daugiau, iš baimės mums buvo netgi atsakytos patalpos LDDP būstinėje.

- Kaip jūs drįstate paskelbti mūsų adresą?! Jūs norit, kad mums langus išdaužytų? – putojo V.Beriozovas.

- Mums gėda, kad iš viso yra toks laikraštis, - antrino didysis politbėdologas A.Kunčinas ir atėmė raktus.

Mes antrą kartą turėjome nusirengti ir perkelti redakciją į vandentiekio sargo būdelę. Nubėgau pagalbos pas Brazauską.

- Aš nieko nežinau, - atsakė jis, - tvarkykitės patys.

Taip įsisiūbavo žūtbūtinė kova – kas ateis į valdžią? O tie du LDDP šventakupriai – Vladas Drebutis ir Algis Karoso š...kamštis – susirūpino dviem langais. Kas tai: fantastika ar tikrosios pseudoveikėjų vizitinės kortelės? Bėda ta, kad pas mus pradėjo eiti žmonės. Jie atsigavo, atkuto, ėmė atviriau šnekėti. Mūsų pavyzdžiu pasekė kai kurie kiti laikraščiai, prasidėjo visuotinė ataka prieš landsbergizmą, įvariusi mesiją ir jo kliką į „parlamentinę rezistenciją". Rinkimai buvo nulemti, o Brazauskas vis drebėjo:

- Kad tik išrinktų kokius trisdešimt mūsų deputatų, - ir suvažiavime pristatė 35 žmonių sąrašą.

- Ką jūs darot? – kelis kartus ėjau į tribūną. – Vien tik dėl to, kad Landsbergis iškėlė šimtą vieną, mes privalome iškelti keliais daugiau. – Vargais negalais surinkom 75 žmones. Karosas užrašė pusę savo katedros, Jaskelevičius susikvietė visus savo ekonomistus, prikalbėjau ir aš kelis rašytojus. Ir vis viena sąrašo pritrūkom. Kelias vietas teko atiduoti kitoms partijoms.

Kaltų nebuvo. Kalčiausias pasirodė rinkimams vadovavęs G.Kirkilas. Ant jo Brazauskas ir nuleido visą pyktį:

- Priskreto kaip šašas ir negaliu atsikratyti.

Bet pergalė yra pergalė. Laimėjusieji niekada neanalizuoja savo klaidų, tačiau mane prispaudė finansų revizoriai, todėl atėjau pas pirmininką ne tik pasidžiaugti laimėtais rinkimais:

- Ką darysim su „Opozicija"?

- Mes laimėjom, todėl laikraštį gali uždaryti. Jis mums nebereikalingas.

- Gal ir taip... Bet aš nurengiau šeimą, pats gerokai įsiskolinau...

- Negi tu pas mus atėjai uždarbiauti? – tuo sakiniu jis mane nokautavo.

- Bet partija turi pinigų ir galėtų padengti kai kurias skolas.

- Ką?.. Jau ir tau parūpo partiniai pinigai?

Gavęs per snukį, vėl prisiminiau V.Navicko ranka rašytas sutartis. Pasirodė, kad Tauro banko Kauno skyriaus valdytojas, pasirašęs ir antspaudais patvirtinęs tas sutartis, uždarytas į beprotnamį, kad partijos pinigai kažkur išnyko, kad V.Navickas pasistatė iš dviejų namų sublokuotą dvarą ir kad Brazauskas apie tai nieko nežino. „Vsio zakono", – pasiteisino jis. Tą temą nusitvėrė „Respublika" ir paleido į pasaulį kelis straipsnius bendru pavadinimu „Klanas".

Taip ir būčiau likęs kvailio vietoje, „pasakų rašinėtoju", kaip išsireiškė supykęs Algirdas, jeigu ne laimingas atsitiktinumas. Kai savo juodą darbą atlikęs H.Margenis tapo Landsbergiui nebereikalingas, jis labai greitai nusileido į dugną ir ėmė pardavinėti kontržvalgybos archyvą. Dalį tų dokumentų nusipirkau ir aš. Beveik visas brazauskinių sutarčių kopijas. Jeigu po šios knygos prispaus kokios bėdos, turėsiu ką padėti ant stalo. Tada apie tai ir pagalvot bijojau.

Mane iškvietė Brazauskas.

- Tu laimėjai pirmam rate, net už mane surinkai daugiau balsų, - pajutau jo balse kažkokią negerą gaidelę, bet neatkreipiau dėmesio. – Reiktų padėti Marijampolėje tokiam šauniam vyrukui su gražiais ūsais.

- Bajorui?

- Teisingai. Reikia padaryti viską, kad tas karjeristas ir išdavikas Romas Gudaitis jokiu būdu nepatektų į Seimą. Marijampolės mieste antrajame rate bolotiruosis K.Bobelis ir J.Paleckis. Viską darykit, kad ir tas perbėgėlis niekur nepraeitų. Jis labai norėjo tapti užsienio reikalų ministru ir iš anksto

susitarė su Landsbergiu, bet tas jį „išdūrė", girdi, per vėlai padėjai LDDP partinį bilietą. Tu pasirodei teisus.

Antrą kartą jis tą patį priesaką pakartojo girdint Arvydui Bajorui. Man asmeniškai J.Paleckis nieko pikto nepadarė. Aš labai gražiai draugavau su jo tėvu ir mama, bet politinėj kovoj draugų nėra. Nuvykęs į Marijampolę, susirinkau visus davinius, kur pirmajame rate labiausiai prakišo A.Bajoras. Į tas vietas ir sutarėm važiuoti. Sunkiausiai atrodė Liudvinavas, kuriame visados jausdavausi lyg namuose kartu su visais K.Borutos giminaičiais iš Kulokų ir aplinkinių kaimų. Nuo ten ir prasidėjo perversmas Bajoro naudai, nors ir pats Arvydas buvo pakankamai guvus ir supratingas. Padirbėjom mes ir K.Bobelio naudai, o pabaigoje susitikom jo namuose. A.Brazauskas mums už tai padėkojo.

Po kiek laiko prezidentūroje mudu, du „nugalėtojai", sutikome J.Paleckį ir paklausėme, ką jis čia veikia? Justas atsakė, kad yra Prezidento patarėjas užsienio reikalams, o antrasis „išdavikas" R.Gudaitis ne be pasididžiavimo pasigyrė, kad yra paskirtas patarėju kultūros klausimais.

Jaučiausi kaip pamazgomis apipiltas, o Bajoras, neįpratęs prie tokių Brazausko divertismentų, tik žiopčiojo ir nesurado žodžių. Kai progai pasitaikius apie tai užsiminiau Prezidentui, jis nė nemirktelėjęs atsakė:

- Jūs visi sulindot į Seimą, o aš neturiu iš kur paimti žmonių.

Pabrėžiu – sulindot! Tarsi jis be to mūsų „sulindimo" būtų ko nors pasiekęs vienas, jau nekalbant apie tai, kokią didžiulę įtaką prezidentūroje turėjo tie du berniukai griaunant LDDP iš vidaus. Štai kokiu būdu Brazauskas perka savo gerumą. Pasakykit Paleckiui arba Gudaičiui, kad jis negeras... Jie supyks, būtinai jį pašlovins ir ne be pagrindo pasakys, kad ne Brazauskas, o mudu su Bajoru esame nepraustasnukės kiaulės.

Toks jo darbo stilius. Bet kai ant vieno supykęs AMB ėmė siautėti prieš visus, kai jis, pakaušęs ir mėgdžiodamas P.Griš-

kevičių, medžioklėje netoli Panevėžio atvirai ėmė sapalioti, kad nebelaikys nei A.Šleževičiaus, nei R.Vaitekūno, neva renkančių prieš jį kompromituojančią medžiagą, galutinai įsitikinau, kad dar neįsibėgėję mes pasukom į gėdingą pralaimėjimą.

Specialiai prieš A.Brazauską nereikia rinkti tokios medžiagos. Jis taip suįžūlėjo, kad ne vienoje Kauno, Vilniaus ar Mažeikių stambaus biznio veikėjų byloje išlenda jo, paties neliečiamiausio Lietuvos liokajaus, arba jo gausių giminaičių ausys. Ant to kabliuko ir užkibo J.Bernatonis. Jo sukeltas skandalas beveik žodis žodin atitinka jau minėtus absurdo scenarijus. Pirma sukeliamas didžiulis triukšmas, o paskui skubiai ieškoma preteksto atsikratyti nereikalingo arba neparankaus žmogaus.

V.Grigaravičius, kaip ir R.Vaitekūnas, įvedė policijoje tvarką, pakėlė jos prestižą, susigrąžino į darbą gabius kriminalistus, bet prie jų surinkto duomenų banko neprileido J.Bernatonio pakištų žmonių, todėl jam ir buvo pasiūlyta atsistatydinti, bet tas ėmė ir pasipriešino: "Nepakeičiamų nėra. Aš išeisiu, bet pirma tiksliai pasakykit – už ką?"

Buvo skubiai pradėta ieškoti preteksto. J.Bernatonio ir J.Liaudansko iniciatyva imtas sekti pats V.Grigaravičius. Intrigų medžiaga kaupėsi. Ji tapo nebevaldoma. Ir štai atsirado išeitis: kai kurie policijos darbuotojai iš smalsumo arba ieškodami A.Brazausko bendrapavardžių tarnybiniais reikalais pasidomėjo, premjero žodžiais tariant, jo asmenybe net trylika kartų! Pagal Lenos Lolišvili pranašysčių teoriją ir praktiką – tai baisus, paties šėtono padiktuotas skaičius, kuriam pasitarnavo J.Bernatonio nevalyvumas ir savo darbo neišmanymas, nes viskas dėjosi ne V.Grigaravičiaus, o paties ministro panosėje, bet jeigu taip reikia vadui – tada pirmyn...

Tačiau reikia gerai pažinti ir patį Juozą Bernatonį. Tai iki nuobodybės ištikimas šefo tarnas. Be A.Brazausko leidimo ar pritarimo jis ne tik generalinio komisaro, bet ir savo kai-

rės ausies neišdrįstų paliesti dešine ranka. Tai žmogus – partinis lokomotyvas. Jis pradeda veikti tik užkeltas ant tam tikrų bėgių. Tuomet jis pukši, velka sąstatą ir niekada užduotos krypties nekeičia. Atbulinio bėgio jis neturi. Norint pasukti atgal, jį vėl reikia užkelti ant depo rato, apgręžti ir stumtelėti pirmyn. Tai ir buvo kelis kartus padaryta.

Gevalt, vėl kompromatą renka! Ministras išlenda į televiziją, A.Brazauskas jam tučtuojau pritaria, R.Paksas neįsigilina, išmaino komisarą į A.Zuoką ir iš dalies sutinka. Ko daugiau reikia? Premjeras gąsdina Seimą ir Vyriausybę, jis, girdi, visiems parodytų tą baisią medžiagą, bet bijo Europos. Ką jos aukšti valdininkai pamanys apie Lietuvą! Jis kai kam, bet labai konfidencialiai pateiktų tą mūsų kraštą užgriuvusią nelaimę, bet geriau – ne, todėl paleidžia naują priesaiką: "Aš Grigaravičių jau rytoj atleisiu, o penktadienį nešiu į prezidentūrą teikimą".

Bet pirmą kartą šiek tiek sudemokratėjusioje valdžioje atsitinka negirdėtas dalykas – sustreikuoja ministrai. Tada pasipila aimanos, pats Premjeras išeina į televiziją ir po penktos taurelės, nes šeštąją, matyt, atėmė Č.Juršėnas, pateikia naują kaltinimą: "Grigaravičius, kaip komisaras, geras, aš jam pretenzijų neturiu, bet jį išdūrė politikai". Visų pirma, jis pats.

Sudaroma Seimo komisija. Ji nieko neranda. Reikia gelbėtis pačiam ir gelbėti Bernatonį, bet tas neapsuktas pukši, didina greitį ir krypties nė už ką negali pakeisti. Skundikas J.Liaudanskas atestuoja savo skundžiamąjį, pažemina jį pareigose, o ministras, dar kartą apsiuostęs prezidentūroje, nušalina V.Grigaravičių nuo pareigų. Teisiniu požiūriu tai – Bimbambulos – protektorato vertas sprendimas. Visiška konfūzija. Ministrui reikia dingti, bet persistengia neišmanėlis J.Liaudanskas ir pasigarsina, kad jis apie viską daugiau žino už patį Bernatonį. Paskui lyg netyčia "užtepa" tą pasipriešinimą sukėlusiam A.Paulauskui...

J.Liaudanską ima ginti dar nepaskirtas ministru V.Bulo-

vas. Jei J.Bernatonį išdrįsau visai pelnytai sulyginti su garvežiu, tai Bulovas joks lokomotyvas, tai greičiau prie garo mašinos prikabintas tenderis, pakrautas smulkia politine anglimi ir pripiltas drumzlino konjunktūrinio vandens. Tokių trintukų ir reikia A.Brazauskui, tada jo rankos laisvos, tuo labiau, kad atsiranda naujas pretekstas: tas žmogus, kažkada jo čia pastatytas, jau juokino visą ministeriją net aštuonis mėnesius.

Bet, kas svarbiausia, tą absurdo komediją stebėti į gatves išeina tūkstančiai vis sunkiau apgaunamų piliečių. Jie protestuoja prieš tokią baisią, valstybę griaunančią savivalę. Referendumas dėl stojimo į Europos Sąjungą pakimba ore. Tada A.Brazauskas vėl prisilipdo Mykolo arkangelo sparnus ir netikėtai sutaiko "kovojančias puses". Jis bando savo kyšančias ausis paslėpti Senio Besmegenio kepurėje, bet vėlu. Kai R.Paksas pajunta, iš kur kyla svilėsiai ir pradeda varinėti V.Bulovą lyg mokiniuką namų darbų, vėl prireikia Lolišvili išminties: "Jeigu nebus V.Bulovo, išnyks ir G.Paviržis"...

Tokių absurdo spektaklių A.Brazauskas yra sukūręs ne vieną. Jis kaip Napoleonas pirmas įsivelia į mūšį, o paskui stebi, kas iš to išeis. Kai pralaimi, prieš žmones išsiperka graudžiomis mergiškomis ašaromis, o po kiek laiko vėl varo savo: aš geras, labai geras, bet manęs niekas nesupranta...

Bet darbas yra darbas. Mudu tada privalėjom nors laikinai susitaikyti. A.Brazauskas man padovanojo savo knygelę „Lietuviškos skyrybos", ją nuoširdžiai perskaičiau, pasibraukiau ir pasakiau, kad ten daug neteisybės, sumaišytos datos ir net veikėjai. Vietoj manęs jis daug kur įrašęs Landsbergį, Paleckį, Šepetį...

Algirdas pasižiūrėjo į mane atviru mergišku žvilgsniu, nusijuokė ir be jokio širdies graužimo atsakė:

- Ne aš ją rašiau, Žukas.

Bet, pasirodo, ir čia suklydo. Tą knygą iš A.Brazausko audiokasečių parašė du „Politikos" leidyklos žurnalistai.

Štai tau, boba, ir devintinės!.. Ne aš! Jo audiokasetės, jo portretas, jo parašas, o jis net nežino, kas ten parašyta. Ar tai ne fantastika? Rašytojas nenormalus, jis nesupranta artistinės savo bičiulio arogancijos, - gali pasakyti skaitytojas, bet kai priminsiu, jog Brežnevas taip pat ilgai nežinojo, kad jis parašė atsiminimų trilogiją „Mažoji žemė", kol jam apie tai nepasakė M.Suslovas, pasidarys šiek tiek liūdniau. Nieko naujo šiame pasaulyje nėra. Svarbu kam nors pradėti kokią nors nesąmonę, kuri liaudyje tučtuojau apsiverčia ir pavirsta skaudžiu anekdotu, girdi, Brežnevas jau buvo numiręs, o politinis biuras dar tris paras slėpė nuo jo tą baisią naujieną...

- Ne aš rašiau, Žukas...

Ar galima po šios išpažinties iš to žmogaus tikėtis nuoširdžių atsiminimų? Kaip reikės, taip ir bus, o jis ir toliau veiks šalia tų atsiminimų, bet tiktai taip, kaip jam ir kitiems „bendraautoriams" atrodys gražiau ir patogiau. O kuo jis blogesnis už Landsbergį, kurio istorija taip pat iš anksto parašyta?

Kai gindamas ministrą R.Vaitekūną atsistatydinau ir aš, Brazauskas netikėtai pritarė, kad Nacionalinio saugumo komiteto pirmininku būtų tas pats A.Ivaškevičius, kuris užrašė jo slaptą kalbą ir pardavė spaudai, dėl kurio Prezidentas pusantrų metų spaudė mane į kampą: kada jūs tą niekšą išvysit iš partijos?

- Už kokius nuopelnus? – Gynybos taryboj paklausė mano kolegos.

- Nepatogu, gaila vyro, dar gali supykti.

Panašių, nieko nepateisinamų žaidimų žmonių likimais galima prirašyti begales, bet ateina laikas ir pamąstyti, o kas gi vertė pirmąjį respublikos žmogų taip negarbingai elgtis? Įgimtas nepastovumas? Baimė? Užmaršumas? Arogancija ar tik sava apčiuopiama nauda?

Bevartydamas užrašus ir savo pastabas ant įvairiausių

dokumentų, priėjau išvados: tai permainingai nuoširdus ir suktas, dažnai ašarą išspaudžiantis aktorius, dar nuoširdžiau įtikinėjęs, kad jis – nepamainomas, tautos išrinktas tikrasis katalikas, sąžiningai vaidinantis iš anksto numatytame scenarijuje savo vaidmenį. Šišo pagautas ir gerai įsijautęs į kieno nors pakištą idėją, Brazauskas praktinėje veikloje ir santykiuose su savo kolegomis tampa nenuspėjamas „aparatčikas", sprendžiantis visas problemas tik taip, kad jos kuo mažiausiai pakenktų jam arba duotų kuo didesnės apčiuopiamos naudos.

Ne kartą visa tai žmogiškai pasvėręs ir persigalvojęs, bandydavau jį pateisinti: gal jis iš tikro, kaip tikras džentelmenas, viską atleido ir J.Paleckiui, ir R.Gudaičiui, ir A.Ivaškevičiui?

Bet kodėl tada jis savo šlovei padidinti pasinaudojo mano ir A.Bajoro nešlove? Kodėl su purvais sumaišė tokias šviesias asmenybes, kaip R.Vaitekūnas, A.Šleževičius, V.Einorius, kodėl, besiruošdamas į Izraelį, visus išbėgusius žydų rašytojus apdalino ordinais, o čia pat, po nosimi, mūsų partijos valdybos narį J.Avyžių, švenčiantį savo 75 gimtadienį net pasveikinti užmiršo? Tai buvo tik spėliojimai, nes kita įvykių grandinė pasirodė dar šlykštesnė. Jis pradėjo visiškai nesiskaityti su savo buvusiais bendradarbiais ir jį į valdžią iškėlusiais žmonėmis, jis ėmė koneveikti partijos bendražygius ir ištikimus bičiulius, o vietoj jų save apsupo visokiais perėjūnais, pradedant lietuvius girdančiu Benu Gudeliu ir baigiant policijoj pasitreniravusiu gribšiumi Jonu Urka, kurį, finansinį beraštį, į Lietuvos banko tarybą įkišo savo specialiu dekretu. Paskui prasidėjo bankų griuvimo epocha ir didžiulių, niekuo nepateisinamų paskolų švaistymas į kairę ir dešinę. Visa tai organizavo gausūs Lito komiteto pirmininko A.Brazausko draugeliai, kaip vėliau paaiškėjo „jam nieko nežinant".

- Ne aš rašiau, Žukas...

Dabar Brazauskas virkauja, kad neturi su kuo dirbti, kad reikia remtis liberalais. Girdi, jis teikia protingus ir gerus įstatymus, kad daug kas to nesupranta ir priešinasi jo tauriai misijai. Kaip visa tai panašu į jau minėtąjį nuo žemės atitrūkusį dievuką Robespjerą, kai slūgstant revoliucijos bangai jis kreipėsi į Konventą ir pareiškė: „Kas gi čia darosi? Prancūzai turi respubliką, tačiau reikalauja duonos. Tiktai tironai dalina duoną savo pavaldiniams. Konstitucija prancūzams gali duoti tik laisvę..."

Teisingai, juk ir Algirdas-Mykolas atėjo tik gelbėti Lietuvą, o ne dalinti duonos. Be to, jis nieko nežinojo, kol įsiutę valstiečiai jam apie tai priminė mėšlo krūvomis užblokavę kelius...

- Ne aš tuos runkelius sėjau, Kristinaitis...

PASIŠIENAVIMAI

– Pamokytas kvailys – sugadintas žmogus,
jis nepritampa nei prie kvailių,
nei prie protingų, jis nieko neišmano,
todėl lenda į valdžią mokyti kitų.

B.Rupeika

– Benai, o ką tokie valdžios vyrai veiktų,
jei mus staiga okupuotų Izraelis?

– Jie vienas per kitą veržtųsi į sinagogas
ir prašytųsi apipjaustomi.

Rinkimų sistema Lietuvoje nuo pat jos sumanymo iki priimtų įstatymų buvo ir lieka labai ydinga, nužiūrėta nuo svetimų valstybių ir mums mažai pažįstamų santvarkų. Ji neatliepia nei mūsų tautos tradicijų, nei jos pastangų dalyvauti valdant valstybę, nei jos teisinio pasiruošimo. Teisūs V.Uspaskichas ir R.Pavilionis – tai gudriai užslėpta partokratinės diktatūros sistema.

Lietuvoje įvairių partijų narių nepriskaičiuojama net dviejų procentų nuo visų balsavimo teisę turinčių gyventojų. Kadangi tik partijos turi neribojamą teisę kelti savo kandidatus į Seimą ir savivaldybes, tai tie du procentai ir primeta savo valią devyniasdešimt aštuoniems. Tai mažumos diktatūra daugumai, todėl kalbėti apie kokį nors šitos sistemos demokratiškumą gali tik tie, kurie ja naudojasi savo valdžiai išlaikyti.

Be to, pusė deputatų renkami pagal partijų sąrašus. Jie prieš rinkėjus neatsako už nieką, nes yra pavaldūs ir atskaitingi tik prieš savo partijų lyderius. Todėl net labiausiai susikompromitavęs prieš liaudį žmogus būtinai pateks į Seimą, jeigu jis įtiks savo partinei valdžiai ir bus įrašytas į partijos sąrašo viršūnę. Todėl Seime ir vegetuoja begalė „amžinų" seimūnų, kurie per ketverius rinkimus nė karto nėra laimėję sąžiningoje kovoje vienmandatėse apygardose.

Kam tokie žmonės tarnauja ir kam jie iš viso reikalingi? Tai politiniai pastumdėliai, visomis tiesomis ir neteisybėmis tarnaujantys savo partiniams bosams. Tai jų ruporai, garsintuvai, marionetės, kuriems rinkėjų reikalai yra taip nutolę nuo jų praktinės veiklos, kaip mėnulio šviesa nuo saulės: šviečia, kaitalioja savo fazes nuo delčios iki pilnaties, bet nieko nešildo.

Rinkiminėse kampanijose rinkėjai mato tik išorę, plakatais ir pažadais išpuoštą fasadą, jiems pakišami patys rimčiausi partijų kandidatai, kad jie kaip galima daugiau balsų surinktų už savo partijos sąrašą, o likusieji jau aptarti iš anksto, surikiuoti, sunumeruoti, jiems iš anksto paskirti postai ir pareigos, padalinti ministrų portfeliai ir Lietuvai atstovaujančios pareigybės užsienyje. Todėl per trylika metų niekas ir nepasikeičia mūsų politiniame gyvenime: tie patys veidai, tie patys pažadai ir tas pats melas rinkėjams. Dauguma tų veikėjų, kaip jie patys juokauja, eina į rinkimus pasišienauti balsų, pasitikrinti savo akcijų arba prasivėdinti su vietine valdžia ir užsitikrinti jos paramą.

Laimė, kad žmonės jau perprato tą įvairių grupuočių, klanų ir klikų „demokratinį" žaidimą, todėl piliečių vertinime Seimas užima paskutinę vietą. „Sarkofagas", „belangė", „durnių laivas" – tai toli gražu ne visas tos įstaigos pravardžių arsenalas. Paskutiniai Prezidento rinkimai tapo atvira komedija, galutinai nuvertinusi ir pačią pareigybę, ir į ją besiveržiančius partinius pašlemėkus.

Pats faktas, kad rinkėjai jau nebemato jokio skirtumo tarp valdančio Prezidento ir populiaraus juokdario, rodo, kur nuvažiavo visa Lietuvos pseudodemokratija ir kokia iš to nauda darbo žmogui. Patį piliečių pasirinkimą lydėjo ne politinės idėjos, ne geresnio gyvenimo siekimas, bet humoru paversta neviltis: „Kaip jūs mums, taip ir mes jums..." Arba: „Blogiau jau nebebus".

Dabar man lengva ironizuoti šią antidemokratinę visuomeninę procedūrą, tačiau buvo dienų, kai į rinkimus ėjau lyg į šventę, tikėdamas nepaprasta jų galia, veržiaus lyg į karą už šviesią ateitį ir tautos vienybę, kol pagaliau supratau, kad esu Don Kichotas ir kariauju su vėjo malūnais. Kai pakruojiečiai mane iškėlė savo kandidatu antrai kadencijai, turėjau atvirtai jiems prisipažinti:

- Nebenoriu apgaudinėti žmonių. Jūs man nieko blogo nepadarėte, o aš, vėl patekęs į Seimą, galėsiu tik jums netrukdyti ir neapkartinti jūsų gyvenimo.

Todėl sėdžiu ir rašau. Gal, sakau, nors tokiu būdu ką nors pakeisiu, tačiau vargu. Kiekvienas reiškinys, matyt, turi pats išsikovoti savo paskirtį ir prasmę. Jis turi užvaldyti žmones ir tapti jų savastimi. Rinkėjai turi pasišaukti ir išrinkti savo deputatais, atkakliai ginančius jų pilietines teises ir žmogiškąjį orumą. Kito kelio ką nors pakeisti jų naudai kol kas nėra. O jeigu deputatai nutoltų nuo savo rinkėjų ir nesiskaitytų su jų reikalavimais, jeigu jie nevykdytų žmonėms duotų pažadų, tučtuojau turi suveikti jų atšaukimo mechanizmas.

Antrą kartą į rinkimus įsivėliau tiksliai žinodamas, kad jų nelaimėsiu. Viskas prasidėjo pagal normalias taisykles: Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas pasiūlė mano kandidatūrą vienoje iš Sąjungos Tarybos apygardų. Iš įvairių Žemaitijos kolūkių, darbo kolektyvų ir organizacijų ėmė plaukti telegramos: mes norime matyti jus savo deputatu, prašome jūsų sutikimo. Tokių pranešimų mano rankose atsirado per keturiasdešimt. Dėl viso pikto nuėjau į Sąjūdžio būstinę pasitarti, ką mano apie tai mano draugai per prievartą.

- Kad tavęs niekur nekelia, - atsakė Landsbergis.

Tą patį patvirtino ir A.Čekuolis.

- Nori, eik į mano apygardą, bet tu tenai tikrai prakiši, - jis jau laikė save laimėjusiu.

- Kodėl turiu eiti į tavo, o tu – į mano, jeigu mane kelia Žemaitijoje?

- Aš nieko nežinau, - susimėtė didysis Pinkertonas. - Visą informaciją renka A.Kubilius.

Andrius atsinešė sąsiuvinį, dirstelėjo į jį ir labai greitai, tarsi iškaltą eilėraštį, pasakė:

- Taip, yra du pranešimai iš Skuodo. - Atsakęs ėmė dairytis tai į mane, tai į Landsbergį, laukdamas tolimesnių nurodymų.

Nieko nesakęs priėjau prie jo, ištraukiau iš rankų sąsiuvinį ir tvarkingai suliniuotame puslapyje prie mano pavardės registracija buvo sustojusi ties skaičiumi 42. Keliolika pranešimų daugiau negu kitų kandidatų.

- Andriuk, kaip tau ne ajajai?.. Juk perkūnas gali trinktelėti, - tik tiek įstengiau pasakyti tam tarp mūsų vaikų išaugusiam ir doro sakinio nesurezgančiam kaimynui, kurio niekada neapdalinau nei saldainiu, nei geru žodžiu.

- Man taip liepė... - Toliau nebuvo prasmės apie ką nors šnekėti, todėl nuėjau į paštą ir pagal siuntėjų adresus atsakiau į kiekvieną telegramą:

- Sutinku!

Tai buvo kareivio azartas. Parėjęs namo ėmiau įtikinėti save, kad bet koks bailys gali puikiai kautis, jeigu yra tikras, kad kautynes laimės, tačiau surasti tokį didvyrį, kuris turėtų drąsos kovoti tuomet, kai yra beveik tikras, kad pralaimės, ne taip jau lengvai. Daug yra pergalių, kurios, mano supratimu, nevertos nė vieno tauraus ir pasišventusio žmogaus pralaimėjimo. Man reikalinga tribūna!.. Ir aš ja pasinaudosiu!

Bet kokia kaina. Žmogus gali nusilenkti tokiems niekšeliams tiktai tada, kai ateis laikas juos pačius pakelti nuo žemės.

Keista buvo ir tai, kad jaunasis Kubiliukas lyg permuštas šunytis pasimeilino ir man:

- Prieš jus sudaryta agitatorių grupė, kuriai vadovaus A.Juozaitis...

Pavartykime dabartinę spaudą ir pabandykim išsiaiškinti, kas šiandien – drąsiausi, kas – protingiausi? Ogi tie, kurie tai drąsai gavo po labai ilgą leidimą. Todėl jie ir puola visus, kas jiems tuos leidimus išrašė savo ilgamete kova ir darbu. Dabar aktyviausi pasidarė tie veikėjai, kurie į Sąjūdį pavėlavo maždaug dešimčia metų ir bet kokia kaina nori pavyti ir pralenkti tuos, kurie jiems išarė pirmas vagas. Stebėdamas tuos vienadienius drugelius, matyt, iki pat mirties pasiliksiu senamadiškas ir nepopuliarus: geriau laikinas pralaimėjimas negu laikina pergalė. Man rodos, tokiai kovai filosofai yra sukūrę auksinę taisyklę: apie žmones reikia spręsti ne iš to, kokios jų pažiūros, bet pagal tai, kuo jie patys pavirsta kovodami už jas. Kas mano, kad politika ir moralė – nesieti-

ni dalykai, tas niekuomet iki galo nesupras nei vieno, nei kito: jis bus amoralus politikoje ir stengsis politinėje kovoje įteisinti bet kokią niekšybę.

Susitikdamas su rinkėjais tada gavau begalę įvairiausių klausimų, raštelių, laiškų, patarimų ir grasinimų, kuriuos nepatingėjau ir apibendrinęs suskirsčiau į kelias grupes.

Pirmoji – tai atvirų priešų ir jų suklaidintų žmonių grupė, kuri veikė pagal Sąjūdžio aktyvistų nurodymus. Tai daugiausia pagiežingi, pasiligoję ir gyvenimo nuskriausti žmonės. Štai vienas iš tipiškiausių tokio turinio laiškų: „Seniai jums nerašiau, matyt, ir jūsų nervai pailsėjo, tad dar sykį primenu, kad tamsta nevertas lietuvio vardo..." O toliau – kaip nuo kalno: kuo smarkiau lekia, tuo mažiau galvoja. Kitame patriotė jau užpirkusi mišias prie šv. Antano ir davusi „ubagams almužnos ant cvekelių", kad mane sutrauktų į krūvą... Prie tokių laiškelių reiktų pridėti ir gausius naktinius skambučius, kai jus prižadina pačiame vidurnaktyje ir dergia, kol nenutrenki ragelio. O dieną tos patriotės susirenka po langais, pakarksi - gėda, gėda! - paskui užsiverčia sijonus, parodo, kuo galvoja ir, atlikusios „šventą pareigą", dar ilgai savo žygdarbį aptaria netolimame pušynėlyje. Tai organizuotos akcijos. Prieš jas galima bylinėtis.

Kita grupė – šiek tiek savarankiškesnė. Ji pradeda rašyti laiškelius pagal gautą pavyzdį, o toliau jau varo viską, kas užeina ant seilės. Nors tie rašteliai atsiųsti iš įvairiausių Lietuvos kampelių ir yra labai panašūs, tačiau kerta skaudžiausiai: man kaimynas sakė, viena mokytoja matė, jūsų bendradarbis pasakojo... Faktai dažniausiai paimti iš įvairių mano knygų, perversti aukštyn kojomis ir taip subjauroti, kad dar ir šiandien šiurpas nukrato.

Trečia grupė – patariančioji. Rašytojau, kas jums pasidarė? Nustokite kritikuoti Sąjūdį, sugrįžkite ir mes jus vėl nešiosime ant rankų. Tie žmonės dar ne visai sugadinti, bet jiems ne pati idėja rūpi. Jie nori būti madingi, daryti taip, kaip „tėvelis" daro, bet neužtenka kvapo šmeižti, įžeidinėti ir tyčiotis iš žmogaus.

Ketvirtoji grupė – pritarianti, palaikanti, netikinti jokiais landsberginiukų prasimanymais ir puikiausiai suprantanti, jog bet kokia praeitis savo rezultatais visada gyvena dabartyje, o dabartis būtinai gyvuos ateityje. Su tokiais žmonėmis bendravau, rėmiausi jais ir dabar tebedraugauju. Vieną iš tokių laiškelių, rašytą prieš dešimtį metų, pacituosiu dabar:

„Mielas rašytojau, išgirdau Jūsų balsą. Jaudinausi kartu su Jumis. Ačiū, kad esate toks. Kartu noriu atsiprašyti Jūsų, kad buvau tarp tų – fanatiškai įsimylėjusių Sąjūdį ir nesuvokusių, kad jis virto tik grupele žmonių, skelbiančių žodį tautos vardu, buvau tarp smerkiančių Jus. Kaip skaudu pasidarė, kai suvokiau, kad atsidūrėme naujos diktatūros gimimo liudininkų vaidmenyje, kad būtent įvyko tai, nuo ko jūs tautą norėjote išgelbėti.

Aš esu tik vieno sūnaus mama. Man labai norisi tikėt Lietuvos ateitimi. Man labai norisi, kad ji taptų žeme, kurioje mano sūnui būtų gera gyventi, kurioje žmogus mylėtų žmogų, kad išnyktų baimės šmėkla.

Mielas rašytojau. Jūsų balse išgirdau didelį skausmą, gėlą. Patikėkit. Jūs esate labai turtingas savo patirties ir be galo reikalingas tokiems, kaip aš, - pasimetusiems, apimtiems nevilties dabar. Todėl prašau: netylėkit, prabilkit savo kūriniais, straipsniais, aš laukiu jų. Linkiu jums sveikatos ir dvasinės stiprybės.

Diana Bolinienė."

Kiekvienam žmogui malonu gauti panašius laiškus, jie paglosto mūsų savimeilę, bet kai pradedi suvokti, kad jų srautas nemažėja, darosi truputį šiurpoka. Kiekvienas jų alsuoja vis didėjančia neviltim ir bendros nelaimės nuojauta: „Rašytojau, kaip gyvensime toliau? Rašytojau, kuo mes prasikaltome tiems politikams? Ką tie apsišaukėliai padarė su mumis ir Lietuva? Rašytojau, visa mūsų šeima bedarbiai, jaunimas baigia išsilakstyti po užsienius, o mudu su žmona priversti gyventi iš senelio pensijos." Ir visi atsiprašinėja, gailisi, girdi, rašykit, darykite ką nors...

Ką jiems atsakyti? Atgailaujančios galvos niekas neker-

ta. Iš tiesų, gaila, iki ašarų skaudu, kad viskas taip išėjo, bet gailėtis – ne mano madoj. Kaip sakė kažkada Didysis Lietuvos kunigaikštis Kęstutis: „Ką sugadina žodis, to ir kalaviju nepataisysi". Patys kalti, kad buvote per daug patiklūs, todėl neškime tą kryžių visi, ir tie, kurie buvome teisūs, ir tie, kurie suklydome. Atsistot dabar ant Kryžių kalno ir vaizduot epochos kankinį – taip pat ne mano madoj. Kaltas, kad neužteko kantrybės ir talento įrodyti savo teisumą, todėl kiekvienas, besipelnantis iš tos mūsų bendros nelaimės, gali ramiai sau mėtyti į mano daržą akmenis. Juk ir su šia knyga vėluoju mažiausiai penketą metų. Dabar galvokim kartu. Už laisvę reikia šiek tiek pakovoti, o ne atiduoti ją kaip kraitį pirmam pasitaikiusiam avantiūristui. Juk turėjote laiko ir galimybę iš ko pasirinkti. Prieš jus tribūnose stovėjo gyvenimo patikrinti iškilūs Lietuvos žmonės, jau kalnus nuvertę tautos labui, o jūs norėdami viską gauti veltui, nubėgote pas niekam nežinomus rėksnius, kurie be prakeiksmų savo nevykusiai praeičiai, be pačių kvailiausių pažadų ir juodos sąžinės daugiau nieko neturėjo.

Pamenu, kaip A.Juozaičio įkaitinti „aktyvistai" Tauragėje pasiūlė viešai sudeginti visas mano knygas. Ką tuo metu galėjau pasakyti?

- Brangieji, - graudinau juos, - kiekviena sudeginta knyga pasaulį nušviesdavo kur kas ryškiau, kur kas šviesiau už kelis tūkstančius išgirstų ir palaimintų maldaknygių. – Jums nepadėjo apsispręsti ir profesorės V.Zaborskaitės „Tiesoje" išspausdintas skausmo ir išgąsčio kupinas straipsnis. Ta proga ji rašė, kad smurtas ir fanatiškas įtūžis dar niekada žmonėms neatnešė nieko gero, o jūs plojot jaunam, maldaknyge besidangstančiam sportininkui-filosofui, kai jis šaukėsi visuotinio keršto:

- Visi komunistai, įstoję į partiją pokario metais, - nusikaltėliai. Juos reikia teisti. - O Lietuvoje tokių buvo per 200000. Dar pridėkit jų šeimas ir gausit trečdalį respublikos gyventojų, kurie turėjo būti atstumti, sutrypti arba sunaikinti. Tai apsivalymas per ugnį ir kraują.

Kitur tas, atsiprašant, demokratas jums teigė, o paskui net spaudoje įrodinėjo, kad Lietuvą gali išgelbėti tik Dievo palaiminta monarchija arba koks nors inteligentiškas kultas. Jūs priėmėt šią nesąmonę už gryną pinigą ir nepajutot, kaip šalia prasimanyto, istoriškai išpūsto karaliaus Mindaugo atsistojo paskubomis nudrėbtas „kupriuko muzikanto" stabas. Garbindami tą apsišaukėlį, praktiškai jūs atsisakėte pačios atgimimo esmės – galimybės išlikti savimi.

Per visą rinkiminę kampaniją kantriai rinkau to „pranašo" citatas: „Dabar arba niekad! Politinė situacija pasikeitė – šiandien mes diktuosim savo valią: visi, kas vaikšto į CK be leidimų, dabar nereikalingi. Didžiausi nusikaltėliai prieš mūsų tautą yra komunistai ir jų kolaborantai. Mes prikėlėm tautą ne tam, kad ji merdėtų stalinistų engiama. Visi, kas priešinasi Sąjūdžiui, yra tautos priešai. Mums reikia apsivalyti per ugnį ir kraują, - o kiek vėliau truputį nusileido, - per ugnį ir maldą..."

Kai vienas mokytojas Juozaičiui priminė, kad jis labai panašus į Hitlerį, pradedantysis kareiviškos pakraipos filosofas mokytojui atsakė, kad Hitleris jam absoliučiai nepatrauklus, nors kiekviena proga kartojo jo mintis. Tuo pasinaudodamas, surinkau kai ką iš girdėtų ir skaitytų fiurerio kalbų: „Dabar arba niekad. Nuo šiandien ir visiems laikams. Politinė situacija Europoje pasikeitė, dabar mes, vokiečiai, diktuosim savo valią. Didžiausi nusikaltėliai prieš vokiečių tautą yra žydai ir plutokratai bei vietiniai komunistai. Visi, kas iki šiol į Reichstagą vaikščiojo kaipo į savo namus, mums nereikalingi. Mes prikėlėme vokiečių tautą ne tam, kad ji merdėtų Versalio taikos kūrėjų glėbyje. Mes turime apsivalyti per ugnį ir kraują. Geriausias būdas tai padaryti – yra karas, kuris sunaikins visas menkavertes tautas"... Ir taip be galo.

Ir dar viena tais metais labai pamėgta A.Juozaičio citata: „Tiesa jus padarys laisvus". Ji labai nelietuviška, matyt paimta iš blogo Skvirecko Evangelijos vertimo. Tačiau ir jos esmė turėjo jums priminti kai kurių „didžiųjų" Europos vy-

rų išsireiškimus: Stalino – „Tolko čestnaja i samootverženaja rabota vas sdielajet svobodnymi" ir Hitlerio – „Warheit macht se frei" paskui supaprastintą mirties lageryje į „Arbeit macht frei". Tą panašumą buvo nesunku įrodyti, tačiau mano žodžiai kažkodėl praslydo pro daugelio klausytojų ausis, girdi, nieko nereikia sutirštinti. Visuotinė isterija darė savo. Ir tik į rinkiminės kampanijos pabaigą žmonės ėmė lenktis to per daug uolaus agitatoriaus. Tada jis ėmė slapstytis tai sekdamas mane iš kolektyvo į kolektyvą, tai užbėgdamas mums už akių, tai organizuodamas savo patriukšmavimus po mūsų susitikimų langais. O jūs bėgote kartu su juo nuo savo praeities net nepagalvoję, kad ji gyvena jumyse ir dar ilgai gyvuos jūsų vaikuose, todėl ir atsitrenkėt į tuštumą.

Šilutėje pakviestas į mano susitikimą su rinkėjais jis net nemanė ateiti į salę ir padiskutuoti kaip normalus oponentas, bet užėmė prigąsdintų žmonių balkoną ir pradėjo savo mitingėlį prieš pat kultūros namų duris. Bet kai tas triukas nepadėjo, o salė pilnutėlė prigūžėjo rinkėjų, jo „chunveibinai" prasiveržė pro milicininkus, išsirikiavo prieš tribūną su savo nešvankiais plakatais, grubiai nutraukė mano kalbą ir perskaitė kreipimąsi „Į viso pasaulio demokratiją!" O vidurnakty tas „pasaulinis protestas" pasibaigė tuo, kad keli „chunveibinai" viešbutyje nusilengvino prie mano kambario durų.

Po tokios „demokratinės akcijos" kitų rajonų valdžia uždraudė Sąjūdžiui ruošti nesankcionuotus mitingus, bet Juozaičio nesustabdė, jis ir toliau sekiojo paskui mus apsimesdamas tai Mokslų Akademijos lektoriumi, tai „Žinijos" paskaitininku, o kitur, norėdamas sutraukti kuo daugiau žmonių, savo plakatuose skelbė, kad su juo atvyksta įžymūs rašytojai, politiniai veikėjai ir šiaip įdomūs žmonės. Tokių pažadų jis nė karto netesėjo, tačiau surado filosofinį pasiteisinimą:

- Vienkartinis melas – ne melas.

Tie prižadėti garsūs politikai buvo jo agitgrupės nariai

Z.Vaišvila ir M.Laurinkus. Jo berniukai irgi nesigėdydami melavo, kad A.Juozaitis – būsimasis Nobelio premijos laureatas už taiką, o vargšas Laurinkus – daug kentėjusios tremtinės sūnus, nors iš tiesų jo motina sėdėjo už stambų grobstymą ir pasigavo savo vaikutį kalėjime kaip nenuginčijamą leidimą išeiti į laisvę.

Kai ši apgaulė gana greit išaiškėjo, vadinamieji oponentai nusitvėrė mano šeimą. Jie neužspringdami melavo, kad mano sūnus – Brazausko žentas, kad vyresnioji duktė – Birštono sanatorijos vedėja, vagianti ir pardavinėjanti poilsiautojų skalbinius, o jau žmona, žmona! Net nepatogu kartoti tų šlykštynių, paskelbtų jos adresu. Ir pagaliau – Brežnevo duktė Galina – mano meilužė...

Per visą rinkiminę kampaniją nei apie A.Juozaitį, nei apie jo draugus nepasakiau nė vieno pikto ar prasimanyto žodžio. Aiškinau žmonėms susidariusią politinę situaciją ir ne sykį perspėjau, kas jų laukia, jeigu jie patikės tais chuliganaujančiais demagogais. Apie tai atvirai kalbėjau televizijoje ir parašiau straipsnį „Šluotoje". Žurnalas jį išspausdino, bet buvo priverstas pridėti ir atitinkamą prierašą: „Redakcija, spausdinama šį straipsnį, neatsako už pasekmes. Pavyzdžiui, prie liaudies rašytojo Juozo Baltušio buto po jo kalbos LTSR Aukščiausioje Taryboje teko pastatyti milicininką... Redakcija, draugas Petkevičiau, milicijos neturi. Bet mes ne pranašai."

Pagaliau ir mes pakeitėme taktiką. Į Ariogalą atvykome žymiai anksčiau negu skelbėme savo plakatuose. Miestelyje jie jau buvo nudraskyti, o A.Visbaro užimtuose kultūros namuose vyko audringas pasiruošimas mus sutikti. Išsitepę miltų tyre, naujieji demokratai prie mano atvaizdo klijavo Stalino ir Hitlerio galvas po bendru užrašu: „Mes už juos jau sykį balsavome". A.Juozaitis ir tada kažkur pasislėpė, „palikęs ryšiui" Z.Vaišvilą ir M.Laurinkų. Nekreipdamas dėmesio į tuos „chunveibinus", susirinkusiems aiškinau:

- Tautiečiai, ne dėl priesaikos mes tikime žmonėms. Stebėkite pasirinktųjų darbus, o ne žodžius, nes blogis visada

kupinas pažadų. - Bet mitinginiai pataikavimai miniai jums buvo malonesni už tiesą. Jūs pasirinkote saldų melą, nors puikiai žinojote, kad tie pažadukai nėra nieko doro nuveikę ir tokių galimybių neturėjo nė už sulūžusį grašį. Visų pirma, jiems reikėjo pasipelnyti. Net tiems plakatų draskytojams juokais linkėjau:

- Ponai sėkmės džentelmenai. Jūs pagauti už rankos, bet labai nenusiminkite. Kiekvienas kvailys turi vieną didžiulį privalumą prieš proto žmogų. Jis visada patenkintas savimi. Tai pastebėjo dar senovės lietuviai ir perfrazavo šį lotynišką posakį savaip: „Pastovūs durniaus džiaugsmai." Ar ilgai jums užteks to tuščio džiaugsmo, ar vieną sykį nereiks už tokius darbelius atsakyti prieš visą tautą?

Nuleidę galvas, jie didvyriškai tylėjo.

Todėl ir dabar neturiu teisės verkšlenti. Žodis – ne ašaros. Pats pasirinkau tokį kovos principą: rašytojas ir kunigas neturi teisės ant žmonių pykti, bet ir gailėtis jiems negalima. Reikia siekti tiesos. Todėl man labai sunku apie tuos įvykius rašyti objektyviai, tačiau vis viena anksčiau ar vėliau kažkas turės užsikrauti šią naštą ir paaiškinti žmonėms, kokiu būdu mes patekome į tokią nepavydėtiną padėtį. Kitos galimybės neturiu, todėl atsiprašau, kad pro mano mintis netyčia prasiveržia vienas ar kitas sunkus atodūsis, o prieš akis iškyla neužtarnautos nuoskaudos. Bet tai irgi žmogiška. Galėčiau dar tiek pat tylėti, jeigu tos nuoskaudos būtų tik mano.

Dabar sunku patikėti, kad tai rinkiminei bakchanalijai vadovavo mano kolega, Sąjūdžio aktyvistas, Šiaurės Atėnų ideologas ir Baltijos kelio organizatorius. Aš irgi abejojau: gal kas papirko tą žmogų, gal priverte? Bet neskubėkim su išvadomis. Pastudijuokime jo trumpus lyg generolo įsakymai kapotus straipsnelius, jų kategoriškumą, jų beapeliacines pretenzijas į absoliučią tiesą, autoriaus nepaprastas pastangas visur, visada ir visus mokyti pusiau kariško, nuo kitų nužiūrėto statutinio humanizmo ir be didelio vargo suprasime, kad tai dvilypis žmogus, įsimylėjęs tik pats save. Visos

savo veiklos metu jis tik ieškojo patikimos užuovėjos, politinio stogo, po kuriuo pasislėpęs galėtų be jokios rizikos veikti savo naudai. Jis gana talentingas ir moka prisiplakti prie kokios nors grupės ar politiko, bet jam neužtenka kvapo pradėtą darbą rimtai užbaigti. Ilgainiui viską sujaukia, bando prasiveržti į lyderius, o nepavykus išdidus ir nepakaltinamas kaip amžinas teisuolis sprunka į šalį.

Per Prezidento rinkimus jis antrajame ture savo feldfébeliškais ir oponentus įžeidinėjančiais straipsneliais bei komiškais „klipais" praktiškai sugriovė visą milžinišką A.Paulausko darbą, o pabartas nužvelgė visus niekinančiu žvilgsniu ir, nepasakęs nė žodžio, išėjo, už ką uždirbo antrą trispalvį nevykėlio bananą. Dabar jis buvo prilipęs prie A.Brazausko, kurį kažkada, veikdamas Landsbergio naudai, siūlė supūdyti kalėjime. Paskui apie jį surinko storą liaupsinančią knygą, o įteikdamas Santarvės premiją, jau vadino jį šventuoju... Bet, pasirodo, jie abu vieno šilo paukščiai. Tokio veikėjo šiandien Brazauskui labai reikėjo. Norėdamas sudrausminti V.Andriukaitį, jis nedviprasmiškai pareiškia, kad Prezidentu galėtų būti R.Pavilionis, o kai A.Paulauskas per daug išlenda į priekį, jam pagraso, kad A.Juozaitis taip pat ne iš kelmo spirtas kandidatas į Prezidentus.

Ir štai paskutinis jo triukas. Laimėjus R.Paksui rinkimus, jis tą pačią dieną parduoda savo patroną bei „Santarvės" bendražygį ir viešai, labai iškilmingai pareiškia, kad brazauskininkai – jokie socialdemokratai ir kad jie apgaudinėja rinkėjus, todėl jis atsisako premjero patarėjo posto ir mielai eitų švietimo ministru į naują R.Pakso telkiamą vyriausybę... Juk tai poelgis pasiligojusio, didybės manija sergančio žmogaus, kuris tėvynę gali mylėti tik būdamas ministru. Toks viešas kabinimasis ant kaklo man primena palaidos mergelės elgesį, kuri prisėda restorane prie jūsų stalelio ir nemirksėdama prisipažįsta meilėje, aišku, jeigu tik jūs pakankamai turėsite pinigų.

Mano rinkimai praėjo gana neblogai, beveik apylygiai. Jeigu balsų skaičiavimo komisijos Ariogaloje, Tauragėje ir

Šilutėje nebūtų sufabrikavusios protokolų ir dalies mano biuletenių nebūtų permetusios M.Laurinkui, dar neaišku, kuo viskas būtų pasibaigę. Bet mano šalininkų protestai nebuvo iššiūrėti. Tačiau savo pagrindinį tikslą aš pasiekiau ir visiems įrodžiau, kad ne kiekviena Sąjūdžio paremta ir prie urnos atvesta gorila gali laimėti rinkimus. Žmonės pajuto, kad galima priešintis tam chunveibiniškam spaudimui ir labai sėkmingai pakovoti už savo teisę išlikti savimi.

Bet gyvenimas yra gyvenimas. Neliko be užtarnauto atpildo ir A.Juozaitis. Pajutęs, kad Arvydas labai dažnai persistengia ir išeina iš po jo kontrolės, Landsbergis ne tik neuždraudė filosofui šakotis, bet labai dažnai dar ir pastūmėdavo jį į kokią nors rizikingą avantiūrą, o pats labai stropiai užregistruodavo kiekvieną savo konkurento klaidą. Kai reikėjo kelti Sąjūdžio kandidatus prieš A.Brazauską ir V.Beriozovą, jis nedvejodamas pasiūlė A.Juozaičio kandidatūrą:

- Aš nematau tarp mūsų kito žmogaus, kuris galėtų kaip lygus su lygiu susiremti su vis populiarėjančiu A.Brazausku. Juozaitis – tai būsimasis mūsų Prezidentas.

Tokios šnekos Arvydui labai patiko, tuo labiau, kad N.Steiblienė netruko jas pagarsinti per televiziją ir kaip įrodymą stambiu planu parodyti Rinkiminės komisijos Juozaičiui išduotą kandidato mandatą. Abu konkurentus ji pakvietė į naujametinę laidą atvirai pasiginčyti. A.Brazauskas paskambino man ir paklausė patarimo.

- Neik, - atsakiau. - Ten ir klausimai, ir klausėjai, ir visa aplinka paruošta prieš tave.

Brazauskas neatvyko. Besikuklindamas A.Juozaitis pareiškė, kad jis asmeniškai valdžios nesiekia. Jo manymu, Sąjūdis turi atiduoti valdžią patyrusiems valstybininkams, o pats privalo likti amžina opozicija ir savo populiarumu bei tautos pritarimu nuolat kontroliuoti bei koreguoti būsimos valdžios veiksmus.

Ta mintis labai patiko Landsbergiui. Jis su V.Čepaičiu ją išpopuliarino iki begalybės, o priartėjus rinkimams Sąjūdžio taryboje pareiškė, kad tose apygardose, kur balotiruosis

A.Brazauskas ir V.Beriozovas, Sąjūdis privalo atšaukti savo kandidatus, nes pasielgęs priešingai, praras savarankiškosios LKP paramą. Girdi, tokio susipriešinimo pasekmės – sunkiai nusakomos. Jis gali pražudyti ir patį Sąjūdį. Kadangi A.Juozaitis yra labai įžvalgus politikas, jis privalo susidariusią padėtį gerai įvertinti ir savo kandidatūrą garbingai atsiimti, kad paskui tuo klausimu nereiktų kitiems priimti atitinkamo sprendimo. Kad ir labai abejodamas, Arvydas pakluso savo paties išminčiai, nors jau buvo pareiškęs, kad liaudis jį norėtų matyti Prezidentu ir čia pat dėl viso pikto pasikuklina:

– Gal dar išvaizda, elgesys ką nors kužda, bet visa tai iškalba patys žmonės..

Tik po rinkimų A.Juozaitis pasijuto kruvinai apgautas. Kai V.Landsbergį išrinko Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininku, jis savo kolegą ir būsimą „prezidentą" tučtuojau užmiršo. Prisimindamas apie save, Arvydas pasiuntė Landsbergiui sveikinimo telegramą, bet ir ji nieko negalėjo pakeisti.

- Tegul jis vadovauja Sąjūdžiui, - toks nuosprendis jaunam sportininkui-filosofui jau buvo perduotas per pirmininko parankinius.

Po tokio makiaveliško atlygio A.Juozaičiui nieko kito nebeliko kaip parašyti dar vieną generoliškai kietą straipsnelį – „Istorinė klaida" ir atbėgti į LDDP kokios nors materialinės pagalbos. O jį „išaukštinęs" „tautos vadas" antrajame Sąjūdžio suvažiavime pats pasisiūlė būti to susibėgimo pirmininku su teise skirti visus vadovaujančius žmones. Jis net neprisiminė, kad Sąjūdyje dar spurda jau niekam nereikalingas būsimasis „prezidentas".

Gal apie tai ir nebūtų verta rašyti, jeigu visa ši istorija būtų tik mano galvos skausmas. Skauda ir Arvydui, kad jis buvo patvarkytas savo paties metodais. Gavęs nuo kolegų per dantis, jis šiek tiek pradėjo atjausti kitus, tačiau iki galo taip ir neperprato buvusio šefo intrigų suktumo. Kai, siekdamas revanšo, jis tapo labai aktyviu Lietuvos ateities foru-

mo kūrėju ir vėl pradėjo važinėti po Lietuvą, Landsbergis jį pasitiko su filosofo ištreniruotais „chunveibinais", Prienuose V.Šustausko desantas vargšą filosofą aplaistė šlapimu ir išplakė dilgelėmis, o Kaune apmėtė supuvusiais kiaušiniais. Su tuo, kaip jis pats save skelbėsi, Landsbergio kareiviu, tada buvo menki juokai. Jis su savo bendražygiu S.Buškevičiumi jau buvo pagarsėjęs kaip Kryžkalnio lietuvaitės ir kitų paminklų sprogdintojas. Pirotechnikas iš jo taip pat buvo blogas, tačiau užnugarį ir kumštį jis turėjo nepamainomus. Dabar Vytautas Šustauskas gailisi:

- Jaunystės klaidos. - O tada šaukė:

- Kas prieš Landsbergį, tas prieš mane!

Kaip nepasuksi, tas praeities unterprišybejevas ir dabartinis superdemokratas į „papunio" kariuomenę pateko tada, kai to viduramžių vaisko štabo viršininku buvo pats Arvydas Juozaitis.

Tačiau ir tokia pabaiga jaunojo filosofo neatpratino nuo įgimto avantiūrizmo. Kai LAF'e beverkšlenančiam Arvydui priminiau, jog jis pats dėl visa ko kaltas ir kad pats pravalė dabar jau mirtinam savo priešui kelią į valdžią, vienoje forumo konferencijoje jis vėl atkeršijo man ir iš tribūnos pasakė, kad esu padavęs jam raštišką pareiškimą ir dėl nežinomų priežasčių išeinąs iš prezidiumo sudėties. Tai išgirdęs, dar kartą pašiurpau nuo tokio gebelsiško melo ir kitame posėdyje, pareiškiau, kad niekada ir jokio raštiško pareiškimo jam nerašiau, jis ramiai išklausė mano protestą, išėjo į tribūną ir pasiūlė mane atstatyti į senas pareigas. Teikdamas balsavimui, pirmas pakėlė ranką ir pasidžiaugė, kad vėl triumfuoja teisingumas. Taip sakant, apspjaudė, patrynė koja ir ant viršaus palaistė odekolonu.

Dabar tas žmogus rašinėja apie kažkokią Sąjūdžio ir tautos mistinę vienybę, kurios jo dėka niekada nebuvo. Rinkimų metu panašios agitbrigados buvo sukurtos ne tik prieš mane. Prieš A.Žebriūną buvo užsiundytas jo pusbrolis Kazys Saja, prieš V.Bubnį – Sigitas Geda, o prieš akademiką R.Rajecką, kaip prieš labai stiprų Landsebrgio konkurentą,

– visi, kas liko. Buvo sudaryta grupelė ir prieš J.Marcinkevičių, buvo užsakytos kelios televizijos laidos ir keli šlykštūs straipsniai, tačiau jie buvo panaudoti kiek vėliau, nes Justinas tapo nepasiekiamas. Jį deputatu išrinko TSRS rašytojų sąjunga.

Kas iš rašytojų nepažįsta Kazio Sajos? Visų pirma, tai nesubalansuotos psichikos ir nepaprastai lakios, tiesiog ligotos fantazijos žmogus, keitęs savo žmonas kaip pirštines. Fantastinės jo skyrybos su ilgamete drauge Milda pavirto anekdotu, kurį pravartu žinoti ir pašaliniams žmonėms, nes kiekvienas toks jo žygdarbis Rašytojų sąjungai kainuodavo po ištaigų butą. Ir šį kartą jis pareikalavo keturių su puse kambario „palociaus". Sąjungos sprendimas buvo daugiau negu teisingas: atiduok trijų ir pusės kambarių plotą, pridėk naujos žmonos-aktorės vieno kambario butelį, tada ir gausi keturis su puse.

Prasidėjo niekur negirdėtas ir neregėtas mirtinai nuskriausto žmogaus protesto akcijos. Neatsargiai kažką prižadėjusiam Sąjungos sekretoriui A.Pociui tas demokratas marmuriniu prespapjė sulaužė nosį. O kai toks delikatus prašymas pateko į teismą, Kazys nutarė nusižudyti. Išgėrė kažkokių vaistų, pabarstė ant kilimo ir išsitiesė ant sofos, aišku, nepamiršęs apie šią nelaimę telefonu pranešti savo kaimynei.

Kilo triukšmas. Dieve mano, toks talentas, toks grynuolis turi žūti dėl kažkokio sumauto vieno kambariuko! Kokie bešir džiai tie rašytojų vadovai!

Kai man paskambino Miliūno žmona ir pranešė apie įvykusią nelaimę, nepatikėjau nė vienu jos žodžiu:

- Jūs gi daktarė. Pulsą patikrinot?

- Neprasiklauso. - Matyt, jos pirštai labai drebėjo.

- Greitukę iššaukėt?

- Dar ne.

- Tai ko triukšmauji? Saja gali visą jūsų namą ištručyti, tačiau save nunuodyti?!.. Nekreškit juokų ir dar kartą viską patikrinkit.

Bet buvo ir minkštaširdžių, dar Sajos gerai nepažinoju-

sių vadovų. P.Bražėnas, atvykęs į nelaimės vietą, vyriškai ir labai teisingai pasipiktino:

- Jeigu žmogus dėl buto gali nuodytis, tai taip jam ir reikia!

Nuo to nuosprendžio lavonas pašoko, spyrė svečiui į gerą vietą ir pradėjo šaukti:

- Von iš mano buto! Išnyk! - ir „tralialia, bum-bum, uria za ruskovo caria!.."

To įvykio smulkmenų neužsirašiau, patingėjau. Teatleidžia man už kai kurias paklaidas ir kiti šio spektaklio dalyviai, bet pati įvykio esmė puikiai nušviečia, ką šis nesubalansuotos psichikos žmogus galėjo išdarinėti šūkaudamas prieš A.Žebriūną rinkiminiuose mitinguose. Praktiškai viskas labai paprasta: Saja gera nuomone apie save viliojo rinkėjus, kol pats patikėjo savo išskirtinumu, o transo būsenoje nebesiskaitė su niekuo. Šišo būklėj jam viskas „dzin" – ir kiti žmonės jau nebe žmonės, tiktai nevykusio spektaklio dalyviai. Garsusis kino režisierius apie tuos susitikimus man aiškino raukydamasis:

- Blūdas, jis mane išvadino Maskvos sifilitiku. Tegul jį perkūnas, niekada nemaniau, kad mūsų giminėj yra tokių „chunveibinų".

Pasijutęs transo viršūnėje, Kazelis ir toliau vis didino ir didino savo politinį pagreitį. Išlindęs į žiniasklaidą, jis atsiprašė visos tautos, kad viename nevykusiame savo apsakyme neteisingai pavaizdavo, kaip vokietis nušovė niekuo nekaltą vaiką. Tas apsakymas nepavyko todėl, kad tikrumoje berniuką nušovė ne vokietis, bet rusas, o dėl to kalti mus okupavę Maskvos sifilitikai. Tą naujai sugalvotą epitetą jis naudojo beveik kiekviename mitinge ar straipsnyje, matyt, labai jautriai prisimindamas nekaltą savo jaunystėje nuotyki Jaltoje, kur savo kailiu išbandė jam primestą neigiamą tos ligos poveikį. Manau, niekam papildomai nereikia aiškinti, kad jautrus Kazelis čia niekuo dėtas, kad dėl tos nelaimės kalti Jaltos, Simferopolio, Krymo ir Maskvos venerologai bei žiauri jo tėvynės okupacija.

Kodėl taip ciniškai rašau? Todėl, kad kitos kalbos tokio tipo žmonės nesupranta. Tai dėsninga, kai į politiką ateina padidinto jautrumo ir neribotos fantazijos žmonės.

Kitas Landsbergio trubadūras – Sigitas Geda, už 50 kronų kelių Švedijos sukčių įšventintas į Lietuvos bajorus. Jis laimėjo prieš santūrųjį Vytautą Bubnį. Taip ir turėjo atsitikti – Sąjūdžio remiama gorila nutrenkė naujo Dievo ieškotoją, nes Vytautas ir prie sienos pastatytas nebūtų galėjęs nieko pikto pasakyti prieš tą niekaip iš mėšlinų klumpių negalintį išlipti Snaigyno chamuką, kuris savo varganos kaimo bernelio prigimties nepajėgė nusimesti nei eidamas mokslus, nei rašydamas eiles. Blūdas ir poezija – retai kada konfliktuoja, bet blūdas ir žmogaus santykiai su kitais žmonėmis jau matuojamas ne ritmais ir rimais, ne kritikų ditirambais, bet rimta psichoterapija.

- Jei neišleisi angelo į laisvę, jis taps velniu, - teisinasi poetas, bet kai jis Sąjūdžio laikais pats nutrūko nuo grandinės, jam neišdygo nei sparneliai, nei ragai, bet politinių nuodų tas vyras prisirinko iki valios, todėl ir taškysis į kairę bei dešinę iki galutinės pergalės, kaip sako jis pats, – iki Nobelio premijos už taiką.

Bet svarbu ne tai. Išrinktas deputatu į TSRS Aukščiausiąją Tarybą Geda taip ir nesugebėjo padalyvauti nė vietoje sesijoje. Kai jį girtą milicija išmetė iš „Maskvos" viešbučio, jis pradėjo naują protesto akciją prieš rusų okupaciją ir neišsiblaivė tol, kol rusai neišvedė iš Lietuvos paskutinių savo kareivių.

Teko jį ir man pačiame tos akcijos įkarštyje matyti „Literatų svetainėje". Prisispjaudęs barzdą, jis brovėsi pro būrelį lankytojų ir patriotiškai šaukė:

- Deputatams be eilės!

Tiek ir teapgynė savo rinkėjus, tiek ir teišpildė jų priesakus tas nuo grandinės nutrūkęs Landsbergio pranašas, dabar kiekviena proga šaukiantis:

- Aš jau laisvas nuo politikos ir nuo alkoholio!

O nuo sąžinės balso jis, matyt, dar vaikigalis arba negi-

męs buvo išvaduotas į Snaigyną užklydusio čigono. Taboras – tai jo gyvenimo idealas, pateisinantis poeto kūrybą, mąstymą ir gyvenimo sampratą.

Na, o J.Marcinkevičius savo dalį atsiėmė specialiai organizuotoje T.Venclovos ir A.Štromo televizijos laidoje. Nepražuvo ir vienas užsakytas straipsnis. V.Dautartas poetą į šuns dienas išdėjo savo juodame pavydo opuse „Bermudų trikampis", kuriame rašė, kad A.Maldonio, J.Marcinkevičiaus ir A.Baltakio trijulė buvo pati juodžiausia rašytojų valdžia per visą sovietmetį.

Aš puikiai žinau, kas Dautartui užsakė šį straipsnį-įskundimą ir kiek už jį pažadėjo, bet man ir dabar dar keista, kodėl niekas iš Marcinkevičiaus draugų taip ir nesusikibo su tuo šmeižiku spaudoje. Nenoriu kartoti savo straipsnių turinio, tiktai priminsiu, kaip Vladas tokiu pat būdu įskundė Joną Mikelinską tuometiniam „ideologiniam smaigaliui" „Tiesos" redaktoriui draugui G.Zimanui ir kaip Jonas nuo jo nukentėjo. Antrąjį straipsnį užbaigiau taip:

„Mielas Vladai, mes galime nekęsti vienas kito, galima „nevirškinti" vienas kito kūrybos... Tai žmogiška, o kai kuriems kūrėjams net būtina. Tačiau kiekvienas iš mūsų turi ir savo skaitytojus, ir savo gerbėjus. Vienas daugiau, kitas mažiau. Tai vėl nuo Dievo. Todėl pagerbkime juos, taip gražiai ir dorai mumis patikėjusius, ir nedrabstykim tų žmonių savais purvais. To jie neatleis niekada. Įžeisti jautrų, tenesupyksta Justinas, ir bailų Marcinkevičių ne toks jau didelis nuopelnas, tuo labiau, kai esi tikras, kad jis niekada neduos grąžos. Tačiau nesąžiningai purvindamas jį, tu purvini ne tik jo, bet ir savo skaitytojus. Tai nepaprastai pavojinga. Tokia nevalyva ranka prieš jį paleistas bumerangas niekada nepasieks tikslo ir būtinai sugrįš atgal. Anot Biblijos, net į trečią Dautartų kartą. Todėl neužmiršk, kad persivertėlius gliaudo abi pusės."

Baigdamas norėjau parašyti: nesupyk už atvirumą... Bet persigalvojau. Įsiusk, žalty mielas, bet šį sykį pats ant savęs. Gal tai padės tavo kūrybai, nes žmogiškas, doras ir nekerš-

tingas pyktis toks pat šventas jausmas, kaip ir artimo meilė. Aš didžiuojuos, kad likimas Dievo pirštu pasirinko mane, norėdamas tave truputį sudrausminti.

Ne vien tik Vladas Dautartas, daugelis vidutinių rašytojų, supratę, kad jie per savo neįžvalgumą gerokai vėluoja prie valstybės lovio, pradėjo kažkokias superpatriotines moralines degradacijos lenktynes – kas iš jų tarybiniais metais buvo labiausiai nuskriaustas, uždraustas, nukentėjęs ir kuris iš jų, pasislėpęs giliam pogrindyje, labiausiai mylėjo tėvynę. Bet ir čia, kaip kūryboje, pritrūkę talento jie prieš talentinguosius ėmėsi tik negirdėto šmeižto, lyg be prakeiksmų ir įskundimų nebūtų galėję mylėti tėvynę. To meto rašytojų spaudoje mirgėte mirgėjo įvairios prasimanytos išpažintys, fiktyvios priesaikos, atgailos, bet daugiausia – išpūstos istorijos apie vidutinybės persekiojimus ir eilines nelaimes. Kaip taikliai pastebėjo G.Kanovičius, jeigu tu ne tremtinys, tai nebelieka jokios prasmės rašyti.

Tose beprasmėse lenktynėse gerokai į priekį išsiveržė buvęs amžinasis partorgas ir CK patikėtinis Rimantas Budrys. Kažkada mudu, du jauni rašytojai iš Lietuvos, buvome pašaukti karinėn tarnybon. Gavom po kapitono laipsnį ir buvom ruošiami karo korespondentais nepaprasto grožio Ukrainos kampelyje – Bravaruose, Dniepro ir Desnos santakoje. Mūsų mokslai nebuvo sunkūs, mes daugiau bastėmės po skambančius šimtamečius pušynus, uogavom, blūdijom po Kijevą, kirkinom linksmas ukrainietes negu šaudėm ar zubrinom karinius mokslus.

Viename dalinyje, kurį turėjome aprašyti karinės apygardos laikraštyje, mus už tokį pagerbimą priėmė tiesiog karališkai. Išfotografavau visą juostą, o paskutinį kadrą paprašiau užfiksuoti jauno kareivėlio iš Lietuvos. Mudu su Rimantu sustojome greta, o tas ir spragtelėjo. Parvažiavęs namo, padariau tik dvi tos iškilmingos akimirkos nuotraukas, nes daugiau neįstengiau, reikėjo išryškinti dar keliolika juostų ir padaryti bent po vieną kontrolinį spaudą. Žodžiu, kaip prižadėjau: vieną atspausdinau sau, o kitą – kolegai.

Ir štai, prasidėjus atgimimui „Lietuvos aide" pasirodė nedidelis straipsnelis ir pusė tos Rimantui padovanotos nuotraukos. Man nežinomas autorius rašė, kad aš buvau šaunus stribas, todėl jis mane patyliukais nufotografavo ir dabar gali dokumentaliai įrodyti, koks aš buvau baisus žmogus...

Man buvo nesunku albume surasti antrąją nuotrauką, palyginti ją su atspausdintąja ir nustatyti, kad Budrys sąžiningai nukirpo save ir dar sąžiningiau atliko savo patriotinę pareigą. Laimei, laikraščiui pateiktoje pusėje tik pieštuku buvo užtepti mano antpečiai. Patrynus pirštu prasišvietė ir keturios kapitono žvaigždutės... Šešiolikos metų ir jau kapitonas! Žodžiu, iki stribų feldmaršalo tik pusė žingsnio.

Sulyginus antrąją fotografijos pusę, redakcija buvo priversta atsiprašyti arba sumokėti baudą. Tada išaiškėjo ir tikrasis straipsnelio autorius. Sutikęs Rimantą Medžiotojų draugijoje, prie visų mūsų bendrų pažįstamų paklausiau to patrioto: kodėl tu, niekšeli, taip padarei? Kas tave privertė?

- Aš nieko nežinau, - tai mėlo, tai raudo ką tik atsivertęs patriotas. - Gal mano vaikai? Gal bendradarbiai? Gal tau kas nors mano rankomis keršija?..

Gal, gal, gal?.. Tačiau visą likusį gyvenimą Rimantas, pamatęs mane, kažkodėl skubiai perbėgdavo į kitą gatvės pusę. Matyt, ne vien nuo manęs žmogus tokiu būdu slapstėsi, kol beskubėdamas pateko po troleibuso ratais. Dievaži, ir čia aš niekuo dėtas, persistengė visus žmogiškojo padorumo varžtus sudarkęs atgimimas.

Konfliktuodamas su Landsbergio klika, patyriau daugybę visokiausių nuotykių, nuo ko mano gyvenimas pasidarė labai įdomus ir linksmas. Mano kaimynas Juozas Aputis jaunystėje buvo gana konfliktiškas žmogus. Jis rinko senus radijo aparatus ir rašė apysaką apie tai, kodėl prūsai garbino karo kirvį. Matyt, jėgos kultas jį gerokai paveikė, todėl pakaušęs jis labai greitai į darbą paleisdavo rankas.

Dirbdamas Rašytojų sąjungoje ne kartą jį gyniau įvairiose instancijose ne tik už kietus kumščius, bet ir už palaidą

liežuvį, todėl prasidėjus Sąjūdžiui, jis atsidėkodamas už mano parodytą rūpestį irgi labai rimtai susirūpino manimi:

- Visą jūsų veikla labai rizikinga. Jums duos pažaisti, išsiaiškins, kas kuo kvepia, o paskui susems. Patikėk, jums iš to nieko neišeis. Ne tie žmonės pas tave susirinko.

- Ateik ir tu su savo galinga plunksna.

- Aš ne toks kvailas, palauksiu.

O kai mums šis tas išėjo, jis pasijuto mano labai skaudžiai apgautas. Ne, jo pranašystė iki galo liko teisinga, bet, pasirodo, persistengiau aš ir nuvedžiau žmones per daug toli, todėl norėdamas nuoširdžiai ištaisyti mano klaidas, jis viešai pasiskelbė balsuosiąs už Landsbergį. Paskui įsitaisė jo agitatoriumi. Palakstė po Žemaitiją ir gavo valstybinę premiją už novelistiką, už tuos pačius apsakymėlius, kuriuos labai persekiojamas išspausdino „kruvinais tarybiniais metais". Matyt, jam labai patiko tokia gerai apmokama patriotinė veikla, todėl vieną sykį, vėl gerokai pakaušęs, atėjo į svečius ir kaip kinietis keliasdešimtą kartą įspėjo mane:

- Nešmeižk tauriausio Lietuvos žmogaus...

- Ką tu apie tai išmanai? - dabar aš pasergėjau jį nuo būsimosios nešlovės. - Jei dar gali, išgerk ir eik namo miegoti.

Pasirodo, kaip žiauriai aš pasielgiau! Žmogus stengėsi, rūpinosi manimi, o aš nepaklausiau... Ir štai vieną gražią dieną A.Baltakis skambina man:

- Petka, Aputis vaikšto po mūsų namą ir renka parašus reikalaudamas tave pašalinti iš Rašytojų sąjungos.

Išėjau į gatvę, žiūriu, „šventasis Juozapas" eina pastatęs škiperio barzdą, jo žydros akys spinduliuoja lyg sąvartyno žaltvykslės, po pažastim – nedidelis segtuvas, bet toks svarbus ir šventas lyg trečiasis nepriklausomybės signatarų aktas. Virš jo didžiulės, iš tolo šviečiančios plikės vos matomai plevena geltonai- žaliai-raudona aura... Viską įvertinęs, staiga panorau susmukti prieš jį ant kelių ir mažiausiai kokį šimtą kartų pasirašyti po ta peticija, tačiau pamatęs mane naujosios srovės novelistas smuko į savo laiptinę ir užtrenkė duris.

Rašytojų sąjungos suvažiavimas tam naujai atrastam Apučio žanrui nepritarė. Seno raugo prisiriję menininkai nesuprato, kad taip begėdiškai žlugdo naujausio novelistikos žanro gimimą, kurį kritikas-triskart jėzuitas V.Kubilius be jokių išlygų būtų pavadinęs: „Novelė-įskundimas – kaip pagrindinis atgimimo žanras", o ponas P.Bražėnas būtų paneigęs: „Jeigu žinomas novelistas Juozas Aputis pasišlapino po savimi, tai dar nereiškia, kad gimė nauja literatūros srovė".

Dauguma inteligentų nėra tokie kvaili ir puikiai supranta, kad šitaip elgdamiesi jie darosi labai panašūs į prisitaikėliška bevaisę valdininkiją, bet kitaip jie elgtis negali. Viskas prasideda nuo informacijos perdozavimo. Nesugebėjimas tos informacijos apdoroti savo ruožtu pagimdo dirbtinę egzaltaciją, ji stimuliuoja dvasinę spekuliaciją, po jos ateina infliacija, devalvacija ir pagaliau degradacija. Po tokio nuosmukio jau sunku susigaudyti, kad paskui politinį šantažą visada seka kriminalinis, o blogi įpročiai, įgyti per kelerius metus, neišgydomi šimtmečiais. Viską nulemia skanesnis duonos kąsnis, kuris ir pribaigia asmenybės likučius.

Kartais bandydamas atkurti savo prarastą savarankiškumą, o dažniausiai – populiarumą, vienas ar kitas inteligentas ima priešintis, kurti naujas teorijas, rašyti labai protingus straipsnius, bet vėl patenka į naują bėdą: per daug protingi pranašai miniai greit įkyri, tampa nepakeliama našta ir galų gale ji nuseka paskui tuos, kurie pasirodo labiausiai panašūs į ją. Pradeda veikti paprastutis svetimkūnio atmetimo dėsnis. Netekusi masių pasitikėjimo, inteligentija liaudžiai tampa nereikalinga, o ji, praradusi tokį svarbų užnugarį, pagaliau patenka į visišką biurokratijos priklausomybę ir tampa jos pastumdėle. Bet ir tai ne viskas. Anksčiau ar vėliau ši taisyklė tampa pragaištinga abiem pusėm: žmonės, kurie stengiasi būti išmintingi tarp negalvojančiųjų, tampa kvailiais tarp mąstančiųjų. Kaip pasuksi, kūrybai pasišventęs žmogus vieną kartą turi suprasti, kad kurdamas tik jam naudingas tiesas arba tik jam reikalingas teorijas atsiduria dar didesnėj aklavietėj, o tų naujų, niekam nereikalingų tie-

sų likimas taip pat baigiasi gana liūdnai: užgimusios kaip erezijos jos miršta kaip paskalos. Bet kokia idėja gali išlikti gyva tik tada, jeigu ji bus paremta kasdieniu kruopščiu darbu arba dėl jos koks nors pasišventęs autorius užlips ant kryžiaus. Tačiau pranašingi Biblijos kūrimo laikai jau seniai pasibaigė. Mesijai dabar gimsta ne iš nekalto prasidėjimo, bet iš politinės prostitucijos.

Todėl labai nekaltinu nei Apučio, nei Budrio, nei kokio nors Sajos arba Juozaičio. Tai nelaimingi, iki galo savęs nerealizavę žmonės, kuriems taip pat malonu suvokti, kad ir jie kelias minutes gali būti didesni už kitus. Stebėjau rašytojų suvažiavime V.Čepaitį. Per tris kréslus prie jo niekas arčiau neprisėdo, visi jo buvę subinlaižiai lyg raupsuotajam nepadavė rankos, ir jis pats nepritapo prie jokios kompanijos. Matyt, ir menkystei malonu pajausti, kad toje šiknių gradacijoje jis dar ne paskutinis...

Kaip nemalonu suvokti, kad asmeninės žmonių nesėkmės, talento stoka dabar bandomi paversti visuotiniu skausmu. Menkystei visada maloniau verkšlenti minioje. Svetimas skausmas tokį nelaimėlį įkvepia, išaukština, jis tampa didelis ir pradeda mokyti kitus, nes kurti jis vis tiek nesugeba.

Retkarčiais apsidairau, pasiklausiu bičiulių nuomonės, įsiskaitau, išnagrinėju dar šiltą, bet vienų pretenzijų kupiną jauno literato kūrinį ir – jokio džiaugsmo, tik pajuntu, kaip kas knyga auga vis didėjantis nerimas... Kur tie šedevrai, parašyti per visus pertvarkos metus? Kur tos uždraustos ir metų metais brandintos knygos? Kur tos pažadėtos, žemę ir protus sudrebinti turėsiančios mintys arba įtaigūs, žmogaus vaizduotę sukrečiantys vaizdai? Jų nėra, nors, tiesą sakant, mes dabar labai daug rašom, tik gaila, kad vis pikčiau, lėkščiau ir vis irzliau, tačiau jokiu būdu ne meniškiau, ne įtaigiau, nes baisus gamtos užkoduotas griovimo pradas mūsų sielose dar labai gajus ir kasdieną pasireiškia pačiomis neįtikėčiausiomis formomis. Tiktai keleri metai, kaip nebėra cenzūros, o padorus žmogus jau pasiilgo Spaudos įstatymo, nes

kartu su „Glavlitu" tarp mūsų išnyko ir kažkoks priverstinis, įstatyminis pakantumas kito žmogaus nuomonei. O gal mumyse jo ir nebuvo?

Mes laisvi! Nudvasintam žmogui nuimti bet kokie varžtai... ir staiga mūsų spauda pagelto labai įtartina bulvarine spalva, prieš kurią nublanksta net prieškarinis „Dvidešimt centų". Atsirado net kelios apie vieną ar kitą redakciją susikūrusios tiesos monopolijos. Man visa tai ne naujiena, nes žurnalistai niekada nebuvo laisvi ir savarankiški. Baisiausia tai, kad spaudos laisvė net daugelio gerų literatų buvo suprasta kaip eilinė sąskaitų suvedinėjimo banga. Prasidėjusios batalijos laikraščių puslapiuose – toli gražu ne talentų rungtynės parašyti ką nors gražiau, prasmingiau ar įdomiau, jos man labiau primena įžeistų ambicijų karus, naujų postų dalybas arba norą už senas ir būsimas nuodėmes vienas kitą pažeminti, nusivalyti kojas į savo kolegą ir tokiu būdu išganyti save arba lipant galvomis išgydyti savo dvasinę negalią. Baisiausia, kad visa ta makulatūra matuojama tik pinigais, ji iš anksto apmokama, nuperkama ir perperkama. Kas laikraščiui brangiau sumoka, tas ir teisus. Politinio gyvenimo dvilypumas pagimdė ir dvilypę spaudą. Respublikoje įsigalėjo dvi – V.Tomkaus ir A.Vainausko – tiesos.

Dar baisiau, kai tau paskambina koks nors nepriklausoma žurnalistas ir praneša:

- Apie tave surinkta neigiama medžiaga.
- Ką daryti?
- Pats žinai, - atsako ir tyliai laukia, kol paklausi:
- O kiek už tai reikia pakloti?

Nepamenu pavardės to klasiko, parašiusio nuostabią novelę, kai Afrikos negrai, vežami į vergovę, sukyla prieš piratus vidury Atlanto, iššudo juos visus iki vieno, o patys kelias dienas džiaugiasi ir atsidžiaugti negali taip staiga juos užgriuvusia laisve, tačiau neilgam, tiktai iki pirmos didesnės audros, kol laisvą, bet nieko apie jūreivystę neišmanančių žmonių nevaldomą laivą įsisiautėjusi vėtra sudaužo į skutelius...

Skaitant šių dienų spaudą man vis dažniau ir dažniau susidaro įspūdis, kad mes kažkur palengva grimstam, kad gelbėdami savo pasiligojusias sielas, vis dažniau ir dažniau imame skandinti kitus... Ir visa tai darome negalėdami atsidžiaugti staiga mus užklupusia demokratija. Liūdna, kai dažnas literatas savo šlovę labai pigiai nusiperka už kito žmogaus nuodėmes ir jo asmens pažeminimą. Bet demokratija – ne tik valdžios, bet kartu su ja ir vis didėjančios pilietinės atsakomybės pasidalinimas su savo bendraminčiais ir politiniais konkurentais, pasitikėjimas jų padorumu ir jų idėjomis. Žodžio laisvė, mano galva, – tai galimybė visapusiškai realizuoti save, savo talentą, bet ne uždarbiauti kitų nelaimės sąskaita. Juk negalima vieną smurtą naikinti kitu smurtu, vieną dvasinės vergovės formą pakeisti kita. Kuriem galam nugalėtojui pergalė, jeigu jis nemoka arba nenori būti didžiadvasiškas? - klausia sena išmintis ir tučtuojau atsako: - Tada ir jį kaip pavergtą žmogų reikia nuolat laikyti po raktu.

Lietuva nedidelė. Mes negalime savo kūrybiniame kelyje išsilenkti vienas kito, kaip rusų arba amerikiečių literatai. Kad ir tylomis, susukę žandus privalome praeiti vienas pro kitą. Aš dabar labai dažnai prie savo namų slenksčio sutinku tuos rašytojus, kurie mane teisingai ar neteisingai kritikavo, kurie daužė ir mokė, kupiūravo ir draudė arba sprendė mano kūrinių likimą... Aš su visais jais sveikinuosi, paduodu ranką, man kartais gėda to jų nepatogumo, atsiprašinėjančių akių, bet taip, matyt, ir turi būti. Ne kartą ir aš esu patekęs į panašią būklę. Tačiau baisiausia man už tuos, kurie labiausiai „persitvarkė" ir kurie vėl kritikuoja ir daužo mane už tai, kad per mažai esu ryžtingas tame tik iš paviršiaus neberaudoname, bet žalmargame piktų ir beprasmių žodžių blūde.

Stebėdamas tuos nepaprastai griežtus, bet kažkodėl vis dar prezidiumuose tebesėdinčius persivertėlius, dabar puikiai suprantu, kodėl mūsų šalyje taip ilgai galėjo tarpti stalinizmas, kodėl taip staiga ūgtelėjo nacionalizmas, kodėl taip

žiauriai proteguojamas didžiavalstybinis šovinizmas. Tik todėl, kad dvasioje mes visi dar esame baudžiauninkai. Mes negalime suprasti savo netekties, savo skausmo, jeigu apie save matome kupinus džiaugsmo veidus, mes būtinai turime priversti susiraukti besišypsančius, privalome juos supykdyti, bet visų geriausia – pravirkdyti... Tada, žiūrėk, ir mes atšylame, atkuntame, pasidarom dideli ir laimingi, bet šypsomės jau gerokai pavėlavę, kai aplinkui verkia kiti. Mes net savo švenčių nebemokame švęsti neperrišę vėliavų juodais kaspinais.

Žodžio laisvė, man regis, – tai galimybė eksperimentuoti, ieškoti, tai galimybė aukotis vardan tos laisvės ir viską sudėti ant kūrybos aukuro, išskyrus kitą žmogų. Juk tiktai vardan jo, paklydusio ir gero, nupuolusio ir prisikėlusio, prarasto ir būsimo, gyvuoja mūsų kūryba.

Dabar labai medinga kurti įvairias esą mus išgelbėsiančias menininkų draugijas, klubus asociacijas ir fondus. Bet vėlgi nuo ko mes pradedam? Nuo pasipelnymo. Dar nesukurta kokio nors klubo programa, dar neapmąstyta, kuo jis prisidės prie tautinio atgimimo, mūsų dvasinio pakilimo, o spaudoje jau mirga būsimųjų lyderių pareiškimai ir nuosprendžiai – tą priimsime, tas pasišiukšlinęs, o tas tikriausiai dar susikompromituos... Ir vėl dalybos, ir vėl etiketės, o jeigu iš tiesų – patys tokio turinio pareiškimai rodo, kad tų pareiškėjų sieloje ne viskas tvarkoj. Kerštas arba noras iškilti virš kitų niekada nebuvo talentingos kūrybos pakeleivis. Tai apsišaukėlių, vidutinybių ranka sau išrašytos, bet gyvenimo nepatikrintos privilegijos. Talentui panašiais principais tvarkomos feldfėbeliškos sąjungos nereikalingos. Jis, visų pirma, blogio ieško savyje, savo kūryba sukyla prieš jį ir nesidairo jo po savo kolegų kišenes ir skalbinius. Tada vietoj jų atsiranda kokie nors kvaišalų multimilijonieriai Sorošai ir padaro savo tvarką.

Tėvas mane ne kartą mokė:

- Sūnau, niekada nenukabink seno Dievo, kol neturi naujo, bet ir nuėmęs neišmesk, atiduok tam, kuris jį tebemyli.

- Kodėl?- ir aš buvau jaunas ir karštas. - Su atgyvenomis reikia užbaigti iš karto.

- O todėl, sūnau, kad savęs kartu su senu Dievu neišmesi. Tiktai kvailys po kelis kartus per dieną gyvenimą pradeda iš naujo.

Štai kodėl dabar man linksma pasidaro stebint, kaip šiandien koks nors apsmukęs apsišaukėlis, savo viduje palikęs užkietėjusiu prisitaikėliu ir karjeristu, visu balsu kviečia kitus pradėti gyvenimą iš naujo arba išgirdęs žodį „socializmas", dirbtinai įsiunta tarsi koridoje pamatęs raudoną skudurą. Girdi, jis laisvas menininkas, todėl jokių „izmų" nepripažįsta, nors puikiai žino, kad beidėjinis yra tik pinigas.

O man rodosi, kiek laiko gyvuoja literatūra, tiek gyvuoja ir gyvuos vadinamasis socialinis užsakymas. Gal tiktai šio reiškinio pavadinimas yra gerokai suvulgarintas ir pirkliškas. Visi dabar tarytum ligos bijo to nelemto „užsakymo" kaip tramdomųjų marškinių, tačiau jis man visiškai nekliudo. Suformuluokim šią problemą truputį kitaip ir viskas sustos į savo vietas: ar bus literatūra sociali?

- Aišku, bus, nes tikrasis menas be to gyvuoti negali.

Tačiau sugrįžkime prie tos pačios grubiausios formos, taip sakant, kas moka pinigus, tas ir muziką užsako... Argi menui nereikia mecenatų, argi menininkui nereikia valgyti, apsirengti ir dar taurelę išgerti be Valančiaus draugijos leidimo? Juk tikrajam menui nesvarbu, kas užsako, jam kur kas svarbiau, kas ir kaip tą užsakymą atlieka. Kelis tūkstančius metų pagrindiniu užsakovu buvo bažnyčia, feodalai, vėliau – kapitalistai, o dabar – valstybė ir vėl bažnyčia... Ir ką, ar daug nuo tų užsakymų nukentėjo menas? Nė trupučio. Jį mūsų šalyje naikino ir tebenaikina patys menininkai, vidutinybės, sulindusios į visokiausias tarnybas ir protegavusios tik save ir į save panašius. Argi dabar, naujosios demokratijos sąlygomis, nebeveikia ši taisyklė? Argi dabar ne tokiu pačiu, tik truputėlį perdažytu vėzdu talentai vėl perrikiuojami į kitą eilę? Kas, girdi, ne taip kaip aš, tas tarp mūsų ne menininkas, ne rašytojas ir ne poetas. Juk dėl tokios kūrybi-

nės laisvės traktuotės kalti ne rusai, ne anglai, bet kiekviename iš mūsų įsišaknijus provinciali didybė ir noras labai lengvai pasisavinti tą garbę, kurią kažkada uždirbo mūsų senoliai – dvasios milžinai.

Jeigu manimi netikit, pasiskaitykit naujojo rašytojų sielovadininko, „Piliečių chartos" vyriausiojo klebono, „megztųjų berečių" gvardijos kapeliono triskart jėzuito V.Kubiliaus raštus arba pasiklausykit jo pamokslų nuo Trijų kryžių kalno. Už visą tą veiklą jis iš Vagnoriaus gavo pusę milijono litų, bet kaip tikras katalikas su kokia nors kultūrininkų organizacija nepasidalijo, bet prisakė „visiems suklupti prieš Lietuvą, melstis, muštis į krūtinę ir atgailauti". Kas ta jo mistinė Lietuva? Visų pirma, tai žmonės – Jonas, Petras, Ona, Marytė.... Prieš kurį suklupti? Kas duos išrišimą? Aišku, Landsbergis, paaukojęs tai profesoriaus abrakadabrai mūsų uždirbtus pinigus. Todėl leisdami „Grūto parko lyriką" geresnio įvado tarybinei poezijai niekur neradome, išskyrus pono Kubiliaus raštus, kažkada labai sėkmingai klupdžiusio rašytojus ir vedusio juos į tarybinį šviesų rytojų. Nepakeitę nė vieno žodžio, išspausdinome jo seną straipsnį ir kartu su tuo persivertėliu pasijutome garbingame Spalio revoliucijos minėjimo prezidiume.

Jeigu būčiau dailininkas, ir dabar imčiausi Stalino portreto arba skulptūros, bet nulipdyčiau ją tokią, kad dažnas sudrebėtų pasižiūrėjęs. Tai galima padaryti ir meniniu žodžiu, nes yra į ką pasižiūrėti. Manau, kad tokio Stalino ir V.Kubiliaus bruožai mažai kuo skirtųsi. Kai Vilniaus dailės kombinato kieme buvo surasta Stalino bronzinė skulptūra, pasiūliau jos nesunaikinti, neperlydyti, bet pastatyti aikštelėje prieš Lukiškių kalėjimą. Tegul sau stovi, tegul primena ir nuteistajam, ir teisėjui, kad žmogaus dvasios negalima apkalti nei rudos, nei raudonos, nei žalmargės prievartos šarvais. Juk ne pati idėja, bet kiekvienas jos kraštutinumas yra baisiausias tos idėjos priešas. Net mažam vaikui žinoma, kad velnias – toks pat angelas, už savarankiškumą išvytas iš dangaus, ir kad ne Dievas, bet žmonių kvailumas jam ilgainiui

prilipdė ragus, uodegą ir skeltas kanopas. Tačiau kaip miela bjauroti kitus!

Mano supratimu, kurdami naują, niekieno nevaržomą literatūrą, mes turime ne bartis, ne keiksnoti vienas kitą, bet atsidėję gerai išstudijuoti ir su didžiausia menine jėga parodyti, kokius pėdsakus stalinizmas ir landsbergizmas paliko mūsų ir mus supančių žmonių sąmonėje, jų galvosenoje, veiksmuose ir dvasinėje būklėje. Išpažinti klaidas maža, už jas reikia atgailauti, tačiau ne žodžiais, ne maldomis, bet konkrečiais darbais. Visų lengviausia už padarytas praeities klaidas nuimti draugui galvą ir manyti, kad klaidų daugiau nebus.

Žodžiu, kiekvienas gyvenimo reiškinys turi savo pradžią, viršūnę ir pabaigą. Pasibaigs ir šis triukšmas, tačiau yra ir amžinų dalykų, tokių kaip gyvybė, judėjimas, materijos perėjimas iš vienos būsenos į kitą... Amžina ir kūryba. Gražiausias jos pavyzdys – pati gamta. Jeigu išliks žmogus, kurs ir jis, tiktai kas kartą vis prasmingiau, vis tobuliau ir įtaigiau, ypatingai iškentėjęs dabartinės bedvasės egzistencijos periodą.

Juk iš esmės jau išrėktos bei išsakytos visos mūsų nelaimės. Be abejo, dar atsiras kokių nors baisių, iki šiol nežinomų faktų, dar bus išknista kas nors iš archyvų nežinomybės, tačiau sugraudinti, sukrėsti mūsų vaizduotės jau negalės taip, kaip ją sukrėtė pirmieji tiesos žodžiai, nes kiekvienas dirgiklis per daug dažnai naudojamas, norim mes to ar nenorim, galiausiai pavirsta nepageidaujamu slopintoju. Tačiau ir griovimas ne amžinas...

Nemanau, kad sąžinę būtų galima įsigyti pigiame aukcione, tačiau esu įsitikinęs, kad besidalinant ar ką nors „prichvatizuojant" jos iš viso žmogui nebereikia. Tai verslui trukdanti chimera. Dar niekam neteko girdėti, kad kur nors pasaulyje atsirado sąžiningi plėšikai. Kas kita – patriotizmas, žiaurus, dirbtinis, įžūlus ir savanaudis. Tai viską pateisinantis skydas. Juk atvirai nepasigirsi, kad plėši per penkiasdešimt metų sukauptą žmonių turtą nekęsdamas Lietuvos. Tu ją myli, dievini, tik jai aukojies arba ateini jos gelbėti. O jeigu

netyčia įsidedi į savo kišenę gerą kąsnį, argi tai nuodėmė? Tai tavo sąžiningai uždirbti procentai, pradinis kapitalo kaupimas, o tu – apaštalas. Kol nuosavybė valstybinė, – ji gi niekas, „sovietinis" išmislas, o patekus į kieno nors kišenę, ji jau šventa.

Ką reiškia Abišalos priglobti 250000 dolerių už paprastutį pamokymą, kaip reikia apmauti Lietuvą, palyginus su pusantro milijardo visos tautos skola „Viljamsui"? Ašaros! Juk tas superpatriotas savanoriškai visam gyvenimui ant savo nugaros užsivertė nepakeliamą Judo nuodėmę ir išdavystę, kad kitam nereiktų. Jis nekaltas, kad dabar už trisdešimt sidabrinių net arklys arklio nekaso, o čia, kaip bepasuksi, - buvęs premjeras, tautos vairininkas, ne šiaip koks nors K.Skrebys švariomis rankomis susišlavęs šešis milijonus ir pūdantis juos Danijos bankuose. Juk į Europą niekas mūsų plikų nepriims. Tiktai turtingi žmonės, anot K.Glavecko, gali mūsų varganus tautiečius išgelbėti iš visų juos tykančių nelaimių. Už tokius pasišventėlius ir stoja visa spauda, biurokratija ir Seimas. Taip turi būti. Gana lygiavos, tarybiniais metais sugriovusios mūsų ekonomiką! Tik asilas gali nepasinaudoti Rotšildo išmintim, kad revoliucijų metu uždirbami milijardai. Todėl mylėkim tai, ką darom, tikėkime tuo, ką sakom: dar kartelį atgimkit, sukilkit, žmonės pavergtieji, ir nebebus iš jūsų ko atimti. Įsigalės visuotinė lygybė, suklestės prisikėlus tauta, apsives plikas nuogą, kelnes pasiklos, sijonu užsiklos ir laimingi garbins savo gelbėtojus:

- O kaip gyvena tie, kurie nieko neturi?..

UŽSAKYTAS PRALAIMĖJIMAS

– Kokiu instrumentu geriausiai groti tautos vadui?
– "Kagebeono" firmos fortepijozu.
– O kas rašys dainų tekstus?
– Tai bus kolektyvinė kūryba: o, vade galingasis,
o, vade protingasis, jei atkišai tautai užpakalį,
tai nemanyk, kad žengi jos priekyje.

Rašyti apie žmones teisingą ir šiek tiek paskaitomą prozą yra be galo sunku, tuo labiau – apie iškilius ir daug kam pažįstamus veikėjus. Kokie jie nebūtų – geri ar blogi, – retai kada pataikysi, nes kiekvienas iš jų mano esąs kur kas geresnis negu iš tikro yra. Humoristai juokauja, kad pelningiausias pasaulyje amatas būtų galimybė supirkinėti žmones už tiek, kiek jie iš tikro verti, ir pardavinėti juos už tiek, kiek jie patys save įvertina.

Pasitelkęs menininko intuiciją, ilgametę patirtį, rašytojas gali tik priartėti prie objektyvios tiesos, nes ir jis yra gyvas žmogus, turintis savo įsitikinimus, savo vertinimo kriterijus, kurie beveik niekada nesutampa su aprašomo žmogaus savęs vertinimo kriterijais, kartais mes patys susikuriam mums pažįstamo žmogaus portretą, jį idealizuojame, o paskui smerkiame, jeigu jis neatitinka mūsų menamo įvaizdžio. Nuo tokios klaidos neapsaugoti net genijai, todėl iš anksto atsiprašau visų čia paliestų žmonių: kitaip rašyti nemoku. Tokius jus sutikau tam tikrame laiko tarpsnyje, tokius mačiau, su tokiais draugavau ir dirbau. Be to, tarp mūsų atsirado ir tam tikras laiko tarpas, kuris įnešė esminių pataisų. Koks nebūtų aprašomu metu žmogus, jis vis viena laikui bėgant tobulėja. Gal mažiausi keičiasi tik jų portretai, fotografijos, tačiau ir tos kartais sumeluoja. Suklysta net tobuliausi objektyvai, tada mes galime šiek tiek dar pasiteisinti, girdi, tas tipas visai nefotogeniškas. Rašytojas tokios galimybės neturi. Jis atsako už visas savo nesėkmes pagal seną visų priimtą įstatymą: žodis išlekia žvirbliu, o sugrįžta jaučiu...

Vartydamas senus užrašus, perklausydamas magnetofoninius įrašus, analizuodamas pastabas paraštėse vėl pasineriu į tų dienų įvykius... Atmintis tiek įsiaudrina, kad be klai-

dos galiu papasakoti, kaip tie žmonės buvo apsirengę, ką jie laikė rankose, matau ne tik jų veidus, šypsenas, bet ir juos supančią aplinką. Kartais net pats stebiuosi tokia transformacija, bet galiu prisiekti – tai ne vien tiktai vaizduotė, padidintas rašytojo jautrumas, tai dar kažkas daugiau... Ir kaip gerai, kad pats iki galo nesuvokiu – iš kur visa tai?..

... Kai iš deputato V.Švedo buvo atimtas mandatas, man A.Brazauskas pasiūlė balotiruotis Naujojoje Vilnioje. Tuo metu LDDP išgyveno nepaprastai sunkias dienas. A.Brazauską paliko visi jo proteguoti ir, kaip mes juokėmės, ant rankų į CK susinešti draugai. Jų dėka partija tapo patyčių objektu ir demoralizuotu atlaidų ožiu. Seime beliko tik dešimt ar vienuolika ištikimų deputatų. Su pasiūlymu man reikėjo sutikti, bet giliau nesusimąstęs ir piktas iš karto atsisakiau, o savo vietoje pasiūliau Marijoną Visokavičių. Manyje kirbėjo mažas, bet teisingas kerštas. Buvau įsitikinęs, kad manimi vėl norima užkimšti atsidariusią skylę, o pagalbos už tai negausiu jokios. Taip jau sykį atsitiko, kai Algirdas prikalbino balotiruotis Trakuose. Jis, matyt, per daug nuoširdžiai patikėjo mano gabumais ir paliko likimo valiai. Neiškentęs kelis kartus kreipiausi jo pagalbos, o jis tik gynėsi nuo manęs lyg nuo įkyrios musės:

- Viską tvarko Paleckis ir Kirkilas.

Panašių veikėjų dėka tarp mūsų įsigalėjo lietuviškos negalios dvasia. Jie ir dabar nesupranta, kad tauta ir jos sukurta valstybė be savito veido – pasauliui neįdomi ir nereikalinga, kad be tokios savybės sustabdyti tolesnį tautos istorinį dūlėjimą – neįmanoma ir kad mūsų silpna dorovinė atspara iš Vakarų ateinančio vulgaraus pragmatizmo gali būti dar labiau pastūmėta degradacijos kryptimi, nes praktiškai Amerika mus šeria tik savo blogais įpročiais.

Sąjūdis, kaip rašo J.Radovičius, tapo pelnyta istorine bausme savarankiškai Lietuvos komunistų partijai, nesugebėjusiai laiku persitvarkyti ir pradėti nuoširdžiai tarnauti žmonėms. A.Brazausko ir jo parankinių vadovaujama ji net nepasirūpino išsaugoti nemenką vertingą tarybinio humaniz-

mo įdirbį, kurį kūrė visa tauta, besipriešindama partokratijos diktatui.

Praeities baimė, noras išsaugoti tik savo kailį, materialinės naudos siekimas tą didžiulę, dar veiklią organizaciją pavertė kažkokiu privačiu drebutynu, nors įvykių raidoje jai pasitaikė net trys progos atsitiesti visu ūgiu. Pirma, kai prasidėjo Sąjūdžio bendro judėjimo skaldymas, antra, kai atsiardo kruvino konflikto saktinimas ir trečia, kai buvo pradėtas valstybinio perversmo organizavimas. Už visa tai turi atsakyti mums vadovavusių kapituliantų grupelė, kuri iki šiol taip ir netapo tikrais socialdemokratais ir nesugebėjo išlikti tikrais darbiečiais.

Tokia marginalinė politika tebesitęsia ir šiandien.

O tada važinėjau pas rinkėjus negalėdamas jiems prisistatyti nei rinkiminiais plakatais, nei lankstinukais, nei paprasčiausiais pakvietimais. Viską dariau tik už savo pinigus, pradedant benzinu, mašina ir mokesčiais už viešbutį. Ne kartą buvo ir taip, kad pereidavau su kepure per salę, nes reikėjo kaip nors atsilyginti už paruoštas ir apšildytas patalpas. Taip besiplūkdamas, susitikau vidaus reikalų ministrą M.Misiukonį.

- Girdėjau nieko neturi? - dar nepasisveikinęs paklausė manęs.

- Brazauskas prižadėjo.

- Neišspausdins.

- Iš kur žinai?

- Iš ten, kur niekas nieko nedarys.

- Negali būti.

- Negali tik todėl, kad jau yra. Argi tavęs niekas neįspėjo?

- Kažkas kažką kalbėjo.

- Klausyk ausis ištempęs. Dairykis. Dabar tu jiems neparankus, jie dėl tavęs nekonfliktuos su Landsbergiu, jiems savas kailis rūpi. Jei turi ką nors, viską išspausdinsiu.

Taip ir padarėm. Plakatus nusivežiau beveik rinkimų išvakarėse, o pakvietimų ir lankstukų nespėjau išdalinti.

- Jei būtų Šepetys, jau viskas būtų sutvarkyta. Kokią didžiulę klaidą padarė A.Brazauskas iškeitęs jį į bevalį, bestuburį Paleckį, - išlydėjo su tokiu palaiminimu į kelią ir ranka pamojavo.

Iš dalies jis buvo teisus. Pamenu, kartą senasis J.Paleckis pakvietė mane į "Lokio" restoraną pavakarieniauti su jo geru draugu vokiečių rašytoju. Pirmininkas buvo linksmas, daug šnekėjo:

- Ką tu tame romane prirašei, jei mano Genutė (žmona) jį atėmė, pasikišo po pagalve ir neatiduoda? Viena skaito.

- Kaip visada, valdžią "maustau".

- Nesikuklink. Ji sako, jei čia būtų Amerika, tai kongresas tą tavo "Grupę draugų" nupirktų ir visiems piliečiams išdalintų veltui.

Mums bejuokaujant, iš kažkokių užsienių sugrįžęs netikėtai atskubėjo ir J.Paleckis jaunesnysis. Jis greitomis apie kažką pasikuždėjo su tėvu ir vėl išbėgo. Matyt, pokalbis buvo ne iš maloniųjų, nes senasis Paleckis pritilo ir ilgai sėdėjo susimąstęs. Iš žodžių nuotrupų supratau, kad sūnui reikėjo kažkokios skubios pagalbos.

- Kas nutiko? – paklausė vokietis.

- Nieko.

- O kas jis toks?

- Sūnus, - vėl trumpai atsakė Paleckis, o man lyg tarp kitko, bet su kažkokiu dideliu tėviška rūpesčiu ar skausmu mestelėjo: - Vilnius (vyresnysis sūnus) tai buvo vyras, o su tuo aš dar prisiverksiu...

Tie žodžiai man visada stukteli į galvą, kai aš turiu kokių nors reikalų su jaunesniuoju J.Paleckiu. Ypatingai "atgimimo" metais. Aš juos veju į šalį, o jie budi smegeninėje lyg kokia nereikalinga dominantė. Ir čia pat pasigirsta A.Terlecko klyksmas:

- Nebaltink tėvo kaulų, jie ir patys pabals!

Todėl ir šiandien turiu pripažinti, kad atsisakęs Liongino, Algirdas ne tik prarado nuovokų, energingą ir sumanų politiką, bet ir pagrindinį specialistą, galėjusį labai lengvai

uždėti Landsbergiui apynasrį, nes visi to muzikologo vojažai po platų pasaulį buvo palaiminti Išvažiavimo komisijos pirmininko L.Šepečio parašu. Greičiausiai ir čia vėl pasitarnavo Eismuntas, o Paleckis laukė, kol jo atsiprašysiu.

Su L.Šepečiu susipažinau dirbdamas komjaunime. Jis buvo išrinktas Kauno politechnikos instituto Architektūros fakulteto komsorgu. Jau tada Lionginas visa galva išsiskyrė iš kitų studentų ir labai man padėjo darbe su Maskvos komisija. Jis buvo mąslus, gudrus, apsiskaitęs ir gerą politinę klausą turintis aktyvistas. Kalbėdamas su viršininkais, jis nepaprastai mokėjo jų išklausyti ir palengva, po repliką, po klausimėlį nepastebimai pasukti pokalbį jam reikiama linkme.

- Ne Šepetys – aksomas, – taip jį charakterizavo komjaunimo pirmasis sekretorius J.Petkevičius.

Kai Maskva A.Ferenso nepatvirtino Kauno politechnikos instituto komjaunimo lyderiu, jo vietoje pristačiau L.Šepetį. Sekretoriate užkliuvo kai kurios jo biografijos detalės, bet jis taip artistiškai, taip diplomatiškai išsisuko, kad likome patenkinti visi: ir jis, ir aš, ir Maskvos jaunimo bosai.

Tapęs kultūros ministru, jis nusipelnė didžiulio TSRS kultūros ministrės E.Furcevos pasitikėjimo. Kai skulptorius G.Jokūbonis užbaigė Maironio paminklą, iškilo didelė problema, kaip ir kur jį pastatyti? Kilo piktos ir nedėkingos kalbos, girdi, mums tokio paminklo nereikia, kodėl kunigas, kodėl su sutana?.. Tas kalbas skatino antrasis sekretorius Popovas, o paskui Charazovas. Toje gerokai įtemptoje aplinkoje L.Šepetys surado talentingą sprendimą, tiesiog klasišką. E.Furceva nupirko G.Jokūbonio skulptūrą ir padovanojo ją Lietuvai, kaip Literatūros muziejaus eksponatą. Taip buvo užkištos visų piktavalių ortodoksų burnos.

Atėjęs dirbti į LKP CK ideologiniu sekretoriumi, jis išgelbėjo du mano romanus nuo neteisingų G.Zimano, A.Bieliausko ir S.Šimkaus atakų. Norėdami palaidoti romaną „Grupė draugų", jie paleido piktas kalbas, kad vienas romano veikėjas nurašytas nuo G.Zimano asmens. Mano prašomas, L.Šepetys surengė akistatą. Prie jo padaviau „Tiesos" redak-

toriui G.Zimanui raudoną pieštuką ir pasakiau:

- Prašau tekste išbraukti tas vietas, kurios liečia tamstos asmenį, aš viską išimsiu.

Zimanas paėmė pieštuką, ilgai sukinėjo jį rankose, paskui ėmė įtariai šypsotis ir, pajutęs kažkokį mudviejų suokalbį, atsargiai pasakė:

- Jūs norit, kad aš prisipažinčiau?

Romanas pajudėjo.

Ir dar viena jo veiklos detalė. Svečiuodamiesi Varšuvoje su poetu Albinu Bernotu netikėtai susipažinome su išeiviu iš Lietuvos Algirdu Brazdžioniu, kuris tuo metu dirbo Britanijos prekybos ministro patarėju, dažnai lankėsi Maskvoje ir turėjo nuosavą firmą, spausdinančią vertybinius popierius, pinigus ir pašto ženklus. Mes labai maloniai pasišnekėjom.

- Aš norėčiau aplankyt Lietuvą, - netikėtai prisipažino jis.

- O kas jums kliudo?

- Matote, užimdamas tokias pareigas, negaliu pats pasiprašyti... Jeigu jūs mane iškviestumėt, tada – kitas dalykas.

Pasikeitėm adresais, pradėjau susirašinėti, pasirodė, kad Algirdas į Angliją išvyko 1921 metais tobulintis kaip karo lakūnas. Ten susipažino su jaunute turtinga našlele, ką tik praradusią savo vyrą katastrofoje...

Apie tai pasigyriau L.Šepečiui.

- Iš tikro? - nepatikėjo jis.

- O kodėl turiu meluoti?

- Netikiu todėl, kad mūsų žmonės jau seniai suka apie jį ratus, bet niekaip negali priartėti.

- Tada kviečiam čia ir priartėsim.

- Kviečiam, bet ir aš oficialiai to negaliu padaryti. Tokios taisyklės... Protokolas! Tau tai nieko nekainuos.

Kai pas mane atvyko Algirdas su savo labai romantiška žmonele poete Oliv, Lionginas mums paskyrė specialią mašiną, išrūpino leidimą važinėti po visą Lietuvą ir tuo gerumu papirko A.Brazdžionį, su kuriuo sudarė sutartį išleisti

M.K.Čiurlionio kūrinių albumą. Po kurio laiko pasirodė ir tas nuostabus, pirmą kartą užsienyje taip puikiai išleistas leidinys.

Todėl kalbėti apie L.Šepetį, kaip apie mūsų kultūros priešą, gali tik žmonės, kurie išskyrus savo menkutę asmeninę veiklą, daugiau nieko nevertino Lietuvoje. Be abejo, L.Šepetys padarė ir nemažai klaidų, bet neklydo tiktai tie, kurie nieko neveikė. Todėl ir dabar gerbiu tą mąslų, labai ironišką ir keistai nutilusį žmogų. Nekantraudamas laukiu jį prabylant. Juk negali taip būti, kad išmintis amžinai tylėtų, kai apie ją šakojasi kvailystė ir melas. Anot T.Tilvyčio: „Jis tylės metus devynis, dešimtuos prabils, kai prabils, laukuos tėvynės dulkės pasipils..."

Tyla – gera byla, bet raskite tylintį politiką! Net pats Landsbergis iki šiol dar nesupranta, kas „mano lankstesni – pirštai ar liežuvis?" Sąžinė ir protas jo veikloje nebūtini dalykai, todėl politologai jau seniai pastebėjo, kad priemonės, kuriomis reiškiama tiesa, tokiems politikams kur kas naudingesnės už pačią tiesą. Daug kalbėti arba rašyti apie save – geriausias būdas pasislėpti nuo bet kokios tiesos. Tokiems žmonėms galutinis tikslas yra nereikalingas dalykas, beveik niekas, svarbu pats dalyvavimas politikoje. Tai pagrindinė vidutinybės išraiškos forma, jos egzistencijos pagrindas ir pajamų šaltinis.

Neramiais XX partijos suvažiavimo metais, kai Lietuvoje jau politikavo kas antras žmogus, susipažinau ir su kitu, gana iškiliu tačiau visai kito tipo žmogumi Gediminu Kirkilu. Jis ką tik pasirodė politikos akiratyje. Kylančia politikos žvaigžde dar negalėjai jo pavadinti, bet mėnuliukas, gudriai besinaudojantis svetima šviesa, jis buvo jau gana ryškus. Tai politinė pelė, anot V.Baltrūno, galinti prasigraužti sau jaukų urvelį bet kokioje situacijoje. Tylus, landus, jei reikia – nepastebimas, bet prakąsto sūrio kvapą jaučiantis net už kelių kilometrų.

Jo draugai jį vertina kiek kitaip. Jų žodžiais, tai į vandenį

įkritęs drugelis, kuris plazda, kruta, labai stengiasi, bet pakilti negali. Sparneliai per daug platūs, kad paskęstų, ir per daug šlapi, kad galėtų pakilti. Tuo nepaprastu spurdėjimu jis labai dažnai sukelia draugų gailestį, už kurį vėliau jie brangiai susimoka...

Arčiau su Kirkilu susipažinau kartu ruošdamas suvažiavimo dokumentus. Jis labai greitai išsipasakojo kas esąs, daug šnekėjo apie savo varganą jaunystę, amžinus nepriteklius ir kiekvienam atokvėpiui primindavo:

- Aš mažas žmogelis, myliu darbą, todėl į kitus man nėra kada dairytis.

- O kaip tu toks mažytis patekai į CK?

- Mane pastebėjo.

- Kas?

- Kam buvau reikalingas.

- Labai idėjinis?

- Kiek reikia.

- Didelis darbštumas, Gediminai, mažina religingumą, aišku, ir fanatizmą.

- Kaip teisingai jūs pastebėjot!

Ant tos mažytės menkumo blizgutės pakliuvau ir aš. Mudu susidraugavom, tačiau mane vis dar stabdė to vaikino liokajiškas nusižeminimas ir noras įtikti stipresniam. Kai A.Brazauskas buvo išrinktas Prezidentu, partijai prireikė naujo vado. Dauguma balsavo už G.Kirkilą, o mes devyni pasisakėm prieš. Dar per anksti, tegul susitupi.

Kai pakėliau ranką, A.Brazauskas netikėtai man mirktelėjo ir labai patenkintas paspaudė dešinę. Ilgai nesupratau to dėkingumo priežasties, o sužinojęs, pagyriau save:

-Turi, seni, nuojautą.

Pačiais sunkiausiais metais, kai mūsų žmonės sėdėjo be algų, o Brazauskas iš visų pašalių visomis tiesomis ir neteisybėmis mūsų egzistencijai rinko varganas kapeikėles, buvęs partinis darbuotojas Buzūnas lyderiui paaukojo nemažai pinigų keliems kostiumams įsigyti. Vieną iš jų netyčia

priglobė Kirkilas. O kodėl ir jam nepasipuošti? Jis daugiausiai dirbo, stengėsi, todėl ir jo pastangos turi būti reikiamai atlygintos.

Kiek vėliau jis į prezidiumą atsivedė ir piniguotą A.Klimaitį, kurį Brazauskas priėmė išskėstomis rankomis. Apie tai sužinojęs V.Landsbergis tiesiog pasiuto. Gavęs iš A. Butkevičiaus Imuniteto tarnybos viršininko V.Česnulevičiaus užsakytą medžiagą, įsakė „Kliugerį" areštuoti. Girdi, A.Klimaitis dar Maskvos jaunimo festivalyje buvo užverbuotas KGB ir jau tada kenkė Lietuvai.

A.Brazauskas, kaip visada, nuo bet kokios atsakomybės nusiplovė. V.Landsbegsis taip pat pamiršo, kad pirmojo Sąjūdžio suvažiavimo metu jis tiesiog pasigrobė iš mūsų A.Klimaitį, nakvindino jį savo namuose ir jo pinigais važinėjo su A.Juozaičiu po užsienį. Aš vėl pagalvojau kitaip: patekusiam nelaimėn žmogui reikia būtinai padėti. Taip manė ir mažytis mėnuliukas G.Kirkilas. Jis greitai susiorientavo ir, nuvykęs pas Kliugerio gyvanašlę Teresę, paprašė pinigų A.Klimaičiui gelbėti. Tam reikalui jam prireikė 1000 markių. Įvairių dokumentų vertimui – dar 300, jų išvežimui į užsienį – vėl 600, radijo laidai, ginančiai Klimaitį – dar kita tiek, neva žurnalisto R.Linkevičiaus honorarui... Aišku, jis neužmiršo ir pats savęs. Labai pasikuklinęs, už tokį didžiulį vargą išprašė dar penkis šimtus. Žodžiu, už visą tą operaciją „iks" į savo kišenę susidėjo 3400 markių ir piršto nepajudino draugui gelbėti.

Kalėjime A.Klimaitis susirgo ir buvo perkeltas į ligoninę. Kai ten nuvykau, vyr.gydytojas ėmė melstis:

- Petkevičiau, nepražudyk. Tave visi pažįsta, tą pačią minutę mane apskųs. Žinai, kokie dabar laikai? Surask kokį nors nepastebimą žmogų, aš viską sutvarkysiu.

Paprašiau M.Visokavičių, nes jis pats telefonu pasisiūlė atlikti šią garbingą misiją. Tarp barikadomis sukrautų geležinių lovų Marijonas pasišnekėjo su kaliniu, o tas labai jaudinosi, kodėl nepasirodo jį ginantys straipsniai, kodėl nėra

žadėtos televizijos laidos, kodėl neverčiami jo pateikti dokumentai ir nevežami į užsienį?

Reikėjo labai atsargiai, aplinkiniais keliais nuvilti tą VLIK'o romantiką ir pasakyti, kad nieko nebus. Užsienyje auklėto A.Klimaičio protas tokio naujų draugų elgesio niekaip negalėjo suvokti.

- O Brazauskas? Jis toks taurus, jam reikia tik pajudinti pirštą...

- Jis apie tai nieko girdėti nenori.

Kai viskas išaiškėjo, G.Kirkilo ėmėsi du dar didesni mūsų kopeikoliubovai – J.Karosas ir K.Jaskelevičius. Jie šiaip taip iš to peliuko išmušė 1000 markių „bendram labui" ir apdairiai nutilo. Remdamasis tais faktais, J.Karosas išstūmė Kirkilą beveik iš visų postų ir pats ėmė jais kopti aukštyn kaip gaisrinėmis kopėčiomis. Dar vėliau, laimėjus rinkimus, A.Brazauskas tokiems filosofo veiksmams pritarė ir, susikvietęs partijos senbuvius, pareiškė:

- Tas Kirkilas taip priskreto, kad atsikratyti negaliu.

Atrodė, kad Gedimino karjerai atėjo loginis galas. Su tokia padėtimi jis tarsi susitaikė, pritilo, ėmė rašinėti, plagijuoti, tobulintis pataikavimo literatūroj, todėl daugeliui ir nepakilo ranka galutinai su juo atsiskaityti. Beskaitinėdamas įdomių politikų raštus, jis pagaliau suprato, kad gyvenime viskas laikina, kad jo nedraugai irgi vieną kartą suklys, tada, labai neskubinant įvykių, ir vėl ateis jo dienos. Tokios pasalūniškos kantrybės jam būtų užtekę ir tris Karosus persėdėti.

Kai laimėję rinkimus mes gerokai atšilom ir pasidarėm geresni, jis vėl išlindo iš savo kiauto, bet į partinius reikalus beveik nesikišo. A.Brazauskas tuomet dalino aktyvistams portfelius. Viename pasitarime jis J.Karosui pasiūlė užsienio reikalų ministro postą. Bet filosofas liko filosofu: kad ir labai norėdamas, jis ėmė laužytis:

- Nežinau ar sugebėsiu? Man tai nauja sritis, aš filosofas, reikės pasistengti, - kai jis „besikuklindamas" beveik prisig-

retino prie ministro kėdės, atsistojo P.Gylys ir pasiprašė:

- Aš noriu. Visada domėjausi užsienio politika. Tai mano hobi.

- Gerai, būsi tu, - nusileido pyktelėjęs Brazauskas, o tas Povilo hobi taip ir nepakilo ministro veikloje aukščiau mėgėjiško lygio ir lapinės kepurės, kaip taikliai pastebėjo latvis Škelė.

Karosas liko apdalintas, daugiau jam niekas nieko nebesiūlė, tad Kirkilas atsirado Seime ir be įžangų pareiškė:

- Aš būsiu komiteto pirmininkas, o jis – pavaduotojas. - Savo kandidatūrai palaikyti jis atsivedė partijos ūkvedį A.Navicką. Daugiau ir geresnių draugų tada jis negalėjo rasti.

- Palauk, juk reikės balsuoti. O su Brazausku tu suderinai? - pristabdžiau jį, bet Gediminas jau viską buvo apskaičiavęs iki mažiausių smulkmenų ir spaudė mus, kol nepraėjo šokas.

- Balsuojant nebus problemų. Aš su dešiniukais jau susitariau.

- O mes – tuščia vieta?

- Jūs turėsit mane palaikyti. Be manęs komitetas neturės daugumos.

- Čia kažkas ne taip, - suabejojo A.Bendinskas.

- Jūs pirma susitvarkykit savo KGB reikalus, - išdidžiai pareiškė A.Navickas ir užvirė košę.

Tą kombinatorių mes bendrom jėgom pasiuntėm kaip galima toliau, o Kirkilui nusileidom, pagailėjom, nes Brazauskas jam nepasiūlė jokio, net techninio darbuotojo posto. Įsitaisęs Seimo nacionalinio saugumo komiteto pirmininko poste Kirkilas netruko parodyti ir savo zuikio ausis. Jis atvirai ėmė šefuoti dešiniukus ir pasirašinėjo visus jų pakištus popierius. Žodžiu, vaizdavo naujo tipo demokratą, praktiškai nors tokiu būdu stiprino savo gerokai suniokotą užnugarį. Jis taip įsijautė į naują vaidmenį, kad vienoje spaudos konferencijoje pareiškė:

- Ir tarp mūsų yra tokių, kurie norėtų kai ką pastatyti prie sienos, bet aš to neleisiu. - Tie žodžiai buvo taikomi

man, A.Ivaškevičiui, V.Juškui ir A.Bendinskui kaip tramdomieji marškiniai.

Prilindęs prie šiokių tokių valstybės paslapčių, Kirkilas netikėtai labai suartėjo su Vokietijos žvalgu Cetleriu ir net pasisvečiavo jo namuose, parvažiavo iš Vokietijos pasipuošęs, išpraustas, ratuotas ir manė, kad niekas to nepastebės, bet tada, jo nelaimei, jau dirbo Saugumo vadas Jurgis Jurgelis ir viską suregistravo. Atėjo blogų žinių ir iš kitos ministerijos. Kirkilo žentas Jonas Basalykas suartėjo su „Vilniaus brigada" ir už neaiškius pinigus privatizavo kelis paukštynus ir žuvų ūkius. Viename iš jų brigados vyrukai net įsirengė šaudyklą. Pats Kirkilas padėjo įregistruoti trijų KGB pulkininkų banką „Ekspres" ir už stambų honorarą surado patalpas „Vaikų pasaulyje". Brendo didžiulis skandalas, todėl tą „naująjį demokratą" reikėjo skubiai pastumti į šalį.

Turėjo G.Kirkilas partijai ir kitokių nuopelnų. Kartą G.Vagnorius jį pasikvietė į savo Vyriausybę ministru be portfelio. LDDP prezidiumas jam patarė atsisakyti šios išdavystės, bet jis nepaklausė, nulėkė paknopstomis ir sutiko. Nežinia kodėl dešiniukai atsisakė jo paslaugų, o Gediminas sugrįžo iš svečių lyg pagaliu permuštas. Dabar jau rodės – viskas, bus padėtas jo veikloje paskutinis taškas, bet tas peliukas su plaštakės sparneliais vėl iškopė į paviršių.

Kai A.Brazauskas ėmė konfliktuoti su A.Šleževičiumi, Gediminas jau buvo nustūmęs Karosą į šalį, todėl ilgai negalėjo apsispręsti, kurion pusėn pasukti? Kaip koks Kalėdų varpelis tintiliavo tarp jų, tintiliavo, kol vėl neišlaikė ir pasislėpė Vokietijoje neva paslidinėti. Iš ten kas vakarą skambino ir kantriai laukė, kuo viskas baigsis? Bet įvykiai užsitęsė. Į reikalavimus sugrįžti ir kaip galima greičiau pareikšti savo nuomonę, jis atsiliepė, kad jį kalnuose užpustė sniegas. Jeigu Vokietijos senbernarai jo nebūtų atkasę, Lietuva būtų praradus savąjį Ostapą Benderį, bet peliukas virto kurmiu, atsikasė, sugrįžo namo, gerai apsidairė ir prilipo prie Č.Juršėno, nes A.Šleževičius jau buvo nuverstas, o tam Seimo lapinui reikėjo tokio trintuko prieš partijos senbuvius.

Numetęs konkurentus į šalį, Juršėnas pasolidėjo, jo žingsnis tapo platesnis, šypsena siauresnė, o nuolat mėtomas humoras tiek suliesėjo, kad tapo prieinamas tik elitui. Šalia jo atkuto ir Kirkilas. Jis netgi knygas ėmė leisti, o man dedikuodamas ant vienos prirašė krūvą ditirambų. Rašydamas šias eilutes, gerokai pavarčiau padovanotą knygą, todėl galiu tvirtai pasakyti, kad jo apmąstymuose socialdemokratijos idėjų ir su žiburiu nerasi. Jeigu ir pasirodo kokia šviesesnė mintis, tai vis nužiūrėta ar kažkur girdėta. Iš viso prie to jau susitupėjusio politinio šeško veiklos, jo samprotavimų ir pamokymų nėra jokios vietos, kur galėtum prilipdyti kokią nors socialumo prasmę. Tačiau daug kalbėdamas jis prasiplepa nenorėdamas:

- Mums partija reikalinga tik rinkimams, - suprask kaip koks prezervatyvas.

- Visos partijos nevykdo savo pažadų rinkėjams, - didvyriškai prisiima vadų kaltes.

- Lyderio reikšmė, jo autoritetas daug svarbesni už daugumos nuomonę, - mūrija naujų paminklų pamatus.

Tie pacituotieji politinių minčių „šedevrai" irgi ne jo, bet labai laiku pažeriami, kai socialdemokratai kur nors įklimpsta. Tik vienos originalios to prielipo minties negaliu užmiršti:

- Justinas Karosas per daug inteligentiškas paršas, jo vienu jovalu neprišersi.

Viskas būtų gerai ir su tuo aforizmu reiktų sutikti, jeigu Gediminas bent vieną kartą būtų laimėjęs rinkimus sąžiningoje kovoje kokioje nors vienmandatėje apygardoje, tačiau eilinių rinkimų metu jį būtinai numesdavo koks nors Tupiko lygio krikščionių arba konservatorių pašlemėkas, o Socialdemokratų partijoje jis nė sykio neiškrito iš pirmojo sąrašinio dešimtuko. Pasirodo, ne lyderio asmeninės savybės čia kaltos, viską nulemia terpė, ta perpuvus, mėšlina partinių viršūnių sukurta aplinka, kurioje tarpsta ir dauginasi panašūs veikėjai, todėl niekaip nesuprantu, kuo čia dėta kokia nors humaniška ideologija?..

Su Justinu Karosu arčiau susipažinau Lietuvos ateities forume (LAAF). Profesorius, filosofas, habilituotas mokslų daktaras. Tie titulai kažkaip iš karto žmogų kilsteli kitų akyse. Jis nepaprastai mandagus, kreipėsi į pašnekovus mažybiniais žodeliais, todėl, norėdamas paprieštarauti, irgi stengiesi būti panašus, geriau pasiruoši ir, aišku, truputėlį ūgteli, bet netikėtai ateina toks laikas, kai pajunti, kad visos tos pastangos nereikalingos, kad pakanka kelių grubesnių žodžių, anot Kirkilo, kiauliškam profesoriaus elgesiui pristabdyti, jo rafinuotam melui išsiaiškinti.

Kai pasieniečiai ėmė skųstis, kad J.Karosas Lazdijų užkardoje organizavo savo „šilko kelią" ir pradėjo verstis kontrabanda, vos neišvijau jų iš kabineto. Negali būti! Profesorius, mokslų daktaras, filosofas, tyrinėjantis įvairias žmogiškų santykių vingrybes! Kaip po to jis galėtų savo studentams pažiūrėti į akis? Tačiau analizuodamas gautą medžiagą, šalia pastačiau jo draugelius: neaišku, iš kur ir kada kapitono laipsnį gavusį Justino kaimyną, buvusį Sangrūdos kolūkio vadovą G.Šmulkštį, filosofo pusbrolį ar brolį B.Karosą, kilusį iš ten pat, banko buhalterę, kelis eilinius ir jo pamalonintą mokytoją Ražuką, todėl net labai norėdamas, tarp jų neradau didelio skirtumo: visi viena vanta nuvanoti – kala vargšeliai pinigėlį „juodai dienai" ir baltam pyragui.

Nutvertas už rankos paprastas žmogelis nuleistų akis ir pasiteisintų: velnias papainiojo, o čia – mokslo žmogus, bedievis, todėl ir gintis ėmė sudėtingiau. Kapitonas Šmulkštys prikalbino penketą kareivių ir į kasetę užrašė tarnybinę komediją: vyrukai keikiasi, kažką gurkšnoja, kalba apie sunkų darbą – kiek gavo, kiek surinko, – ir kas minutę prisimena, kad dalį reikia atiduoti Stančikui, kad jis įsakė, liepė, o jei negaus – bus blogai. Stanislovas Stančikas – nei daugiau, nei mažiau, nešioja pulkininko antpečius ir vadovauja visos Lietuvos pasienio tarnybai.

Kasetę Karosas nunešė vidaus reikalų ministrui R.Vaitekūnui. Ministras ją iššifravo, pasikvietė mane ir padėjo ant stalo. Kai perskaičiau, atsargiai paklausė mano nuomonės.

- Filerio gromata, - atsakiau. - Visų pirma, kokią dieną ir kokiam poste padarytas įrašas? Antra, pulkininkas Stančikas ne toks idiotas, kad iš eilinių kareivių rinktų duoklę.

- Ir aš taip manau, - pritarė ministras. - Ką darom su kasete?

- Nepatogu ir karto suniurkyti profesorių. Atiduok jam ir tegul jis nejuokina pasaulio.

Tą patį pakartojau ir Justinui.

- Aš norėjau kaip galima geriau, be triukšmo. Tenai, pasienyje, vyksta negeri dalykai.

- Galbūt. O kas tie kareiviai?

- Aš juos žinau, bet prižadėjau nesakyti. Juos gali nubausti.

- Bet iš jų pokalbio aišku, kad jie irgi ima?

- Galbūt, bet jiems įsako...

- Justinėli, visa tai blefas. Tyliai ridenti statinės prieš tokio rango žmogų neįmanoma. Stančikas negeras todėl, kad tavo draugeliams sumaišė kortas.

- Vyteli, kaip tu drįsti? Aš frakcijos seniūnas. Tu mane laikai kontrabandininku?

- Dar nelaikau. Kiek man žinoma, tu esi tų kontrabandininkų patikimas stogas ir savo dalį gauni. Jei nori, parodysiu įrašus su tiksliomis datomis ir mašinų numeriais.

Tuo ginčas galėjo ir užsibaigti. Net nemaniau prieš draugą imtis kokių nors priemonių. Įspėjau ir taškas, bet Justinėlis kitą, jau sunkiau pakrautą statinę ėmė ritinti prieš mane. Jam aktyviai talkino kai kurie mūsų frakcijos nariai, ypatingai A.Kunčinas ir A.Gricius. Ant tų žmonių nepykstu. Jie labiau tikėjo Karosui, nes aš jiems apie lyderio nuotykius nieko negalėjau pasakyti. Tarnybinė padėtis man neleido švaistytis operatyviniais pranešimais. Liūdnoka prisipažinti, kad tai nebuvo vienintelis atvejis. Kiekvienoje pasaulio šalyje egzistuoja sukčiai ir vagys, kiekvienoje šalyje šeimininkauja valdininkai ir biurokratai. Skyrium tie du klanai nėra labai pavojingi, bet kai jie susijungia, atsiranda įstatymui nebeįkandama mafija.

Šis reiškinys atsirado kartu su privatizacija ir po visą kraštą pasklido tarsi epidemija. Vienu metu jis buvo net legalizuotas, maždaug tuo metu, kai E.Zingeris pristatė ar supažindino bekylantį milijonierių G.Dekanidzę su V.Landsbergiu. Iš fotografijų sunku nustatyti, ar tai buvo kokia šventė, jubiliejaus, ar eilinis vado troškimas pasirodyti šiuolaikišku, populiariu. Žodžiu, šventiška nuotaika, gėlės, dovanos ir pataikaujančios šypsenos... Labai nekaltinu ir Landsbergio, nes G.Dekanidzei su tokiais pusiau žydiškais, pusiau gruziniškais užmojais buvo nesunku apvesti apie pirštą ar palenkti į savo pusę ir ne tokius veikėjus. Keldamas savo įvaizdį, jis niekada negailėjo pinigų, o Landsbergis nepaprastai mylėjo ir tebemyli jam pataikaujančius ir jį dievinančius žmones.

Kaip ten nebūtų, bet spaudoje po to pasimatymo kažkodėl pasirodė „tautos vado" pareiškimas, kad Lietuvoje mafijos nėra ir negali būti. Jo spaudžiamas vidaus reikalų ministras Valiukas pasirašė įsakymą, leidžiantį „Aro" vyrams ir kitoms panašioms tarnyboms dvi dienas per savaitę uždarbiauti privačiose struktūrose, taip sakant, saugoti G.Dekanidzę ir panašius į jį veikėjus. O tie savo ruožtu, mokėdami gausius atlyginimus, išmoko puikiai pasinaudoti ta informacija, kuria disponavo jų nupirkti apsauginiai. Taip gimė labai galingas kumštis prieš visas teisėsaugos tarnybas.

Mane ir dabar nupurto toks prisiminimas. Kartą Vilniaus viešbutyje, kur buvo įsikūręs G.Dekanidzės štabas, mus, Seimo deputatus, sulaikė „Aro" vyrai ir pareiškė, kad mūsų pažymėjimai čia negalioja, nes tai yra privati nuosavybė, o pagal Konstituciją – ji šventa. Keli iš jų man buvo pažįstami, nes saugojo Prezidentą. Kitaip tariant, valstybėje atsirado dar viena šventa valstybė tarsi Vatikanas. Taikstytis su tokia padėtimi nebuvo galima nė vienos minutės. Mes panaikinome Valiuko įsakymą, tačiau mafijai padėtas pagrindas neišnyko. Panašios policijos ir verslininkų sukurtos struktūros labai greitai atsirado ne tik Vilniuje, bet ir Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Kaune ir kituose didesniuose mies-

tuose. Nusikalstamieji elementai tada privatizavo liūto dalį valstybei priklausiusio turto. Buvo iškeltos baudžiamosios bylos daliai policijos komisarų Kaune, Šiauliuose, Kelmėje, bet prasidėjusio proceso jau nebuvo galima sustabdyti. Viskas vyko labai natūraliai: apsukrūs verslininkai tada labai aktyviai ieškojo laisvų pinigų, o banditams reikėjo apsukrių vertelgų, sugebančių išplauti jų prisiplėštus pinigus.

Aš naiviai maniau suradęs gana efektyvų šios problemos sprendimo raktą, tikėjau, kad sąžiningai vykdydami mūsų rinkiminius pažadus, mes greitai įvesim tvarką, tačiau skaudžiai apsirikau. Liūdna prisipažinti, bet ir mūsų partijoje tokių veikėjų, dangstančių šį negatyvų reiškinį, buvo né kiek ne mažiau, kaip ir kitose partijose. Privatizacijos schema buvo labai paprasta. Reikėjo privatizuojamąją įmonę privesti prie bankroto arba kitu kokiu nors būdu numušti jos pradinę vertę. Kyšių pagalba tai padaryti buvo visai nesunku, reikėjo tik atitinkamų Vyriausybės potvarkių. Dėl įvairiausių konkursų būdavo susitariama iš anksto. Pirmajame etape pageidaujamas objektas turėjo būti įtrauktas į privatizuojamųjų sąrašą. Antrame etape privatizuotojams reikėjo sukaupti pinigus arba iš banko paimti paskolą, tvarkingai sumokėti visus privalomus mokesčius ir numatytu laiku atsiskaityti už perkamą įmonę... Ir reikalas baigtas.

Tokiu būdu, savo nieko nepridėję, už mokesčių mokėtojų pinigus Lietuvos atsirado keliasdešimt naujų milijonierių. Panašiai pasielgė ir B.Lubys, anot jo, pagavęs palankų vėją. Jis paėmė iš Vakarų banko keturis milijonus dolerių, suvarė banką į bankrotą, įsigijo „Achemą", iš gaunamo pelno atidavė valstybei skolas, sugrąžino bankui paskolą, nesvarbu, kad jau po laiko, po jo finansinės katastrofos... Už tai banko valdytojas Kraftas buvo teisiamas, o po kiek laiko išpirktas. Tokio apsukrumo Lubiui galėtų pavydėti net pats didžiausias pasaulio makleris Sorošas, bet tai pastarojo nelaimė, nes jis niekada nebuvo jokios valstybės premjeras.

Tačiau B.Lubio veikla, mano supratimu, Lietuvai naudos davė kur kas daugiau negu nuostolių. Jis neleido "Azo-

tui" bankrutuoti, sukūrė daugybę darbo vietų, pakėlė darbininkams atlyginimus, atpirko gamyklos poilsiavietę Šventojoje, atgaivino nemokamą polikliniką, remia kultūrą, gamina trąšas kaimui ir eksportui. Jo valdomas kapitalas sukasi Lietuvoje ir neša procentus... O jeigu viskas būtų sugriuvę? Ką tada reiktų kaltinti? Tokiems žmonėms aš veikiančias gamyklas būčiau pardavęs už kelis litus ir išgelbėjęs nuo bado tūkstančius bedarbių.

Lietuviškasis pavydas dabar labai dažnai spaudoje klykauja: B.Lubys kapitalistas, oligarchas? Na, ir kas? Tegul sau dirba, tegul kuria, tegul stato, dabar kitaip negalima, atėjo tokia mada, o į kapus jis nieko nenusineš.

Ar geriau būtų buvę, jei padidinus akcizo mokesčius "Azotas" į bankrotą buvo varomas kaip „Mažeikių nafta". Koks nuostabus vagnoriškas „švarių rankų" stebuklas! Įmonė, duodanti ketvirtį milijardo pelną, po metų kitų atsiduria ant bankroto krašto. To nepastebi nei Prezidentas, nei Seimas, nei Vyriausybė, išskyrus prie tos aferos prisižindusį A.Abišalą.

Kėdainių „Lifosa" taip pat buvo privatizuota už penkis su trupučiu milijono, nors kasmet valstybei duodavo šimtus milijonų pelno. Tuo klausimu mane ir ekonominių nusikaltimų tyrimo komisijos pirmininką V.Juškų pasikvietė prezidentas A.Brazauskas:

- Kėdainių kombinato negalima privatizuoti, nes tai pelninga įmonė. Ją reikia išbraukti iš privatizuojamųjų sąrašo.

Mes pasistengėm ir išbraukėm. Stebėdamas mūsų pastangas, ekonomikos ministras K.Klimašauskas šypsojosi:

- Romantikas jūs, rašytojau. – Jis kažką jau žinojo.

- Kodėl romantikas?

- Todėl, kad vadovaujatės idėjomis ir per daug tikite žmonėms.

- Argi tai blogai?

- Neblogai, bet ir nenaudinga.

Po savaitės ar dviejų mudu vėl išsikvietė Brazauskas ir davė naujus nurodymus:

- Reikia „Lifosą" įtraukti į privatizuojamųjų sąrašą.
- Kodėl?
- Tokių žingsnių iš mūsų reikalauja Europos Sąjunga.
- Juk sakėt, kad ji pelninga?
- Tai kas? - tarsi nieko neprisiminė. - Gal privatizuota ji valstybei duos daugiau naudos.

Logika aiški: parduodi karvę ir dar primoki, kad ją kas nors išmelžtų, o paskui neėdęs susimąstai: gal kitur pavyks?

Pasirodė, kad mes apie tai sužinojom paskutiniai. Už mūsų nugaros jau buvo sudaryta komisija. Privatizacijai jau atstovavo kelios grupės norinčiųjų, tarp jų dominavo naujai sukurta UAB „Minta". Jaučiu, kad čia kažkas ne taip. Mudu su Juškum prikibom prie bendrovės ir radom nemažai pažeidimų, vienas jos narys net nebuvo Lietuvos pilietis. Privatizaciją sustabdėm. „Minta" persiregistravo ir nepiliečio vietoje atsirado keli nauji piliečiai. Mudu su Juškum patekom nemalonėn, bet savo politiką varėme toliau.

Įsigilinęs į dokumentus, paprašiau Saugumo departamento direktorių J.Jurgelį išsiaiškinti, kas per žmonės tie privatizuotojai, iš kur jų pinigai, nes tarp konkuruojančių grupių prasidėjo keistos rungtynės – padegimai, sprogdinimai, šantažas. Ant mano stalo atsirado kelios pavardės ir trumpos tų žmonių charakteristikos.

Kombinato direktorius Petrauskas, subūręs įmonės darbuotojus ir surinkęs jų „baltuosius čekius", bandė savo laimę, buvęs F.Dzeržinskio staklių gamyklos direktorius K.Dzidolikas stovėjo kitoje barikadų pusėje. D.Tvarijonavičius, gydytojas, įžymaus profesoriaus sūnus vadovavo „Mintai". Į privatizaciją įsivėlė ir Kėdainių garsenybė V.Uspaskichas. Jurgelis iškniso, kad už „Mintos" nugaros stovi jaunas verslininkas Saturnas Dubininkas, kuris praktiškai yra tos grupės smagratis. To žmogaus charakteristika man sukėlė didžiausią įtarimą. Apie jį buvo prirašyta tiek visokių pasakų, kad drąsiai tą vaikiną galėjai pastatyti šalia Al-Kaponės, L.Berijos arba kokio kito Dinamito Juozo.

- Tai kodėl toks bestija ganosi laisvėj?

- Nieko negalime įrodyti.

- Žinote ir neįrodote? Jurgeli, tai irgi nusikaltimas. O jeigu „kompra" pamėtėta iš konkuruojančiųjų pusės?

- Visko gali būti.

- Argi tai atsakymas?

- Tai ne mūsų įstaigos funkcijos.

- Tada ir nesikišk.

Tolimesnis tyrimas parodė, kad kombinato direktorius, norėdamas atkreipti visuomenės dėmesį, pats sprogdino savo buto duris, padegė sodo namelį, kad V.Uspaskichas, naudodamas „Gazpromo" pinigus, supirko kalnus „baltųjų čekių"; kad D.Tarijonavičiui buvo iškelta baudžiamoji byla dėl skaudžios avarijos, kurioje žuvo jo tėvas. Pagal vieną versiją ne tėvas, o sūnus vairavo mašiną. Jai apvirtus Danas nepasimetė ir susikeitė su juo vietomis... Žodžiu, kuo toliau į mišką, tuo daugiau atsirado priskaldytų malkų.

Vieną iš dalyvaujančiųjų privatizacijoje žmonių K.Dzidoliką gerai pažinojau. Tas žmogus ilgą laiką vadovavo labai stambiai Kauno stiklių gamyklai ir atstovavo mūsų pramonei Vokietijoje, todėl laisvų pinigėlių galėjo turėti į valias. Pasikviečiau jį pokalbiui. Kaip man pasirodė, jis šnekėjo labai aptakiai ir kažką nuo manęs slėpė.

- Gerai, tada supažindink mane su tuo Dubininku.

Jiedu atvažiavo pas mane į Birštoną. Kuo ilgiau kalbėjau su tuo vyruku, tuo labiau jis man patiko. Ypatingai – jo atvirumas, nuovokus žvilgsnis, protinga, kartais net jam pačiam nenaudinga argumentacija ir kuo puikiausia informacija apie Seimo ir prezidentūros darbą.

- Puiku, tada pasakyk man, iš kur tie tavo dideli pinigai?

Saturnas prisipažino, kad yra pavainikis garsaus kolūkio pirmininko Kosto Gliko sūnus. Jam tėvas paliko apie 150000 dolerių. Nuo to jis pradėjo savo verslą.

- Gerai, aš tavo tėvą šiek tiek pažinojau. Jis turėjo didelę brangenybę – šešių vamzdžių medžioklinį šautuvą, kurį Geringas ar Ribentropas padovanojo Stalinui...

- Taip, aš jį turiu, - atsakė Saturnas, - ir galiu parodyti.

Tėvas jį norėjo padovanoti A.Sniečkui, bet jis dovanos nepriėmė, kadangi nieko panašaus negalėjo padovanoti K.Glikui. Jam pasirodė dovana per daug brangi.

Man žinoma, kad K.Glikas kiekvienais metais su 30-40 žmonių brigada nušienaudavo visus Kaliningrado poligonus ir uždirbdavo kalnus pinigų. Traukiantis rusų kariuomenei jis perpardavė didžiulį kiekį karinės technikos ir užsidirbo dar daugiau, todėl sūnui galėjo palikti ir ne tokius pinigus. Viskas vėliau pasitvirtino iki mažiausių smulkmenų.

- Na, kaip jūs rinkote medžiagą ir nesužinojot tokių smulkmenų? - paklausiau J.Jurgelio.

- Negali būti! - jaučiau, kad dar daugiau žino, bet neišsiduoda. Kažkas jau atsistojo tarp mudviejų.

- Negali, bet taip yra.

Detalizuojant pirminę medžiagą paaiškėjo, kad augdamas vaikų namuose Saturnas aktyviai sportavo su tokiais žmonėmis kaip Daškevičius, buvo pastebėtas H.Daktaro, M. Velonskio ir „Pšidzės" aplinkoje. Apie tai bylojo kelios nuotraukos, pasisėdėjimai restoranuose... ir daugiau nieko. Bet tada jis buvo jaunuolis ir nieko negalėjo numatyti, kur pasuks kiekvienas jo draugelis, kurie, tapę Kauno nusikaltėlių „autoritetais", vėliau jį gerokai „nukelnėjo".

Bet įvykiai vystėsi savo keliu. Atsirado operatyvinis pranešimas, kad A.Brazauskas už tą privatizaciją paėmė stambų kyšį. Netikėjau nė viena sapalione, bet nusprendžiau pasitikrinti. Kyšį neva jam perdavė senas A.Brazausko bičiulis, Kaune pagarsėjęs kaip „vyriausias Ežerėlio dešrininkas" Sigitas Janušauskas, ne kartą sušelpęs draugą sava produkcija. Girdi, jis su žmona aplankė Algirdą Turniškėse, atvežė storoką plastmasinį paketą, o išėjo be jo.

Nutariau kaip nors prisigretinti ir prie tos informacijos, nes S.Janušauską irgi šiek tiek pažinojau. Bet įvyko keistas dalykas. Grįždamas iš Turniškių Sigitas pasijuto labai blogai, prarado sąmonę ir atmintį, o po kelių dienų mirė. Išnyko pagrindinis liudininkas. Jurgelis apie tai nieko nenorėjo

žinoti, nes pats jau statė Tarandėje namą. Praėjus dar kiek laiko, toks pat likimas ištiko ir Sigito žmoną. Profesoriaus kardiologo D.Vasiliausko žodžiais, abi nelaimės pasirodė tarsi viena nuo kitos nurašytos, tokios identiškos, kad sunku net specialistui patikėti. Tokių dalykų jo didžiulėje praktikoje dar nebuvo pasitaikę. Jo nuomone, be pašalinio poveikio čia nebuvo apsieita.

Aš nieko nenoriu įtarti, gyvenime pasitaiko ir didesnių stebuklų. Iš visų įkalčių pasiliko tik prokuratūrai pateiktas D.Tvarijonavičiaus ir S.Dubininko pokalbio įrašas, kuriame pastarasis savo bendrininkui tvirtina perdavęs į Vilnių 300000 ir kad ta suma turi būti nurašyta nuo jo į bendras išlaidas.

Vėl pasigavau K.Dzidoliką. Jis nei patvirtino, nei paneigė to fakto:

- Pagalvok, ateis koks nors EBSW koncernas ir viską sugriaus, atsiras tūkstančiai bedarbių, o čia – patikimi vyrai. Reikėjo gelbėti įmonę, kol ji nebankrutavo. Brazauskas pasielgė labai gerai, teisingai ir pačiu laiku.

- Tu jo neliesk, - pasipiktinau, bet kažkas manyje įtrūko, ėmiau abejoti, prisiminiau A.Navicko klaną. - Sakyk, jis paėmė? Tik be durnių!

- O kas dabar neima? - išsisukinėjo senas vilkas. - Gal tik tokie kvailiai, kaip tu.

- Tai per daug rimta, Kęstai. Apie tokius dalykus negalima aptakiai šnekėti.

- Aš ir nešneku.

- Jei meluoji, gero iš manęs nelauk. Ir tavo ūsai ne grietinėje įmerkti. Aš vis viena prisikasiu.

- Nieko tu nerasi. Mudu su Brazausku seni bičiuliai. Jeigu jis ir būtų paėmęs, aš tau vis tiek nieko nepasakyčiau. Nurimk, „Lifosa"atsidūrė patikimose rankose. Aš tuo labai patenkintas.

Nurimau, nes iš tikrųjų neturėjau jokios teisės knaisiotis po tokius dalykus, bet netikėtai iškilo dar viena nesąmonė. Pagrindinis tos privatizacijos variklis S.Dubininkas atsidū-

rė kalėjime. Kas davė tokį nurodymą, tiksliai nesužinojau iki šios dienos, bet nujaučiu. Saturno advokatas J.Gaudutis ištyrė arešto priežastis ir visą medžiagą perdavė Kauno baudžiamųjų bylų teismo pirmininkui J.Smolskui. Tas neradęs jokios nusikaltimo sudėties ar nusikalstamos veikos, išleido areštantą namo. Viskas vyko įstatymų numatytu keliu.

Bet staiga nei iš šio, nei iš to Prezidentas išsikviečia generalinio prokuroro pavaduotoją ir du kartus, pamaloninęs stalą kumščiu, griežtai paklausia:

- Kas išleido Saturną?!

- Reikia išsiaiškinti, - atsargiai sako tas, o aš juokiuosi:

- Išlindo yla iš maišo!

Visa tai neįtikėtina, bet faktas lieka faktu. Prezidentas kažkodėl labai skuba. Jis išleidžia niekinį dekretą, reikalaujantį teismo pirmininką J.Smolską atsistatydinti. Tai irgi komedija. Pagal jo paties paruoštą įstatymą teisėją Prezidentas turi atleisti pats ir pateikti Seimui tvirtinti, kažkoks niekam nesuprantamas kordebaletas. Mane apima nerimas. Sužinau, kad Smolskas yra V.Einoriaus žentas. Pasikalbu su uošviu ir rimtai įspėju:

- Vytautai, jei Smolskas atsistatydins, aš nustosiu jį gerbti. Tai niekinis suinteresuoto veikėjo dekretas.

Pasišneku su teisingumo ministru Valiu. Jis irgi juokiasi:

- Į tą reikalą aš nesikišiu, nors man ir liepia.

Pas Smolską važiuoja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas P.Kūris ir įkalbinėja teisėją susirgti, išeiti atostogų, po kurių prižada geresnį darbą, bet tas atsisako.

- Nedrįsk, - skambinu jam, - nes išėjęs nebeprisiminsi, kuo iš viso esi buvęs.

Bet Prezidentas nebesutelpa savam kailyje ir išleidžia dar vieną dekretą, kad, girdi, jis tarsis dėl susidariusios padėties su įžymiais juristais. Tai ne tik naivu! Pakvimpa to žmogaus nepaprastu suinteresuotumu. Viskas jo rankose, todėl praktiškai jam reikės tartis pačiam su savimi. Bandau Prezidentą įtikinti, kad jis neturi teisės kištis į konkrečią bylą. Mes kalbamės lyg svetimi žmonės. Jis nuo visko atsižegnoja, žiū-

ri į mane su didžiuliu įtaru, bet vėl nelauktai paklausia:

- Tai ką daryti?

- Nieko, to tikslo reikės atsisakyti. Argi jūs nežinot, kad Saturnas yra artimo jūsų medžioklės draugo K.Gliko sūnus, aktyviai su savo bičiuliais gynęs parlamentą?

Į tai jis nieko neatsakė, bet iš akių supratau, kad tarp Dubininko ir jo stovi dar kažkoks žmogus, paskutinis išėjęs iš Prezidento kabineto. Skandalas po truputį nurimo. Niekinių dekretų ir dabar niekas nenori prisiminti. „Lifosa" privatizuojama, jos priekyje atsiduria Danas Tvarijonavičius – irgi gero Brazausko bičiulio sūnus, apsukrus daktarėlis. Vėl pasigaunu K.Dzidoliką:

- Pone Kęstuti, kokią jūs ten velniavą užkūrėt?

- O, manai, aš žinau? Gal ne visus žadėtuosius atvežė? Gal ką nusuko ar prisiplepėjo? Bet greičiausiai per V.Beriozovą pats Tvarijonavičius prilindo, nenorėdamas sugrąžinti Saturnui dviejų milijonų paskolos. – Tai jo braižas. – Jis pasidarė kiek atviresnis, nes ir pats buvo skolingas tam žmogui. – Nemoka vyrai dirbti nei tautos, nei savo labui.

Dar kartą kartoju: nenoriu daryti jokių staigių judesių, nors išvados pačios kaip muselės lenda į akis. Apsimetu kvaileliu ir dabar įžymių juristų paklausiu: kodėl tik tuo vieninteliu atveju, ieškodamas iešmininkų, Prezidentas išleido net du jį kompromituojančius dekretus? Tarytum kokias aktyvaus dalyvio obligacijas. Jie neatšaukti, todėl dar ilgai badys akis pirmojo respublikos žmogaus nenaudai. Kas gali paneigti?.. Todėl neneigiu ir aš, viskas lieka gražiai sukurto ir tiek metų puoselėto visagalio „įmyžo" valioj. Kas netiki, tas be kelnių nevaikšto. Vaidink didelį, taurų ir gražų, tada būsi suprastas ir apsivogęs.

Keistas buvo mano darbas Seime. Jį galima apibūdinti keliais žodžiais – balta varna: nei dešiniukams draugas, nei saviesiems bičiulis. Visai kaip Sąjūdyje, nepritapau – nors pasiusk. Čia reikėjo duoti valią visoms savo ydoms, bet tyliai, mandagiai, besišypsant ir paspaudžiant ranką net labiausiai nekenčiamam žmogui, o už jo nugaros veikti lais-

vai ir nesivaržant lyg kokioj mongolų stepėj, bet aš viską dariau atvirai, žiūrėdamas į akis ir padoriam žmogui, ir niekšeliui. Man gėda buvo veidmainiauti. Dvilypumas, kaip moko sena literatūra, pagrindinis diplomato ginklas ir privalumas, o man nuo jo suko žandus, todėl kuo toliau, tuo aiškiau suprantu, kad sąžiningumas čia visai nereikalingas. Laimė, kad šalia manęs čia darbavosi tokie šviesūs ir protingi žmonės, kaip J.Požėla, J.Kubilius, V.Liutikas, A.Būdvytis, A.Bajoras ir kiti skaitytojui mažiau pažįstami taurūs deputatai, su kuriais bendraudamas pasijusdavau dvasiškai stipresnis, moraliai paaugęs, nors kartais užeidavo pasiutęs noras išeiti į tribūną ir visu balsu sušukti: vargas tau, Jeruzale, ir tavo vaikams!..

Suartėjau su Kaziu Bobeliu, išsilavinusiu, didžiulę politinę patirtį turinčiu išeivijos veikėju, bet visa jo veikla, išskyrus protingas kalbas ir pamokymus, irgi retai kada pasislinkdavo toliau į priekį. Jis labai stengėsi pritapti prie mūsų, bet į jo kaulų smegenis įaugęs amerikonizmas darė jį šiek tiek juokingą. Bandžiau sukurti Programos grupę ir kokiu nors būdu pasukti Seimo narius jų rinkėjų pusėn, bet irgi dėl tų pačių priežasčių viskas greit iširo. Į kiekvienas mano ir man pritariančių deputatų pastangas padėti rinkėjams buvo žiūrima kaip į norą iškilti valdžion. Kadangi dauguma to siekė patys, todėl ir vertino kitus tik kaip konkurentus, galinčius jiems pakišti kojų. Toks mąstymo, o gal ir nemąstymo, stereotipas tada valdė ir kairę, ir dešinę, ir centrą: kuris kurį! O kare, kaip žinote, visos priemonės pateisina tikslą.

Būsiu atviras: kai kas bandė mane prisipratinti kyšiais, bandė įtraukti į grupinių interesų veiklą, bandė suvilioti aukštesnėmis pareigomis, bet visa tai prie manęs nelipo, negalėjau atsisakyti savo principų ir tautai duotos priesaikos. Kuo toliau, tuo dažniau susimąstydavau, kaip iš to žaidimo garbingai pasitraukti. Viltis, kaip sakoma, – durnių motina, o tikėjimas, kad su laiku viskas pasikeis – tokia pat nesąmonė, kai žmogus pradeda tikėti loterijomis. Paaukoja litą ir laukia, laukia tarsi kažką būtų padaręs, kažką nuveikęs, o rezultatas visada vienodas – apvalus šnipštas.

Kartą A.Brazauskas po geranoriškos kritikos man pasakė:

- Juk buvai mūsų draugas?

- O kas, jei ne draugai, pasakys tau tiesą? - Nesiteisinau būdamas teisus, tačiau atsakymas jo vidaus nepasiekė. Išsiskyrėm vienas kito gailėdami. Pasirodo, klausyti jo – ir yra tas tikrasis draugiškumas, o išklausyti kitus jam nebūtina. Tai didžiulė kiekvieno valdžion iškilusio „naujojo demokrato" klaida, praeities kupra, neleidžianti jam suprasti, kad ne jis mus pasirinko savo tarnais, o mes jį išsirinkom savo vadu. Iš to nesusikalbėjimo ir kyla visos dabartinės demokratijos bėdos.

Artėjo rinkimai, o mūsų frakcija stumdėsi tarpusavyje lyg Benjamino Kordušo dvare, sekė vienas kitą, dalinosi valdžia, kurios praktiškai ir neturėjo, kol pagaliau ėmė byrėti ir lakstyti į šalis. Rinkimams reikėjo lėšų, todėl mūsų lyderiai sugalvojo tokį siaubingai saliamonišką sprendimą, kaip jas taupyti. Kadangi G.Kirkilas buvo per daug smailus svetimiems pinigams, tai finansus pavedė tvarkyti dar didesniam „kopeikoliubovui" J.Karosui, o Kirkilas privalėjo sąžiningai vadovauti visai propagandai ir agitacijai už ačiū. Gudriau nebūtų sugalvojęs ir pats Frankas Krukas. Tačiau tai buvo artėjančių laidotuvių išmintis.

B.Lubys labai nenoromis, po dviejų ar trijų pokalbių, mums paaukojo 300000 litų, o bendros veiklos memorandumą pasirašė su G.Vagnoriumi. Tai buvo rimtas įspėjimas mūsų kačiamilžiams, tačiau jie apsimetė kvaileliais, nes nieko kito nemokėjo.

- Kodėl taip? - paklausiau dosnaus verslininko.

- Kad pas jus nėra jokios tvarkos. Priimkit tai, kaip mano palankumą seniems draugams.

O naujieji draugai išmąstė, kad tas prielankumas skirtas tik jiems vieniems. Pinigai kažkur užkliuvo. Pasirodė, kad jie mėnesiui įstrigo „Hermio" banke. Kažkam prireikė procentų. Per triukšmą ir rietenas jie pagaliau atsirado, bet brangus laikas buvo prarastas.

180000 litų Karosas pervedė bankrutuojančiam „Dienos" savininkui, savo geram bičiuliui R.Tarailai neva už tai, kad

jis išspausdins visą mūsų rinkiminę medžiagą. Tas suktas žmogus pinigus pervedė ne tai dukrai, ne tai meilužei ir galutinai sužlugdė laikraštį, o mes likome be nieko. R.Tarailos ir J.Karoso verslo partnerystė dar ir šiandien verta prokuratūros dėmesio. Reiktų išsiaiškinti, už kiek J.Karosas ir G.Kirkilas perleido tam iš „Respublikos" aferų išsisukusiam biznieriui 34 proc. „Tiesos" akcijų ir kur dėjo pinigus už partijai padarytą neįkainojamą žalą? Sunaikinti tokį populiarų, šimtais tūkstančių egzempliorių leistą laikraštį galėjo tik juodos sąžinės žmonės, kuriems pinigai atstojo viską.

Už likusius 120000, jeigu iš viso tiek liko, mūsų vadukai pajėgė tik sau išspausdinti agitacinius kalendorėlius bei lankstukus, o likusią gvardiją paliko likimo valiai, tiesiog plikučius sumetė į rinkiminį dilgėlyną. Dar daugiau, susitarę nustatė mokestį, kad kiekvienas eidamas į rinkimus turi į bendrą kasą įnešti ne mažiau kaip po tūkstantį litų, taip sakant, sumokėti dar vieną kontribuciją jų iššvaistytoms lėšoms padengti, o apie B.Lubio auką visiems žinantiems buvo įsakyta tylėti, kad, girdi, dešiniukai apie tą labdarą nieko nesužinotų.

Tuo tarpu pats B.Lubys, pasirašęs su G.Vagnoriumi bendradarbiavimo memorandumą, nieko neslėpė ir prisipažino konservatorius parėmęs penkis kartus didesne suma. Žodžiu, mūsų didieji strategai besukčiaudami ir bemeluodami tiek nukvako, kad nebesuvokė, ką daro ir šneka. Faktiškai jie atmetė bet kokią mus vienijančią idėją, nesilaikė jokių bendro organizacinio darbo principų, užmiršo apie bet kokią asmeninę atsakomybę prieš draugus, iškeitę ją į kažkokią neaiškią karosišką komerciją, o paskui pakišo tokią pat neaiškią partijos programą, kurią nurašė nuo pereitų rinkimų. Jie nieko geresnio nesugebėjo prasimanyti, nes visos jų mintys buvo užimtos tiktai vienu tikslu – kaip nors išsisukti nuo pelnyto pasmerkimo ir kaip nors išlikti vieninteliais teisuoliais nieko nežinančių ir vis dar jais tikinčių eilinių partijos narių akyse. Beveik tokiu pat klasikiniu-komerciniu principu mūsų likvidatoriai kūrė ir partijos rinkiminį sąrašą.

Nesitikėdamas nieko gero, pasiūliau paprastą ėjimą: vi-

sus partijos kūrėjus, gerbiamus žmones surašyti į pirmąjį dešimtuką, taip sakant, jų autoritetu pavilioti rinkėjus arba jiems priminti, kad esame dar gyvi. Pagal tą planą, praėjus sėkmingiems rinkimams, kai kurie labiau pavargę arba nusivylę galėtų pasitraukti ir garbingai užleisti vietą jaunesniems. J.Karosas su tuo sutiko, bet pagal dešiniukų patirtį sudarė ekspertų grupę ir gudriai užslėpė visai kitus planus. Partiečiai sunerimo. Tada jis grupės pirmininku pasiūlė šventą žmogų A.Būdvytį. Nepatenkintieji nurimo ir ėmė laukti teisingų sprendimų.

Būsimasis sąrašas irgi buvo slepiamas nuo frakcijos narių. Galiausiai per jėgą jį suradom. Visi partijos senbuviai, jos autoritetai buvo nugrūsti į sąrašo galą, geriausiu atveju į jo vidurį, o priekyje atsidūrė niekam nežinomi Karoso klano žmonės, aišku, su jais ir nepamainomas daug žinantis G.Kirkilas. Į dešimtuką pateko netgi ne mūsų partijos narys A.Plokšto. Partiečiai vėl pasipiktino, o Karosas, pajungęs visą savo oratoriaus talentą, ėmė įrodinėti, kad Plokšto partijai yra labai reikalingas, beveik nepamainomas magnetas, kuris prie mūsų pritrauks rinkėjus lenkus. Praktiškai mes ir čia nieko nelaimėjom, lenkai už mus nebalsavo, nes A.Plokšto, kaip pasirodė, dar prieš rinkimus buvo pašalintas iš lenkų frakcijos. Tikrumoje tas žmogus buvo tik nelegalaus Karoso biznio partneris iš lenkų pusės Lazdijų pasienyje.

Sudarytas sąrašas vėl ilgam išnyko. Sudarytojų tikslas buvo daugiau negu aiškus: vėluojant arba smarkiai skubant žmonių dėmesys gerokai atbunka, jie tampa sukalbamesni ir mažiau akylūs. Partijos taryba sąrašą pataisė, bet jau ne taip radikaliai. Ekspertai vėl jį apvertė aukštyn kojom. Tas tampymasis nepasibaigė ir suvažiavime. Kai paaiškėjo visos padarytos klaidos, J.Karosas be jokio sąžinės graužimo pareiškė, kad dėl viso to kaltas yra A. Būdvytis.

- Kaip jis dievo nebijo? - su ašaromis akyse teisinosi Antanas. - Niekas manęs neklausė ir niekas su manimi nesitarė. Viskas užsibaigė pirmuoju sąrašo variantu, - bet įkaitę žmonės juo nebetikėjo.

- Minkštakūnis, - drebė jam A.Sadauskas.

- Matai, Antanai, karštą jovalą reikia maišyti ne ranka, o kapočium, - lygino draugo nelaimę ironiškas ir labai taikus J.Požėla.

Č.Juršėnas tylėjo suglaudęs ausis, laižėsi ir laukė, kad Karosas dar labiau įklimptų. Jam kas? Jis sąraše pirmas. Tuo tarpu į rinkimines apygardas pradėjo važinėti Karoso klano emisarai, bet irgi labai tyliai, su niekuo nesitarę. Netikėtai Pakruojyje sutikau besilankančią S.Burbienę. Ji šiek tiek pasimetė, bet nieko negalėjo paaiškinti.

- Taip nutarė prezidiumas.

- Na, o mane galėjote įspėti, juk aš dar deputatas?

- Bet jūs iš sąrašo išsibraukėte.

- Taip, iš sąrašo išsibraukiau, ten jūsų klano diktatas, bet vienmandatėje palieku, - erzinau ją, o pakruojiečiams paaiškinau susidariusią padėtį. Mano rinkėjai piktinosi, ruošėsi protestuoti, o vienas iš šviesiausių apygardos žmonų V.Štuikys pasigrasino išeisiąs į Socialistų partiją.

- Ir aš išeisiu, - pagrasino mano padėjėja ir rajono partijos tarybos pirmininkė Aleksandra. - Kodėl viską darot už mūsų nugaros?

Burbienė – gudri, tik per daug suvyriškėjus moterytė, ne veltui ją šitiek metų mergina ir pirmyn stumia A.Kunčinas. Ji tuoj sumetė, kad Pakruojyje jai nėra kas veikti, bet jos vietoje tarsi koks desantininkas buvo išmestas šiaulietis Šedžius ir, aišku, rinkimus prapylė kažkokiems neaiškiems krikščionims demokratams. Raudonajame rajone!.. Kur mudu su Aleksandra buvome sukūrę pačią stipriausią respublikoje LDDP organizaciją. Tai anekdotas. Pats J.Karosas nuvažiavo į Marijampolę ir net nepranešė apie tai vietiniam deputatui A.Bajorui. Jis slapstėsi iki pat susirinkimo ir net nepasiūlė jam padalyvauti kartu. Filosofas pats save išsikėlė, gyrėsi esąs suvalkietis iš Sangrūdos, kad jam jūra iki kelių, kad jis labiau patyręs už Bajorą, kad labai daug žinąs, bet dar daugiau pamiršęs... Ir aišku kaip dieną, prapylė mums gana pa-

lankioje parapijoje, kurią mudu su Arvydu pradėjom kurti prieš ketvertą metų. Rinkėjai išpruso: jei be mūsų nuomonės, tai ir be mūsų balsų. Kaip lauke užklykė, taip miške atsiliepė.

Kitais reikalais nuvykęs į Liudvinavą, aplankiau savo senus pažįstamus.

- Kodėl mūsiškį pravertėt? - paklausiau prasikaltusių draugų.

Kaimiečiai šypsojosi, ilgai tyrinėjo mane, kai ką supratę, pagaliau atsakė:

- Jis toks jūsiškis, kaip ir mūsiškis.

- Nujautėt? - valiūkavau ir aš.

- Rašytojau, visa mūsų nuojauta ant to pono liežuvio. - Geriau nepasakysi, bet aš tempiau:

- Na, o Bajoras, kuo tas prasikalto?

- Tai kad ne mums, o jums.

- Kad aš tarp jų irgi balta varna.

- Tai ko nepersidažai? - kirkino lyg sąvadautojai.

- Nemoku. Geriau išgerkim.

- Išgerkim! - ir po trečiosios ar ketvirtosios lyg didžiausią paslaptį vienas man „ant ausies" pasakė: - Jei suvalkietis ir dar iš Sangrūdos, – tokio reikia pasisergėti.

Nepasisergėjom, todėl prieš pat rinkimus sužinojom, kad J.Karosas susitarė su dešiniukais nekelti prieš jų lyderius mūsų pajėgių kandidatų, o konservatoriai irgi už tai neliks skolingi ir tuo pačiu atsilygins mūsų vadukams. Bet Landsbergis liko Landsbergiu, ir savo pažadų netesėjo. Dabar net juokas ima, kai sužinojęs tokį absurdą A.Albertynas protestuodamas pats save išsikėlė Garliavoje prieš konservatorių dievuką, lyg koksai atlaidų ožys pasiaukojo žūti ir buvo nustekentas. O kodėl pats J.Karosas ar Č.Juršėnas neišdrįso garbingai sukryžiuoti špagų su sau lygiu oponentu? Drąsos neužteko? Nachališkumo? Politinės valios pritrūko? Ne, mielieji, viską nulėmė tas abiejų pusių pirkliškas susitarimas, kurį po respubliką išnešiojo tokie pasišventėliai, kaip A.Albertynas.

Tai negirdėta savų idėjų ir draugų išdavystė. Jos nepristabdė ir A.Brazauskas. Jis vis dar vaizdavo supykusį nepartinį. Jis buvo labai nepatenkintas, kad tokioje situacijoje jam nebesišviečia antroji kadencija, bet kartu buvo ir labai užganėdintas, kad be jo LDDP nieko negali: nenorėjot būti mano parankiniais, todėl ir srėbkit tą savarankiškumą patys. Manau, ne paskutinį vaidmenį tokioje politikoje suvaidino ir mūsų viršūnių noras atsikratyti savarankiškų ir lyderius kritikuojančių partijos narių bei ateityje likti vienvaldžiais šeimininkais.

Išsigandęs tokios netvarkos, pas mane atvažiavo V.Velikonis.

- Vytautai, padėk! Neturiu jokio plakatėlio, jokių lėšų, o Vidžiūnas tiesiog šiukšlina savo proklamacijomis.

- Nesuprantu, ko tu lendi į tuos Šakius turėdamas Kėdainius?

- Kad manęs tenai niekas neiškėlė.

- Tai ko tu tyli, ko nesipriešini?

- O pats kodėl pabėgai, kodėl mus palikai?

- Su politika aš užbaigiau visiems laikams, tačiau nesuprantu, kodėl tu mane bardamas prašai pagalbos?

- Kalbant tiesą lengviau prašyti, nors kur kas sunkiau ką nors gauti.

Tuo sakiniu jis mane nuginklavo. Susitaręs su šakiečiu Kauno verslininku S.Dubininku, išspausdinau Virmantui visą rinkiminę medžiagą, bet mudu gerokai pavėlavom. Viskas skendo į „karoso kirkilišką" akivarą. LDDP rinkiminė kampanija parodė, kad tai buvo iš anksto jos vadų užsakytas pralaimėjimas. Į Seimą pateko tik vienuolika mūsų partijos žmonių – devyni sąrašiniai ir du vienmandatėse apygardose. Net pats Č.Juršėnas kaip švedas prapylė Švenčionyse, bet ir labai nesistengė, juk sąraše jis pirmas! Apsidraudė žmogus dar keleriems rinkimams, o draudimą sumokėjo visa partija.

Po rinkimų Seimo lapinas jau turėjo visus „kozirius" savo rankose ir labai lengvai nustūmė Karosą į šalį. Tokio Česiuko manevro nuostolių dar niekas neapskaičiavo. Liko kalti

tik jo ne kartą mušti akiniai, pro kuriuos jis ko nereikia, to nemato. Sugrįžę į valdžią landsberginiukai visą savo džiaugsmą ir širdgėlą išliejo ant eilinių LDDP narių. Jie lėkė iš visų tarnybų pundais, o juos užstojančios jėgos nebuvo. Mūsų vadukai labai tyliai laižėsi gautus gumbus ir mėlynes. Anot Kunevičienės, konservatoriai tokiam kerštui turėjo visišką teisę, nes sugrįžo Lietuvą valdyti mažiausiai šimtui metų.

Kitaip ir būti negalėjo, nes kas tiktai kolaboravo su Landsbergiu, tas anksčiau ar vėliau buvo kaip musė išgriebtas iš barščių, sausai nučiulptas ir išmestas laukan. „Papunis" ne sykį tokiu būdu „išdūrė" socialdemokratus, centristus ir visų rūšių krikščionis. Daugiausiai nuo jo per srėbtuvę yra gavęs A.Brazauskas, bet nieko nepasimokė. Nesuprantu, kas AMB traukia prie to „kupriuko muzikanto"? Baimė? Nevisavertiškumas? Tokia pat liguista didybės manija? O gal antru prigimimu tapęs valdininko įprotis tupėti gerai apmokamų tėvynės mylėtojų viršūnėje?

Juk Landsbergio praeitis, palyginus ją su A.Brazausko praeitimi, yra kur kas tamsesnė ir nešvaresnė visais pasaulietiškumo ir tautiškumo aspektais. Kuris kurio turėtų bijoti? Ar tik nebus čia kaltas „Juodajame scenarijuje" paminėtas sūpuoklių principas, kad, girdi, ir priešas gali būti naudingas. Šiandien vienas, rytoj kitas, todėl ir kaltų niekada nebus. Tai pats efektyviausias būdas nualinti Lietuvą ir priversti žmones manyti, kad prie ruso buvo geriau gyventi...

Jau trylika metų tuščiai tabaluojamės tose sūpuoklėse: tai „mesijas" viršuj, tai Mykolas apačioj, tai Dievo palaimintas griovėjas nugarma žemyn, tai slaptas bolševikmečio katalikas pakyla aukštyn, tai Lietuvos išlaisvintojas, tai jos išgelbėtojas, tai pirmasis milijonierius muzikantas, tai toks pat milijonierius medžiotojas... Jau abudu susilygino, abudu vienodus kryžius gavo, bet vis dar makaluoja. Tai kuris kurį baus?..

Juk abu be jokių kanapių užsupo, užliūliavo tautiečių smegenis ir tyčiojasi kaip tas Robespjeras: ko jūs pykstat, ko jūs verkiat ir prašot duonos? Mudu jums gi padovanojom laisvę!.. Bijokit Dievo!

Kas ko turi bijoti? Ar tie, kurie nieko nedarė, nes nieko nesugebėjo, ar tie, kurie dirbo tautos labui ir dirbdami suklysdavo? Kas teisingiau elgėsi: ar tie, kurie išleido visą lituanistikos biblioteką, ar tie, kurie išbėgę užmiršo lietuvių kalbą? Kas daugiau nusipelnė lietuvių tautai: ar tie, kurie statė gamyklas, kėlė kraštą iš karo griuvėsių ir kūrė modernų žemės ūkį, ar tie, kurie sabotavo, kenkė tėvynės suklestėjimui, vagiliavo ir už tai sėdėjo, o dabar vaizduoja didžiausius kankinius? Iš kur ta prakeikta mada niekinti tautos praeitį ir ugdyti tarp lietuvių viendienį nevisavertiškumą? Viskas turi savo šaknis. Iš nieko niekas neatsiranda. O kaip pakelti buvusio bilduko, tautai iš nežinios ištraukto vaduko autoritetą? Reikia kiekvieną dieną ir ant kiekvieno kampo šaukti: „Landsbergis – Lietuva"! Tai melas, netiesa, tačiau dažnai kartojama ji taps įvykusiu faktu. Po to jau nesunku bus įbauginti ir abejojančius, nes baimė yra pirmasis žingsnis, verčiantis žmogų nusilenkti stabams.

Brazauskas irgi stabas, tik gražiau padažytas.

Prie tos nesąmonės jau galima prilipdyti ir kitą, dar baisesnę legendą. Todėl neskubant, po truputį lietuviams pradeda kalti į galvas, kad jiems patogiau būti antraeiliais žmonėmis net savo krašte. Juk reikia kaip nors pasiteisinti, kodėl iš vieno maišo išlindusius tautiečius vėl varai į dar baisesnį urvą! Kodėl nuo Krėvos ir Liublino unijų mes verkdami, skurdo ir sąmyšio suklupdyti nuolat prašome svetimo prieglobsčio? Todėl, kad Lietuvoje visuose gyvenimo posūkiuose labai greitai į priekį išlenda bažnyčios palaiminta vidutinybė. Beveik visi, jos šventieji – tai kvaileliai, pasiligoję fanatikai arba nestabilios psichikos žmonės, nes su protaujančiais bažnyčia per du tūkstančius metų taip ir neišmoko susišnekėti. Ji dar tik pratinasi, todėl ir tampo sūpynių virvę lyg kokią ašutinę varpo uodegą.

Į tas sūpynes Brazauskas įsėdo savo noru, niekieno neverčiamas ir neprašomas. Tai įvyko po pirmųjų rinkimų į Aukščiausiąją Tarybą. Mano bute susirinko savarankiškosios LKP vadovybė. Be jų dar dalyvavo J.Marcinkevičius ir J.Požėla. Mes ilgai tarėmės, kol nenusprendėm: jeigu A.Bra-

zausko nesiūlys ir nerinks AT prezidiumo pirmininku, partija pasiskelbs opozicine ir toliau savarankiškai sieks savo pagrindinių tikslų: bet kokia kaina stengsis išlaikyti tautos vienybę ir neleis griauti ekonomikos. Tos opozicijos lyderiu tokiu atveju bus paskelbtas A.Brazauskas. Mes paspaudėme vienas kitam rankas. Algirdas labai susijaudinęs apkabino mane, pabučiavo ir padėkojo už tokį pasitikėjimą.

- Kuo jis labiau jaudinasi, tuo greičiau apgaus, - Algirdui išėjus, pasakė ironiškasis Požėla ir kaip į dangų pirštu pataikė.

Įvyko pirmoji AT sesija. Dar neprasidėjo jokie rinkimai, jokie kandidatų siūlymai, o vienintelis Lietuvos „demokratas" išėjo į tribūną ir valdoviškai pareiškė:

- Kadangi Sąjūdis laimėjo rinkimus, tai aš būsiu pirmininkas.

V.Čepaičio vadovaujami deputatai taip ir nubalsavo, o savarankiškosios LKP atstovai net nepyptelėjo, tylėjo ir žvalgėsi į savo apsiašarojusį lyderį. Žmonės, pirmieji išdrįsę atsiskirti nuo Maskvos ir pravalę Landsbergio šutvei kelią į valdžią, tylėjo ir vis dar dairėsi į savo sutrikusį vadą. Džiaugdamasis tokiu tyliu pritarimu, Landsbergis pasiūlė A.Brazauskui būti jo pavaduotoju, bet tas atsisakė.

- Na, vyras! - džiaugėmės mes ir buvom pasiryžę jį nešioti ant rankų.

Tačiau formuojant vyriausybę mūsų didvyris nelauktai pats pasisiūlė Ministrės Pirmininkės pavaduotoju. Mes jo nesupratom. Jis tiesiog apgavo mus.

- O ką aš turėjau daryti? - teisinosi jis. - Ir man reikia kažkaip gyventi...

- Jei galvoji tik apie save, tai kam lendi į lyderius?

- Ne kolaboruoti, bet opoziciją kurti reikia. - Bet tokiam žingsniui Algirdui nebeužteko nei drąsos, nei noro.

Toks Brazausko poelgis suparalyžiavo visą partiją. Jo kolaboravimas su Landsbergiu tapo didžiule, visuotine nelaime. Padorūs ir kokios nors veiklos laukiantys žmonės ėmė masiškai trauktis iš mūsų partijos, o vadovaujanti dalis paskui lyderį sugarmėjo į landsberginiukų lagerį. Tai, kad jie

išėjo – dar pusė velnio, bet kad šitie persivertėliai, apdalinti ir negabūs, tučtuojau iš valstybės aparato išstūmė gabius vadovus ir specialistus, – buvo katastrofos pradžia. Brazauskas tų žmonų negyné, išskyrus kelis labai artimus savo draugelius, todėl ir nusipelné pravardę, kurią nešioja iki šiandien, - „Senmergė".

- Partijoje idėjinių komunistų buvo gal tik kokie trys procentai, - labai nuoširdžiai, aišku, spręsdamas pagal save, pareiškė jis ir visiems niekšeliams išrašė laisvinamųjų: buvot niekšeliai ir nesigėdinkit tokiais būti toliau. - O visi kiti buvo tik partijos nariai. - Tokie kaip jis: be jokių idėjų ir įsipareigojimų kitiems, gelbėtojas iš finansinio pašaukimo.

Jeigu to nebūtų įvykę, jeigu opozicija būtų akylai sekusi landsberginiņkų veiksmus, nebūtų prasidėjęs toks baisus ekonomikos griovimas. Būtų laiku suorientuoti žmonės, jie žinotų, ką daryti, būtų pakelta atsakomybės kartelė už bet kokius neteisėtus Vyriausybės veiksmus, nebūtų prasidėjęs chaosas ir anarchija. Kaip Slovėnijoje ir Čekijoje privatizacija būtų buvus pradėta nuo įstatyminės bazės sukūrimo, o tik po to valstybės nuosavybė būtų pasiūlyta pasidalinti „grupei draugų".

Bet kai atėjo laikas, ponas Landsbergis išvaikė visus blokados didvyrius kartu su jų pirmininku ir paskelbė juos tautos priešais. Brazauskas gavo tai, ko nusipelnė ir, nuleidęs uodegą, vėl kibo į partinį darbą, nors mus jau buvo palikę aštuoni žmonės iš dešimties. Partijos dėka jis vėl pakilo, bet laikinai, tik tam, kad eilinį kartą ją parduotų atsidūręs Prezidento poste. Jam patiko šitaip suptis, todėl ir tvirtina, kad skambinant nelaimės varpu nebūtina tapti varpininku, o gelbėjant Lietuvą mažiausiai reikia pasidaryti Premjeru... Ir su labai didelėmis kišenėmis netyčia nuskilusiai dabar labai madingai visokio rango labdarvagystei.

DURNIŲ LAIVAS

– Laivas, koks jis būtų, - didelis ar mažas,
kur jis plauktų, - atviroj jūroj ar plūduriuotų uoste, –
vis viena yra valstybė: skęsta jis, skęsta ir kapitonai,
ir jūreiviai, čia už krūmo neatsisėdėsi
ir gražiomis kalbomis sau nepadėsi.
Sąžiningai tarnausi laivui,
jis dar sąžiningiau tarnaus ir tau.

Mičmanas Mykolas Brazas

Senos tiesos mėgsta būti pakartojamos, todėl pravartu dar kartą prisiminti: istorija nieko nereanimuoja ir nieko nedaro po du kartus. Tai žino kiekvienas gimnazistas. Istorinių paralelių paieškos visada baigiasi tragikomiškai, tačiau dažnas, ką tik iš klumpių išlipęs provincialus politikas šią taisyklę tučtuojau užmiršta. Jam rodosi, kad viskas prasideda nuo jo pirmojo politinio apsireiškimo, o po jo, girdi, jau nieko gero nebebus. Tai būdinga mažiems, menkaverčiams žmogeliams. Kuo jis menkesnis, tuo didesnės jam atrodo jo pareigos, tuo svarbesnė jo misija pasaulyje. Vidutinybė negali suprasti, kad istorijoje kartojasi tik žmonių klaidos, o pasimokyti iš jų jam neleidžia jo parapijinė didybė. Tokia plikbajoriška mąstysena labai būdinga lietuviams, todėl filosofas ir buvo priverstas padaryti išvadą, kad mūsų tauta niekada netapo tokia, kokia ji galėjo būti.

Skaudu, bet reikia sąžiningai pripažinti, kad kiekvieną mūsų žingsnį į laisvę lydėjo ne bendra idėja, ne bendras tikslas, vienybė ir susiklausymas, bet kokia nors vietinių vadukų sukelta sumaištis. Be priešų įvaizdžio mes nebemokame gyventi. Mes privalome ko nors bijoti. Istorijoje mus vienijo tai vikingų, tai kryžiuočių, tai totorių, lenkų arba rusų baimė. Pastaroji šiandien tapo net psichine daugelio politikų liga. Bet staiga – svetimos kariuomenės nebėra. Dabar mes palikti vienas prieš vieną patys su savimi, bet sumaištis neišnyksta. Dabar konservatorius vienija baimė prieš socialdemokratus, o pastaruosius – baimė prieš konservatorius. Kokia skurdi nuolat besikartojanti istorinė tiesa!

Šiandien mes bijome vienas kito labiau negu tarybiniais metais, nors puikiai žinome, kad tokiuose tarpusavio sumaišties karuose mes niekada ir nieko gero nelaimėjome. Muš-

dami vienas kitą, mes būtinai prisišaukdavome į pagalbą savo kaimynus, o tie, išvadavę lietuvį nuo lietuvio, visada pamiršdavo laiku išeiti.

Prisiminkim netolimus Prezidento rinkimus. Tik išsiveržė R.Paksas į priekį, tuoj V.Landsbergis pakvietė visas partijas kurti V.Adamkaus vardo antifašistinę koaliciją. Prieš ką? Prieš saviškį, jo paties parankinį, pašauktą Lietuvą gelbėti nuo G.Vagnoriaus savivalės... ir staiga nepasirašiusį „Viljamso" vergovės sutarties. Tėvynės gelbėtojai socialdemokratai tučtuojau susivienija su tėvynės pardavikais konservatoriais. Vėlgi prieš ką? Prieš kandidato jaunystę, nepaperkamumą ir pažadėtas permainas. Šalia jie iškelia savo kandidatą, niekada demagogijos neatsisakantį V.Andriukaitį, tačiau A.Brazauskas tyliai duoda komandą už jį nebalsuoti ir palaikyti jam patogų, nieko Lietuvos reikaluose neišmanantį amerikoną. Na, kuo ne konfederatai? Bet kai visos jų užmačios pravirsta, pasirodo, vėl kalta tauta. Ją reikia įkišti į NATO, ją reikia perauklėti Europos Sąjungoje, nuasmeninti ir paversti bet kokiai „išmintingųjų" politikų avantiūrai.

Štai kodėl mūsų laisvės kovos nuolat tampa tik menkaverte lietuvių tautos sumaišties istorija. Buvom dideli, bet prireikė lenkų, kurie labai greitai mus sumažino, kad „ir ženklo neliktų Lietuvos karaliaus kėlimo". Būtume dar didesni, bet atsigavo kažkada mūsų sutriuškinti kryžiuočiai. Kai Žečpospolita išsigimė ir tapo parazituojančia valstybe, kai Lietuvos bajorai, jos elitas nutautėjo ir pasiekė aukščiausią savęs naikinimo lygį, kai sugriuvo visos tvirtovės ir kiekvienas antras kareivis tapo sifilitiku, prireikė rusų, kad galutinai nenutautėtume ir neišnyktume nuo žemės paviršiaus... Tiesa, dėl mūsų nelaimių dar buvo kalti švedai, kurie daug žadėjo, bet nieko nedavė. Dar kalti latviai, prūsai ir, aišku, žydai, tiktai ne mes patys...

Kas gi tą konfederacinę sumaištį kursto šiandien? V.Landsbergis paduoda į teismą J.Urką už jo „garbės ir orumo" įžeidimą. Žmogus, kuriam iš prigimties yra svetimas garbės ir orumo supratimas, bylinėjasi su įžeidėju, kuris taip pat iš

prigimties yra kombinatorius ir kitaip savo gyvenimo neįsivaizduoja... Komedija! Apsišaukėliui grafui reikėtų žinoti, kad tikram bajorui draudžiama pirmą sutiktą sukčių iššaukti dvikovon, bet ne, dar reikia sugraudinti ir apkvailinti rinkėjus... O kodėl Landsbergis nepaduoda į teismą bajoro A.Brazausko, kuris Prezidento dekretu ištraukė tą sukčių iš nežinomybės ir patupdė į Lietuvos banko tarybą? Todėl, kad „papunis" pats tokių veikėjų Lietuvai prikepė devynias galybes. Kodėl jo orumo neįžeidžia tas faktas, kad J.Urka iš jo vadovaujamos valstybės pavogė vienuolika milijonų? Todėl, kad jis pats irgi ne kitokiu keliu tapo milijonierius.

Kalta tauta, kuri laiku nenutrenkė ir vieno, ir kito. Apie kokį orumą gali kalbėti didybės manija pasiligoję žmonės, pavertę savo tautiečius pirmąja pasaulyje savižudžių tauta? Kas kompensuos našlėms ir našlaičiams padarytą materialinę žalą? Į kokios valstybės teismą jie turi kreiptis užtarimo? Ir kam iš viso reikalingi tie teismai, jeigu mūsų valstybę jos vadai valdo šalia įstatymų?

Kai A.Šleževičius atsisakė dirbti su apsivogusiu krašto apsaugos ministru, jaunųjų leiboristų vadu Linu Linkevičiumi ir pareikalavo, kad tas atsistatydintų, jaunasis komjaunimo perversmų praktikas spjovė į visas idėjas ir atvirai nubėgo pas Landsbergį užtarimo. Šiek tiek orumo ir savigarbos turintis politikas privalėjo pasakyti: sugrįžk, berneli, pas savus, atlygink nuotolius, o tada mes pažiūrėsim... Bet ne, „švarių rankų" ideologas išskėstomis rankomis priėmė perbėgėlį tik todėl, kad kuo daugiau pakenktų savo konkurentams, nors Linkevičius apvogė ne LDDP, o Lietuvos mokesčių mokėtojus. Jis pardavė dešimtis tūkstančių tonų plieno, naudoto atsarginių aerodromų takams sutvirtinti, išvežė tas plokštes į Rygą, o pinigų neužpajamavo, kaip savo asmeninį grobį už rusų kariuomenės išvedimą...

Panašiu būdu jis į metalo laužą pardavė vienuolika gynybinių traukinių ir nurengė kariuomenę. Vienas toks traukinys, turintis autonominę elektrinę, kepyklą, ligoninę, ope-

racinę, mechanines dirbtuves, bet kokios katastrofos metu galėjo aptarnauti dešimtis tūkstančių žmonių. Kokioje nors apsemtoje Šilutėje tai būtų tiesiog išganymas nuo potvynio nukentėjusiems žmonėms, tačiau ministerijos biudžete vietoj jų atsirado dešimt neaiškios paskirties namelių, kurių vertė keliasdešimt kartų mažesnė už vieną traukinyje įrengtą povandeninio laivo dyzelį.

- Linai, kam tau tas laužas reikalingas?

- Juk turi karininkai kur nors poilsiauti? – tai valstybinis valstybinio piemens mąstymas.

- Gerai, dešimt namelių, o kodėl akte tiktai devyni?

- Vienas, atrodo, dvigubas. Aš patikrinsiu. – Jis dar tikrins, nors ir taip aišku, kad vieno traukinio vertė viršija 400000 litų, kad ambasadorius V.Bulovas, vesdamas derybas Rusijoje, turi už juos atsiskaityti, o tas veikėjas, gavęs už juos komisinius, niekaip tų traukinių negali surasti atsarginiuose Pavilnio ir Radviliškio stočių keliuose.

Tokia valstybės vyrų veikla tapo tradicija, elgesio norma, taip buvo išauginti labai gabūs Linkevičiaus, Kakčio ir Skrebio lygio jauni Vyriausybės nariai grobstytojai. Kas ką šiandien turi paduoti į teismą? Kai LDDP aktyvistai pareikalavo L.Linkevičių išvyti iš partijos ir atimti ministro portfelį, kitas tokio taurumo ir orumo įsikūnijimas A.Brazauskas atsakė:

- Ką tik norit, tik ne Linkevičių! - nuo tokios jau nebetėviškos meilės tam storuliui mes ne juokais krūptelėjom.

O kai lyderiui buvo prikištas to pasikiaulinusio favorito partiškumas, jis ir čia surado ką atsakyti:

- Aš nematau esminio skirtumo tarp LDDP ir konservatorių.

Čia jis teisus. Jis jo nemato, nes Lietuvą valdo viena sukčių partija su daugybe pavadinimų. Kol toksai atsiprašant elitas vadovaus kraštui, kol tos atskiros komandos žais politinį beisbolą į vienus tautos išnaudojimo vartus, tol nieko esminio Lietuvoje nepasikeis, nes mūsų tautos „gelbėtojai"

jau turi Briuselyje pakankamai stiprią užuovėją. Todėl jie ir varys visus mus į Vakarus, todėl ir skubins, kol tie mūsiškiai Vakarai dar yra laukiniai.

Dabar atidžiai išstudijuokime lietuviško Ribentropo-Molotovo arba Bumgarnerio-Landsbergio baudžiavinį Lietuvos padalinimo aktą. Kas pirmasis važinėjo į Niujorką pas tos firmos dalininką J.Kazicką, kas pirmasis susitiko su „Viljamso" atstovais, kas organizavo „kad tikriau būtų" Tolboto, Olbrait ir kitų Amerikos politikų laiškus jų klapčiukui V.Adamkui? Tai „papunio" idėja fixe, tai jo uždirbti tarpininkavimo procentukai... Antrasis Lietuvos ganytojas, arba „fermeris" V.Adamkus. Tai jis sukvietė Gynybos tarybą ir privertė ją pakelti rankas už "Viljamsą". Tarybos sprendimai pagal Konstituciją privalomi Vyriausybei, o Paksas ėmė ir nepasirašė.

Jo pareigas laikinai užėmė I.Degutienė, bet ir ta laputė, pajutusi negerą kvapą, sumėtė pėdas ir pavedė pasirašyti pačiam kvailiausiam savo komandos nariui S.Kakčiui, kuris už dolerį gali utėlę pėstutę geležinkeliu varyti iš Mažeikių į Vilnių... Už tą savo namelį jis būtų ir tris parašus padėjęs... Bet „Viljamsas" pabėgo.

Dabar pabandykim kamuoliuką atsukti atgal. Nepavyks! Kas metrą jis sutrūkinės, nes per daug valstybės vyrų jį vyniodami pasišildė rankas. To nelaimingo akto nebereikia nei V.Andriukaičiui, nei A.Brazauskui, nei Č.Juršėnui. Jis rinkimuose suvaidino jų naudai reikiamą vaidmenį ir vėliau, A.Brazauskui reikalaujant, buvo iškeistas į Adamkaus nesikišimą į premjero reikalus.

Kalčiausias liko S.Kaktys, nes iš jo buvo galima atimti mažiausiai, o toliau pagal rango dydį ta kaltė vis mažėjo, mažėjo ir pasibaigė trimis Vytauto Didžiojo ordinais, taip pat pagamintais už mokesčių mokėtojų pinigus. Nesuprantu, kodėl tik vienas Bumgarneris už tokią šaunią, lietuvių tautą parklupdžiusią aferą liko neapdovanotas? Dabar pagal visokių ordinų svarbą ar dydį pabandykime išsiaiškinti, kas po trijų didžiųjų aferistų šiandien patys populiariausi

mūsų šalies gyventojai, ką jie veikė vos prieš penketą šešetą metų?

Tai vis nevykę muzikantai, nieko padoraus neparašę filosofai, ekonomistai, jokių darbų neapgynę fizikai, kompiliatyvinio mąstymo profesoriai, sąžiningai iš dvidešimties brošiūrų nukalę po dvidešimt pirmąją... na, dar keli vidutinio rango teisininkai, nepraktikuojantys daktarėliai... ir viskas, o likusieji ir to nepasiekę – patentuotos tuštybės, apie kurias dar burbia pulkelis musių, vadinančių save politologais, reitingų specialistais, visažiniais žurnalistais ir pranašais.

Šita publika neva formuoja mūsų politiką, nors puikiai supranta, kad negalima formuoti tai, ko nėra. Bet toks jų gyvenimo būdas. Dabar tokia mada. Iš to nesunkiai galima pragyventi, pasipuikuoti televizijoje, laikraštyje ir už nieką neatsakyti, nes valdžia Lietuvoje – mokesčiais neapdedamas kapitalas, verslas, negrąžinamos paskolos. Trumpiau tariant, valdžia pas mus tai – pinigai.

Padoriam žmogui tokia veikla sunkiai suprantama, todėl įtartina, todėl nepriimtina, bet pabandykite apie šią pelningą tuštybės mugę pasikalbėti su naujai iškeptais „politikais"!.. Jie savo menkavertiškumą gins visomis leistinomis ir neleistinomis priemonėmis, kels iki begalybės savo nuopelnus tautai, nors normaliam žmogui vėlgi yra be galo sunku įsivaizduoti kokį nors gyvą padarą, kuris šitaip begėdiškai stengtųsi įteigti kitiems nepaprastai gerą nuomonę apie save. Bet kas pakels šuniui uodegą?..

Tokį reiškinį net moraliniu palaidumu nepavadinsi. Tai greičiau liga, gilaus protinio provincializmo pagimdytas nevisavertiškumas, atsiradęs besidairant į užsienio vitrinas. Ir nė trupučio giliau!

- Po dvejų trejų metų mes gyvensim kaip Amerikoje, - tai pirmasis Landsbergio pažadas prasiveržus į valdžią.

Praėjus trylikai metų, mes gyvename bjauriau už Harlemo negrus. Tai irgi Amerika. Vadinas, rimta politinė krizė dar prieš akis.

Šitaip įvardinti politikai, mano giliausiu įsitikimu, visų pirma, suvedžioja patiklius žmones savo pačių sukurta „gera nuomone" apie save, o paskui, beagituodami pasekėjus, patys patiki tokiomis nesąmonėmis. Atlaidesni stebėtojai šitaip savo „įmyžą" bekeliančius veikėjus vadina artistais, bet geras aktorius niekada netiki, kad jis iš tikro yra Napoleonas, jis tik jį vaidina ir stengiasi priartėti prie personažo, o mūsų „politikai" tol įtikėja kitus, kol pagaliau patys patiki savo didybe ir ima vadintis mesijais arba maižiešiais.

Toks jų elgesys man jau nebekelia jokios nuostabos. Tai dėsninga, gamtos pagimdyta kova už būvį, karas dėl šiltos vietos po saule, vidutinybės kova už būtį, džiunglių dėsnis, nepaisant jokių ribų, jokio saiko, jokio gailesčio, kurių reikalauja netobuli mūsų įstatymai arba krikščioniškoji moralė. Tai bendruomenės dalies, rūšies išlikimo dėsnis, kuriuo vadovaudamiesi viendieniai politikieriai lyg amalas aptraukia sveiką, gyvą tautos medį, kiek pasipuikuoja iškilę virš jo viršūnės, o paskui, iščiulpę paskutiniuosius syvus, žūsta kartu su juo.

Dabar net didžiausi optimistai pradeda suprasti, kad politika mūsuose jau seniai pasidarė ne priemonė tam tikram bendram tikslui pasiekti, bet tapo mada, klaikiu ir savanaudišku vidutinybių išraiškos įrankiu. Galų gale, daugeliui šiame žaidime dalyvaujančių „politikų" galutinis tikslas – nė motais, jiems kur kas svarbesnis pats procesas, dalyvavimas jame, kaip priemonė sublizgėti, pasirodyti šio to vertais ir, aišku, kaip pridera visiems statistams, gauti už tai padorų atlyginimą.

Taip ir maga šios minties pabaigai pacituoti F.Nyčę, kuris stebėdamas panašius įvykius ir žmones, rašė: „Niekas nekelia didesnio pasibjaurėjimo vadinamaisiais „išsimokslinusiais", neva tikinčiais „moderniomis idėjomis" žmonėmis, kaip gėdos stoka, jų akių ir rankų, kuriomis jie viską liečia, čiupinėja ir laižo, ramus įžūlumas. Man rodos, liaudyje, paprastoje valstietijoje šiandien palyginti yra daugiau

kilnaus skonio ir garbingo takto negu laikraščius skaitančiame „išsimokslinusių" žmonių pasaulėlyje...

...Dabar ir patys didžiausi moralistai regi, kaip sparčiai viskas baigiasi, kaip sparčiai viskas aplinkui genda ir sukelia gedimą, jaučia, kad niekas neišliks iki porytdienio, išskyrus vieną žmonių padermę – nepagydomas vidutinybes. Tik vidutinybė (šiandien) turi tolesnio egzistavimo ir dauginimosi perspektyvą, - jie yra ateities žmonės, vieninteliai, kurie išliks. „Būkite tokie, kaip jie! Būkite vidutinybės!" – štai ką liepia daryti vienintelė (mūsų politikų sukurta) moralė, kuri dar turi (šiokią tokią) prasmę ir į kurią (šiandien) dar įsiklausoma. Bet kaip sunku šią vidutinybės moralę skelbti. Juk vidutinybė niekada nedrįs prisipažinti, kas ji tokia ir ko ji nori. Todėl ir klykia apie saiką, orumą, apie pareigą ir artimo meilę."

Kas yra demokratija be moralės? Tai bažnyčia be Dievo. Tai valstybės institucijos be įsipareigojimų savo piliečiams. Tai galų gale ne valstybė, tiktai jos imitacija, parodija. Ne žmogus valstybei, o valstybė žmogui privalo tarnauti. Moraliniu požiūriu mes jau kelis kartus pralaimėjome bolševikmečiui. Tai faktas, kurį nagrinės ateinančios kartos. Socializmo idėja, be jos staliniškų ar brežneviškų išlankstymų, buvo ir lieka pagrindine žmonijos išliko sąlyga. Jos nepakeis jokia liberalizmo ar socialinio darvinizmo teorija. Senas turi būti aprūpintas ir pagerbtas, jaunas turi būti auklėjamas ir mokomas, turtingas, nori jis to ar nenori, bus priverstas pasidalinti savo turtu su jam darbo rankas parduodančiu žmogumi. Kito kelio nėra.

Vidutinybės kuriamos partijos vienam asmeniui arba vieniems rinkimams yra ne kas kita, kaip dvasinis kokio nors į valdžią besiveržiančio klano skurdas, idėjų stoka. Tokioms partijoms ideologija nieko nelėmė. Buvo grobstomi tik seni, dar neužimti tų partijų pavadinimai. Moralė čia irgi nieko nereiškė. Steigiamajame LDP "suvažiavime" S.Pečeliūnas savo dėdę disidentą Povilą pečiu išstūmė iš tribūnos, kaip

niekus šnekantį, ir po to buvo išrinktas tos partijos pirmininku. Visokie blokai ir sąjungos tiktai patvirtina šį dėsnį, nes blogis visada organizuotas. Globalizacija – tai tokia pat kažkada bolševikų skelbta pasaulinė revoliucija ir proletariato diktatūra arba fašistų naujoji tvarka. Šiandien tos amoralios mėsmalės vardas – globalizacija, detaliau – amerikonizmas, pagal Bibliją – Aukso Veršis, o paprastame mūsų gyvenime – laukinis kapitalizmas.

Pasikalbėkime su kokiu nors socialliberalu, liberaldemokratu arba socialklizmatiku – pavadinimas neturi svarbos – jis pats nežino, ką tai reiškia, tačiau jis labai aktyviai kuria tokį klaną ir planuoja, kaip geriau prasismelkti į valdžią. Kaip tai panašu į patriotus karininkus, kurie nusimeta antpečius ir eiliniais eina tarnauti už ilgą dolerį, vaizduodami patriotus, atliekančius tėvynei savo pareigą. Jie ne tokie kvaili, kad eitų pagelbėti mažiesiems, norintiems išsilaisvinti, nes tie neturi kuo užmokėti. Toks iškreiptas valstybės militarizavimas atliekamas savo tautiečių skurdo sąskaita. Tai užsienio legionas, nešiojantis lietuvišką uniformą.

Amerikoniškasis gangsterizmas, dolerio imperija, prievarta, antžmogio (supermeno) kultas žmonijos neišgelbės iš dvasinės tuštybės. Su tokiomis „idėjomis" kilo, augo ir žlugo visos imperijos, nusinešusios nuo žemės paviršiaus tiktai mažuosius. Šiam išnykimui gali pasipriešinti tiktai žmogaus kūrybinė prigimtis, tik noras išlikti dideliam ir savo kūrybinėmis galiomis atsistoti šalia Dievo. Gamta nepripažįsta betikslio kaupimo. Jai būtina lygsvara. Atsiradęs besaikis perteklius vienoje visuomenės dalyje būtinai sukelia sprogimą apiplėštoje.

Dvasingumas nėra kažkoks bažnyčios išgalvotas pomirtinis gyvenimas. Tai pirmykštės bendruomenės fantazija. Dvasingumas yra ši diena, rytojus, dvasingumas – tai galimybė žmogui dirbti, kurti, tobulėti ir viską tobulinti apie save. Tai darna su jį supančiu pasauliu. Kaip ideologija kapitalizmas yra pasmerktas, o vadinamoji ciniškoji Vakarų demokratija su ištobulinta sekso arba subinės kultūra yra ne

kas kita, kaip lašelinė prailginti žmonijos degradacijos agoniją. Didelių skaičių dėsniai niekada netobulino žmogaus. Viskas istorijoje vyko priešingai: tobulindamas save, žmogus tobulino visuomenę.

Tokios mintys mane užvaldė nuo pat pirmojo parašyto apsakymo. Politika į mano gyvenimą įsiveržė per prievartą. Kiekvieną kartą sudarydama tik progą patikrinti tų įsitikinimų teisingumą. Aš jos kračiausi, bet išvaryta pro duris ji dažną kartą į mano gyvenimą sugrįždavo pro langą. Todėl dirbdamas Seime jau nebesiejau politikos su padorumu ir laikiau ją dvasiniu žmogaus skurdu, kuris turi būti gydomas bendražmogiškomis vertybėmis, o ne politiniais lozungais.

Labai dažnai, išėjęs į Seimo tribūną, agitavau ir savus, ir svetimus:

- Gerbiamieji, koks skirtumas, kas pristato įstatymą? Kur kas svarbiau, ar tas įstatymas reikalingas visuomenei, ar jis palengvins žmonėms gyvenimą, ar dar labiau apsunkins? Jei nepatinku aš ar mano kolega, imkite jūs, teisingieji, ir pristatykite jį Seimui. Kartais mums pavykdavo šio to pasiekti, bendrai pradėdavom galvoti, įsivyraudavo darbo rimtis, bet, žiūrėk, ateidavo pavėlavęs koks Landsbergis arba plėšrioji Juknevičienė, išdalindavo kažkokius raštelius ir vėl prasidėdavo toks ermideris, kad koktu būdavo klausytis. Visi įkaisdavo, akys sustiklėdavo, o kai nieko nesutarę imdavome skirstytis, – nė vienas jau nesuprasdavo, kam to reikėjo ir kokioje politinėje batalijoje jis dalyvavo. Todėl į Seimo posėdžius ilgainiui ėmiau žiūrėti kaip į kokią nelaimę. Žinojau viena, kad į antrą kadenciją čia manęs niekas ir su pyragu nepriprašys. Toks apsisprendimas labai palengvino mano gyvenimą ir šiek tiek paliko laiko kūrybai. Tapau nepriklausomas nuo bet kokio klano, ėmiau atidžiau stebėti savo kolegas ir studijuoti jų biografijas. Galiu prisiekti visais šventaisiais, kad nė viena iš jų neatitinka to melo, kurį jie skelbia laikraščiuose. Ko jiems labiausiai trūksta asmeniniame gyvenime, tą jie kuo ryškiausiai prasimano kalbose apie save.

Kai dešinieji, gindami „kairuolį", LDDP statytinį L.Linkevičių, pradėjo prieš mane rinkti parašus interpeliacijai, tai naujai politinei koalicijai nieko neišėjo. Nė vienas komiteto pirmininkas po ja nepasirašė, tačiau mane pasikvietė truputį pasipaleckinęs, šiek tiek pasikarosinęs ir gerokai pasikirkilinęs tos naujos politikos išradėjas A.Brazauskas. Jis dar sykį patvirtino savo ir Landsbergio norų tapatybę.

Tą dieną lyg tyčia gavau japonų kalba išleistus savo apsakymus ir labai nuoširdžiai jais pasidžiaugiau, visai nepagalvojau, kad Prezidentui sumaišysiu visas beveik išsidėsčiusio pasianso kortas. Jis ilgai ganė akis po stalu, vartė knygą, vėl ieškojo, ko nepametęs, tačiau „aplinkybės ir didžios pareigos" jį vertė šnekėti apie tai, apie ką jis dar nebuvo sumanęs:

- Tu – talentingas, gabus, tave vertina užsieniečiai... Ypatingai vokiečiai... Bet tau reikia atsistatydinti...

- Kodėl? – man jo pagailo lyg save prievartaujančio žmogaus.

- Tu per daug laisvai interpretuoji gynybos problemas.

- Tų problemų metmenis mes aptarėme kartu.

- Taip, bet tu nesutelpi į mūsų rėmus...

- Kaip tai suprasti politiškai? Mane rinko žmonės, komiteto nariai... Jūs gi nepartinis... Vadinasi, atsirado kažkokie nauji, mums dar nežinomi prezidentūros rėmai?

- Ir taip, ir ne, bet tu atsistatydink. – Žodžiu, esi labai geras, bet mums per geras ir būtum dar geresnis, jei spruktum į šalį. Tai brazauskinio mąstymo šedevras, to paties pareikalavęs iš A.Šleževičiaus, R.Vaitekūno, V.Grigaravičiaus ir manęs.

- Pagalvosiu, nors jūsų prašymas man jau nebeturi jokios reikšmės. Priimu jį kaip draugišką patarimą.

Jo pakviesti liudininkai G.Kirkilas, kurio jis niekaip negali atsikratyti, ir V.Beriozovas, jo patikėtinis partiniams reikalams, tylėjo kaip melžiami. Nesulaukęs jų nuomonės, atsikėliau ir išėjau. Beriozovas išsivijo mane į priimamąjį ir padrąsino:

- Tu jam teisingai atsakei?

- Kieno tai nuomonė?

- Aš nežinau, bet Linkevičius darosi nepakenčiamas.

- Dar paprasčiau, jis dulkina mus visus, bet jam taip elgtis leidžia Brazauskas.

Kirkilas tik kitą dieną susiorientavo ir ėmė klijuoti savo nuskausminančius pleistriukus:

- Pakentėk, kol viskas praeis.

- O jeigu aš jau nebenoriu kentėti?

Jis žiūrėjo į mane, mirksėjo ir niekaip nesuvokė, kaip gi dėl karjeros negalima pakentėti? Pro pypkės dūmus ant jo veidelio taip ir buvo užrašyta: „Vytautai, juk kenčiančiųjų dangus!" Na, tikras politinis kankinys: socialdemokratas-mazochistas. Tokiam net atsigrandęs negali skelti antausio.

L.Linkevičius triumfavo:

- Na, kaip, karštas pasikalbėjimas buvo? – visas švytėdamas, paklausė jis.

- Už durų pasiklausei?

- Ne, bet aš...

- Jis paprašė manęs pasilikti.

- Aš taip ir maniau.

- Ką tu manei?

- Kad jums abiem neužteks ryžto. – Taip galvojo favoritas apie savo patroną. Šitokio sau viską leidžiančio akiplėšos dar neteko sutikti: sėdi svetimame mėšle ir čirškia to kvapo sušildytas lyg didelis.

- Kokio ryžto? Grobstyti kartu valdišką turtą? – Tą komjaunimo išaugintą berniuką tarsi vėjas nupūtė šalin. Dabar net vidurnaktį prižadintas galiu pasakyti, kaip tas lipdukas pasielgs rytoj arba poryt, tačiau tada mane jaudino visai kas kita. Kaip galėjo mūsų pačių pasirinktas ir pirmuoju respublikos žmogumi iškeltas bičiulis taip greitai pasikeisti ir aplipti tokiais gyvenimo išmėsinėtais karjeristais bei pataikūnais? Vadinasi, mes buvome akli... Ir niekas kitas čia nekaltas, tik kaimynų Jonas... Juk buvo laikas, kai reikėjo rizikuo-

ti. Ir net labai. Tada jis tik kuklinosi ir kiekvieną atsakingą žingsnį pradėdavo ta pačia mus užliūliavusia maldele:

- Aš ne politikas. Jei bus blogai, atsakysime visi kartu. – Ne, atsakomybės jis nesikratė, bet ir vienas už viską nenorėjo atsakyti. Jam reikėjo kolektyvinės išminties ir atsakomybės, moralinio ramsčio ir žmonių, kurie sunkią valandą atsistotų šalia.

O dabar? Į ką jis pavirto dabar? O gal nepavirto, gal tik atsikleidė ir pasirodė, kas esąs?.. Kuo ilgiau tyrinėjau mūsų bendrą darbą, tuo aiškiau supratau, kad nedaloma valdžia tą žmogų veikia lyg koksai dopingas, kuris nuolat naudojamas, pradeda slopinti visus stabdžius, kurie dar didesnės valdžios siekimui tampa nereikalingi. Pati valdžia, kuri tam laimės vaikui nukrito tarsi iš dangaus, tapo ne priemone naujoms pergalėms pasiekti, bet jo asmeniniu trofėjumi, medaliu ir pagrindiniu gyvenimo tikslu. Įvyko aiškus dopingo perdozavimas. Jo atsisakyti jau neliko asmenybės jėgų. Pomėgis pavirto liga.

Aišku, galėjau priešintis, dar parinkti jį pristabdančių faktelių: čia paėmė, ten pakišo, tam prižadėjo, kitam atidavė, tą iškėlė, aną suniurkė, bet tai jau būtų buvęs bandymas įsitrinti į „nepakeičiamų" žmonių būrelį, noras bet kokia kaina įrodyti savo „reikalingumą", tai yra, kopijuoti tuos, kurie laukė tokios grupinės amoralios demokratijos ir visomis jėgomis stūmė mus jos pusėn. Tokia kaina man buvo neįkandama. Padlaižiauti ir laukti kažkokio atlyginimo už savanorišką savo asmens sunaikinimą galėjo tik jo charakterio žmonės. Šūdeliauti savo charakteriui teigiamus faktelius ir iš to mėšlo kurti kažkokią neaiškią ateitį buvo ne mano valioj. Reikėjo garbingai pasitraukti.

Po kelių dienų sėdau rašyti A.Brazauskui atvirą laišką.

„Gerbiamasis Prezidente, eilinio savo pataikūnų klyksmo išgąsdintas tamsta pasiūlėte man atsistatydinti ir pateikėte du labai miglotus, beveik draugiškumo ašaromis sulaistytus kaltinimus:

1. Tu per daug laisvai interpretuoji saugumo problemas.

2. Tu nebesutelpi į mūsų rėmus.

Dėl pirmojo kaltinimo mudu beveik sutarėme iš karto. Laisvai interpretuoju todėl, kad šiek tiek išmanau. Išstudijavau daugiau kaip dvidešimties šalių gynybos koncepcijas ir doktrinas, aplankiau daugelį tarptautinių seminarų, pats juose dariau pranešimus, todėl manęs nebevaržo jokios NATO ar ES maldelės, nuo kurių tamstos aplinka vis dar tebealpsta, kaip kažkada jie alpdavo prieš Maskvos skambučius. Man taip pat jau nebedaro kerinčio įspūdžio savanaudiški įvairių prityrusių ir dar tebesimokančių ekspertų patarimai. Mums reikalingi tik tokie šios rūšies dokumentai, kurie tarnautų mūsų valstybei, o ne keliems politikams. Jie turi būti visos tautos aptarti ir priimti, kaip jos valia, tačiau jūs to kelio atsisakėt, paklusot kelių politiškai žalių savo favoritų kaprizams ir atidėjot tų įstatymų priėmimą į gilų stalčių. Tą darbą atliko 27 specialistai. Jį priėmė Gynybos Taryba. Atsisakydamas tų paslaugų atbuline data, jūs sunaikinote save jų akyse. To aš jums uždrausti negaliu, bet ir pritarti neturiu teisės.

Dėl antrojo kaltinimo ilgai mąsčiau, perskaičiau užrašus, jūsų vardu išleistas knygas, pasisakymus, straipsnius ir nurodymus, kol priėjau išvados, kad nėra jokių nei jūsų, nei mūsų rėmų, yra tik Konstitucija, Seimo statutas, įstatymai, LDDP programa, nors šalia jų vis tebemarma tamstos nevykusiai užmaišyta ir jau gerokai spėjusi prisvilti politinio flirto, neapibrėžtumo, asmeninio pasigrožėjimo bei praktinio neveiklumo košė, kurią kur kas naudingiau būtų atgramdyti nuo valstybės katilo dugno ir išmesti lauk.

O dabar apie tuos jūsų įsivaizduojamus politinės veiklos rėmus.

Visų pirma, gerbiamasis, jų nėra, nes iš prisvilusios košės negalima nudrėbti jokių rėmų. Jų nėra dar ir todėl, kad iki šiol Jūs žaidėte be jokių taisyklių, vadovaudamasis kažkokiais neaiškiais, nuo Gorbačiovo ar Griškevičiaus nužiūrėtais pusiau politbiuro, pusiau mėgėjiškais gero dėdės darbo metodais, todėl negaliu, nenoriu ir neturiu teisės taiksty-

tis su jūsų nevykusios ir Darbo partijos idėjoms priešiškos aplinkos mums primesta politinio merdėjimo taktika. Atsisakydami rinkiminės programos ir netesėdami pačių realiausių pažadų rinkėjams, mes praktiškai praradome socialinę bazę ir mus vienijančią idėją, kurių niekada neįstengsime pakeisti jokiais autoritetais, tuo labiau, abejotinais.

Tai politinis absurdas, gimdantis grupinius interesus, teisinį nihilizmą, korupciją, betikslį biudžeto ir valstybinio turto švaistymą bei plikbajorišką, paradinį militarizmą. Kaip nebūtų skaudu, tačiau privalome prisipažinti, kad dauguma sąžiningų ir dorų LDDP frakcijos narių jau tapo šio negražaus ir savanaudiško politinio žaidimo įkaitais.

Štai kodėl mes niekaip negalime tomis piktybinėmis politinėmis ligomis visuomenę apkrėtusio landsbergizmo pastatyti į vietą, nes jau susirgome patys. Tokiu būdu susiklostė neigiama praktika, kai į aukščiausius valdžios ešelonus buvo iškeliami kolektyviai neaptarti, neveiklūs, darbo praktikoje nepatikrinti, tačiau jums ir jūsų aplinkai labai parankūs žmonės. Tik per jūsų malonę patekę į valdžią, jie ėmė nesiskaityti su Seimo frakcijos ir komitetų nuomone, o jų veiklą reglamentuojantys įstatymai buvo nustumiami į šoną, sušvelninami arba prakišami labai pavėluotai „ypatingos skubos tvarka", o dar tiksliau – pastačius Seimą ir frakciją prieš jau įvykusį faktą.

Toks neleistinas asmeninių, grupinių ir žinybinių interesų toleravimas, jų nesuderinamumas su bendra valstybės politika išugdė nemažą jūsų favoritų grupę, kuri iš viršaus pamaloninta, tačiau destruktyvia veikla labai pakenkė Seimo autoritetui ir pagimdė įstatymais nebereguliuojamą „savų" žmonių saviveiklą. Štai kodėl lobizmas, korupcija, protekcionizmas ir valdininkų savivalė tapo kasdieniu, aukščiausios valdžios lyg ir nepastebimu, lyg ir neįveikiamu reiškiniu.

Jūs vis dar bandot įrodinėti, kad tai paveldėta nelaimė, tačiau taip nėra. Jūs nevaldot ir niekada neįvaldysit situacijos tik todėl, kad tenkinatės nerealia, iškreipta, specialiai Jūsų nudrėbtiems rėmams pritaikyta informacija. Jūsų rėmai

– Prokrusto lova, kurioje reikia gulėti susirietus į kamuolį, nes niekada nežinai, kada, kas ir ką tau nupjaus. Vien pagalvojus apie nedidelį Jums įtakojusių ir įtakojančių žmonių būrelį ne man vienam jau darosi šiurpu. S. ir M.Velonskiai, Rajeckas, Visokavičius, Butkevičius, Norvilas, Jezerskas, Sadeckas, Buzūnas, Linkevičius, Gudaitis ir pagaliau Andrikis, – tai ne tik žurnalistinės priežiūros verti patarėjai. Tokių žmonių pasirinkimas juk neatėjo savaime, tai ilgametės, tiksliai neapibrėžtos ir nesavarankiškos Jūsų veiklos loginė tąsa, nors tamsta labai dažnai skėsčioji rankomis, graudinies ir graudini žiūrovus bandydamas jiems įteigti: aš nuoširdus, aš geras, aš jūsų Prezidentas, tačiau, išskyrus „Senmergės" pravardę, tarp draugų nieko daugiau nenusipelnėte.

Kaip tai nerimta, Ekscelencija! Prezidentas negali būti nei geras, nei blogas, jis turi būti teisingas. Prezidentūra – ne jūsų medžioklės ūkis, jai negalima vadovauti pagal seną klano principą: aš tave pamaloninsiu, o tu man už tai atidirbsi.

Pasitraukdamas nedarau iš to jokios tragedijos arba grasinančių pareiškimų. Gana. Užteks! Jūs mane labai skaudžiai užgaunat jau trečią kartą, todėl niekieno neįtakojamas, nevaržomas ir negąsdinamas priesaikos laužymu, noriu dar kartą ramiai išanalizuoti visus surinktus faktus ir prieš baltą popieriaus lapą įsitikinti, kad tai, ką rašiau ir ką rašau, nėra vien tik vieno žmogaus paklydimai. Man būtina, kaip žmogui ir kaip rašytojui, atidavusiam tautiniam atgimimui pačius gražiausius savo kūrybos metus ir tiek daug pasidarbavusiam Jūsų pergalei, pagaliau išsiaiškinti, kodėl, kokiu būdu, gavęs iš savo rinkėjų absoliučią daugumą Seime, turėjęs galimybę suformuoti veiklią, dalykišką, darbo žmogui palankią Vyriausybę, jūs viso to atsisakėt? Kas davė jums tokią teisę? Vardan kokių idėjų, vardan kokio tikslo ar turtų Jūs atmetėt daugumos valią ir palankumą ir nieko negavot iš įtūžusios mažumos? Kodėl Jūs tiktai užsimaskavot Konstitucijos numatytu apolitiškumu, o praktikoje, pritrūkęs politinės valios, subūrėt apie save mūsų atmestus, savanaudiškus ir atvirai mums priešingus žmones?

Kaip LDDP tarybos prezidiumo narys galėčiau pasilikti visuose savo postuose, nes tai ne Jūsų kompetencija. Paskutinį žodį turėtų tarti partija ir frakcija, tačiau praktikoje taip nebus. Jūs vis viena įtakosit sau paklusniuosius ir dar labiau supriešinsit kitaip mąstančiuosius. Aš to nebenoriu, pavargau nuo Jūsų nepastovumo, savanaudiškumo, išsisukinėjimų ir nuomonės kaitaliojimo pagal neaiškių žmonių užsakymą. Prisipažinsiu atvirai, gerbiamasis Algirdai, nuo tamstos įsivaizduoto gerumo mes visi jau vaikštome randuoti. Šventakupriu likti senatvėje negaliu."

Atidavęs redakcijai laišką, ėjau tarsi naujai užgimęs ir nesupratau, kokią dar vieną sunkią naštą užsikroviau ant savo nugaros. Bet tiek to, tą akimirką buvau laimingas, tačiau mane sutiko dar laimingesnis Kęstutis Jaskelevičius ir pasigyrė išeinąs dirbti į „Pirmadienio" redakciją.

- Klausyk, kokią japonišką knygą tu padovanojai mūsų „Senmergei"?

- Savo apsakymų rinkinį.

- Nesigirk, jis japoniškai neįkerta.

- Garbės žodis.

- O kaip ji vadinasi? – vis dar egzaminavo.

- „Durnių laivas".

- Tu lietuviškąjį variantą turi?

- Net kelis.

- Nešk man. Rupūže, kokią sensaciją sukalsim! Padovanosim japonišką knygą žmogui, su kuriuo jau lietuviškai nebegalima susišnekėti!

Taip prisimelavus, man nieko kito nebeliko, kaip bejuokaujant imti ir sukurti tokį apsakymą:

„Gyveno kartą senas Jūrų vilkas ir turėjo dar senesnę jūrų geldą. Tokią seną ir skylėtą, kad iš jos visos žiurkės išsilakstė, o paskui jas – ir prityrę jūreiviai. Tada kapitonas savo laivą perdažė ir vietoj „Siaubas" užrašė naują pavadinimą – „Demokratija", bet ir tada neatsirado nė vieno savanorio. Pagaliau Jūros vilkas surinko visus uosto kvailius ir kiekvieną iš jų bizūno bei keiksmų pagalba išmokė šiaip taip atlikti tik po vieną įgulai būtiniausią darbą.

- Aš jums, rupūžės, parodysiu demokratiją! - griaudėjo lyg perkūnas, kol savo pasiekė.

Kai tik jis sušvilpdavo, kiekvienas durnius strimgalviais puldavo į savo vietą ir tol stengdavosi, tol plušėdavo, kol kapitonas sušvilpdavo antrąjį kartą, paskui išrikiuodavo visus ir dar ilgai alkanus mokydavo:

- Aš jus, skeltalūpius vėplius, išmokysiu, kas yra demokratija! Aš jums, raudonosioms utėlėms, parodysiu iš kur tos demokratijos kojos dygsta! - Ir tik po to kiekvienas kvailys gaudavo porciją riebios košės ir taurę rūgštaus vyno.

Taip ir plaukiojo jis ta sena gelda stebindamas patyrusius jūreivius savo nepaprasta drausme ir susiklausymu, o sumanus Jūros vilkas prieš juos puikavosi:

- Kvailį reikia išmokyti tiktai vienos ir tai labai trumpos maldelės, kad laiku galėtum jį sustabdyti ir kad besimelsdamas jis kakta nepramuštų laivo sienos.

Bet kartą kvaliai ėmė ir sukilo. Jie pririšo Jūrų vilką prie stiebo ir ėmė šaukti viens per kitą:

- Atiduok mums demokratiją! Kur padėjai mūsų demokratiją?

- Aš jos neturiu.

- Tai kam visą laiką žadi?! Geriau atiduok, nes kitaip – tau galas!

Suprato Jūrų vilkas, kad su durniais reikia kalbėti durnių kalba, tačiau ėmė ir truputį persistengė:

- Išsirinkit iš savo tarpo patį kvailiausią ir patys pamatysit, iš kur tai demokratijai kojos dygsta.

Durniai taip ir padarė.

- Tu būsi kapitonas, - pasiūlė žiopliausiam.

- Kad aš nemoku švilpti, - atsakė tas.

- Tada būsi tu, - pasiūlė storiausiam.

Bet ir tas nemokėjo švilpti. Ilgai durniai rinko savo vadą, kol sutarė, kad kapitonu bus tas kvailys, kuris geriausiai už visus nemoka švilpti. Tas ir ėmėsi teisingos veiklos. Sustatė visus durnius kur kam papuolė ir ėmė mokyti:

- Tu kelsi bures!

- Kad aš nemoku.

- Aš už tave geriau nemoku kelti burių, todėl klausyk, bizūno gausi.

- Tu stosi prie vairo.

- Kad aš nemoku vairuoti.

- Aš už tave geriau nemoku, nesiginčyk, nes kaip matai perliesiu bizūnu!

Taip geriausiai nieko nemokantis padarė savo tvarką, bet švilpti patyliukais vis viena išmoko, todėl ir pradėjo švilpauti, kur reikia ir kur nereikia. Durniams greitai nusibodo tuščias lakstymas. Jie susėdo prie košės katilų ir ėmė laukti. Sušvilpia naujasis kapitonas vieną kartą, jie sėdi ir nekreipia į jį dėmesio. Sušvilpia antrą kartą, jie ramiai pastovi ir tik po trečio švilpuko sukerta košę, išgeria vyną ir vėl susėda laukti. Taip belaukiant kilo audra, laivas nuskendo, o naujasis kapitonas prigėrė pirmas, nes už visus kitus geriausiai nemokėjo plaukti.

Kai rimstanti jūra išmetė prie stiebo pririštą Jūrų vilką, draugai jį išlaisvino ir ėmė klausinėti:

- Kas atsitiko, švilpukas sugedo?

- Ne, švilpukas sveikas.

- Bizūnas sulūžo?

- Nesulūžo.

- Revolveris atidrėko?

- Neatidrėko.

- Tai kas pagaliau nutiko?

- Nereikėjo keiktis.

- Bet kur tu matei nesikeikiantį Jūrų vilką?

- Keiktis, vyrai, galima, bet ir kvailiams nereikia žadėti to, ko negali parodyti.

***

Trylika metų!

Trylika metų kartu su kritiku Juozu Stepšiu rašiau šio laivo metraštį ir, kaip matot, niekaip negaliu užbaigti...

"DURNIŲ LAIVO" METRAŠTIS



KIEKVIENA VALDŽIA - IŠ DIEVO, KIEKVIENA VALDŽIA - UŽ NUODĖMES

Politika - tai purvinas ir nedoras užsiėmimas: kuo ji atrodo patrauklesnė, veiksmingesnė, tuo ji vėliau pasirodo purvinesnė. Ir, priešingai, kuo ji purvinesnė, niekšingesnė, tuo ji pasidaro patrauklesnė blogos valios žmonėms.

Su **valdžia**, kaip su garo mašina, prasidėti neapsimoka. Ji ir degina, ir šaudo, ir garus leidžia, ir policininkų šimtus turi.

Vertais ar pašauktais valdyti kitus save laiko pirmiausia tie žmonės, kurie yra labai vidutiniško proto arba visiški dvasios ubagai.

Nuo vieno žmogaus prisilietimo puiki **idėja** dar labiau sužvilga, pagražėja, o kito rankose ji pasidaro bjauri ir atstumianti.

Jeigu valstybė už visokias kvailystes moka tokius didžiulius pinigus, tai kodėl tu nori, kad aplinkui išnyktų kvailiai?

Socialinė lygybė: vos spėjo premjeras sulyginti šaukštus, parlamente atsirado įvairaus gylio lėkštės.

"Morali politika": reikia žadėti - prašom, reikia meluoti - nieko prieš, reikia pataikauti - su mielu noru, reikia įtikti - kad tik būtų kam, kad tik ir jam kas nubyrėtų nuo bendro stalo.

Mūsų melas - visų šlykščiausias, nes jis dangstomas tautine ar demokratine fraze ir faktiškai dėvi valstybinį mundurą.

Demokratija - ne menas valdyti, o menas valdytis.

Kokie panašūs vienas į kitą įtarinėjantys žmonės! Jeigu jie įtaria, jeigu jiems leidžia ar liepia įtarti, jie tučtuojau ima save laikyti geresniais, protingesniais, neklystančiais. Pasilipa toks veikėjas **ant valdiškos taburetės** ir tariasi į Monblaną įkopęs. Jis spjaudosi iš tos savo aukštybės, o tu - įrodinėk, kad esi neapspjautas, švarus, nesusitepęs.

Kadrų politika: specialistų sumažės - ištikimų žmonių padaugės.

Viskas ne nauja ir viskas iš naujo: vienas dirba, du skaičiuoja, trys planuoja, penki vadovauja, šeši mokesčius renka, bet visą grobį dalinasi po lygiai.

Valdininkas: jis puikiai suprato, kad karjeros laiptų niekas už jį nenuvalys nei skuduru, nei šluota ir kad juos kas dieną reikia šveisti pačiam, tik savo liežuviu.

Naujaisiais laikais raganauti - tai tik **teisybę sakyti**, nes už nieką kitą šitoje tiesių kelių ir didelių melų epochoje ant laužo neužlipsi.

Geriausias pranašas yra tas, kuris laiku ir vietoje sugeba pasakyti: ar aš nesakiau?

Tik išsigąsti reikia, tiktai užmerkt akis ar neteisingai žengtelėti žingsnį, ir **Baubas** negailestingai šoktels, įsikibs aštriais nagais, o paskui jau visam laikui įsitaisys ant tavo sprando.

Dieve, kaip puiku galvoti "užčiauptais nasrais"! Kokios nuostabios ir originalios mintys tada atklysta galvon. Kokios jos tylint gražios ir taurios!...

Baimė yra tikra melo motina, o prievarta - močiutė.

Mūsų tėviškėlėj dabar teisus tas, kas pirmas anoniminį skundą parašo.

Kai žmogus neturi ko pasakyti, jis pradeda rašyti.

Tik kelnes reikia laiku nusimauti, o rykštė savaime pakils.

O gal paprasčiausiai savas metas pribręsta ir masinei bausmei, ir masinei drąsai?

Minia: jie žmonės ir jau ne žmonės. Tik atsidurk tų bandžiulių viduryje - antrasis stumtels pirmąjį, trečiasis - antrąjį, ketvirtasis - trečiąjį... Kaip nebevaldomoj grandininėj reakcijoj - niekas nieko nemąstys, tik eis, kad eitų, tik rėks, kad rėktų, alkūnėmis kariaus, nirš ant kitų gerai nesuvokdamas, kam viso to reikia?

Minia – žmogiškumo antipodas.

Kuo didesnis žadėtojas, tuo pikčiau apgauta minia su juo susidoroja.

Iš visų melų baisiausias yra tas, kuriame yra dalis tiesos.

Amžinas dėsnis: įniršę žmonės tik pakeičia valdžioje vienus nenaudėlius kitais, o patys nuo to nė kiek nepasikeičia, net nepasimoko.

Sunku demokratijos mokytis, šitiek metų šėtonizmą garbinus!.. Ir pati **demokratija** nuo demokratizacijos, pasirodo, skiriasi ne mažiau kaip kanalas nuo kanalizacijos.

Kuo daugiau žmonės šaudė vienas kitą, tuo mažiau buvo **duonos**, tuo ji brangiau kainavo, tuo daugiau radosi jos dalintojų.

Kraujas - pats blogiausias tiesos įrodymas. Jis neapykantos ir kerštо nuodais užnuodija net patį objektyviausią mokslą.

Gražią visuomenę galima sukurti ir su krikščionybės, ir su marksistinėmis, ir su Konfucijaus ar kitokiomis idėjomis, kadangi viskas priklauso ne nuo universalaus vaisto, ne nuo universalios idėjos, o nuo pačių žmonių. Kokia širdimi, kokiomis rankomis jis taikys tas idėjas, tokios jos ir bus.

Ne idėja prieš idėją kariauja, o žmogus prieš žmogų.

Tereikia ištarti vieną žodį - KARAS - ir viskas staiga pasidaro pateisinama.

Arba medalis, arba galas bedalis.

Kai labai anksti ir visai be reikalo žmogų keliskart nukelnėja, o paskui per daug vėlai atsiprašo, tai po to gali jam šlapintis į ausį, jis vis viena tvirtins, kad iš dangaus Dievo rasa krinta.

Žmones galima sulyginti keliais būdais. Lengviausia pasilipti ant statinės, pasižiūrėti į minią iš aukšto ir patrumpinti bent vienam ištįsėliui galvą, kad ilgšiai pritūpę gyventų.

Užtenka tik vienam įtarti, kitam pritarti... ir tu jau nebe tas, tu jau blogesnis, netgi tautos priešas.

Aš labai nesunkiai galiu įrodyti, kad aš ne banditas, kad ne vagis, kad ne koksai nors paleistuvis... Bet pasakykit, kaip man įrodyti, kad aš ne banginis?

Jam, **didžiūnui**, kas? Užlipo ir net nepajuto, kad pritrėškė eilinį žmogelį, o tam paskui reikia vaipytis visą gyvenimą.

Iš šiuolaikinio Dekalogo: niekada nekišk kojos stipresniam už save, nes paskui visą likusį gyvenimą dirbsi ir neuždirbsi patogiems ramentams.

Iš šiuolaikinio Dekalogo: prisiplak, jeigu nenori būti nuplaktas.

Mūsų žmonės jaučia pigią mėsą: vos spėji pasidaryti galingas, tuoj šalia tavęs visas pulkas gynėjų atsiranda.

Prie kiekvienos gražios idėjos netrunka prisigretinti davatkos ir iš tos idėjos tiesų gyvenantys aiškintojai.

Jeigu mes su šventakupriais kalbamės jų kalba, tai dar nereiškia, kad ir mes užsigimėm kuproti.

Partijos, kaip ir religijos: per daug savo tiesomis ir dogmomis iš žmonių atima žmoniškumo.

Ne dėl priesaikos mes tikim žmogumi, o dėl žmogaus - jo priesaika.

Kada žmonėms dirbti, kada gyventi, kada mylėti ir Dievą garbinti, jeigu jie priversti tiktai **atgailauti**?

Tarybiniai žmonės: visą laiką pamazgas pylė į Vakarus, o dabar ta bjaurastis pas juos jau iš Rytų plaukia.

Kam keikti praeitį, jeigu nenori ir nesirengi už ją keršyti.

Lyderiai: apie šviesią ateitį kiekviename mitinge šaukė, o patys į ją atbuli, vis į praeitį, į senelių palikimą pasižvalgydami, keliavo...

Kokia nesąmonė nepastebėti blogio tiktai todėl, kad jis jau masiškas ir mes prie jo pripratome!..

Popierinis tigras: vietoj akių - jo kaktoje mėlynuoja du herbiniai antspaudai, dantys dirbtiniai, iš amžinų plunksnų, kailis šiurpso pasišiaušęs kanceliariniais segtukais, o karčiai susiraitę - kaip svarbūs ir nepakeičiami parašai, išvedžioti visokių spalvų rašalais ir pieštukais. Jo uodega styro užsirietus kaip paragrafo ženklas, kojų nagai aštrūs lyg posėdžių klaustukai, o šonai išmarginti dar šiltais nevienodo dydžio smalkos blynais... Džiunglėse biurokratas - niekas, o tarp žmonių - žvėris.

Valdininkai: jie puikiai žino, kad panaikinus draudimus, tuoj pat išnyktų ir visa jų padermė.

Nauja profesija: mokėk, kad nekliudyčiau tau gyventi.

Kiek Galilėjų ir Kopernikų reikėtų, kad pagaliau galėtum kiekvienam viršininkėliui įkalti į galvą, kad Žemė sukasi ne apie jį, vienintelį ir neklystantį, bet apie Saulę.

Tautinis ministras: Šventam Tėvui bepigu, - jis turi tik vieną viršininką, ir tą patį prikaltą prie kryžiaus, o kaip gyventi mums, jeigu visokie viršininkai jau spiečiais laksto?

Kai subraška kokio veikėjo sostas, jis nešaukia kaip normalus žmogus - gelbėkit, bet tuoj pat ima klykti: tėvynė pavojuj!

Kai žmogus nustoja būti pirmuoju, tik tada sužino, kad jis jau ne dešimtas ir net ne trisdešimtas...

Iš šiuolaikinio Dekalogo: negeiskite savo artimo pareigų, nes jos yra visos tautos turtas!

Patarlė: gera darydamas tik sau, niekada neapsiriksi.

Dabar geras viršininkas beveik niekuo nesiskiria nuo musės: šiandien ir vieną, ir kitą galima pribaigti laikraščiu.

Anksčiau **spauda** daugiau žinojo, bet mažiau rašė, o dabar mažiau žino, bet nepaprastai daug rašo.

Galima ginčytis su draugais. Reikia ginčytis su priešais. Dar galima ginčytis su savimi. Bet pasakykit, kaip ginčytis su stabais, su žvėrimis arba fanatikais? Kaip galima ginčytis su radijo aparatu? Jį galima tik išjungti.

Draugiškas patarimas: ant spaudos ir žmonos pykti negalima.

Nuo **juoko** dar niekas nenumirė, tačiau kiek dėl jo kiekviena valdžia pražudė žmonių!..

Jeigu karaliai poetams leistų išsirėkti, tai budeliai netektų darbo.

Duona ir lieka duona, kad ir kaip tu valdžią keistum.

Prievartauti žmogų - didelis griekas, o **valstietį,** įsikibusį žemės, - dvigubas.

Davatkiškas **socializmo** supratimas yra juokingas. Jis garbina ne darbo žmogų, o driskių, bastūną, nusigyvenusį duonos valgytoją, bet ne jos augintoją.

Praeities klaidų kitaip neištaisyti, tik memuarais.

Nuolat keikiame ir skundžiame stipriuosius. O kas atsitinka, kai bent minutei valdžia atsiduria silpnojo rankose!

Valdininkas: pasiutęs išradimas tos smegenys! Kai atsikeliu iš ryto, išgeriu kavos, jos ima tiksliai ir aiškiai dirbti, tarsi šveicariškas laikrodukas. Bet vos tik atvykstu į įstaigą, jos tučtuojau aptingsta ir ima laukti nurodymų.

Prokuroras: didelis įstatymą apeina, o mažas jį turi apibėgti. Tai ir sukelia mano, kaip įstatymo saugotojo, įtarimą.

Namų užduotis: kiek reikia pasiūti kepurių, kad mūsų krašte visi vaikščiotų kepurėti ir dar galėtų jomis užmėtyti savo priešus?

Amžinas dėsnis: kol kritikuoja valdžią - teisuolis, kai į ją įsiropščia - neklystantis, kai palipa ar pakeliamas dar aukščiau - Dievas.

Išgelbėtas savižudis: kas mūsų laikais nemyli vadų ir vadukų, tas žudo save ir savo sielą.

Kiekvienas gudrus politikas neaiškioj padėty visada pradeda nuo raganų medžioklės.

Jei atsukai žmonėms užpakalį, tai nemanyk, kad eini jų priekyje.

Hitleris - tai nesutramdytas laukinio žmogaus noras pažeminti, sutrypti kitus ir tuo išaukštinti save, tai nepažabotos menkystės troškimas valdyti, tai visos mūsų ydos, neribotos valdžios sukauptos į vieną krūvą ir padaugintos iš talentingo, gerai tas ydas perpratusio niekšo užmojų.

Tėvelio testamentas: eikit ir meluokit, šimtą metų stenkitės, o paskui ta gerai užmaišyta putra jums tarnaus per amžius.

Kiekviena valdžia - iš Dievo, kiekviena valdžia - už nuodėmes.

YRA TAUTA, BET YRA IR ANTITAUTA

Atgavęs laisvę toli nenubėgsi.

Tauta - šventa ugnis, - jos negalima nei supleškinti didžiuliame be reikalo sukurtame lauže, nei užpilti tuščiažodžiavimo srutomis.

Kartais **laisvės** protrūkis panašus į niežus: kuo labiau kasosi, tuo labiau niežti, kuo labiau niežti, tuo labiau kasosi, kol galų gale sukiūra.

Laisvės reikia ieškoti kartu - ir pavergėjui, ir pavergtajam, jeigu jie abu nori būti laisvi.

Atgavęs laisvę baudžiauninkas ja naudojasi kaip savo paršo lašiniais.

Tėvynė: kartais imi galvoti, kad jos yra dvi. Viena - nuo pat žmogaus gimimo ar nuo pasaulio pradžios, o kita - dalies žmonių prasimanyta ir per jėgą primesta kitiems.

Atimk iš **tautos istoriją**, sunaikink inteligentiją, o paskui ji pati savo noru išsigims. Gyvens žmogelis kaip gyvulys šia diena, kimš į pilvą dešras ir kopūstus bei garbins tą, kuris ji tokiu gyvuliu pavertė.

Lietuvius visi kas netingi po kelis kartus išvaduoja, o paskui užmiršta išeiti.

Kiekvienam cariukui miela išgirsti, kad Adomas su Ieva šnekėjo pravoslaviškai arba lietuviškai.

Jeigu stipresnis pradeda kalbas apie **lygybę**, žinok: jos nėra ir būti negali.

Lietuvių nelaimė: mes per ilgai buvome pavergti, todėl vaduodamiesi kaskart taip įsimylim save, kad pasijuntam nepaprastai dideli, galingi ir susipjaunam tarpusavy.

Tereikia tik pradėti **nutautinimą**, tereikia tik įpiršti kokią nors religiją ar populiarią idėją, o paskui tie didžiašovinistiniai mikrobai jau patys varys savo pragaištingą darbą.

Padėkite man ne pačiame žmoguje, ne tautoje, bet jos tvarkoje matyti blogį! Nuo tam tikro laiko aš jau nebematau jo-

kio skirtumo, kokie valdovai - rusai ar lietuviai - tyčiosis iš paprasto ir doro žmogaus.

Lietuviai tik Sibire, tik tremtyje arba svetur gyvendami tebūna vieningi.

Gimtą kraštą geriausiai pažinsi važinėdamas po sandėlius.

Direktyva: visur turi nugalėti naujas, tautinis išgrynintas mąstymas - be inteligentijos drumzlių ir filosofijos atliekų...

Mitinge: visiems rūpėjo tiktai matyti savo dievinamą lyderį, prisiliesti prie jo ir šitaip tapti išganytais, kad tik patiems nieko nereikėtų daryti.

Vos tik sumano **lietuviai** kokį nors gerą darbą, vos tik pradeda jį daryti, tuojau ima tarpusavyje draskytis ir dalintis valdžią, kurios dar neatgavo, kurios jau seniai neturi ir kurią dar negreitai turės.

Tiesa - tai lyg gamta, kurią sunaikinę, mes pagaliau išnyksime ir patys.

Kūryboje nėra bei didelių, nei mažų tautų.

Istorija - tautos atmintis, jos dvasia - kultūra, jos kūnas - gyva kalba ir žemė. Ir kol mes visa tai turime, mes dideli, neįveikiami, mes - lietuviai.

Visi pirmagimiai sūnūs turėtų nešioti tėvų arba senelių vardus.

Tautiečiai: šitiek metų kvailinti ir surakintom burnom vaikščioję jie tarėsi jau nusikratę įvairių baudžiavinių draudimų; jie viską stengėsi daryti priešingai, negu darė iki šio-

lei, todėl ėjo paskui vedlius atbuli, manydami, kad pergalingai žengia pirmyn.

Kronika: "tais nuostabiais visuotinio pakilimo metais patriotiškai žlugdomas darbas pats laužėsi į kiekvieno mitinguojančio lietuvio duris".

Tautinio atgimimo motyvas
Kai išauš mums naujas rytas,
Tu jau būsi sutvarkytas.

Atgimimas: jeigu jau pagavai už save kaltesnį, sutraiškei, tada ir visos tavo nuodėmės savaime išnyksta. Tu atgimsti, jis numiršta. Kaip viskas paprasta - net graudu!

Patriotė: susirasiu vyrą demokratą, vilkintį tautinius drabužius, ir jam atsiduosiu.

Atgimimas: tik prasižiojai ne ten, kur reikia, tik per daug parėkavai... ir varykis namo žingine, taip niekada ir neatgimęs.

Kodėl **masinė baimė** kur kas baisesnė už pavienę? Iš kur ji? Kada ir kaip ji atsiranda? Pirma išsigąsta vienas, paskui ima bėgti antras, trečias... Bet kodėl visi? O gal dėl to, kad paskui bailius pakyla ir lekia net patys drąsiausi? Jų vadai, jų dievukai, jų idealai... Jie sprunka trypdami ir naikindami paliegusius bei abejojančius...

Tautiškai atgimstantis žmogus privalo ne tik garsiai šaukti, bet ir puikiai stumdytis.

Žiūriu į **dvasios invalidu** paverstą savo tėvynainį, o jo nelaimė auga, plečiasi kartu su mano mintimis, kartu su viso mūsų krašto nelaime. Tiktai parodyk pirštu tokiems, tik

leisk... Ir jie "išbuožins" bet kokį padorumą, bet kokį šventą paprotį pavers ateistiniu ar davatkišku raganavimu, suars kapus, nugriaus antkapius bei paminklus...

Man rodos, **ne tauta atgimė**, o per daug triukšmingai nubudo tie, kurie ją migdydami patys kažkada pirmi įmigo, o dabar, bijodami pavėluoti prie naujai kalamo lovio, verčiasi per galvą.

Atgimimas: galima atgimti ir pamazgų duobėje, bet pirmiausia ją derėtų išsemti.

Jeigu mūsų tautietis nori prilupti savo kaimyną, jis būtinai pasikviečia kelis svetimšalius.

Štai **ko reikia lietuviui** - baimės! Ir kuo didesniais kiekiais, tuo geriau. Visokios: žodžiu, botagu ar apgaule įvaromos, bet daugiausia - skalsiu duonos kąsniu, gabalu mėsos arba medine dėže, vadinama namu, nuperkamos. Iš tokios baimės, kaip ir iš didelės laimės, jis ne tik nebandys išsivaduoti, bet ir pačiam Belzebubui dvilinkas tarnaus.

Paskutinis laisvas prūsas buvo sunaikintas ant tarpusavyje besipjaunančiųjų lietuvių slenksčio.

Kodėl, sakysim, **lietuvis,** pliaukšėdamas delnais girdi - tekšt, tekšt, o rusas - šliop, šliop? Kodėl vienas plaktuku kala taukšt, taukšt, o kitas - bac, bac? Kodėl vieną parskridusi pempė pasveikina - gyvi, gyvi, o kitą nei iš šio, nei iš to - čybis, čybis?.. Juk daiktų skleidžiami garsai vienodi visame pasaulyje, tačiau žmonės kažkodėl juos girdi skirtingai? Todėl, kad tie skirtingai išgirstami garsai į žmogaus atmintį ateina dar motinos įsčiose, todėl ir gimsta įvairios kalbos, todėl žmogus gimtoje aplinkoje jaučiasi geriausiai, greičiau susivokia ir mąsto kur kas produktyviau, negu priverstas šnekėti svetima, jam per jėgą primesta kalba.

Nemunas savąjį grožį surinko iš visų lietuvių po vieną meilės lašą Tėvynei, sugėrė po vieną karčią ašarą, jos netekus, po vieną sunkų atodūsį, po džiaugsmo kruopelytę ir sunešė, suplovė viską čia į vieną darnią, akį ir širdį viliojančią visumą.

Kaime viskas kitaip: ir žalias besikalantis daigas, ir ką tik atsiradęs ėriukas, bakstelėjęs šlapia nosim į delną, ir šilta apsnūdusi karvė, atiduodanti šiltą kvapnų pieną, - visi tavo švelnumo prašosi ir visi už tai mainais atiduoda savąjį...

Priekalas skamba gyvam, o varpas - mirusiam artojui.

Nuo senų senovės lietuvis visas ligas gydė trim būdais: darbu, pirtim ir degtine.

Štai kas yra **pusiausvyra**: nukirtai kraštinę, nuo pat žalio daigo prie vėjų pripratusią pušį - vėtra tau pusę šilo išvartys, nuvažinėjai, nutrypei kelio pakraštyje augantį rugį, vadinas, padėjai vėjui išguldyti ir pusę lauko...

Tik įsikūrė **žmogus**, tik susirentė namuką, žiūrėk, jau **miškas** ir pabėgo nuo jo, palikęs nepridengtus šiukšlynus.

Žmogus - dvikojis vilkas, išradęs šaldytuvą.

Žmogus išrado **popierių** ir dabar be jo jis jau nebe žmogus. Nuo gimimo metrikų iki mirties pažymėjimo jį visą gyvenimą ištikimai lydi popierius, be kurio jis tučtuojau būtų sulaikytas, išaiškintas, nubaustas, išsiųstas, nuteistas, ištremtas...

Juk kvaila **gamtos** sąskaita taupyti kažkokius pinigus, kuriuos mes patys spausdinam.

Kai vėjas mums prineša pjuvenų pilnas akis, pradedame verkšlenti, kad jaunimas negerbia gamtos, laužo medelius, trypia gazonus ir daužo langus...

Gamta labai kantri, bet kiek ji dar kentės?

Anot **Turo Hejerdalo**, ir aš priimčiau visuotinį įstatymą ir priverščiau visus nutekamuosius vandenis išleisti į upę ne žemiau kiekvieno miesto ir kaimo valdų, bet gerokai aukščiau, kad kiekvienas gyventojas galėtų pats pauostyti ir pasigėrėti savo darbo vaisiais.

Gamta niekada nieko nedaro prieš žmogų. Ji pakenčia savo kūrinį net tada, kai jis kenkia jai.

Mūsų dar nebuvo, o **pasaulis** jau spindėjo nepakartojama grožybe. **Žmogus** jame atsirado kaip kirminas vaisiuje, kaip kandis vilnų kamuolyje, todėl negudraukim su gamta, nebandykim savavališkai jos pakeisti ar pertvarkyti, vien stebėkim ir stenkimės suprasti. Nelenktyniaukim su mirtim, - kurie pirmieji tam grožiui padėsim paskutinį tašką...

Į gamtą geriau išeiti pavargus, negu švęsti švenčių. Šventės jai svetimos, kaip ugnis, kaip potvynis arba audra.

Atėjo laikas žuvis žvejoti taip pat atsargiai, kaip atsargiai mes traukiame iš kišenių pinigines.

Medžioklė tapo išrinktųjų liga. Tik išlipa žmogelis iš klumpių, pasidaro šioks toks viršininkėlis, ir tuoj stveriasi šautuvo.

Šiuo metu motinėlei gamtai labiau reikalingi kurmiai negu arai.

Vanduo lietuviui šventas kaip ir duona: trokštantį pagirdyk, alkaną papenėk...

Visa, prie ko žmogus gamtoje prisiliečia arba pamato pirmą kartą, jam sukelia kažkokį keistą ir be galo jaudinantį

atradėjo džiaugsmą, tartum jis tai būtų sukūręs pats... Kokie man mieli medžiai, upė... **Mes tarsi giminės!**

Ne nuo greitomis įkalto kuolo, ne nuo užtvertos tvoros ir net ne nuo žemėn susmegusios gryčios prasideda mūsų **tėvynė**. Ji atsiranda su pirmu kapo kauburėliu... Ir todėl tas, kas nemoka pagerbti mirusiųjų, negali turėti ir savo širdžiai mielo kampo, negali turėti tėviškės...

Pasaulį seną išardysim!.. O gamtą, o aplinką irgi kartu su juo nuo šlaito?..

Yra tauta, bet yra ir **antitauta:** mankurtas, landsknechtas, bašibuzukas, tuteišis... nutautėlis.

PAGRINDINĖ ŽMOGAUS LIGA YRA PATS ŽMOGUS

Laisvė - tai pareiga ir teisė nuolatos būti doram, tai pastovi galimybė būti sąžiningam.

Per didelis gerumas irgi gali užmušti žmogų.

Dėl **tiesos** nereikia kovoti, ja reikia naudotis tuoj pat, nes ji bematant išslysta mums iš rankų toje melo karalystėje.

Žmonės gerėti privalėtų visi kartu. Gal tada jie vienas kito nekaltų prie kryžiaus tik už tai, kad vienas per daug atsiplėšė nuo kitų.

Pavydas niekada neatostogauja.

Pamokslais, idėjomis žmones taiso tik pranašai ir demagogai, o Dievas žmogų taisė ir taiso savo **asmeniniu pa-**

vyzdžiu. Tai ir yra aukščiausias dieviškojo prado apsireiškimas, glūdintis žmoguje!

Niekada nebūsi teisingas, jeigu nebūsi žmoniškas.

Kartais žmoguje susikaupia gerumo perteklius, ir jis pradeda jį dalinti kitiems kaip išmaldą: štai pasižiūrėkit, koks aš geras ir gražus.

Tikras pyktis žmogui toks pat šventas jausmas, kaip meilė, kaip drąsa arba pasišventimas.

Nuostata: doram - duonos kąsnį, niekšui - per dantis: ir vienam padės, ir kito nepagadinsi, nes tik geras supranta gėrį, o blogas vertina tik blogį.

Visos **davatkos** serga viena liga - bijoti, kentėti, žemintis ir bet kokia kaina išlaukti savo valandėlės, kada ir jos galės gąsdinti, kankinti, žeminti ir neleisti kitam pakelti galvos.

Šiuolaikinė mada: viską pašventinti arba negailestingai aptaškyti seilėmis.

Minia atminties neturi.

Nugirstas pokalbis:
- Jūsų nuomonė apie tikėjimą?
- Apie kokį?
- Apie mūsų.
- O koks dabar tamstelės tikėjimas?

Judai atsiranda tiktai iš mokinių.

Davinėti priesaikas yra didesnė nuodėmė nei jas laužyti.

Gerai klausykimės **sąžinės balso,** kad nepraleistumėm tos akimirkos, kada ji ims ir nutils visiems laikams.

Kaip greit žmogus kiekvieną gražų paprotį savo kvailumo pavalkais paverčia!

Minia labiausiai nekenčia protingesnių už save.

Pyktis - tai pabaiga. Nuo jo dar niekam nepavyko ką nors gražaus pradėti.

Nuo mūsų pykčio dažniausiai nukenčia ne tie, kurie privalėtų, bet geresni ir silpnesni už mus. Todėl ir gimdo piktis pyktį.

Žmonės nuo kerštо greičiau pavargsta negu nuo meilės.

Žmonių pigių - kiek nori, o **padorumo** pigaus dar neteko sutikti.

Ne dėl to reikia atsukti priešui kitą skruostą, kad jis vėl suduotų mums, o tam, kad jis nebegalėtų šito padaryti. (Fricas Valteris)

Tiktai kūryboje galima puikiausiai išbandyti draugų ištikimybę ir pavydą.

Išradingas **žmogus**! Ypač nusikaltimams.

Pasakyk, kas tavo draugas, ir aš jį padarysiu tavo priešu.

Nėra nieko žiauresnio kaip **vidutinybių** pradėtas karas prieš talentus.

Sunku kariauti su niekšeliu jo paties pakištu ginklu, o teisybės ieškoti nusitvėrus kito žmogaus tiesų net pavojinga...

Meluoja, kad tik rublį uždirbtų, kad tik kėdėje išsilaikytų - be išmonės, be jokio polėkio ir gebėjimo nors akimirką savo melu patikėti kaip pasaka.

Sąžinė stipriajam atsiranda tik tada, kai jam nebesiseka.

Jei nenori paslysti, nesiremk į politiko petį.

Blogiausias pesimistas yra mūsų pačių apviltas optimistas.

Tik užmerk akis prieš **blogį**, ir jis tau padėkos, kad vienu liudininku mažiau.

Blogį dažniausiai mes taisome ne tada, kai pastebim, bet kai gerokai ant jo įnirštam.

Nuolaidžiavimas pagimdo hitlerius.

Pataikauti - tai šnekėti žmogui viską, ką jis pats apie save galvoja.

Jei neturi stuburo, nesinerk iš kailio.

Žmogus, kuris nedaro klaidų, paprastai nieko nedaro, nes jis dažniausiai yra viršininkas arba jo žmona.

Ar tikrai tas doresnis, kuris pirmas išpažįsta ir greičiau užmiršta savo niekšybes?

Beieškodamas teisybės išmoko meluoti.

Kuo toliau paskala nuo tiesos, tuo daugiau tikimybės, kad žmonės ja patikės.

Baisi **žodžių jėga**! Kaip lengvai mes barstome juos, užgauliodami kitus, ir kaip sunkiai skiriamės, kai jie nusėda mūsų atmintyje arba užgauna širdį. Tačiau kad ir koks būtų žiaurus tas žodis, jis kraujo nelieja.

Jeigu mes, kalbėdami apie savo **praeitį**, paliksim bent vieną šešėlį ir sąžiningai neprisipažinsim klydę, anksčiau ar vėliau tai padarys kiti - tik daug energingiau ir kur kas žiauriau.

Būti teisingam, kai visi yra neteisūs, kur kas sunkiau, negu suklysti tarp teisiųjų.

Teisingųjų niekas nekenčia, o labdarius nešioja ant rankų, nors vieni ugdo žmonių valią ir protą, o kiti juos žlugdo.

Globa, kad ir kokia ji būtų, - tai **prievartos** pradžia.

Niekas taip nesugriauna žmogaus sielos kaip priverstinė ubagystė. Kol mes ją matome ant stalo, ant kojų, ant nugaros - dar pusė bėdos, bet vos tik ji sulenda į sielą - baigta.

Dauguma nori tik **turėti**. Jie nori visko iš karto, jie nori imti ir neduoti. Todėl negauna nieko.

Tikėti tik darbo šventumu ir kūrybine žmogaus prigimtimi - per mažai. **Darbas** - dėl darbo - tokia pat nuodėmė kaip meilė dėl meilės, kaip prostitucija ar persivalgymas.

Žmogus, kuris tariasi esąs atsakingas už visa, kas dedasi aplink, greitai praranda atsakomybę už tai, ką daro pats.

Protingas žmogus privalo suvaldyti savo sukilusius jausmus, nes kiekviena jo klaida pastebima kus kas greičiau negu kvailio.

Kuklumas - tai viena didžiausių žmogaus dorybių, bet kai kuriuose žmonėse jis atsiranda tik todėl, kad jie neturi kitokių privalumų.

O gal dėl to, kad **dorybė** - bevaisė, ji paprastam žmogui netinka?

Nuo to, kad viešai prisipažinsi esąs kvailas, tau proto nepadaugės.

Iš šiuolaikinio Dekalogo: jei aukščiau savęs neiššoki, tai šok aukščiau kitų.

Né vienas žmogus dar nebuvo didvyris savo pavaldinio akyse.

Paskalos - ne mėšlas, jų dirvoj neužarsi.

Žaizda ne siela, jos skausmas ne amžinas.

Nereikalinga **kančia** kaip smulkus pinigas nusėda sielon tarytum kokion taupyklėn, o paskui jos iš tenai ir pagaliuku neiškrapštysi.

Per garsi rauda tyčiojasi iš kitų skausmo.

Sąžinė - tai nuskriaustųjų prasimanymas. Kai stipresnis silpnesnį kala prie kryžiaus, pastarajam nieko kito nebelieka, kaip paskutinę akimirką šūktelėti: kur tavo sąžinė?

Bailiųjų dalia - matyti savo didybę kitų žmonių nelaimėje.

Kuo silpnesnis žmogus, tuo baisesnės jam reikia priesaikos.

Stipriau už elektromagnetines bangas sklinda paslaptys, sutvirtintos trigubu garbės žodžiu.

Nuo didelio smalsumo iki piktadarybės - pusė žingsnio.

Tik teisėjas privalo tikėti kiekvieno savo sprendimo teisingumu.

Nežinojimas - dalis nusikaltimo.

Visais laikais suklysdavo tik pranašai, o Dievas palikdavo nekaltas: žmogus daro, žmogus teisia.

Juk yra ir prakeiktų šventųjų!

Žmonių niekada nereikia vertinti pagal jų **pažiūras**. Apie juos reikia spręsti tik pagal tai, kuo jie pavirsta, kovodami už jas.

Yda žmoguje tūno kaip akmuo srovėje, - tik užsižiopsok, tik leisk nusekti vandeniui!..

Didžiausi minties priešai yra įprotis ir baimė.

Kai sekasi, likimas kaip nuplaktas šuo velkasi paskui tave nuleidęs galvą ir vizgina uodegą. Bet vos tiktai pralaimi nors sykį, tuoj visos tavo didybės metu nepastebėtos šiukšlės staiga iškyla į vandens paviršių...

Teigiamais pavyzdžiais mes žavimės, didžiuojamės, bet mokomės kažkodėl iš klaidų ir nelaimių.

Vidaus balsas niekada neturi takto.

Žmogus ne luotas. Jį prikrovęs šlamšto paskui ne taip lengvai iškrausi. Juk daug kas ilgam ir liks tavyje ir net visam gyvenimui priskres.

- Pagrindinė žmogaus liga yra pats žmogus, - sako pranašai, bet patys nesigydo.

DIDELEI LAIMEI DIDELIO PROTO NEREIKIA

Ištikus didelei nelaimei kiekvienas kvailys gali suprasti, kas yra laimė. Bet **būti laimingas** kas dieną, po truputį, po mažą kristalėlį gali tik gyvenimą pažinęs išminčius arba užsimiršęs kūrėjas.

Sielvarte ir džiaugsme nėra nei didelių, nei mažų.

Nuo pat lopšio iki karsto mes brendam per nesibaigiančias visokių bėdų ir rūpesčių balas, manydami, kad tai ir yra **gyvenimas**. O iš tikrųjų jis prabėga kažkur pro šalį, neužkabindamas nei tikrų jausmų, nei taurių poelgių, nei gražių minčių. Ir tik tada, kai žmogus pavargsta, ateina tas tikrasis dvasinis gyvenimas, nuo kurio viskas supaprastėja ir pasidaro tikra kaip du kart du.

Kas savaip myli gyvenimą, tas savaip jį ir pasitrumpina.

Nuo pat gimimo dienos žmogui labiausiai trūksta džiaugsmo.

Be **meilės moteriai** vyro protas ir fantazija lieka bevaisiai, tarnauja karui ir griovimui, be pasiaukojimo jai nebūtų nei poezijos, nei muzikos, nei tapybos, pagaliau - nei pačių riterių.

Suprasti kitą žmogų - dorybė, būti suprastam - laimė.

Laimės kiekvienas turi tiek, kiek už ją mokėti gali.

Nėra didesnio mūsų darbų įvertinimo, kaip mūsų vaikų pagyrimas.

Vaikai - ne pinigai, jų į stambesnius neiškeisi.

Tik meilė pinigui nieko negimdo.
Gili mintis: vaikus galima mušti tik tada, kai nuo jų reikia gintis.

Ir pačiai beprotiškiausiai **meilei** reikalingas žmonių ir Dievo pritarimas.

Be žmogiško susitvardymo nebūtų ir meilės, ir saldaus potraukio, ir dar mielesnės paslaptingumo aureolės su tuo

be galo jaudinančiu noru nugalėti save ir nugalėti kitą.

O gal svarbiau meilę tik pasėti, laiku apravėti, o ji pati tegul sau auga, bręsta, tegul sau sirpsta ir išsilaisvina iš kevalo kaip moka?

Kai kūnas seka paskui kūną, tokia meilė nėra visavertė. Kūnas privalo sekti paskui sielą, tada žmogus meilėje bus panašus į Dievą, nes bus išaukštinta ir jo siela, ir kūnas nesutilps vien savyje.

Dabartinėje meilėje nebūtina per daug mylėti, užtenka tik joje aktyviai dalyvauti.

Jaunystės klaidos tuo ir blogos, kad suaugęs į protą jų nebegali pakartoti.

Kai vienas po kito iškrenta dantys, kai juos pakeičia metalas, kai atsiranda dieglių ir raukšlių, kai palengva pradeda irti kūnas, tada, rodos, mylėtum ir mylėtum, kad tik už tai dar būtum mylimas.

Karti tiesa: tu jau seniai negyveni, tik persekioji gyvenimą, tik kabinies už jo ir vis tikiesi ką nors išplėšti. Tačiau ne tu, o jis kiekvieną sykį apiplėšia tave.

Moters pragaras - jos senatvė.

Negražių moterų iš viso nėra, yra tik apsileidusios.

Gražus veidas labai dažnai yra tik sugadintų smegenų puodynė.

Pildyti moterų užgaidas - visai ne nuodėmė. Tai baigiamas užmiršti gražus senovės vyrų paprotys.

Moteris daugiau dėmesio kreipia į tai, ar kitos moterys vertina jos **vyrą**, nesusimąstydamos, ko jos brangiausiasis vertas jos pačios atžvilgiu.

Kuo aukščiau žmonės iškelia vieni kitus garbindami, tuo žiauriau ir skaudžiau sutrypia jais nusivylę.

Grožis - visas moters turtas, bet jis atsiskleidžia tik vyro rankos paliestas.

Baisiausia **vyrui**, kai patale jis nėra geidžiamas, tada jame ir gimsta žvėris, prievartautojas.

Save tramdančio žmogaus elgesyje laisvės kur kas daugiau negu darančio viską, kas jam užeina ant seilės.

Šeimose, kuriose per daug žeminami vyrai, galiausiai ir moterys pavirsta nieku.

Moterys, kaip ir vyrai, labai dažnai ginasi puldamos, tik tie puolimai - tai staigios, keistos ir jokia vyriška logika nepateisinamos kapituliacijos...

Moterys panašios į vėjarodžius ir nustoja sukaliotis prieš vyrus tik tada, kai surūdija.

Kvailių pinigai priklauso protingiems, o jų žmonos - viršininkams.

Jeigu žmona užsės ant sprando, vadinasi, jos nereiks nešioti ant rankų.

Jei vyras nustoja su moterimi kalbėtis, vadinasi, jis supranta ją iš pusės žodžio.

Blogai, kai lova paverčiama parlamentu arba biblioteka.
Jeigu žmona tamstos dar klauso, vadinasi, jūs dirbate televizijoje.

Gyvenime nėra nei raganų, nei deivių, nei prakeiktųjų, nei šventųjų. Gyvenime jos visos vienodos, jos - **moterys**. Kai vyrai jų siekia, jas myli, jos - deivės, o kai tie patys vyrai jose neranda ko ieškojo, jos - raganos.

Savos ieškodamas, svetimos neužgausi.

Gyvenimo negalima pradėti iš naujo, jį tenka lopyti, lipdyti iš senų šukių.

Žmogus negali likti žmogumi, iššvaistęs visas savo vertybes arba viską išdalinęs kitiems, kaip negali ir visko susiglemžti iš kitų, neapiplėšęs savęs ir nenuskurdinęs savo dvasios.

Tiktai iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad gailestingasis duoda, bet iš tikrųjų - atima.

Žmonės nelaimingiausi tada, kai jie gyvenime nebemato tikslo ir atsiranda daugybė laisvo laiko tas savo laimes ir nelaimes apšnekėti.

Pasitikintys žmonėmis - įdomesni. Jie rizikuoja, ir ta rizika gerina juos pačius.

Gyvenimas - jūros vanduo: kuo daugiau geri, tuo labiau nori ir begerdamas nutrokšti.

Tiesa į mus žiūri **vaikų** akimis.

Tiesa akla. Ji niekada nieko neišvystų, jei mūsų gyvenimo ir darbų nenušviestų ryški ir kaitri meilės šviesa.

Meilė savo turtus didina pati atiduodama.

Man nereikia iš tavęs jokios aukos, nes aš ne Dievas.

Dėkingumo jausmas ne tik suartina žmones, o ir, kaip rodo praktika, laiko juos didesnėje vergijoje negu meilė.

Meilė visada yra sąžininga ir kantri, nors viskas aplinkui būtų neteisinga ir priešiška.

Gėris svetur paramos neieško. Juo labiau, jis niekam nekeršija. Gėris kuriamas tik širdyje ir atsiranda iš širdies.

Nemėtyk kiekvienai kiaulei širdies po kojom, suės ir netgi snukio nepakels į dangų.

Kiekviena motina, gimdydama kūdikį, pasauliui padovanoja **pirmąjį** žmogų!..

Moteris atsako už žmonijos kokybę.

Jų **meilė** tapo religija, nes mylėdami jie meldėsi vienas kitam; jų meilė tapo tėvyne, nes mylėdamiesi jiedu šnekėjo tiktai gimtąja kalba.

Didelei laimei didelio proto nereikia.

TIESA SAKOMA TIK VIENĄ KARTĄ

Kartais žmonės nemeluoja tiktai todėl, kad nepažįsta tikros tiesos.

Jei žodis būtų tik maža dulkelė, jomis jau būtų užtvindyta visa mūsų planeta. Žmogus nutrokštų dulkėse, bet **tuščiažodžiauti** nenustotų.

Protingai naudojantis protu ir nedidelio jo kiekio žmogui turėtų užtekti visam gyvenimui.

Kuo daugiau šneku tiesos, tuo mažiau turiu draugų.

Kvailumas ir mada nėra teisiami.

Protas ne žvirblis, neprisijaukinsi.

Nuolat kartojamas **melas** niekada nepavirs tiesa, tačiau labai dažnai jis tampa jau įvykusiu faktu.

Neklystantieji gali egzistuoti tik poromis: vienas - kaip Dievas, o kitas - kaip apaštalas, kad vienas galėtų aiškinti pirmojo tiesas, o kitas - pateisinti antrojo veiksmus.

Tiesos ieškojimas - sunkus darbas, jį gali užsiversti tik tas, kuris netiesą ant savo pečių pakelti pajėgia.

Įsitikinimas, privestas iki kraštutinumo, tampa ne tik savo priešingybe, bet ir savo gražios pradžios griovėju.

Tiesa - tai veidrodis, sudėtas iš milijonų skausmo, išgąsčio, kančios, liūdesio ir tikro džiaugsmo pilnų žmogaus akių. Mes mėgstame staipytis prieš melo veidrodį. Bet kai ateina nesėkmės, nelaimės ir išbandymai, vėl bėgame prie pirmojo. Sustoję prieš tą veidrodį, mes laukiame stebuklo, o jo nėra. Mes matome tiktai save, ir tai mus siutina. Mes nirštame, ieškome kaltininkų, bet sudaužyti jį bijome, nes sunaikinę tiesą, sunaikintume ir save.

Tikrasis žmogaus **gyvenimas** - tai nuolatinis ginčas su visais ir su pačiu savimi.

Eidamas paskui visus, tako nepraminsi.

Tuščios idėjos - žmogaus apiplėšimas, sumenkinimas ir, pagaliau, - visuomenės savižudybė.

Kartais atrodo, kad **žmonės** - tai banda, molis, auginantis likimo išrinktuosius. Štai jie ir daro tvarką, stumia žmogelius į priekį. Gamta labai šykšti, tačiau neišranki. Kartais jai reikia didvyrių tai bandai vesti, kartais - niekšų ir bailių ją niekinti, kartais - vidutinybių tuščiais pažadais ją masinti, o kartais - maro, kad galėtų sunaikinti visus ir vėl pradėti savo darbą iš naujo.

Baimė yra pirmasis sąmoningumo žingsnis, bet ji gali tapti ir paskutiniuoju.

Drąsa ir dorybė padaro žmogų vienišą, o **kančia** jį suartina su tokiais pat kaip jis.

Visos naujos tiesos užgimsta kaip erezijos, o numiršta kaip seni ir atgyvenę prietarai.

Plikas faktas - tai tuščias maišas. Kad jis stovėtų, jį reikia prikimšti prasmės.

Kiekviena **idėja** paskui save turi vilkti ir kokį nors siaubą.

Šauki, kad nėra pasaulyje teisybės! O iš kur ji bus tame pasaulyje, jeigu jos pats neturėjai ir neturi?

Bergždžias darbas ieškoti bendros **tiesos** neturint savosios.

Pagal Einšteiną: kuo žmogus daugiau mokosi, tuo daugiau žino, o kuo daugiau žino, tuo daugiau užmiršta. Kuo daugiau pamiršta, tuo mažiau žino. Kuo mažiau žino, tuo mažiau užmiršta. Kuo mažiau užmiršta, tuo daugiau žino... Kam tada mokytis?

Verčiau jau lapės nasruose numirti su **savo tiesa**, negu be jos tupėti medžio viršūnėje ir laukti, bene susimylės iš dar aukščiau ir drebtelės kąsnelį.

Tiesos akys visados pamuštos ir pasruvusios krauju.

Tarp žmonių - lyg tarp veidrodžių: kuo akyliau į juos žiūrėsi, tuo geriau matysi save.

Tiktai kvailiai tiesos ieško. **Protingi tiesas kuria**, patys jomis gyvena ir kitus įkvepia.

Visų išminčių išmintis yra ta, kad anksčiau ar vėliau visi prakeiktieji pasirodo esą teisūs.

Kiekviena tiesa turi savo įgimtą nuodėmę: ji teisiesiems atneša ne tik kankinio vainiką, bet ir niekingą pasitenkinimą savimi.

Žmogus - ne tik vienintelis mąstantis, bet ir vienintelis meluojantis gyvulys.

Jeigu tiesos nelydėtų **išmintis** arba gudrybė, ji pasaulyje nepragyventų nė vienos dienos.

Iš baimės ir nežinios atsiranda viskas: ir kvailumas, ir vergovė, ir melas, ir kerštas, ir nepelnyta didybė.

Ištikus bėdai net kvailio mintys tampa įdomios.

Visąlaik siekdamas nepasiekiamo, vis tiek kada nors pradėsi painioti savo norus su realiu gyvenimu, įsimylėsi idėjas, užmiršęs, kam jos skirtos, ir galiausiai pasidarysi maldininku arba žiauriu kiekvienos naujovės inkvizitoriumi.

Kur pritrūksta įsitikinimų, ten viršų paima instinktas.

Žmogus tikėjo visais laikais ir visais laikais tikės. To reikalauja pati jo prigimtis, nes tikinčiajam kur kas lengviau išsiskirti su šiuo pasauliu negu bedieviui. Tai duoklė amžinybei.

Jeigu viskas pasaulyje yra medžiagiška, tai ir žmonių godos bei **skausmas niekur nedingsta**, tik susimeta į kokį vieną žmogų, ir še tau - genijus arba plėšikas pasaulinės reikšmės!

Dar daug pasaulyje gyvena tokių, kurie išsirutuliojo iš beždžionės gerokai vėliau už savo kaimynus.

Didelė drąsa kartais atsiranda iš didelės baimės.

Pats Dievas buvo priverstas numirti ant kryžiaus, kad vieni žmonės jį pamiltų, o kiti iš to susikrautų turtus.

Savi **daiktai** praturtina žmogų materialiai, o svetimi - dvasiškai.

Kai žmogus taiko, tai ir gyvenime pasitaiko.

Trumpiausias kelias į prabangą yra niekinti turtą.

Norėdamas laiminti kitus, niekada nepabijok būti prakeiktas.

Geras žmogus - vienišas kaip Dievas.

Geriau būti mušančiu ubagu nei mušamu ponu.

Kas nuolatos nori būti geras, tam nuolatos reikia turėti ir nuosavą velnią.

Kad žmogus neatprastų **galvoti**, gyvenimas jam nuolatos ir gana skaudžiai turi užvožti per gerą vietą.

Visa, ką daro žmogus ne prieš savo valią, yra žmogiška.

Velniai neatsiranda savaime - juos gimdo Dievo abejingumas.

Blogis yra blogis todėl, kad jis prie naujų sąlygų greičiau prisitaiko negu gėris.

Blogis - užkrečiama liga. Jį atlaikyti gali tik didelių nelaimių patyręs žmogus.

Nelaimė ir yra nelaimė, kad ji labai išranki ir budeliui, ir aukai. Ji užgriūva pirmą pasitaikiusį ir pirmam pasitaikiusiam įduoda į rankas kirvį.

Nelaimių suspaustas žmogus tarp laimingųjų - tai vėl nauja nelaimė.

Kuo blogesnė naujiena, tuo daugiau ji turi savyje informacijos.

Nelaimė - ne kupra, jos visą amžių nešioti nereikia.

Ar gali kas nors vienu metu suteikti laimę visiems iš karto? Nebent tiktai netikusio valdovo mirtis.

Praradę **laisvę** žmonės praranda pusę savo talento, sąžinės ir proto.

Prievarta gimdo kankinius ir paskleidžia priešų tiesas.

Kas nesugeba savęs uždaryti į **valios** kalėjimą, tas niekada negali būti laisvas.

Labiau už viską žmogus nekenčia savo silpnybių.

Kančia yra kančia: už skaudamo danties liežuvis visada kliūva.

Kur kančios per daug, tenai palengva ateina ir neviltis, bejėgis pyktis, neapykanta kitiems.

Svetimas skausmas - miražas, į kurį eidamas niekur nenueisi. Jis kaip gyvsidabris neužkimštame inde: išgaruoja ir, apnuodijęs organizmą, pradingsta. **Reikia turėti savo skausmą**. Tik jis žmonių jūroje gali būti kompasu.

Tik sielvartas ir skausmas su mūsų sąžine gali šnekėti kaip lygus su lygiu.

Juoda spalva simbolizuoja ne vien tik skausmą, netekimą ar liūdesį. Ji reiškia ir taurumą, ir vyriškumą, ir kuklumą, ir išdidumą, ir pagarbą, ir, svarbiausia, - ištikimybę. Juo-

da spalva - tai mūsų atmintis, sapnai ir mūsų regėjimai. Ji - daugiareikšmė, todėl labai įvairi ir todėl niekada nenusibostanti.

Mirtis irgi idealizuoja žmogų, bet tik todėl, kad jos akivaizdoje taurėja ir apsivalo gyvieji.

Nemirtingumo nėra. Ir senatvė į vaikystę panaši tik kaip pradžia į pabaigą.

Didesnio baubo už mirtį jau nebėra, tačiau ir ją gamta sukūrė tik tam, kad galėtų tobulinti gyvybę.

Neužtarnauta garbė labai panaši į mirtį. Ji atima iš žmogaus visus draugus ir net prijaučiančius.

Kas nori likti garbingas ateinančioms kartoms, turi laiku atsisakyti pagarbos. O jei nori būti nemirtingas - turi mirti jam skirtu laiku.

Nežinoma kalba Dievo namuose šnekėt negalima.

Judu reikia ne bjaurėtis, o jam nusilenkt, nes po to bet kuri mūsų **nuodėmė** prieš aną, kurią padarė jis, dabar yra tik juokas. Jis davė teisę nusikalsti, o nusikaltus atgailauti, pridengė savimi visų pergalių nusikaltimus, ir nuo tos dienos laimėjusių niekas neteisia, kalti tik pralaimėję.

Ir didžiausia bedievystė, ir pikčiausia schizma ar stabmeldystė turi savo kunigus. Buvo burtininkai, buvo vaidilos, atsirado vyskupai, vadinasi, esant vienokiam ar kitokiam dievui, visada bus ir vienokie ar kitokie tų **dievų pranašai**. Kadangi bet kuri dievybė - žmogaus protui neaprėpiamas dydis, tai jam dažniausiai reikia šlietis prie jo pranašų.

Viskuo galima apkaltinti kuriantį žmogų, tačiau nenuoširdumo jam neprikiši.

Kur draudžiama juoktis, ten dažniausiai ir verkti draudžiama.

Juokas taiso žmonių sveikatą, bet trumpina juokdarių gyvenimą.

Nėra lygybės ir kūryboje. Vieno ikonai žmonės meldžiasi, o kitą už dar geresnę akmenimis užmuša.

Laiku ir vietoj pasakytas žodis virsta **idėja,** kuri, įkritusi į žmonių širdis, tampa didžiule jėga, gebančia sutriuškinti bet kokį sostą.

Tiesos pomėgis - ne fanatizmas.

Didžiausia kiekvieno blogio nelaimė, kai šalia jo gyvena, budi ir po truputį kruta **gėris,** nes jis - tai patys patikimiausi blogio tramdomieji marškiniai. Tačiau ir gėris turi atsinaujinti. Jis gali gyvuoti tik bardamasis pats su savimi.

Tiesa sakoma tik vieną kartą.

METRAŠTININKO JUOZO STEPŠIO EPILOGAS

Autorius Vytautas Petkevičius nerašo aforizmų ir neleidžia jų rinkinių. Tuo tarpu taiklios rašytojo sentencijos, politinės replikos jau ne pirmą dešimtmetį sklando po Lietuvą. Tad ir ryžausi savo iniciatyva parengti jo aforizmų, lakių posakių, pamąstymų skyrių šiai publicistikos knygai. Juoba, kad tai padaryti buvo visai nesunku: užtenka atsiversti bet kurį šio rašytojo romaną ar publicistikos knygą - tokių tyčia ar netyčia išsprūstančių aforizmų, filosofinių minčių ar smagių pasakymų ten knibždėte knibžda... Šie aforizmai ar sentencijos, beje, ne visada priskirtini tik autoriui, - juos dažnai ištaria įvairių pažiūrų bei epochų žmonės, kuriuos savo knygose vaizduoja rašytojas. O knygų herojai savo ruožtu tas mintis gali persakinėti iš skaitytų knygų, gali būti paėmę iš liaudies išminties ir pan. Nepaisant to, ir tokie aforizmai skamba šviežiai, šiuolaikiškai, nes autoriaus knygose jie visada įgyja savitą interpretacinį aštrumą, tik šiam rašytojui būdingą žodžio jėgą bei tiesumą. Tuo, manau, jie vertingi, originalūs ir Lietuvos žmonėms šiandien reikalingi.

Kad skaitytojui būtų lengviau susigaudyti, visas parinktas lakiąsias mintis suskirstėme į penkis pluoštus.

Nors "Durnių laivas" sudužo, bet jame pradėtas metraštis dar nesibaigė.

TURINYS

Patriotinė šventvagystė 5
Pirmasis apsiuostymas 14

Bėgimas su maišais 41
Istorijos pamokos 75
Keliai ir takeliai 109
Troškulys pelkėje 149
Robespjero dėsnis 183
Pasišienavimai 227
Užsakytas pralaimėjimas 259
Durnių laivas 295
"Durnių laivo" metraštis 315

Metraštininko
Juozo Stepšio epilogas 349

Pe 218 **Petkevičius, Vytautas. Durnių laivas. Politinių veidų ir šaržų galerija.** – Vilnius: Politika, 2003. – 352 p.

ISBN 9986-625-38-4

Rašytojo, Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio vieno iš kūrėjų bei vadovų Vytauto Petkevičiaus prisiminimai apie sudėtingą ir prieštaringą nepriklausomos Lietuvos atkūrimą – nuo "perestrojkos" iki mūsų dienų. Originaliai, kartais net šaržuotai, atskleidžiami žinomų šalies veikėjų charakteriai.

UDK 888.2-4

VYTAUTAS PETKEVIČIUS

DURNIŲ LAIVAS

Politinių veidų ir šaržų galerija

Redagavimas autoriaus
Viršelio dailininkas Petras Petkevičius
Korektorė Asta Verbickienė
Maketuotoja Gražina Majauskienė

SL 196. 2003 08 05. 11 sp. l
Tiražas 1500 egz. Leidykla "Politika",
Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius, tel. 241 77 98.
Spausdino AB "Spauda",
Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.
Užsakymas 2010
Kaina sutartinė

Laivas, koks jis bebūtų -
didelis ar mažas,
kas jį valdytų,-
taikūs pirkliai arba piratai,
kur jis beplaukiotų,-
audringoje jūroje ar
plūduriuotų uoste,-
vis viena yra šiokia tokia
savarankiška valstybė,
atsakinga už savo žmones
ir jų likimus...
Ko negalima pasakyti
apie mūsų respubliką.

